

Justina NASUTAVIČIENĖ

DAKTARO DISERTACIJA

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių
apsaugos konvencijoje įtvirtintų įmonių
teisių apsaugos problemos
ES konkurencijos teisėje

SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (01 S)
VILNIUS, 2012

MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Justina Nasutavičienė

ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ
APSAUGOS KONVENCIJOJE ĮTVIRTINTŲ
ĮMONIŲ TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMOS ES
KONKURENCIJOS TEISĖJE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2006–2012 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:

Doc. dr. Skirgailė Žalimienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

TURINYS

VARTOJAMŲ SANTRAUKŲ SĄRAŠAS.....	5
ĮVADAS	6
I DALIS. PAGRINDINIŲ TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMATIKA	
ES KONKURENCIJOS TEISĖJE	17
1. ES pagrindinių teisių apsaugos standartas Teisingumo Teismo praktikoje	17
2. Įmonių teisės pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją.....	29
3. Europos Komisijos atliekamų tyrimų dėl ES konkurencijos teisės	
pažeidimų pobūdis	35
3.1. Baudžiamojo kaltinimo sąvoka pagal EŽTK 6 straipsnį.....	35
3.2. Baudžiamojo kaltinimo požymiai ir ES konkurencijos teisė	36
3.3. Europos Sąjungos teismų praktika dėl ES konkurencijos teisės	
proceso pobūdžio.....	42
II DALIS. EŽTK 6 STRAIPSNIO GARANTIJOS ES KONKURENCIJOS TEISĖS	
PAŽEIDIMŲ TYRIMŲ METU	53
1. Teisė neduoti prieš save parodymų	53
1.1. Teisė neduoti prieš save parodymų EŽTT praktikoje	54
1.2. Reglamente Nr. 1/2003 įtvirtinta Europos Komisijos teisė prašyti informacijos	60
1.3. ES teismų praktika teisės neduoti prieš save parodymų klausimu.....	65
2. Teisė būti išklaustytam	77
2.1. Teisė susipažinti su byla	78
2.1.1. Teisė susipažinti su byla EŽTT praktikoje	78
2.1.2. Teisė susipažinti su byla Europos Sąjungos konkurencijos procedūrų metu	82
2.1.2.1. Informacijos apimtis	88
2.1.2.2. Konfidencialios informacijos problematika	89
2.1.2.3. Bylas nagrinėjančio pareigūno institucijos problematika.....	92
2.2. Teisė pateikti pastabas dėl pranešimo apie kaltinimus arba	
teisė į rungtynišką procesą	94
2.2.1. Rungtyniško proceso reikalavimai EŽTT praktikoje	95
2.2.2. Teisė pateikti pastabas dėl pranešimo apie kaltinimus	
ES konkurencijos teisėje	99
2.2.2.1. Rašytinis nuomonės pateikimas	100
2.2.2.2. Žodinis šalių išklausymas.....	104
3. Advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsauga (profesinė paslaptis)	110
3.1. Profesinė paslaptis EŽTT praktikoje.....	111
3.2. Profesinė paslaptis ETT praktikoje	116
3.2.1. Advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsaugos objektas	117
3.2.2. Advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsaugos subjektas	119
3.2.3. Advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsaugos	
procedūriniai aspektai	123

III DALIS. TEISĖ Į PRIVATUMĄ V. REGLAMENTU NR. 1/2003 IŠPLĖSTA EUROPOS KOMISIJOS TEISĖ ATLIKTI PATIKRINIMUS	126
1. ES teisėje įtvirtintos Europos Komisijos patikrinimo teisės	127
2. Teisė į privatumą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje.....	131
3. Pažeidimo pateisinimo pagrindai.....	135
3.1. Teisėje numatytas suvaržymas	135
3.2. Suvaržymu turi būti siekiama vieno iš 2 dalyje nurodytų tikslų	140
3.3. Suvaržymas yra būtinas demokratinėje visuomenėje	141
IV DALIS. LYGIAGREČIOJI VALSTYBIŲ NARIŲ IR EUROPOS KOMISIJOS KOMPETENCIJA TAIKYTI ES KONKURENCIJOS TEISĖS NUOSTATAS <i>NE BIS IN IDEM</i> PRINCIPO KONTEKSTE.....	146
1. <i>Ne bis in idem</i> principo sąvoka	147
1.1. „ <i>Idem</i> “ elementas EŽTT praktikoje	148
1.2. „ <i>Bis</i> “ elementas EŽTT praktikoje	152
2. Reglamento 1/2003 įtvirtinta kompetencijos taikyti ES konkurencijos teisę problematika <i>ne bis in idem</i> principo kontekste.....	154
2.1. Lygiagrečios kompetencijos problematika	156
2.2. Bylų paskirstymo problematika	158
3. ES Teisingumo Teismo požiūris į <i>ne bis in idem</i> principą ES konkurencijos teisės bylose	160
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	171
NAUDOTOS LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	173
SANTRAUKA	196
SUMMARY	212

VARTOJAMŲ SANTRAUKŲ SĄRAŠAS

Bendrasis Teismas	Europos Sąjungos Bendrasis Teismas
Chartija	Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija
EB sutartis	Europos Bendrijų sutartis
EEB sutartis	Europos ekonominių bendrijų sutartis
ES	Europos Sąjunga
EŽTK/ Konvencija	Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6, 7, 14
ETT/ Teisingumo Teismas/ Liuksemburgo teismas	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
EŽTT/ Strasbūro teismas	Europos Žmogaus Teisių Teismas
EŽT Komisija	Europos Žmogaus Teisių Komisija
Komisija	Europos Komisija
PIT/ Pirmosios Instancijos Teismas	Europos Bendrijų Pirmosios Instancijos Teismas
Reglamentas Nr. 1/2003	2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr.1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo
SESV	Sutartis dėl Europos Sąjungos Veikimo

ĮVADAS

Temos aktualumas ir problematika. „Remiantis 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija sukurtas mechanizmas iki šiol laikomas efektyviausiu mechanizmu, ginant žmogaus teises tarptautiniu lygiu“¹, tačiau savitą pagrindinių teisių apsaugą savo jurisprudencijoje išvystė ir Europos Sąjungos teismai. Pradžioje pagrindines teises jie pripažino Sąjungos bendrųjų principų dalimi², vėliau ėmė pabrėžti ypatingą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos svarbą³, o dar vėliau savo sprendimuose pradėjo cituoti Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją⁴. Kita vertus, atsakydami į ieškovų pareiškimus dėl EŽTK užtikrinamų teisių apimties ES teismai kartas nuo karto pasiremia tokiais argumentais, kaip „EŽTK nėra ES teisės dalis, o pareiškėjas negali tiesiogiai remtis Konvencijos nuostatomis Sąjungos teismuose“⁵ arba „jei būtų pritarta apelianto nuomonei, tai žymiai paveiktų ES konkurencijos teisės efektyvumą“⁶. Dėl to vieni autoriai, analizuodami tam tikrų teisių užtikrinimo mastą ES teisėje ir lygindami jį su EŽTK garantuojama apsauga, pabrėžia ginamų teisių apimties skirtumus⁷, tuo tarpu kiti tvirtina, kad teiginiai apie egzistuojantį dviejų teismų praktikos konfliktą yra gerokai perdėti⁸.

Iš vienos pusės Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pripažinęs ES pagrindinių teisių apsaugos lygiavertiškumą EŽTK suteikiamai apsaugai⁹, tačiau iš kitos pusės, nėra žinoma, ar šis lygiavertiškumo statusas bus išlaikytas po faktinio ES prisijungimo prie

¹ Jočienė, D. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97): 17–27, p. 17.

² Byla 29-69, *Erich Stauder v. Ville d'Ulm - Sozialamt* [1969] ETA 00419, para. 7.

³ Sujungtos bylos 46/87 ir 227/88, *Hoechst AG v. Europos Bendrijų Komisija* [1989] ETA 02859, para. 13; Byla C-260/89, *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE ir Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou v. Dimotiki Etairia Pliroforissis ir Sotirios Kouvelas ir Nicolaos Avdellas ir kt (vadinama ERT byla)* [1991] ECR I-02925, para. 41.

⁴ Byla C-13/94, *P v. S ir Cornwall County Council* [1996] ECR I-02143, para. 16; Byla C-60/00, *Mary Carpenter v. Secretary of State for the Home Department* [2002] ECR I-06279, para. 42; Byla C-94/00, *Roquette Frères SA v. Directeur général de la concurrence, de la consommation et de la répression des fraudes*, dalyvaujant Europos Bendrijų Komisijai [2002] ECR I-09011, paras. 29, 52; ir pan.

⁵ Byla T-112/98, *Mannesmannröhren-Werke AG v. Europos Bendrijų Komisija*. [2001] ECR II-00729, paras. 59, 75; Byla T-347/94, *Mayr-Melnhof Kartongesellschaft mbH v. Europos Bendrijų Komisija* [1998] ECR II-01751.

⁶ Byla C-338/00 P, *Volkswagen AG v. Europos Bendrijų Komisija* [2003] ECR I-09189, paras. 94-97 Byla T-34/93, *Société Générale v. Europos Bendrijų Komisija* [1995] ECR II-00545, paras. 445, 448.

⁷ Žr., pavyzdžiui, Van Overbeek, W. The right to remain silent in Competition Investigations: The Funke decision of the Court of Human Rights makes revision of the ECJ's case law necessary. *European Competition Law Review*. 1994, 15: 127; Slater, D.; Thomas, S.; Waelbroeck, D. Competition law proceedings before the European Commission and the right to a fair trial: no need for reform? *European Competition Journal*. 2009, 5(1): 97–143.

⁸ Rosas, A. International Human Rights Instruments in the Case-Law of the European Court of Justice. In: *Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 368–371, p. 372.

⁹ *M&Co v. Vokietija*, Nr. 13258/87, 1990 m. vasario 9 d. Komisijos sprendimas; *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Tocaret Anonim Sirketi v. Airija* [GC], Nr. 45036/98, ECHR 2005- VI.

Konvencijos. Preziuruojant ir pagrindžiant tokio ES pagrindinių teisių apsaugos statuso doktrinos išlaikymo tikimybę darytina išvada, kad Strasbūro ir Liuksemburgo teismų „susikalbėjimas“ pagrindinių teisių užtikrinimo klausimu tampa ypatingai svarbus. Abu teismai būtų vienodai suinteresuoti šios doktrinos išlaikymu: Strasbūro teismui ji galimai padėtų sumažinti naujų skundų skaičių, o Liuksemburgo teismas galėtų tikėtis ne tokios išsamios jo sprendimų „išorinės“ analizės. Todėl tikėtina, kad nuo Sąjungos prisijungimo Konvencijos nuostatų teisiškai įpareigotas Liuksemburgo teismas pagrindinių teisių apimties klausimus ES konkurencijos teisės bylose nagrinės labiau atsižvelgdamas į Strasbūro teismo jurisprudenciją į pirmą vietą neiškeldamas ypatingos ES konkurencijos teisės veiksmingumo užtikrinimo svarbos. Tuo tarpu Strasbūro teismas galimai švelnins savo požiūrį atitinkamų teisių apimties klausimais stengdamasis atsižvelgti į ES teisės specifiką.

Viena iš Europos Sąjungos teisės sričių, kurioje Teisingumo Teismo atliekamas pagrindinių teisių aiškinimas yra bent jau diskutuotinas, atsižvelgiant į Strasbūro teismo praktiką dėl tokių teisių apimties, yra Europos Sąjungos konkurencijos teisė. ES teismai ilgą laiką sugebėjo daugeliu atveju apskritai išvengti pagrindinių teisių aspekto nagrinėjimo konkurencijos bylose. Pavyzdžiui, 1995–2005 metų laikotarpiu ES teismai nagrinėjo apie 30 konkurencijos teisės bylų, kuriose įmonės skundėsi pagrindinių teisių pažeidimais, tačiau rimčiau atsižvelgti į tokius skundų aspektus jie pradėjo tik po ES pagrindinių teisių chartijos paskelbimo 2000 metais¹⁰. Nepaisant to, ir po šio dokumento paskelbimo, ES teismai pripažindami pagrindines teises „bendrąsiais ES teisės principais“ sugebėdavo pasiremti procedūriniais arba formaliais konkurencijos proceso trūkumais ir dažnai išvengdavo skunduose keliamų pagrindinių teisių klausimų nagrinėjimo¹¹.

Todėl kyla poreikis ištirti, ar ES konkurencijos procedūrų metu Teisingumo Teismas užtikrina panašios apimties procedūrinės įtariamų ar kaltinamų įmonių teises, kaip tokios teisės pripažįstamos EŽTT praktikoje, o identifikavus tam tikros teisės apimties skirtumus įvertinti tikėtinus vieno ar kito teismo praktikos pokyčius.

ES konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamos įmonės dažniausia skundžiasi dėl dviejų EŽTK nuostatų pažeidimo¹²: Konvencijos 6 straipsnio, garantuojančio teisę į teisingą teismą, ir teisę į privatumą įtvirtinančio 8 straipsnio. Daugelyje konstitucijų ir tarptautinių sutarčių tokios nuostatos tradiciškai skirtos ginti asmenų teises baudžiamųjų procesų metu,¹³ o Europos Žmogaus Teisių Teismas per eilę metų išvystė *savarankišką* „baudžiamąjį kaltinimą“ sąvoką, kuri esant tam tikroms sąlygoms iš tiesų apima ir administracinius procesus¹⁴. Nors ES teismai ir nenori sutikti, kad ES konkurencijos

¹⁰ Ameye, E. M. The Interplay between Human Rights and Competition Law in the EU. *European Competition Law Review*. 2004, 25(6): 332–341, p. 333.

¹¹ *Ibid.*

¹² Turima mintyje skundai, kuriuose įmonės remiasi nors viena Konvencijos nuostata, o ne bendrai visi skundai konkurencijos teisės bylose.

¹³ Dekeyser, K.; Gauer, C. The New Enforcement System for Articles 81 and 82 and the Rights of Defence. In: *International Antitrust Law & Policy: Fordham Corporate Law*. 2004, p. 552.

¹⁴ Procesas pripažintinas „baudžiamąjį“ jei atitinka taip vadinamus „Engel kriterijus“, kuriuos EŽTT 1976 m. įtvirtino byloje *Engel ir kiti v. Nyderlandus*, 1976 m. birželio 8 d., Series A no. 22, para. 82.

proceso metu yra sprendžiami baudžiamojo kaltinimo klausimai¹⁵, visgi pripažintina, kad Europos Komisijos atliekami tyrimai dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų atitinka visus EŽTT savarankiškai išvystytus „baudžiamojo kaltinimo“ kriterijus. Todėl ES konkurencijos proceso metu įmonėms turėtų būti užtikrinama visos EŽTK minėtose nuostatose įtvirtintos garantijos.

Žvelgiant per Strasbūro teismo išvystytos praktikos prizmę ES konkurencijos teisės nuostatos ir Teisingumo Teismo jurisprudencija šioje srityje kelia klausimų dėl įvairių Konvencijos 6 straipsnio aspektų. Pavyzdžiui, ES konkurencijos teisės pažeidimu kaltinama įmonė negali skųstis ES teismams jei mano, kad jai nebuvo suteikta pilna prieiga prie bylą sudarančios informacijos, nors EŽTT sprenddamas panašaus pobūdžio ginčus tikrina, ar pareiškėjui buvo užtikrinta galimybė atsisakymą atskleisti informaciją skūsti teisminei institucijai, kuri atidžiai pasverdama visų bylos šalių interesus suras tinkamą jų balansą¹⁶. Todėl kyla klausimas, ar bylas nagrinėjantis pareigūnas (angl. *Hearing Officer*), būdamas vienintele atitinkamų įmonių skundų „instancija“, gali būti laikomas „adekvačiu saugikliu, užtikrinančiu šalių, kurių teisės buvo suvaržytos, tinkamą dalyvavimą“.¹⁷

Komisijos teisė reikalauti informacijos¹⁸ bei teisė bet kurio įmonės ar įmonių asociacijos atstovo ar darbuotojo reikalauti paaiškinti faktus ar dokumentus¹⁹ atskleidžia veiksmingo konkurencijos teisės pažeidimų tyrimo ir asmens teisės neduoti prieš save parodymų konfliktą. Teisingumo Teismas savo praktikoje itin pabrėžia įmonėms taikomą bendradarbiavimo pareigos principą, kuris, jo nuomone, iš tikrųjų įmonei neleidžia atsisakyti vykdyti prašymus pateikti informaciją net jei dėl to įmonė būtų priversta liudyti prieš save²⁰. Tuo tarpu teisė neduoti prieš save parodymų (arba tiesiog – teisė tylėti) nors ir nėra tiesiogiai įtvirtinta EŽTK 6 straipsnyje, tačiau yra išvystyta EŽTT praktikoje remiantis teisės būti išklaustam prasme ir paskirtimi.²¹ Todėl vertinant ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių teisės neduoti prieš save parodymų apimtį siūlytina atsižvelgti į Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje išvystytos analogiškos

¹⁵ ETT nuomone Reglamentas 17/62 aiškiai įtvirtino Komisijos skiriamų baudų ne baudžiamosios teisės pobūdį, o jei būtų nuspręsta kitaip, tai žymiai paveiktų EB konkurencijos teisės efektyvumą. *Volkswagen AG*, *supra* note 6, paras. 94–97. Bylos nagrinėjimo metu galiojo Reglamentas 17/62 (OL Specialusis leidimas lietuvių kalba: skyrius 08 tomas 01 p. 3), kurio 15 straipsnio 2 dalis analogiškai įtvirtino, kad Komisijos skiriamos baudos yra ne baudžiamosios teisės pobūdžio. Reglamentas Nr. 1/2003 pakeitė šį reglamentą perimdamas daug jo nuostatų, todėl Teisingumo Teismo praktika, kurioje buvo aiškinamos tam tikros Reglamento 17/62 nuostatos, yra aktuali ir dabar, galiojant Reglamentui Nr. 1/2003.

¹⁶ *McMichael v. Jungtinę Karalystę*, 1995 m. vasario 24 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 307-B, paras. 80, 83, 91.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Reglamentas Nr. 1/2003 18 straipsnis.

¹⁹ Reglamentas Nr. 1/2003 20 straipsnio 2 dalies e punktas.

²⁰ Byla C-301/04 P, *Europos Bendrijų Komisija v. SGL Carbon AG* [2006] ECR I-05915, paras. 47–50. Tiesa, *Orkem* sprendimu Teismas įtvirtino Komisijos reikalavimų pateikti informaciją ribas: įmonė yra įpareigota Komisijai pateikti visą informaciją, susijusią su jai žinomais faktais, bei perduoti turimus dokumentus, net jei remiantis šiais įrodymais galima pripažinti įmonės kaltę, tuo tarpu Komisija negali reikalauti atsakymų, prilygstančių prisipažinimui dėl pažeidimo, kurį priklausytų Komisijai įrodyti pačiai.

²¹ *Funke v. Prancūziją*, 1993 m. vasario 25 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 256-A, para. 43.

teisės elementus kartu kaip galima labiau užtikrinant konkurencijos teisės pažeidimų tyrimo veiksmingumą.

Žodinių išklausimų procedūra, kurios metu ES konkurencijos teisės pažeidimu kaltinamos įmonės pasinaudoja savo teise būti išklausytoms ir visos bylos šalys gali išsiaiškinti įvairius pranešimo dėl kaltinimų niuansus, vyksta griežtai už uždarytų durų. Toks ES konkurencijos bylų nagrinėjimo aspektas laikytinas probleminiu atsižvelgiant į tai, kad kaltinama įmonė, nepaisydama tam tikrų tokio procedūros pobūdžio teikiamų privilegijų, gali pageidauti kaip įmanoma didesnio proceso viešumo ir reikalauti visuomeninei atviro bylos žodinio išklausymo: viešai matomas teisingumo vykdymas padeda pasiekti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies tikslus, konkrečiai, teisingo ir nešališko teismo garantiją – vieną iš bet kurios demokratinės visuomenės pagrindinių principų²². Todėl kyla klausimas, ar žodinių išklausimų uždaras pobūdis yra kompensuojamas kitomis priemonėmis, užtikrinančiomis įmonių teisę į proceso viešumą.

Kitas su Konvencijos 6 straipsniu susijęs ES konkurencijos bylų aspektas yra teisė į advokato ir kliento bendravimo konfidencialumą (profesinė paslaptis). Europos Žmogaus Teisių Teismas teigia, kad kaltinamojo teisė bendrauti su advokatu nedalyvaujant trečiajam asmeniui išplaukia iš EŽTK 6 straipsnio 3 dalies c punkto, įtvirtinančio teisę gintis pačiam arba padedamam gynėjo²³, nors toks bendravimas taip pat ginamas ir EŽTK 8 straipsniu, įtvirtinančiu teisę į privatų ir šeimos gyvenimą, būsto neliečiamybę ir susirašinėjimo slaptumą²⁴. EŽTT nuomone, Konvencijos prasme nėra jokio skirtumo, ar klientui atstovaujantis asmuo yra praktikuojantis advokatas, ar ne²⁵. Tuo tarpu Teisingumo Teismas profesinės paslapties apsaugą pripažįsta tik ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms įmonės korespondencijai su nepriklausomu (darbiniais santykiais su ta įmone nesusijusiu) advokatu²⁶. Todėl kyla klausimas, ar tokios apsaugos nepripažįstant įtariamoms įmonės ir joje dirbančių advokatų bei įmonės teisininkų korespondencijai laikytina, kad užtikrinama optimali ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių teisės į advokato ir kliento bendravimo konfidencialumą apimtis.

Probleminiai klausimai yra ir konfidencialios informacijos bei dokumentų autoritarius ir asmenų, perdavusių Komisijai šiuos dokumentus, tapatybės išlaptinimas: *Mannesmannröhren-Werke* byloje pabrėždamas informatorių anonimiškumo užtikrinimo svarbą Pirmosios Instancijos Teismas pažymėjo, kad ieškovės keliamos abejonės dėl išlaptinto asmens pateikto įrodymo patikimumo nepakanka priversti Komisiją atmesti jos turimą įrodymą.²⁷ Tuo tarpu EŽTT nuomone, tokie išlaptintos tapatybės asmenų parodymai nėra Konvencijos pažeidimas *per se*, tačiau apriboja gynybos teisių įgyvendinimą, todėl pareiškėjui turi būti suteikta tinkama galimybė patikrinti anoniminių

²² *Axen v. Vokietija*, 1983 m. gruodžio 8 d., EŽTT sprendimas, Series A no. 72, para. 25.

²³ *S. v. Šveicarija*, Nr. 12629/87, 13965/88, 1991 m. lapkričio 28 d. EŽTT sprendimas, para. 48.

²⁴ *Iliya Stefanov v. Bulgarija*, Nr. 65755/01, 2008 m. gegužės 22 d. EŽTT sprendimas; *Aleksanyan v. Rusija*, Nr. 46468/06, 2008 m. gruodžio 22 d. EŽTT sprendimas, ir pan.

²⁵ *Nikula v. Suomija*, Nr. 31611/96, ECHR 2002-II, para. 53; taip pat *A.B. v. Nyderlandus*, Nr. 37328/97, 2002 m. sausio 29 d. EŽTT sprendimas, paras. 82–83.

²⁶ Byla C-550/07 P, *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akros Chemicals Ltd v. Europos Komisija* [2010] I-08301.

²⁷ Byla T-44/00, *Mannesmannröhren-Werke AG v. Europos Bendrijų Komisija* [2004] ECR II-02223, para. 84.

liudytojų parodymų patikimumą ir tikrumą, juos ginčyti bei pačiam apklausti liudytoją jam duodant parodymus arba vėlesnėse proceso stadijose²⁸. Atsižvelgiant į tai kyla klausimas, ar ES konkurencijos byloje suvaržytos gynybos teisės yra kompensuojamos tinkamai rungtynišku procesu, užtikrinančiu, kad tos teisės nebūtų pažeistos.

Reglamentas Nr. 17/62 įtvirtino Komisijos pareigūnų teisę atliekant ES konkurencijos teisės pažeidimo tyrimą patekti į visas įmonių patalpas, žemę ir transporto priemonės²⁹. Reglamentas Nr. 1/2003 išplėtė tokią teisę suteikdamas galimybę atlikti patikrinimą kitose patalpose, teritorijoje arba transporto priemonėse, įskaitant įmonių arba įmonių asociacijų direktorių, vadovų ir darbuotojų namus³⁰. Tokių Komisijos išplėstų įgaliojimų realizavimas kelia klausimų dėl atitikimo Konvencijos 8 straipsniui, įtvirtinančiam teisę į privatumą, ypač atsižvelgiant į tai, kad Strasbūro teismas tokią teisę pripažino ne tik privataus būsto, bet ir įmonių buveinių atžvilgiu.³¹

Reglamento 1/2003 3 straipsnyje numatytais atvejais 27 valstybėms narėms dalijan-
tis kompetenciją dėl SESV 101 ir 102 straipsnių taikymo kyla kelių nacionalinių konkurencijos institucijų ar tokių institucijų ir Komisijos vykdomų lygiagrečių tyrimų grėsmė. Tai reiškia, kad jei įmonė veikė, pavyzdžiui trijų valstybių narių rinkose ir savo veiksmais galimai pažeidė SESV 101 ar 102 straipsnius, dėl tokios įmonės veiksmų visose trijose valstybėse narėse gali būti pradėti ir vykdomi trys skirtingi tyrimai (lygiagrečiai tyrimą dėl ES konkurencijos teisės pažeidimo gali vykdyti ir Komisija), kurie visi gali baigtis baudų paskyrimu. Keltinas klausimas, ar tokie procesai atitinka *ne bis in idem* principą, kuris yra įtvirtintas ne tik EŽTK 7 protokolo 4 straipsnyje, bet ir ES pagrindinių teisių chartijoje, išplečiančioje principo taikymo ribas visos ES mastu.

Disertacijos objektas

Disertacijos objektas yra Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintų įmonių teisių apsauga ES konkurencijos teisėje. Europos Žmogaus Teisių Teismas įmonėms yra pripažinęs eilę įvairių Konvencijoje įtvirtintų garantijų, kurios ES konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamoms įmonėms taps itin aktualios Europos Sąjungai prisijungus prie EŽTK, tačiau disertacijoje apsiribojama tirti tik įmonės teisę į privatumą, teisę neduoti prieš save parodymų, teisę būti išklausytam bei teisę į profesinės paslapties apsaugą, nes šias teises įtvirtinančių EŽTK nuostatų pažeidimais Teisingumo Teismui *dažniausiai* skundžiasi konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamos įmonės.

Konvencijoje įtvirtintų teisių apsaugos sistema buvo papildyta protokolais, susijusiais su teisių, kurių neapima EŽTK nuostatos, apsauga. Europos Parlamentas rekomendavo suteikti Komisijai įgaliojimus derėtis dėl prisijungimo prie visų protokolų, susijusių su ES pagrindinių teisių chartijoje įtvirtintomis teisėmis atitinkančiomis teisėmis, ir siūlė tai padaryti neatsižvelgiant į tai, ar tuos protokolus ratifikavo Europos Sąjungos valstybės narės³². Tačiau kol kas Europos Sąjunga prisijungė tik prie tų EŽTK protokolų,

²⁸ *Kostovski v. Nyderlandus*, 1989 m. lapkričio 20 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 166, paras. 41–44.

²⁹ Reglamento 17/62 14 straipsnio 1 dalies d punktas.

³⁰ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 1 dalis.

³¹ *Niemietz v. Vokietija*, 1992 m. gruodžio 16 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 251-B.

³² 2010 m. gegužės 19 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos institucinių aspektų (2009/2241(INI)). OL (2011/C 161 E/12), para. 4.

kuriuos yra ratifikavusios visos ES valstybės narės, t. y. prie pirmojo ir šeštojo protokolo.³³ Kadangi šiuose protokoluose įtvirtintų teisių apsaugos problematika ES konkurencijos teisės bylose praktiškai nekyla³⁴ disertacijoje pasirinkta nenagrinėti juose įtvirtintų teisių užtikrinimo *potencialių* probleminių aspektų.

Iš kitos pusės, už ES konkurencijos teisės pažeidimus nubaustos įmonės ES teismuose ginčija, kad jų atžvilgiu vykdyti keli procesai dėl tų pačių ES konkurencijos teisės normas pažeidusių veiksmų pažeidžia *ne bis in idem* principą, įtvirtintą EŽTK 7 protokolo 4 straipsnyje. Tad, nors Europos Sąjungos prisijungimas prie Konvencijos 7 protokolo kol kas nėra numatytas, pakankamai gausūs įmonių skundai dėl šio principo tariamo pažeidimo skatina išnagrinėti jo aiškinimo ir taikymo problematiką ES konkurencijos byloje.

Disertacijos tikslas

Disertacijos tikslas yra išanalizuoti ES konkurencijos teisėje pripažįstamą įmonių teisės į privatumą, teisės neduoti prieš save parodymų, teisės būti išklausytam bei teisės į profesinę paslaptį, teisės į *ne bis in idem* principo apsaugos apimtį bei, ją palyginus su Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje pripažįstama atitinkamų teisių apimtimi, atskleisti, ar šioje ES teisės srityje egzistuoja atitinkamo reguliavimo trūkumai, bei pasiūlyti galimus sprendimo variantus.

Disertacijos uždaviniai.

Siekiant aukščiau nurodyto tikslo iškeliami tokie uždaviniai:

1. Atsižvelgus į numatytą Europos Sąjungos prisijungimą prie EŽTK įvertinti tolimesnę Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo bendradarbiavimo pobūdį, kad būtų galima nustatyti, ne tik Teisingumo Teismo praktikos galimus pasikeitimus sprendžiant dėl ES konkurencijos pažeidimais kaltinamų įmonių ga-

³³ 8th Working Meeting of the CDDH Informal Working Group on the Accession of the European Union to the European Convention on Human Rights (CDDH-UE) with the European Commission. Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights. CDDH-UE(2011)16 Final Version. Strasbourg, 19 July 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-23]. <http://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/source/Docs%202011/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf>, taip pat „Draft Agreement on EU Accession to ECHR“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-23]. <<http://echrblog.blogspot.com/2011/09/draft-agreement-on-eu-accession-to-echr.html>>, taip pat „The EU’s accession to the ECHR“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-23]. <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2012/120278/LDM_BRI\(2012\)120278_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2012/120278/LDM_BRI(2012)120278_REV1_EN.pdf)>.

³⁴ EŽTK Protokolas Nr. 6 yra skirtas mirties bausmei panaikinti, todėl natūralu, kad jo nuostatomis ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamos ar kaltinamos įmonės ES teismuose niekada nesirėmė. EŽTK Protokolas Nr. 1 įtvirtina nuosavybės apsaugą (1 str.), teisę į mokslą (2 str.) ir teisę į laisvus rinkimus (3 str.). ES teismai yra nagrinėję dvi bylas, kuriose ES konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamos įmonės skundėsi EŽTK Protokole Nr. 1 įtvirtintos nuosavybės apsaugos pažeidimu, tačiau 2006 m. vasario 22 d. priimtame sprendime byloje T-34/02, *Le Levant 001 ir kiti v. Komisija* Pirmosios Instancijos Teismas ieškovės skundo pirmojo pagrindo, susijusio su Komisijos kompetencijos nebuvimu, EB 3 straipsnio 1 dalies g punkto, EB 5, 87 ir 211 straipsnių pažeidimu bei EŽTK pirmo papildomo protokolo 1 straipsnio pažeidimu, apskritai nenagrinėjo. O kitoje byloje (T-62/08, *ThyssenKrupp Acciai Speciali Terni v. Komisija*) PIT nurodė, kad „pakanka konstatuoti, kad šioje nuostatoje įtvirtinta nuosavybės teisė ir apibrėžtos jos ribos bei kad nuoroda vien į šį tekstą nepagrindžia ieškovės reikalavimo šioje byloje“ bei dėl ieškovės nurodytos EŽTT praktikos PIT konstatavo, jog ginčytina ne tik nurodytos praktikos analogija su esama situacija, bet ir tai, kad EŽTT sprendime nėra jokios aiškios nuorodos į „būtinybę numatyti žymiai didesnes sumas už pačią nusavinto turto vertę“.

limybės remtis Konvencijos nuostatomis, tačiau ir EŽTT praktikos pokyčius aiškinant tokioms įmonėms pripažintą atitinkamos teisės apimtį.

2. Iširti, ar atitinkamas fiziniams asmenims taikomas garantijas Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta ir įmonėms. Teigiamo atsakymo atveju taip pat svarbu identifikuoti, ar fiziniams asmenims ir įmonėms taikytinos teisės apimtis yra bent jau panaši.
3. Nustatyti faktinį Europos Komisijos atliekamų tyrimų dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų pobūdį, kad būtų galima įvertinti, kokių mastu turėtų būti taikoma Konvencija Europos Komisijos konkurencijos taisyklių įgyvendinimo srityje.
4. Analizuojant ES teisės aktus ir Teisingumo Teismo praktiką išnagrinėti Komisijos įgaliojimus, kuriais ši naudojasi ES konkurencijos teisės pažeidimų tyrimų metu, bei atitinkamas pažeidimais kaltinamų įmonių pareigas, taip identifikuojant aiškia ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų ar kaltinamų įmonių konkrečios teisės apimtį.
5. Atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką įvertinti, kaip ES konkurencijos teisėje pripažįstama įtariamų/kaltinamų įmonių gynybos teisių apsauga atitinka Konvencijoje įtvirtintas garantijas.

Disertacijos dalykas. Disertacijoje analizuojamos Europos Komisijos įgaliojimus vykdant konkurencijos teisės pažeidimų tyrimus įtvirtinančios Reglamento Nr. 1/2003 nuostatos, taip pat tam tikras kaltinamų įmonių gynybos teises įtvirtinančios to reglamento, jo parengiamųjų dokumentų, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos, Europos Žmogaus Teisių Konvencijos ir jos Protokolo Nr. 7 4 straipsnio nuostatos, nagrinėjami tas nuostatas interpretuojantys ir aiškinantys Europos Sąjungos teismų, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimai.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

Disertacijoje įrodinėjamas šių teiginių pagrįstumas:

1. ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms ir kaltinamoms įmonėms turi būti užtikrinama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio taikoma apsauga, nors tokiose bylose užtikrinamų teisių apimtis gali skirtis nuo fiziniams asmenims pripažįstamų teisių apimtys ir būti kitokia nei tradiciniuose baudžiamosios teisės procesuose.
2. ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms įmonėms Europos Sąjungos Teisingumo Teismas pripažįsta per siauros apimtys teisę neduoti prieš save parodymų, teisę susipažinti su byla, profesinės paslapties bei *ne bis in idem principio* apsaugą.
3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas turi pripažinti platesnės apimtys Komisijos pareigą nacionaliniams teismams teikti informaciją prašant leidimo kratai ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių direktorių, vadovų ir darbuotojų namuose.

Metodai ir darbo struktūra.

Siekiant išsiaiškinti galimus ES teismų praktikos įmonių gynybos teisių ES konkurencijos srityje pokyčius pirmoje dalyje naudojant istorinį ir bylų analizės metodus atskleidžiamas ES pagrindinių teisių doktrinos formavimasis, taikant loginį – analitinį metodą įvertinamos Europos Žmogaus Teisių Teismo požiūrio į ES pagrindinių teisių apsaugą ateities perspektyvos. Kadangi ES konkurencijos procedūrų įtariamieji ar kaltinamieji yra juridiniai asmenys analizuojant EŽTT praktiką tirama, ar atitinkamas fiziniams asmenims taikomas EŽTK garantijas šis teismas pripažįsta ir juridiniams asmenims. Taikant lyginamąjį ir bylų analizės metodus atskleidžiama, koku mastu Konvencija turėtų būti taikoma Europos Komisijos konkurencijos taisyklių įgyvendinimo srityje. Asmenims, kaltinamiems nusikaltimo padarymu, EŽTT užtikrina teisę į EŽTK 6 straipsnio suteikiamas garantijas. Todėl pirmoje disertacijos dalyje taip pat analizuojama, ar Europos Komisijos atliekami tyrimai dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų EŽTT vertinimu laikytini tyrimais, kurių metu sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas. Reglamento Nr. 1/2003 nuostatų ir tam tikros Teisingumo Teismo praktikos analizė prieštarautų tokiam aiškinimui, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas savarankiškai vertina baudžiamojo kaltinimo sąvoką, todėl taikant bylų analizės metodą atskleidžiama šio Teismo jurisprudencijoje išvystyti kriterijai, kuriais remiantis jis aiškina minėtą sąvoką, bei taikant loginį – analitinį ir lyginamąjį metodus analizuojama, ar tokius kriterijus atitinka ES konkurencijos teisės procedūros, t. y., ar vadovaujantis EŽTT įtvirtintais kriterijais galima pripažinti ES konkurencijos teisės procedūrų baudžiamąjį pobūdį.

Antroje disertacijos dalyje taikant bylų analizės ir analitinį metodus analizuojami kai kurie EŽTK 6 straipsnio aspektai, tuomet naudojant lyginamąjį metodą tirama, kokia apimtimi juos pripažįsta Strasbūro teismas bei ES teisė: i) nagrinėjama teisė neduoti prieš save parodymų ir su ja susiję Europos Komisijos įgaliojimai reikalauti pateikti informaciją konkurencijos teisės pažeidimų tyrimų metu, ii) taip pat teisė būti išklaustyta, kuri išskaidoma į dvi dalis – teisę susipažinti su byla (EŽTT praktikoje labiau žinomą kaip procesinio šalių lygiateisiškumo principu) bei teisę pateikti pastabas dėl pranešimo apie kaltinimus (EŽTT praktikoje žinomą kaip teisę į rungtynišką procesą), iii) teisė į proceso viešumą ir su tuo susijusi Europos Komisijos vykdomų žodinių klausymų procedūros problematika, iv) advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsauga (šios teisės objekto, subjekto ir procedūrinių aspektų atžvilgiu).

Trečioje disertacijos dalyje analizuojamos ES teisėje įtvirtintos Europos Komisijos turimos patikrinimo teisės, kurios ypatingai buvo praplėstos Reglamentu Nr. 1/2003. Atsižvelgiant į tai, kad kiekvienas asmuo turi teisę į privatumą, įtvirtintą Konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje, šioje disertacijos dalyje naudojant loginį – analitinį bei bylų analizės metodus analizuojamas pastarosios teisės turinys bei jos apribojimų galimybės, įtvirtintos Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje, ir tokiu būdu tirama, ar Europos Komisijos patikrinimai pripažintini teisėtai varžančiais asmens teisę į privatumą.

Ketvirtoje disertacijos dalyje naudojant bylų analizės metodą ir remiantis EŽTT praktika atskleidžiama *ne bis in idem* principo sąvoka, jo elementai ir taikymo ribos. Naudojant istorinį bei analitinį metodus analizuojama Reglamento Nr. 1/2003 įtvirtinta kompetencijos taikyti ES konkurencijos teisę problematika, atkreipiamas dėmesys į

pirminio Reglamento Nr. 1/2003 pasiūlymo turinį, taip pat nagrinėjama lygiagrečios kompetencijos ir bylų paskirstymo problematiką *ne bis in idem* principo kontekste. Taip pat naudojant bylų analizės metodą nagrinėjama Teisingumo Teismo jurisprudencija dėl šio principo taikymo ES konkurencijos teisėje ir bylose dėl Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo, pasitelkiant lyginamąjį ir sisteminės analizės metodus identifikuojami tokiose bylose taikyto *ne bis in idem* principo skirtumai, o naudojant loginį – analitinį metodą vertinama, ar toks skirtingas požiūris yra pakankamai pagrįstas.

Šaltinių disertacijos tema apžvalga

Kol kas nėra nė vieno mokslinio darbo lietuvių kalba, kurio dalykas ir objektas sutaptų su šios disertacijos. Lietuvos Respublikos autorių darbuose yra analizuoti atskiri temos elementai, liečiantys pagrindinių teisių apsaugą pagal Žmogaus Teisių Konvenciją ir Europos Sąjungos teisę, Europos Sąjungos prisijungimą prie EŽTK bei tam tikras Konvencijos garantuojamas teises: pavyzdžiui, Loreta Šaltinytė savo straipsnyje³⁵ analizavo argumentus, paskatiniusius ES prisijungimą prie EŽTK, taip pat aptarė ekvivalentiškos apsaugos doktriną, Danutė Jočienė aptarė šių dviejų sistemų garantuojamą žmogaus teisių apsaugos lygį bei ES teisės santykį su Europos žmogaus teisių konvencijos sistema³⁶, Lijana Štarienė savo monografijoje³⁷ nagrinėjo EŽTK 6 straipsnyje įtvirtintos teisės į teisingą teismą taikymo apimtį, garantijas ir santykį su kitomis Konvencijoje įtvirtintomis teisėmis.

Užsienio literatūroje tam tikri ES konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamų įmonių procesinių teisių aspektai aptariami nagrinėjant Europos Sąjungos konkurencijos teisę reglamentuojančias normas, pavyzdžiui C.S. Kerse, N. Khan „EC Antitrust Procedure“³⁸, G. Hirsch, F. Montag, F. J. Säcker „Competition Law: European Community Practice and Procedure. Article-by-Article Commentary“³⁹, J. Schwarze, R. Bechtold, W. Bosch „Deficiencies in European Community Competition Law. Critical Analysis of the Current Practice and Proposals for Change“⁴⁰. Tačiau kadangi tokių tyrimų tikslas paprastai yra išsamiai išnagrinėti ES konkurencijos teisės nuostatų taikymo ir veikimo ypatumus, tokioje literatūroje detalios atskleidžiamos ES konkurencijos teisės pažeidimo tyrimo procedūros nevertinant pažeidimais įtariamų subjektų pagrindinių teisių apsaugos problematikos, tuo tarpu būtent pastarasis aspektas yra šio disertacinio tyrimo objektas.

Atsižvelgiant į tai, kad ES konkurencijos teisės srityje Teisingumo Teismo pagrindinių teisių aiškinimas ne visuomet atitiko Strasbūro teismo jurisprudenciją, kuo

³⁵ Šaltinytė, L. European Union Accession to the European Convention on Human Rights: Stronger Protection of Fundamental Rights in Europe? *Jurisprudencija*. 2010, 2(120): 177–196.

³⁶ Jočienė, D. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. *Jurisprudencija*. 2010, 3(121): 97–113.

³⁷ Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją*. Monografija. Vilnius: , 2010.

³⁸ Kerse, C. S.; Khan, N. *EC Antitrust Procedure*. Fifth edition. London, Sweet&Maxwell, 2005.

³⁹ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J. *Competition Law: European Community Practice and Procedure. Article-by-Article Commentary*. First edition. London: Sweet & Maxwell, 2008.

⁴⁰ Schwarze, J.; Bechtold, R.; Bosch, W. *Deficiencies in European Community Competition Law. Critical Analysis of the Current Practice and Proposals for Change*. Stuttgart: GleissLutz Rechtsanwälte, 2008.

labiau ES prisijungimo prie EŽTK galimybė ėmė darytis realesnė, tuo populiariesnė ši tema ėmė darytis užsienio literatūroje ir po truputį imta nagrinėti kai kuriuos pagrindinių teisių apsaugos aspektus ES konkurencijos teisėje. Pavyzdžiui, klausimus dėl ES konkurencijos procedūrų atitikimo Konvencijos 6 straipsnio garantijoms savo darbuose ėmė kelti Arianna Andreangeli⁴¹, D. Slater, S. Thomas, D. Waelbroeck⁴², buvęs Bendrojo Teismo pirmininkas B. Vesterdorf⁴³, tačiau nors disertacijoje remiamasi minėtų mokslininkų darbais ir iš esmės pritariama jų padarytomis išvadoms, visgi yra siūlomi kitokie atitinkamos situacijos sprendimo variantai.

Nagrinėjant Komisijos atliekamų kratų ir asmens teisės į privatumą santykį autoriai (Gerhard Dannecker ir Oswald Jansen, G. Hirsch, F. Montag ir F. J. Säcker)⁴⁴ paprastai pagrindinį dėmesį kreipia į Reglamentu Nr. 1/2003 išplėstų Komisijos teisių analizę, tačiau kai tik prieinama iki Komisijos teisės atlikti kratą privačiose patalpose (ne įmonės biure) Komisijos išplėstų teisių analizė baigiama retorine abejone, ar tokia Komisijos teisė neprieštarauja EŽTK 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintai asmens teisei į privatumą. Tiesa, keli autoriai (James S. Venit, Tero Louko, ir Evelyne M. Ameye)⁴⁵ savo darbuose yra palietę tam tikrus išplėstų Komisijos įgaliojimų įtakos pagrindinėms teisėms aspektus, tuo tarpu šioje disertacijoje išsamiai nagrinėjama, ar Komisijos kratos privačiose patalpose atitinka EŽTK 8 straipsnio 2 dalyje įtvirtintus reikalavimus, t. y., ar Komisijos teisė atlikti tokias kratas gali būti pateisinama Konvencijos 8 straipsnio 2 dalimi.

Lygiagrečios Komisijos ir 27 valstybių narių konkurencijos institucijų bei teismų kompetencijos taikyti ES konkurencijos teisės nuostatas problematiką yra nagrinėję D. Geradin⁴⁶, A. Mikroulea⁴⁷, A. Schaub⁴⁸, šiuo metu bylas nagrinėjančio pareigūno

⁴¹ Andreangeli, A. *EU Competition Enforcement And Human Rights*. Edward Elgar Publishing, Inc., 2008; Andreangeli, A. Toward an EU Competition Court“ „Article–6–Proofing“ Antitrust Proceedings before the Commission? *World Competition: Law Economics Review*. 2007, 30(4).

⁴² Slater, D.; Thomas, S.; Waelbroeck, D., *supra* note 7.

⁴³ Vesterdorf, B. The Court of Justice and Unlimited Jurisdiction: What Does it Mean in Practice? *Antitrust Chronicle*. 2009, 9(2); Vesterdorf, B. Legal Professional Privilege and the Privilege Against Self-Incrimination in EC Law: Recent Developments and Current Issues. *Fordham International Law Journal*. 2004, 28

⁴⁴ Dannecker, G.; Jansen, O. *Competition Law Sanctioning in the European Union*. Hague: Kluwer law international, 2004; Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39.

⁴⁵ Venit, J. S.; Louko, T. The Commission's new power to question and its implications on human rights. Annual proceedings of the Fordham Corporate Law Institute. *International Antitrust Law & Policy*. 2005, p. 675–700. Ameye, E. M., *supra* note 10.

⁴⁶ Geradin, D. Competition between Rules and Rules of Competition, A Legal and Economic Analysis of the Proposed Modernization of the Enforcement of EC Competition Law. *Columbian Journal of European Law*. 2002, 9; Geradin, D. Dealing with Environmental Issues in an Integrated Market: The Regulatory Harmonization Policy of the European Community. The Greening of Trade Law? *A Comparison of International Trade Organizations on Environmental Issues*. Rowman & Littlefield, 2002; Lenaerts, K.; Gerard, D. Decentralisation of EC Competition Law Enforcement: Judges in the Frontline. *World Competition*. 2004, 27(3): 313–350.

⁴⁷ Mikroulea, A. Case Allocation in antitrust and collaboration between the National Competition Authorities and the European Commission. *The reform of EC competition law: new challenges*. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2010, p. 55–75.

⁴⁸ Schaub, A. Continued focus on reform: Recent developments in EC competition policy. *International Antitrust Law & Policy: Fordham Corporate Law*. Juris Publishing, 2002; Schaub, A. Developments of

(angl. *Hearing Officer*) pareigas einantis W. P. J. Wils⁴⁹, tačiau šie autoriai analizavo ES konkurencijos teisės sistemą *ne bis in idem* principo kontekste iš esmės neskirdami pakankamai dėmesio Europos Žmogaus Teisių Teismo pripažįstamai šio principo sampratai ir apimčiai. *Ne bis in idem* principą išsamiai savo monografijoje išanalizavo W. B. Bockel⁵⁰, todėl disertacijoje nagrinėjant lygiagrečiosios kompetencijos problematiką iš dalies remiamasi šio mokslininko atliktu tyrimu. Kita vertus, minėta W. B. Bockel monografija neapima naujausių Teisingumo Teismo bylų ir generalinių advokatų išvadų dėl *ne bis in idem* principo aiškinimo ES konkurencijos teisės bylose. Tuo tarpu šioje disertacijoje kaip tik analizuojant ir nagrinėjant būtent tokias bylas yra daromos išvados dėl to principo aiškinimo ir taikymo ES konkurencijos teisės srityje.

Praktinė darbo reikšmė. Nors tam tikri Konvencijos suteikiamų garantijų, ES pagrindinių teisių apsaugos, ES konkurencijos teisės aspektai yra nagrinėti Lietuvos mokslininkų, ši disertacija yra pirmoji Lietuvoje, kurioje analizuojama ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų ar kaltinamų įmonių galimybės remtis tam tikromis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintomis teisėmis. Disertaciniu tyrimu siekiama identifikuoti ES konkurencijos teisės bylose dažniausiai keliamus įmonių gynybos teisių probleminius aspektus bei atskleisti tokios problematikos perspektyvas Europos Sąjungai prisijungus prie Konvencijos.

Pripažinus, kad ES konkurencijos pažeidimais įtariamoms įmonėms turi būti suteikiamos EŽTK 6 straipsnio garantijos (nors ir nebūtinai tokios pat apimties, kokias EŽTT reikalauja suteikti baudžiamosiose bylose fiziniams asmenims) ši disertacija bus itin naudinga kiekvienai ES konkurencijos teisės pažeidimu įtariamai ar kaltinamai įmonei identifikuoti Konvencijoje garantuojamas savo teises bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje pripažįstamą jų apimtį, kad būtų galima apsvarstyti ir išvalgiau įvertinti savo gynybos perspektyvas.

Disertacija naudinga ir nacionaliniams teismams, nagrinėjantiems konkurencijos teisės pažeidimų bylose pareikštus įmonių teisių apsaugos skundus: disertaciniame tyrime atskleidžiama atitinkamų EŽTK įtvirtintų teisių sampratą išvysčiusi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika bei įvertinama, kokia apimtimi tos teisės turi būti užtikrinamos konkurencijos pažeidimais kaltinamoms įmonėms. Todėl atliktas disertacinis tyrimas nacionaliniams teismams leistų greičiau ir patogiau identifikuoti konkurencijos pažeidimu įtariamoms ar kaltinamos įmonės skundo dėl atitinkamos EŽTK įtvirtintos teisės pažeidimo pagrįstumą, nenukrypstant nuo Europos Žmogaus Teisių Teismo nustatyto tos teisės apsaugos standarto.

Competition Law and Policy in EU Competition Law & Policy, Developments and Priorities. *Athens Conference April 19th. Nomiki Bibliothiki, Athens, 2002.*

⁴⁹ Wils, W. P. J. The Principle of 'Ne Bis in Idem' in EC Antitrust Enforcement: A Legal and Economic Analysis. *World Competition*. 2003, 26(2): 131–148.

⁵⁰ Van Bockel, W. B. *The ne bis in idem principle in EU law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2009.

I DALIS. PAGRINDINIŲ TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMATIKA ES KONKURENCIJOS TEISĖJE

Visos Europos Sąjungos valstybės narės yra ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos dalyvės, o su laiku tai tapo ir privaloma narystės Sąjungoje sąlyga, todėl nieko keisto, kad Konvencija ir joje įtvirtinto teismo žmogaus teisių apsaugos mechanizmo įtaka jau seniai tapo vienu iš svarbiausių pagrindų teisiniams ir politiniams klausimams pačioje Europos Sąjungoje spręsti⁵¹. Šios aplinkybės stiprina Konvencijos mechanizmo veikimą, teikia jam svarbos tarptautinėje erdvėje, tačiau EŽTK reikšmingas statusas Sąjungoje laipsniškai atvedė į dviems sistemoms priklausančių teismų praktikos persipynimą.

Pastarąjį dešimtmetį ES konkurencijos teisės bylose apibrėždamas pagrindinių teisių apimtį Teisingumo Teismas gana aktyviai cituoja Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus ir remiasi Konvencijos nuostatomis⁵². Kita vertus, paprastai neišreikšdamas savo nuomonės dėl cituojamos praktikos norminio pobūdžio Teismas, atrodo, jaučiasi jos neįpareigotas ir EŽTK nuostatas aiškina savaip⁵³. Siekiant išsiaiškinti galimus Liuksemburgo teismo praktikos pokyčius dėl įmonių gynybos teisių ES konkurencijos teisės srityje pirmiausia reikia atskleisti ES pagrindinių teisių doktrinos formavimąsi ir ją paskatinusius veiksnius, nustatyti Teismo taikomą standarto paieškos metodą ir įvertinti Europos Žmogaus Teisių Teismo požiūrio į ES pagrindinių teisių apsaugą ateities perspektyvas.

1. ES pagrindinių teisių apsaugos standartas Teisingumo Teismo praktikoje

Jau minėta, kad ES konkurencijos teisės bylose apibrėždamas pagrindinių teisių apimtį Teisingumo Teismas gana aktyviai cituoja Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus ir remiasi Konvencijos nuostatomis. Tačiau atsižvelgdamas į ypatingą ES konkurencijos teisės veiksmingumo užtikrinimo svarbą Teismas nagrinėjamai situacijai paprastai neadaptuoja EŽTK nuostatų mechaniškai, todėl visiškai natūralu, kad ETT ir EŽTT praktika tų pačių teisių aiškinimo klausimais tam tikrais atvejais gali nevisiškai sutapti. Manytina, kad tokią padėtį lemia ES pagrindinių teisių doktrinos formavimąsi paskatinę veiksniai bei Teismo taikomas pagrindinių teisių apsaugos standarto paieškos metodas. Norint suprasti ES pagrindinių teisių apsaugos specifiką

⁵¹ Blackburn, R. *Current Developments, Assessment and Prospects. Fundamental Rights in Europe: the European Convention on Human Rights and its member states, 1950-2000*. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 89.

⁵² Sujungtos bylos C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P iki C-252/99 P ir C-254/99 P, *Limburgse Vinyl Maatschappij NV (LVM), DSM NV ir DSM Kunststoffen BV, Montedison SpA, Elf Atochem SA, Degussa AG, Enichem SpA, Wacker-Chemie GmbH ir Hoechst AG ir Imperial Chemical Industries plc (ICI) v. Europos Bendrijų Komisija*. [2002] ECR I-08375, paras. 258–293. *Roquette Frères SA*, supra note 4, para. 29.

⁵³ Douglas-Scott, S. *A Tale Of Two Courts: Luxembourg, Strasbourg And The Growing European Human Rights Acquis*. *Common Market Law Review*. 2006, 43(3): 629–665, p. 651.

būtina pažvelgti į šios doktrinos formavimosi ištakas, motyvus ir Teismo turimus instrumentus tai doktrinai vystyti.

1957 m. pasirašytose sutartyse, kuriomis įsteigtos Europos ekonominė bendrija (EEB) ir Europos atominės energijos bendrija (Euratomas) nebuvo jokių žmogaus teisių apsaugą mininčių nuostatų. Tačiau Europinei integracijai iš grynai ekonominės pamažu virstant politine, Europos Sąjungos kompetencija ėmė apimti ne tik ekonominius, bet ir tuos veiksnius, kurie liečia asmenis ne tik kaip ekonominius subjektus⁵⁴, o Europos Teisingumo Teismą ėmė pasiekti bylos dėl pagrindinių teisių pažeidimų, kuriuos lėmė ES teisė.

Tiesa, kai 1959 metais ETT pirmą kartą buvo paprašytas išspręsti pagrindinių teisių klausimą *Stork* byloje, jis pareiškė, kad jam trūksta kompetencijos tokį prašymą patenkinti, nes pagrindinės teisės sudarė valstybių narių nacionalinės teisės dalį, o ETT turėjo jurisdikciją tik Bendrijos teisės atžvilgiu⁵⁵. Tačiau 1960-ųjų pabaigoje ir 1970-ųjų pradžioje, Europos Teisingumo Teismui savo sprendimuose ėmus pripažinti Europos Bendrijos augantį potencialą pagrindinių teisių apsaugos srityje valstybių narių nacionaliniai teismai ėmė kelti klausimą dėl ETT kaip pagrindinių teisių apsaugą galinčios užtikrinti institucijos kompetencijos ribų. Siekdamas įveikti šį iššūkį ir išsaugoti savo pranašumą ETT ėmė vis dažniau kartoti savo įsipareigojimus EB pagrindinių teisių apsaugos srityje ir plėsti savo kontrolės įgaliojimų taikymo sritį kišdamasis net į nacionalinį lygmenį⁵⁶. Iš pradžių ETT jurisprudencija po truputį plėtėsi darbuotojų teisių srityje (konkrečiai, dėl moterų teisių darbovietėje)⁵⁷. Atkreiptinas dėmesys, kad EB sutartis turėjo tam tikrą nuorodą į lyčių lygybės principą⁵⁸, todėl Teisingumo Teismo elgesys buvo laikomas atitinkančiu ES politiką veiksmų imtis tik tuomet, kai tai reikalinga dėl bendrosios rinkos sukūrimo⁵⁹.

1969 metais *Stauder* byloje, kurioje asmuo skundėsi, kad Komisijos reikalavimas pateikti asmens dokumentą norint nusipirkti sviesto mažesnėmis kainomis socialiai remiamiems asmenims, žeidžia jo orumą, ETT pirmą kartą nurodė, kad Teismas užtikrina pagrindines teises, sudarančias bendruosius teisės principus⁶⁰. Tuomet Vokietijos ir Italijos teismai ėmė kelti didžiulį triukšmą grasindami iškelti ETT sprendimo

⁵⁴ Fundamental Rights Conflicts in the European Union, p. 14 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-06]. <http://fds.oup.com/www.oup.com/pdf/13/9780199568710_chapter1.pdf>.

⁵⁵ Byla 1-58, *Friedrich Stork & Cie v. Europos anglių ir plieno bendrijos Aukščiausiąją valdžios instituciją* [1959] ECR 00043.

⁵⁶ Wetzel, J. R. Improving Fundamental Rights Protection in the European Union: Resolving the Conflict and Confusion Between the Luxembourg and Strasbourg Courts. *Fordham Law Review*. 2003, 71: 2823.

⁵⁷ Ostner, L.; Lewis, J. Gender and the Evolution of European Social Policies. In: *European Social Policy: Between Fragmentation and Intergration*. Liebfried, S.; Pierson, P. (eds.). Brookings Inst, 1995, 159. Autoriai teigia, kad Komisija ir ETT sėkmingai skatino, stebėjo ir aiškino dirbančių moterų teises, lemdami iš esmės pakeisti nacionalinę praktiką šioje srityje.

⁵⁸ EB sutarties 141 straipsnio 1 dalis numatė, kad „[k]iekviena valstybė narė užtikrina, kad būtų taikomas principas už vienodą ar vienodos vertės darbą abiejų lyčių darbuotojams mokėti vienodą užmokestį“.

⁵⁹ Ostner, L.; Lewis, J., *supra* note 57, p. 162. Autoriai teigia, kad laikotarpiu 1957-1972 ETT įsikišdavo į socialinę politiką tik tuomet, kai buvo akivaizdus ryšys su bendrosios rinkos kūrimo užduotimi.

⁶⁰ *Erich Stauder v. Ville d'Ulm – Sozialamt*, *supra* note 2, para. 7.

teisėtumo klausimą, nes iš tiesų tuo metu Bendrija neturėjo pilno, kodifikuoto visuotinai pripažįstamų pagrindinių teisių katalogo⁶¹.

Internationale Handelsgesellschaft byloje ETT žengė dar toliau ir prieš tai minėtą poziciją išvystė nurodydamas, kad pagrindinių teisių apsauga yra Teisingumo Teismo saugomų bendrųjų teisės principų sudėtinė dalis, kylanti iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų ir turi būti užtikrinta Bendrijos struktūros ir tikslų rėmuose⁶². Taip Teismas konstatavo, kad Bendrijos priemonės galiojimas arba jos poveikis vienoje valstybėje narėje negali priklausyti nuo įtarimų, kad ji prieštarauja tos valstybės konstitucijoje įtvirtintoms pagrindinėms teisėms ar principams. Galimą nacionalinių institucijų priešpriešą dėl tokios pozicijos ETT iškart bandė išsklaidyti pasakydamas, kad pagrindinių teisių apsauga yra visos Europos Bendrijos rūpestis, tad užuot pripažinus galimybę taikyti nacionalinę teisę, ETT siekė analogiškų garantijų būtent Bendrijos teisėje. Tačiau toks drąsus teiginys dėl ES teisės viršenybės užtikrinimo nepaisant nesuderinamumo su „vietinėmis“ pagrindinėmis teisėmis itin neramino valstybių narių teismus – be jokio Sąjungos lygiu įtvirtinto teisių sąrašo valstybėms narėms buvo sunku suvokti Teisingumo Teismo pasiryžimo užtikrinti pagrindinių teisių apsaugą teisinį pagrindą⁶³.

Šitaip pasinaudodamas Bendrijos teisės bendrųjų principų doktrina Liuksemburgo teismas užpildė ES pirminėje teisėje žiojėjusią spragą dėl pagrindinių teisių apsaugos. Tiesa, gana plačiai pripažįstama, kad siekis tinkamai užtikrinti pagrindines teises nebuvo pagrindinis ar bent vienintelis motyvas kuriant ES pagrindinių teisių doktriną – Teismas iš tiesų šitaip stengėsi apsaugoti ES teisės viršenybę⁶⁴. Kitaip tariant, šios doktrinos kūrimas atliko ir kitas funkcijas nei pagrindinių teisių apsauga *per se*, o būtent, – skatino Europos integraciją ir užtikrino ES teisės viršenybę.

Teisingumo Teismo pasakyta frazė, kad Bendrijos struktūros ir tikslų rėmuose turi būti užtikrinta pagrindinių teisių apsauga, esanti bendrųjų teisės principų sudėtinė dalimi ir kylanti iš *valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų*, tapo ginčų objektu svarstant, kokį pagrindinių teisių apsaugos standartą turėtų Teismas pasirinkti siekdamas atrasti tinkamą individo saugotinių teisių bei bendrojo intereso balansą. „Maksimalios apsaugos standartas“, t. y. didžiausia, kokią tik galima rasti, tam tikros teisės apsauga, įtvirtinta vienos iš valstybių narių teisėje, reikštų, kad Teismas turėtų didžiausią dėmesį kreipti į individualų tam tikro subjekto interesą aukščiausiu lygiu saugant to asmens teises ir suvaržant bendrąjį visuomeninį interesą, kas savu ruožtu reikštų Europos Sąjungos bendrojo intereso minimalią apsaugą⁶⁵. Vadovaudamasis

⁶¹ Dehousse, R. *The European Court of Justice: The Politics of Judicial Integration*. Palgrave Macmillan, 1998, p. 62–63. Autorius atkreipia dėmesį, kad iki 1970 metų, egzistavo rizika, kad nacionaliniai teismai atsisakys taikyti su nacionaliniu žmogaus teisių standartu nesuderinamas Bendrijos teisės nuostatas. Vokietia ir Italija ypatingai kėlė šį klausimą dėl padidėjusio jautrumo žmogaus teisėms po Antrojo pasaulinio karo.

⁶² Byla 11-70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* [1970] ECR 01125, para. 4.

⁶³ Wetzel, J. R., *supra* note 56, p. 2836.

⁶⁴ Lindfelt, M. *Fundamental Rights in the European Union: Towards Higher Law of the Land? A Study of the Status of Fundamental Rights in a Broader Constitutional Setting*. Åbo Akademi Förlag, 2007, nuoroda į: Coppel, J. ir O'Neill, A.; Weiler, J.; DeWitte, B.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 68.

tokiu standartu Teismas turėtų išsirinkti vieną valstybę narę, kurioje atitinkama asmens teisė saugoma aukščiausiu lygiu ir tokią apsaugą užtikrinti į Teismą besikreipusiam asmeniui. Pavyzdžiui, jei Švedijoje yra pripažįstamos homoseksualių asmenų santuokos ir jiems leidžiama įsivaikinti⁶⁶, tuomet sprendamas su tokiu aspektu susijusį klausimą Teisingumo Teismas turėtų atitinkamas teises pripažinti neatsižvelgdamas į tai, kad pareiškėjo valstybėje narėje tokios teisės nėra reglamentuojamos. Tačiau toks standartas kelia klausimą, kokiais kriterijais remiantis vienoje valstybėje narėje tam tikros teisės atžvilgiu egzistuojantis teisinis režimas turi būti pritaikomas visos Europos Sąjungos mastu. Neginčijama, kad tam tikri žmogaus teisių apsaugos aspektai yra ypatingai jautrūs, todėl, pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismas sprendamas visuomenei opius klausimus atsižvelgia į daugumos Europos Tarybos valstybių pasirinktą praktiką ir tai vadina valstybių bendru konsensusu⁶⁷. Tuo tarpu vadovaujantis „maksimalios apsaugos standartu“ vienos valstybės prioritetai taptų bendri visai Europos Sąjungai, nepaisant likusiųjų valstybių konstitucinių tradicijų, supratimo ir atitinkamos teisės reglamentavimo bei vertinimo. Todėl tebedamas vienos valstybės politinės ir (ar) teisinės sistemos išaukštinta pirmenybe, akivaizdu, kad toks standartas visiškai neatitinka minėtos Teismo frazės „pagrindinių teisių apsauga, esanti bendrųjų teisės principų sudėtine dalimi ir kylanti iš *valstybėms narėms bendrų* konstitucinių tradicijų“.

Tuo tarpu „minimalios apsaugos standartas“ suponuotų tik tokią pagrindinių teisių apsaugą, kuri užtikrinama ir visose valstybėse narėse. Pavyzdžiui, jei registruotos partnerystės institutas nebūtų reglamentuotas Europos Sąjungos teisės aktuose ir egzistuoję ne visų Europos Sąjungos valstybių narių teisinėse sistemose, tai Teisingumo Teismas sprendamas su tokiu aspektu susijusį klausimą negalėtų pripažinti iš tokio instituto išplaukiančių teisių nepaisant to, kad registruota partnerystė būtų reglamentuojama daugelyje valstybių narių. Tad, atvirkščiai nei „maksimalios apsaugos standarto“ atveju, čia būtų akcentuojama bendrojo visuomenės intereso apsauga, individualius asmens interesus paliekant „antrame plane“, t. y. pagrindines teises Europos Sąjungos lygmeniu užtikrinant tik tuomet jei jos pripažįstamos visose valstybėse narėse.

Egzistuoja ir tokia nuomonė, kad Teismas nepalaiko nei vieno nei kito standarto, nes kreipia dėmesį išimtinai tik į tai, kas laikytina valstybėms narėms bendrais konstituciniais principais. Tai nereiškia, kad ETT nagrinėdamas konkrečios teisės apsaugos ribas „įkvėpimo semsis“ iš absoliučiai *visų* valstybių narių konstitucijų, tačiau jis ieškos visoms joms bendrų bruožų, kad būtų įtvirtinta „Bendrijos struktūros ir tikslų rėmuose“ saugomos pagrindinės teisės⁶⁸. Su tuo būtų sunku nesutikti ypač atsižvelgiant į anksčiau minėtą nuomonę, kad pagrindinių teisių apsauga toli gražu nebuvo

⁶⁶ Sweden legalises gay adoption. BBC News [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-06-23]. <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2028938.stm>>.

⁶⁷ Pavyzdžiui, *Schalk ir Kopf v. Austrija* byloje EŽTT. Joje buvo nuspręsta, jog Konvencijos 12 str. (teisė į santuoką) gali būti taikomas ir homoseksualių porų atžvilgiu, *jeigu šių teisę įtvirtina nacionaliniai teisės aktai*. O *E.B. v. Prancūzija* byloje EŽTT Didžioji Kolegija užkirto kelią nepagrįstai diskriminacijai seksualinės orientacijos pagrindu, tačiau tiesiogiai neįtvirtino homoseksualių teisės įsivaikinti.

⁶⁸ Lindfelt, M., *supra* note 64, p. 69, taip pat 194–195 išnašos, kuriose jis remiasi Ojanen, T. *The European Way. The structure of National Court Obligation under EC Law*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino, 1998.

vienintelis ES pagrindinių teisių doktrinos įtvirtinimo tikslas. Vienos (ar kelių) valstybių prioritetų primetimas visai Europos Sąjungai įgyvendinant „maksimalios apsaugos standartą“ tokioje, kartais jautrioje, srityje kaip pagrindinių teisių apsauga greičiausiai iššauktų nepageidaujamą valstybių pasipriešinimą ir ES institucijoms nereikalingą diskusiją dėl „Sąjungos struktūros ir tikslų rėmų“. Tuo tarpu „minimalios apsaugos standartas“ Teismą faktiškai išpraustų į valstybių narių teisinių sistemų ribas, kas vėlgi nebūtų naudinga siekiant glaudesnės Europos integracijos ir ES teisės viršenybės užtikrinimo. Todėl šis „bendrų konstitucinių bruožų“ ieškojimo metodas yra iš tiesų turbūt tinkamiausias būdas suderinti pagrindinių teisių apsaugą, pagarbą valstybių narių konstitucinėms tradicijoms bei įvairius strateginius institucinius siekius.

Kitas Teisingumo Teismo „įkvėpimo šaltinis“ vystant pagrindinių teisių doktriną Europos Sąjungoje yra Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Jau *Nold* byloje, kurioje ieškovas rėmėsi *inter alia* EŽTK ir jos protokolu⁶⁹ ETT savo sprendime pripažino tarptautines sutartis dėl žmogaus teisių apsaugos Bendrijos pagrindinių teisių aiškinimo priemone, taip pabrėždamas tokių dokumentų svarbą⁷⁰.

Tuo tarpu *Roland Rutili* byloje⁷¹ Teisingumo Teismas pirmą kartą pasirinko konkrečiomis EŽTK nuostatomis⁷², o vėlesniuose sprendimuose dar ir ėmė pabrėžti „ypatingą EŽTK reikšmę“⁷³. Todėl, kaip teigė T. Tridimas, buvo mažai tikėtina, kad Teismas nepaisytų ar nepripažintų EŽTK įtvirtintos teisės kaip Sąjungos pagrindinės teisės. Jo manymu, Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 2 dalis suponavo Sąjungos įsipareigojimą gerbti Konvencijos standartus, tad nors Konvencija formaliai neįpareigojo Sąjungos, visuotinai buvo laikoma, kad tas dokumentas turi tokią pačią reikšmę, kaip ir teisiško įpareigojimo atveju⁷⁴.

Iš vienos pusės tokią poziciją ypač pagrindė faktas, kad paskutiniojo dešimtmečio ES teismų (daugiau ETT) praktika ėmė apimti išsamesnį EŽTK nuostatų ir Strasbūro

⁶⁹ Ieškovas skundėsi, kad Komisijos įgaliotų patvirtinti naujų prekybos taisyklių apribojimai turi neigiamą poveikį įmonės pelningumui ir veiklos plėtojimui, taip sukelti grėsmę apskritai visam įmonės egzistavimui. Tokiu būdu, ieškovo nuomone, Komisijos sprendimas pažeidžia jo teises, kurios gali būti prilygintos nuosavybės teisei, taip pat teisę į laisvo verslo veiklos vykdymą, saugomą Vokietijos Federacinėje Respublikoje ir kitų valstybių narių konstitucijose bei įvairiose tarptautinėse sutartyse, įskaitant visų pirma EŽTK ir jos protokolą.

⁷⁰ Byla 4-73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v. Europos Bendrijų Komisiją* [1974] ECR 00491, para. 13.

⁷¹ Byla 36-75, *Roland Rutili v. Ministre de l'intérieur* [1975] ECR 01219, para. 22.

⁷² Prancūzijos teismas pateikė prašymą priimti prejudicinį sprendimą išaiškinant *inter alia*, kokia yra tiksli žodžio „pateisinamas“ reikšmė EEB sutarties 48 straipsnio 3 dalies nuostatoje „atsižvelgiant į apribojimus, pateisinamus viešosios tvarkos pagrindais“. Teisingumo Teismas aiškindamas, kad imant bendrai tokie apribojimai, nustatyti valstybių narių įgaliojimams dėl svertišalių kontrolės, yra bendro principo konkretesnė išraiška, pirmą kartą istorijoje pasirinko konkrečiomis EŽTK nuostatomis nurodydamas, kad toks principas nustatytas visų valstybių narių ratifikuotos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8, 9, 10 ir 11 straipsniuose bei jos 4 protokolo 2 straipsnyje, kurie identiška numato, kad tuose straipsniuose numatytos teisės nebus suvaržytos dėl nacionalinio saugumo ar visuomenės apsaugos, nebent tai yra būtina tų interesų apsaugai „demokratinėje visuomenėje“.

⁷³ *Hoechst AG v. Europos Bendrijų Komisiją*, *supra* note 3, para. 13; *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE*, *supra* note 3, para. 41; Byla C-299/95, *Friedrich Kremzow v. Republik Österreich* [1997] ECR I-02629, para. 14.

⁷⁴ Tridimas, T. *General principles of EC law*. Oxford: Oxford U. P., 2000, p. 237.

teismo praktikos tyrimą nebeapsiribojant Konvencijos reikšmės akcentavimu⁷⁵. Turbūt tai geriausia matyti iš Teisingumo Teismo sprendimo *PVC II* byloje⁷⁶, kur Teismas nusimatė sau uždavinį iširti, ar PIT sprendimas dėl teisės neduoti prieš save parodymų teisingai taikė EŽTK doktriną. Po kelių dienų *Roquette* byloje⁷⁷ ETT turėjo progos išaiškinti *Hoechst* byloje išdėstytą poziciją dėl įmonių buveinių neliečiamybės, įvertinti EŽTT praktikos reikšmę tuo klausimu, kas literatūroje buvo pavadinta visiškai nauju ES ir nacionalinių teismų tarpusavio funkcijų standartu⁷⁸.

Tokį Teisingumo Teismo sustiprėjusį dėmesį „Strasbūro režimui“ autoriai aiškina teisėtumo, įkvėpimo, teisminės ekonomijos, teisingumo ar nuspėjamumo paieška⁷⁹, tačiau šito Teismas savo praktikoje niekada sistemingai nepripažino, kaip ir nepateikė sisteminės analizės, kiek glaudžiai jis turėtų atsižvelgti į EŽTT praktiką arba, kokiomis aplinkybėmis galėtų nuo jos nukrypti⁸⁰. Iš tiesų Teisingumo Teismo nuorodos į Konvenciją ar Strasbūro teismo jurisprudenciją kartais literatūroje netgi apibūdinamos kaip „paslaptina teisminė argumentacija ir išsamios ir nuoseklios analizės, kuri turėtų būti neatsiejama nuo EŽTK normų ir EŽTT praktikos, stoka“⁸¹.

Neatmestina, kad tokią padėtį lemia Teisingumo Teismo specifinė padėtis atsižvelgiant į pirminius Europos Bendrijų įkūrimo tikslus, pagrindinę Teismo funkciją ir pagrindinių teisių doktrinos vietą šiame kontekste: juk Europos Bendrijos buvo kuriamos pirmiausia tik ekonominės integracijos pagrindu, tad atitinkamai buvo formuluojamos ir steigiamųjų sutarčių nuostatos, kurios, beje, įtvirtino, kad Teisingumo Teismo užduotis – užtikrinti, kad aiškinant ir taikant tas sutartis būtų laikomasi teisės. Atsižvelgiant į tai matyt galima preziumuoti, kad ekonomine integracija paremtų bendrijų teisminės institucijos vienas svarbiausių uždavinių buvo būtent vidaus rinkos sklandaus funkcionavimo užtikrinimas. Turint mintyje tokį uždavinį ir atsižvelgiant į tai, kad pačios ES pagrindinių teisių apsaugos doktrinos įtvirtinimą, atrodo, skatino Teismo siekis užtikrinti ES teisės viršenybę ir Europos integraciją, logiška manyti, kad sprendamas pagrindinių teisių apsaugos klausimus Teisingumo Teismas negali remtis nei maksimalios/minimalios pagrindinių teisių apsaugos standartu, nei „aklaidi sekti“ EŽTT praktika dėl Konvencijos nuostatų interpretavimo ir taikymo. Kitaip tariant, Teismas nėra ES pagrindinių teisių apsaugos „specializuota ir centrinė institucija“⁸²,

⁷⁵ Araujo, M. *The Respect of Fundamental Rights Within The European Network of Competition Authorities*. International Antitrust Law & Policy: Fordham Corporate Law, 2004, p. 519.

⁷⁶ *Limburgse Vinyl Maatschappij ir kiti*, , *supra* note 52, paras. 258–293.

⁷⁷ *Roquette Frères SA*, *supra* note 4, para. 29.

⁷⁸ Araujo, M., *supra* note 75, p. 520.

⁷⁹ Douglas-Scott, S. A, *supra* note 53, p. 650.

⁸⁰ Harpaz, G. The European Court of Justice and its relations with the European Court of Human Rights: The quest for enhanced reliance, coherence and legitimacy. *Common Market Law Review*. 2009, 46(1): 105–141, p. 109, 112.

⁸¹ Harpaz, G. nurodo, kad Joseph H. H. Weiler savo straipsnyje “Eurocracy and distrust: some questions concerning the role of the ECJ in the protection of fundamental human rights within the legal order of the European Communities” nagrinėja ETT sprendimą *Hauer* byloje kaip nevykusios EŽTK nuostatų analizės pavyzdį.

⁸² Turima omenyje specifinis funkcinis skirtumas nuo Europos Žmogaus Teisių Teismo, kuris yra Europos Tarybos – organizacijos, kurios Statuto pagrindą sudaro pagarba žmogaus teisėms ir įstatymo viršenybė – institucija, įkurta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos pagrindu ir

todėl spręsdamas pagrindinių teisių apsaugos ir ekonominių interesų konfliktą jis *ad hoc* ieško valstybėms narėms „bendrų konstitucinių bruožų“, o Konvencijos nuostatas naudoja tik kaip įkvėpimo šaltinį. Todėl visiškai logiška ir natūralu, kad pagrindinių teisių samprata ir apimtis Teisingumo Teismo jurisprudencijoje gali ne visiškai atitikti tų teisių apimtį, kokią pripažįsta ir užtikrina nacionaliniai teismai ar Europos Žmogaus Teisių Teismas.

Aišku, kol nėra baigtas Europos Sąjunga prisijungimo prie Konvencijos procesas EŽTT neturi jurisdikcijos nagrinėti peticijų, kuriose skundžiamasi, kad ES institucijos pažeidė tame dokumente garantuojamas žmogaus teises⁸³. Kita vertus, dar 1958 metais EŽTT byloje *X prieš Vokietiją* aiškiai nurodė, kad valstybių narių sudaryti tarptautiniai susitarimai, neatleidžia jų nuo atsakomybės pagal Konvenciją: „kai sutartinius įsipareigojimus priėmusi valstybė narė vėliau sudaro tarptautinį susitarimą, neleidžiantį jai vykdyti savo įsipareigojimų pagal pirmąją sutartį, ji bus atsakinga už bet kokią pagal ankstesnę sutartį prisiimtų įsipareigojimų pažeidimą“⁸⁴.

Tačiau 1990 metais *M&Co prieš Vokietiją* byloje⁸⁵, kurioje ieškovė skundėsi, kad ETT sprendimo vykdymas pažeidė jos teisę į teisingą bylos nagrinėjimą pagal EŽTK 6 straipsnį⁸⁶, Europos Žmogaus Teisių Komisija pažymėjo, kad EŽTK nedraudžia valstybėms narėms perleisti dalį savo teisių tarptautinėms organizacijoms jei pagrindinės

nagrinėjanti išimtinai tik į Konvencijos sritį *ratione materiae* patenkančius skundus, t. y. šis Teismas skirtas užtikrinti asmenų teises, kurias garantuoja Konvencija.

⁸³ Pirmieji pareiškėjai, bandę skusti ES priemonės Strasbūro teismui, peticijas teikė prieš Europos Bendrijas ir visas jos valstybes nares. Pavyzdžiui, *Confederation Fracaise Democratique du Travail* pateikė pareiškimą Europos Žmogaus Teisių Komisijai prieš Bendrijas ir alternatyviai, prieš visas valstybes nares drauge paėmus ir prieš kiekvieną iš jų atskirai dėl EŽTK 11, 13 ir 14 straipsnių pažeidimo. Pareiškėja skundėsi, kad Europos Bendrijų Taryba nepaskyrė jos atstovaujanti organizacija, turinčia teisę pateikti tam tikrus kandidatų sąrašus pagal Anglies ir Plieno Bendrijos sutarties 18 straipsnį, nors ji Prancūzijoje yra antra pagal dydį atstovaujamoji organizacija. Europos Bendrijų Taryba skyrė tuos subjektus, kuriuos siūlė valstybių narių vyriausybės, o Prancūzijos Vyriausybė neįtraukė pareiškėjos į savo siūlomų kandidatų sąrašą, todėl tiesiog patvirtindama Prancūzijos Vyriausybės pateiktą pasiūlymą, pareiškėjos teigimu, Taryba netinkamai pasinaudojo EAPB sutarties 18 straipsnio suteiktais įgaliojimais. Tačiau skundą nagrinėjusi Europos Žmogaus Teisių Komisija palaikė, jog pareiškimo teikimas prieš visas valstybes nares bendrai paėmus reiškia pareiškimo teikimą prieš Europos Sąjungos Tarybą, kas savu ruožtu reiškia, kad toks pareiškimas yra už Europos Žmogaus Teisių Komisijos *ratione personae* jurisdikcijos ribų. O kadangi kiekviena valstybė narė, imant atskirai kiekvieną iš jų, dalyvauja sprendimų priėmimo Europos Sąjungos Taryboje, Europos Žmogaus Teisių Komisijos nuomone, šitaip jos neįgyvendina savo jurisdikcijos EŽTK 1 straipsnio prasme. *Confederation Fracaise Democratique du Travail v. Europos Bendrijas, alternatyviai: jų valstybes nares a) bendrai paėmus ir b) atskirai kiekvieną iš jų (dec.)*, Nr. 8030/77, 1978 m. liepos 10 d. Komisijos nutarimas, paras. 239–240.

⁸⁴ *X. v. Vokietiją* (dec.), Nr. 235/56, 1958 m. birželio 10 d. nutarimas, Yearbook 2, p. 256.

⁸⁵ *M&Co v. Vokietiją*, *supra* note 9.

⁸⁶ Įmonė skundėsi, kad Vokietijos valdžios institucijos išdavė dokumentą dėl Europos Teisingumo Teismo sprendimo vykdymo, pagal kurį ji turėjo sumokėti didelę baudą už EEB sutarties 85 [dabar SESV 101] straipsnio pažeidimą. Bendrovės teigimu Teisingumo Teismas pažeidė EŽTK 6 straipsnio 2 dalyje garantuojamą nekaltumo prezumpcijos principą nubausdamas ją ir jos bendrininkus dėl neteisėtų bendrovių darbuotojų veiksmų, atliktų be vadovybės žinios. Pareiškėja teigė, kad kiekvienos valstybės Konvencijos dalyvės pareiga užtikrinti EŽTK garantuojamas teises turi nusverti bet kokius valstybės sutartinius įsipareigojimus, todėl atitinkamas pareigūnas prieš išduodamas vykdomąjį raštą turėjo išnagrinėti, ar ETT priėmė sprendimą laikydamasis EŽTK 6 straipsnyje nustatytų garantijų.

teisės turės lygiavertę apsaugą toje organizacijoje. Tuomet atsižvelgdama į 1977 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Parlamento, Tarybos ir Komisijos bendrą deklaraciją dėl pagrindinių teisių apsaugos ir Europos Žmogaus Teisių Konvencijos⁸⁷, taip pat į Teisingumo Teismo deklaruotą užduotį kontroliuoti Bendrijos teisės aktus pagrindinių teisių, įskaitant įtvirtintų EŽTK, apsaugos aspektu, Europos Žmogaus Teisių Komisija pirmą kartą Strasbūro institucijų istorijoje konstatavo, kad Europos Sąjungos teisinė sistema ne tik garantavo pagrindines teises, bet taip pat numatė jų laikymosi kontrolę nepaisant to, kad Europos Bendrijų sutartyse nebuvo tokių teisių katalogo⁸⁸. Be to, EŽT Komisijos nuomone, įpareigojimas valstybėms narėms patikrinti, ar nebuvo pažeistas EŽTK 6 straipsnis teismo proceso ETT metu, būtų nesuderinamas su pačia valstybių narių teisių perdavimo tarptautinei organizacijai idėja.

Literatūroje teigiama, kad šis sprendimas nutraukė daugybę galimų skundų prieš EB institucijas, be to, šitaip Strasbūras pripažino atskiros, savarankiškos EB žmogaus teisių apsaugos sistemos egzistavimą⁸⁹.

Tuo tarpu nuolatiniam darbui suformuotas Europos Žmogaus Teisių Teismas sprendamas *Matthews prieš Jungtinę Karalystę* bylą, kurioje buvo nagrinėjamas klausimas, ar Jungtinė Karalystė turėjo užtikrinti Gibraltare rinkimus į Europos Parlamentą nepaisant Bendrijos rinkimų pobūdžio⁹⁰, neatmetė peticijos pasiremdamas kompetencijos trūkumu ir netgi nepakartojo Europos Žmogaus Teisių Komisijos teiginio dėl Europos Sąjungoje egzistuojančios lygiavertės pagrindinių teisių apsaugos. Nors Teismas nurodė, kad EŽTK nedraudžia valstybėms narėms perduoti dalį savo teisių tarptautinei organizacijai jei Konvencijos garantuojamos teisės ir toliau bus užtikrinamos, bet pridūrė, kad valstybių narių atsakomybė nesibaigia ir po tokių teisių perdavimo. Strasbūro teismo nuomone, įstatymų leidyba, vykdoma pagal Bendrijos įstatymų leidybos procesą, lygiai taip pat veikia Gibraltaro gyventojus kaip ir įstatymų leidyba, vykdoma pagal nacionalines teises sistemas, todėl nėra jokio skirtumo tarp Europos ir nacionalinės įstatymų leidybos. Tačiau kadangi ginčijamas teisės aktas turėjo ES pirminės teisės statusą ir todėl jo teisėtumo negalima buvo ginčyti Teisingumo Teisme, EŽTT pripažino, kad Jungtinė Karalystė ir kitos Maastrichto sutarties šalys buvo atsakingos už minėtosios sutarties, praplėtusios Europos Parlamento kompetenciją, pasekmes.⁹¹

⁸⁷ Deklaracijoje buvo pabrėžta ypatinga pagrindinių teisių, įtvirtintų valstybių narių Konstitucijose ir EŽTK, apsaugos svarba bei Bendrijų institucijų įsipareigojimas naudojantis savo įgaliojimais ir siekiant Europos Bendrijų tikslų laikysis tų pagrindinių teisių. Joint Declaration by the European Parliament, the Council and the Commission Concerning the Protection of Fundamental Rights and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. *Official Journal* C 103, 27/04/1977 P. 0001.

⁸⁸ Buvo pabrėžta, kad Teisingumo Teismas nagrinėdamas pareiškėjo bylą nors ir nepripažino skundo pagrįstumo, tačiau pabrėžė, kad teisė į teisingą bylos nagrinėjimą yra esminis Bendrijos teisės principas ir, kad Bendrijos teisėje yra įtvirtinti visi kriterijai, būtini ne tik ištirti, bet, jei reikia, ir ištaisyti skundžiamą teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimą.

⁸⁹ Douglas-Scott, S., *supra* note 53, p. 637.

⁹⁰ Denise Matthews ginčijo EB pirminės teisės statusą turintį teisės aktą, kuris reglamentavo rinkimus į Europos Parlamentą iš valstybių narių teritorijų tvarką. Dėl to teisės akto priėmimo Gibraltaras nebuvo atstovaujamas Europos Parlamente. *Matthews v. Jungtinę Karalystę* [GC], Nr. 24833/94, ECHR 1999-I.

⁹¹ *Ibid.*, paras. 34–35.

Šitaip EŽTT pirmą kartą paskelbė, kad Konvencijos nuostatos turi būti taikomos ne tik dėl tiesioginio įgaliojimų vykdymo nacionaliniu lygiu, tačiau taip pat dėl tarptautinei arba viršvalstybinei organizacijai perduotų įgaliojimų vykdymo. Iš pirmo žvilgsnio *Mathews* sprendimas atrodytų vienu ypu paneigė Europos Žmogaus Teisių Komisijos pripažintą ES pagrindinių teisių lygiavertės apsaugos doktriną, tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad šioje byloje buvo nagrinėjamas specifinis atvejis – Teisingumo Teismo jurisdikcijai *nepriklausantis* ES teisės aktas, dėl kurio asmuo negalėjo pasinaudoti tam tikra savo teise. Nesant galimybės apskusti tokio teisės akto teisėtumo Europos Žmogaus Teisių Teismas negalėjo ignoruoti EŽTK 1 protokolo 3 straipsnyje garantuojamos teisės į laisvus rinkimus pažeidimo, tačiau nėra pagrindo manyti, kad Teismas bendrai suabejojo (ar net paneigė) pagrindinių teisių apsaugos Europos Sąjungoje lygiavertiškumą.

Nepaisant to, laikotarpis po *Mathews* bylos literatūroje vadinamas gana dviprasmišku, nes EŽTT kur tik įmanoma stengėsi atmesti su ES teise susijusias peticijas kitais pagrindais⁹²: Byloje *Emesa Sugar* pareiškėja skundėsi, kad nesudarius galimybės atsakyti į generalinio advokato nuomonę prieš ETT priimant sprendimą buvo pažeista teisė į teisingą bylos nagrinėjimą ir kartu kritikavo ES lygiavertės teisių apsaugos doktriną⁹³, tačiau EŽTT apskritai nenagrinėjo nė vieno iškelto aspekto tiesiog pasakydamas, kad pagrindinė byla buvo susijusi su importo mokesčiais, kurie nepatenka į Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą civilinio pobūdžio teisių ir pareigų apibrėžimą, todėl skundas yra nesuderinamas su EŽTK *ratione materiae*⁹⁴. *SEGI* byloje dvi baskų organizacijos padavė skundą dėl antrajame ES ramstyje priimtomis ES bendrosiomis pozicijomis patvirtinto sąrašo, kuriame jos buvo įvardintos kaip siejamos su teroristine veikla, o tų bendrųjų pozicijų jos negalėjo ginčyti Teisingumo Teisme. EŽTT išnagrinėjo abiejų bendrųjų pozicijų pobūdį⁹⁵ ir pareiškė, kad nors faktas, kad pareiškėjų pavadinimai

⁹² Costello, C. The Bosphorus Ruling of the European Court of Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe. *Human Rights Law Review*. 2006, 6(1): 87–130, p. 94.

⁹³ Įmonė atsakinga laikė tik savo kilmės valstybę narę (Nyderlandus) teigdama, kad valstybei narei negali būti leidžiama išvengti atsakomybės savo įgaliojimus tam tikroje srityje tiesiog perduodant ES institucijoms. Taip pat pareiškėja kritikavo *M&Co prieš Vokietiją* byloje nustatytą lygiavertę pagrindinių teisių apsaugos doktriną teigdama, kad toks Strasbūro institucijų atliekamas testas dėl lygiavertės apsaugos leidžia tik bendrai nustatyti, ar konkreti organizacija suteikia lygiavertę pagrindinių teisių apsaugą, tačiau kiekvienas konkretus atvejis nėra tikrinamas. Toks bendras požiūris, įmonės nuomone, reikštų, kad Strasbūro teismas negalėtų nagrinėti jokie tarptautinės organizacijos teisės akto, jei tik tokia organizacija vien teoriškai užtikrintų lygiavertę pagrindinių teisių apsaugą. Faktas, kad ES teoriškai numato veiksmingą pagrindinių teisių apsaugą pagal šią Konvenciją, nereiškia, kad šios teisės išties yra veiksmingai apsaugotos.

⁹⁴ *Emesa Sugar v. Nyderlandus* (dec.), Nr. 62023/00, 2005 m. sausio 13 d. nutarimas.

⁹⁵ Viena bendroji pozicija negalėjo sukelti jokių teisinių pasekmių pareiškėjams, nes ji nebuvo tiesiogiai taikoma valstybėse narėse ir negalėjo būti tiesioginiu pagrindu baudžiamajam ar administraciniam procesui prieš asmenis pradėti, ypač kai ten net nebuvo įvardinta jokia konkreti organizaciją ar asmuo. Kita bendroji pozicija buvo skirta Sąjungai ir valstybėms narėms ir tik vienas straipsnis, raginantis valstybes nares teikti viena kitai kuo didžiausią pagalbą užkertant kelią teroro aktams ir kovojant su jais, lietė pareiškėjus. EŽTT nuomone, tas straipsnis iš tiesų galėtų būti teisiniu pagrindu imtis pareiškėjų padėtį įtakojančių konkrečių priemonių, tačiau ta nuostata neprieda jokių naujų įgaliojimų, kurie galėtų būti įgyvendinti pareiškėjų atžvilgiu – jame tik numatyta valstybių narių pareiga užtikrinti policijos ir teisminių bendradarbiavimą, kuris nėra nukreiptas prieš asmenis ir neturi jiems tiesioginio poveikio. Bet kuriuo atveju, tokioms priemonėms turėtų būti taikoma

buvo įvardinti „grupių ar subjektų, susijusių su teroro aktais“ sąraše gali būti laikomas užtraukiančių gėdą, tačiau, EŽTT nuomone, yra per menkas, kad būtų galima remtis Konvencijos nuostatomis.⁹⁶ *Senator Lines GmbH* byloje įmonė teikė pareiškimą Europos Žmogaus Teisių Teismui prieš 15 Europos Sąjungos valstybių narių skųsdamasi, kad ES konkurencijos bylos nagrinėjimo metu buvo pažeistos jos teisės pagal EŽTK 6 straipsnį⁹⁷. EŽTT pripažino savo jurisdikciją netgi perduodamas bylą svarstyti Didžiąjai Kolegijai, tačiau ES Bendrasis Teismas panaikino Europos Komisijos įmonei skirtą baudą, todėl EŽTT turėjo atmesti pareiškimą kaip nepriimtą⁹⁸.

Galiausiai *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Tocaret Anonim Sirketi* byloje prieš *Airiją* byloje⁹⁹ EŽTT gavo progą detalai išdėstyti lygiavertės pagrindinių teisių apsaugos Europos Sąjungoje doktriną. Šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl Airijos skirtų sankcijų teisėtumo ir pagrįstumo pagal Konvencijos 1 protokolo 1 straipsnį, įtvirtinantį kiekvieno fizinio ar juridinio asmens teisę disponuoti savo nuosavybe, bei tos teisės leistinus apribojimus¹⁰⁰. EŽTT taikė Konvenciją Airijos veiksmų atžvilgiu, nors ji vykdė Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos priimtą rezoliuciją ir taikė ES reglamentą, kuri, beje, išaiškino Teisingumo Teismas sprendime dėl prejudicinio sprendimo, nepalikdamas valstybėms narėms jokios teisės akto nuostatų vertinimo ir taikymo diskrecijos.

EŽTT šiame sprendime nurodė, kad valstybės narės atsako už Konvencijos pažeidimus nepriklausomai nuo to, ar jos taiko vidaus teisės nuostatas ar laikosi tarptautinių teisinių įsipareigojimų, nes visiškas Susitariančiųjų Šalių atleidimas nuo Konvencijos atsakomybės tarptautinėms organizacijoms perduotose srityse būtų nesuderinamas su Konvencijos tikslais bei siekiais – tai apribotų ar pašalintų Konvencijos garantijas ir pakenktų praktiškai ir veiksmingai jos apsaugos priemonių prigrimčiai¹⁰¹. Taigi, valstybė lieka atsakinga pagal Konvenciją už vėlesnius sutartinius įsipareigojimus, o jos veiksmai pateisinami tol, kol organizacija užtikrina bent jau lygiavertę Konvencijai pagrindinių teisių apsaugą¹⁰². „Lygiavertė apsauga“, Teismo nuomone, reiškia „panašią“,

teisminė kontrolė, numatyta kiekvienoje – tarptautinėje ar nacionalinėje – teisinėje sistemoje. Be to, pareiškėjai nepateikė jokių įrodymų, kad prieš juos buvo imtasi kokių nors priemonių pagal tą bendrąją poziciją.

⁹⁶ *SEGI v. 15 Europos Sąjungos valstybių narių* (dec.), Nr. 6422/02 ir 9916/02, ECHR 2002-V.

⁹⁷ Iš įmonės buvo reikalaujama pateikti banko garantiją, kuri turėtų užtikrinti įmonės mokumą, jei ji nesumokėtų Europos Komisijos skirtos baudos už ES konkurencijos teisės pažeidimą, o jos pateiktas skundas Bendrajam Teismui neturėjo stabdomojo efekto, dėl ko įmonė rizikavo subankrutuoti, kai byla dar net nebuvo išspręsta nepriklausomo ir nešališko teismo iš esmės.

⁹⁸ *Senator Lines GmbH prieš 15 Europos Sąjungos valstybių narių* (dec.) [GC], Nr. 56672/00, ECHR 2004-IV,

⁹⁹ *Bosphorus*, *supra* note 9.

¹⁰⁰ Airijoje buvo areštuotas Jugoslavijai priklausęs, bet Turkijos bendrovės Bosphorus Airways išsinuomotas orlavis. Arešto pagrindas buvo ES reglamentas, įgyvendinantis JT Saugumo Tarybos rezoliuciją, numatančią sankcijas Jugoslavijos Federacinei Respublikai. Orlavis buvo išnuomotas prieš priimant sankcijas ir už nuomą sumokėta buvo į atskirą sąskaitą, iš kurios Jugoslavijos valdžia negavo jokios naudos. Airijos teismai panaikino sprendimus konfiskuoti orlavį, tačiau po ETT priimto prejudicinio sprendimo dėl minėto reglamento išaiškinimo turėjo patvirtinti tokį areštą.

¹⁰¹ *Bosphorus*, *supra* note 9, paras. 153–154.

¹⁰² *Ibid.*, para. 155.

o ne „tapačią“ apsaugą, o vertinant tokią apsaugą reikia atsižvelgti tiek į suteikiamas materialines garantijas, tiek ir į jų laikymosi kontrolės mechanizmą¹⁰³.

Kita vertus, Teismas atkreipė dėmesį, kad jei konstatuojamas toks lygiavertės teisių apsaugos statusas (kol jis nėra peržiūrimas dėl svarbių pagrindinių teisių apsaugos pasikeitimų), gali būti daroma prielaida, kad valstybė nenukrypo nuo šios Konvencijos reikalavimų, jei jos veiksmai neperžengė iš jos narystės organizacijoje kylančių teisinių įsipareigojimų vykdymo. Kita vertus, Strasbūro teismas pabrėžė, kad lygiavertiškumo prielaida gali būti paneigta, jei konkrečiu atveju būtų nustatyta, kad Konvencijoje įtvirtintų teisių apsauga akivaizdžiai nepakankama. Tokiais atvejais tarptautinio bendradarbiavimo interesą nusvertų Konvencijos kaip „Europos viešosios tvarkos konstitucinio instrumento“ vaidmuo žmogaus teisių srityje.¹⁰⁴

Trumpai aptaręs ES teisinės sistemos teikiamą apsaugą, įskaitant probleminius ieškinių dėl panaikinimo Teisingumo Teisme privačių asmenų *locus standi* aspektus¹⁰⁵, taip pat ETT ir nacionalinių teismų santykius, Europos Žmogaus Teisių Teismas vis dėlto patvirtino ankstesnį požiūrį, kad ES teisinės sistemos pagrindinių teisių apsauga yra lygiavertė Konvencijos apsaugai – Teismas ES teisinėje sistemoje neaptiko jokios Konvencijos suteikiamų teisių garantavimo mechanizmo disfunkcijos, dėl to konstatavo, jog pareiškėjo teisių apsauga buvo pakankama¹⁰⁶.

Šitaip *Bosphorus* byloje EŽTT patvirtino ES pagrindinių teisių lygiavertės apsaugos doktriną ir išaiškino jos taikymo sritį, todėl toliau būtų pravartu panagrinėti tokios doktrinos reikšmę, vertinimus ir ateities perspektyvas.

Savo straipsnyje doc. dr. Loreta Šaltinytė apžvelgia keturis lygiavertiškumo doktrinos kritikos argumentus¹⁰⁷. Pirma, tokia doktrina tampa dvigubų standartų pagrindu, nes EŽTT pripažinęs ES pagrindinių teisių apsaugą lygiaverte Konvencijai ES priemonės tikrins ne taip išsamiai, kaip valstybių narių priemonės.¹⁰⁸ Antra, teigiama, kad doktrina įtvirtinta pernelyg plačiai ir abstrakčiai, be to, nebuvo atliktas esminis proporcingumo testas dėl jos taikymo įteisinimo¹⁰⁹. Trečiu argumentu pabrėžiama, kad lygiavertės apsaugos doktrinos pagrindas išnyks Europos Sąjungai prisijungus prie EŽTK – Liuksemburgo ir Strasbūro teismų santykis nebebus pagrįstas bendradarbiavimo ir pagarbos principais, todėl ES teismų sprendimai taps EŽTT kontrolės objektu.¹¹⁰ Galiausiai, doktrinos turėtų būti atsisakyta dėl jos aiškumo stokos – nėra

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ *Ibid.*, para. 156.

¹⁰⁵ EŽTT atkreipė dėmesį, kad galimybė asmenims dalyvauti Teisingumo Teismo byloje pagal EB sutarties nuostatas yra ribota: jie neturi teisės pareikšti ieškinio pagal 226 ir 227 straipsnius, jų teisę inicijuoti veiksmus pagal Sutarties 230 ir 232 straipsnius yra apribota kaip ir pagal 241 straipsnį ir jie neturi teisės pareikšti ieškinio prieš kitą asmenį.

¹⁰⁶ *Bosphorus*, *supra* note 9, paras. 165, 166.

¹⁰⁷ Šaltinytė, L., *supra* note 35, p. 191.

¹⁰⁸ Šaltinytė, L., *supra* note 35, 78 išnašoje nuoroda į: Atskirąją teisėjų Rozakis, Tulkens, Traja, Botoucharova, Zagrebelsky ir Garlicki, de Schutter, van Dijk nuomonę.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 79 išnašoje nuoroda į: Besson, S. The European Union and Human Rights: Towards a new kind of post-national human rights institution. *Human Rights Law Review*. 2006, 6(2): 323–360.

¹¹⁰ Šaltinytė, L., *supra* note 35, 80 išnašoje nuoroda į: Besselink, L. The EU and the European Convention of Human Rights after Lisbon: From ‘Bosphorus’ Sovereign Immunity to Full Scrutiny? [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-10]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1132788>.

aišku, kokiomis aplinkybėmis ES valstybių narių teisės aktai nepapuola į pilnos apimties EŽTT teisminį patikrinimą¹¹¹.

Tuo tarpu L. Šaltinytė mano, kad nėra įtikinamų priežasčių Europos Žmogaus Teisių Teismui priimtino tikslais atsisakyti lygiavertės apsaugos doktrinos. Nors, aišku, kad tolesnis Teismo požiūris į doktriną priklausys nuo ES prisijungimo terminų ir sąlygų, bet vienas iš argumentų, palaikančių tolesnę šios doktrinos plėtojimo tikimybę, yra tai, kad Lisabonos sutartis ES pagrindinių teisių katalogui suteikė pirminės teisės statusą ir įtvirtino specialų teisminių priemonių mechanizmą. Atsižvelgiant į EŽTT darbo krūvius ir laiką, kurį reikės sugaišti, kol išsėmus visas nacionalines ir ES pagalbos priemones byla pasieks EŽTT¹¹², L. Šaltinytės nuomone, būtų teisingas ir praktiškas sprendimas jei Teismas nuspręstų išlaikyti doktriną ir galbūt netgi ją praplėsti valstybių, kurios savo narystės laikotarpiu demonstravo aukštus žmogaus teisių apsaugos standartus, atžvilgiu¹¹³.

Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėja Danutė Jočienė taip pat teigia, kad „dviejų sistemų teismų jurisdikcijų konfliktas jau matomas, tačiau, remiantis *Bosphorus* byloje ir kitose bylose išvystytu *adekvačios apsaugos* principu, jo gali būti išvengta. Minėtas darnos kelias turėtų tapti abiejų sistemų teismų jurisprudencinio bendradarbiavimo pagrindu¹¹⁴. Teisėja pabrėžia, kad Strasbūro teismui yra labai svarbu, kad ES prisijungimas prie EŽTK nesukeltų dar didesnių Teismo darbo trukdžių dėl galimo bylų skaičiaus padidėjimo, todėl reikia tikėtis, kad toks prisijungimas leis išvengti jurisdikcijų dubliavimo klausimų ir padės didinti Teismo veiksmingumą¹¹⁵.

Manytina, kad ES prisijungimas prie Konvencijos nepadės didinti EŽTT veiksmingumo, nes daugėjant Konvencijos narių daugės ir skundų, o didėjantis skundų skaičius negali teigiamai veikti Teismo veiksmingumo ar efektyvumo. Prisimintina, kad jau du kartus (Konvencijos 11 ir 14 protokolais) buvo reformuota bylų nagrinėjimo procedūra Strasbūro teisme, nes Teismas tiesiog buvo perkrautas nagrinėjimo laukiančiais pareiškimais¹¹⁶, tačiau 2011 m. rugpjūčio 31 d. duomenimis nagrinėjimo Teisme vis tiek laukė 160 200 pareiškimų¹¹⁷, o nuo pareiškimo priėmimo iki bylos išnagrinėjimo

¹¹¹ *Ibid.*, 81 išnašoje nuroda į: Costello, C., *supra* note 92, p. 94; Peers, S. Limited responsibility of European Union member states for actions within the scope of Community law. Judgment of 30 June 2005, *Bosphorus Airways v. Ireland*, Application No. 45036/98. *European Constitutional Law Review*. 2006, 2: 443–455.

¹¹² Pavyzdžiui, *Bosphorus* byloje visi procesai bendrai paėmus truko 12 metų: ginčas kilo 1993 metų gegužę, o EŽTT priėmė sprendimą dėl priimtino 2005 metų birželį. to be resolved. buvo išspręsta po 15 metų

¹¹³ Šaltinytė, L., *supra* note 35, p. 192.

¹¹⁴ Jočienė, D., *supra* note 36, p. 111.

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ Po Berlyno Sienos kritimo 1989 prie Konvencijos prisijungus naujoms valstybėms, Teismą užgriuvo naujų skundų lavina. 1999 metais nagrinėjimo laukė 8,400 pareiškimų, po 4 metų apie 65,000, o dar po 6 metų (2009 m.) 119,300 pareiškimų [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-06-27]. <http://en.wikipedia.org/wiki/European_Court_of_Human_Rights>.

¹¹⁷ Reform of the European Court of Human Rights. Europos Tarybos internetinė svetainė [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-06-27]. <<http://www.coe.int/what-we-do/human-rights/reform-of-the-european-court>>.

neretai praeina apie penkerius metus¹¹⁸. Kadangi ES prisijungimo prie Konvencijos sutarties projektas nepateikia jokių aiškių nuorodų dėl lygiavertės apsaugos standarto likimo, manytina, kad pačiam EŽTT bus palikta nuspręsti, ar šį standartą taikyti ir toliau¹¹⁹. Todėl į lygiavertės teisių apsaugos doktrinos ateities perspektyvas žvelgiant per EŽTT prizmę, atrodo, logiškiausia tikėtis praktiško ir racionalaus Teismo požiūrio. Tad, preziumuojant, kad ES pagrindinių teisių apsaugos lygiavertiškumo doktrina bus taikoma net ir po ES prisijungimo prie Konvencijos, itin svarbus tampa Strasbūro ir Liuksemburgo teismų „susikalbėjimas“ atitinkamų teisių ir jų apimties pripažinimo klausimais. Todėl tolesnis tyrimas turi būti atliekamas analizuojant pasirinktų pagrindinių teisių apsaugą abejose teisinėse sistemose ir įvertinant tikėtinus jų pokyčius siekiant išlaikyti ES pagrindinių teisių apsaugos lygiavertiškumo doktriną.

Disertaciniame tyrime analizuojant konkrečią EŽTK įtvirtintą teisę jos apimtis identifikuojama remiantis EŽTT bylomis, kuriose pareiškėjai paprastai buvo fiziniai asmenys. Kadangi ES konkurencijos procedūrų įtariamieji ar kaltinamieji yra juridiniai asmenys svarbu iširti, ar atitinkamas fiziniams asmenims taikomas garantijas Strasbūro teismas pripažįsta ir juridiniams asmenims. Teigiamo atsakymo atveju taip pat svarbu identifiukuoti, ar abiem asmenims taikytinos teisės apimtis yra bent jau panaši.

2. Įmonių teisės pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją¹²⁰

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 34 straipsnis įtvirtina, kad „[k]iekvienas fizinis asmuo, nevyriausybinės organizacijos ar grupės asmenų, teigiantys, kad jie yra vienos iš Aukštųjų Susitariančių Šalių padaryto Konvencijoje ir jos protokoluose įtvirtintų teisių pažeidimo auka, gali pateikti Teismui individualią peticiją“. Nors angliškame šios nuostatos tekste, skirtingai nuo lietuviškojo, nėra tiesiogiai įvardijami fiziniai asmenys: „The Court may receive applications from *any person, non-governmental organisation or group of individuals (...)*“¹²¹, tačiau kitos kalbinės nuostatos versijos visgi suponuoja Konvencijos kūrėjų siekį peticijos teisę suteikti pirmiausia fiziniams asmenims: pavyzdžiui, prancūzų kalba vartojamas

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos nuolatinės atstovybės prie Europos Tarybos internetinė svetainė [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-06-27]. <<http://mission-ce.mfa.lt/index.php?3440111713>>.

¹¹⁹ Groussot, X.; Lock, T.; Pech, L. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement of 14th October 2011. *European issues*. 7th November 2011, 218: 9.

¹²⁰ Disertacijoje „įmonės“ ir „juridinio asmens“ sąvokos vartojamos kaip sinonimai. Reglamente Nr. 1/2003 vartojama „įmonės“ sąvoka, o pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatyme vartojama „ūkio subjekto“ sąvoka, apibrėžiant ją kaip įmones, jų junginius (asociacijas, susivienijimus, konsorciumus ir pan.), įstaigas ar organizacijas arba kitus juridinius ar fizinius asmenis, kurie vykdo ar gali vykdyti ūkinę veiklą Lietuvos Respublikoje arba kurių veiksmai daro įtaką ar ketinimai, jeigu būtų įgyvendinti, galėtų daryti įtaką ūkinei veiklai Lietuvos Respublikoje.

¹²¹ European Convention on Human Rights, Article 34 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-07-10]. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/CONVENTION_ENG_WEB.pdf>.

terminas „personne physique“¹²², vokiečių – „natürlichen Person“¹²³, ispanų¹²⁴ ir italų kalbomis¹²⁵ – „persona física“, rusų – „физического лица“¹²⁶. Kita vertus, kadangi Konvencijos 1 straipsnis įtvirtina pareigą Aukštosioms Susitariančioms Šalims kiekvienam jų jurisdikcijai priklausiančiam asmeniui garantuoti šios Konvencijos I skyriuje apibrėžtas teises bei laisves, o kitose kalbinėse versijose vartojami analogiški „asmens“ terminai¹²⁷, gramatinis EŽTK 1 straipsnio aiškinimo būdas leistų teigti, kad Konvencijos nuostatos saugo ne tik fizinių, bet ir juridinių asmenų teises, todėl Konvencijos 1 ir 34 straipsnius vertinant sistemiškai turėtų būti pripažįstama, kad jei valstybės Konvencijos dalyvės įpareigojamos užtikrinti ne tik fizinių, bet ir juridinių asmenų teises, tuomet pastarieji turi turėti galimybę minėtą pareigą pažeidusias valstybes skusti Europos Žmogaus Teisių Teismui. Iš esmės tokią išvadą patvirtina ir Teismo praktika, kuria jis pripažino, kad bet kokia nevyriausybinė organizacija, plačiąja prasme, t. y. išskyrus valdžios įgaliojimus turinčios organizacijos, gali naudotis peticijos teise¹²⁸.

EŽTT juridiniams asmenims yra pripažinęs eilę žmogaus teisių, kurios gali būti itin reikšmingos baudžiamosios teisės procedūrų metu¹²⁹, pavyzdžiui, teisėtumo

¹²² Convention européenne des droits de l’homme, Article 34 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-07-10]. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/086519A8-B57A-40F4-9E22-3E27564DBE86/0/CONVENTION_FRE_WEB.pdf>.

¹²³ Europäische Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Artikel 34 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-07-10]. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F45A65CD-38BE-4FF7-8284-EE6C2BE36FB7/0/CONVENTION_GER_WEB.pdf>.

¹²⁴ Convenio europeo de Derechos Humanos, Artículo 34 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-07-10]. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/1101E77A-C8E1-493F-809D-800CBD20E595/0/CONVENTION_ESP_WEB.pdf>.

¹²⁵ Convenzione europea dei Diritti dell’Uomo ARTICOLO 34 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-07-10]. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/0D3304D1-F396-414A-A6C1-97B316F9753A/0/CONVENTION_ITA_WEB.pdf>.

¹²⁶ Конвенция по правам человека, Статья 34 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-07-10]. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/6AE69C60-8259-40F8-93AF-8EF6D817C710/0/CONVENTION_RUS_WEB.pdf>.

¹²⁷ Anglų kalba “to everyone within their jurisdiction”, pradžiai “à toute personne relevant de leur jurisdiction”, vokiečių kalba “allen ihrer Hoheitsgewalt unterstehenden Personen”, ispanų kalba “a toda persona bajo su jurisdicción”, itališkai “a ogni persona sottoposta alla loro giurisdizione”, “Rusų kalba „каждому, находящемуся под их юрисдикцией“

¹²⁸ Dėl viešosios teisės subjektų, nevykdančių jokių valdžios įgaliojimų žr. *The Holy Monasteries v. Graikiją*, 1994 m. gruodžio 9 d. EŽTT sprendimas, Series A No. 301-A, para. 49 ir *Radio France ir kiti v. Prancūziją* (dec), no. 53984/00, paras. 24–26, ECHR 2003-X (extracts); dėl teisiškai ir finansiškai nepriklausančių nuo valstybės organizacijų žr. *Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkiją*, Nr. 40998/98, paras. 80–81, ECHR 2007-V.

¹²⁹ Van Kempen, P. H. The Recognition of Legal Persons in International Human Rights Instruments: Protection Against and Through Criminal Justice? In: Pieth, M.; Ivory, R. (eds.) *Corporate Criminal Liability. Emergence, Convergence, and Risk, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. New York/Dordrecht/Heidelberg/London: Springer, 2011, p. 355–389, p. 372–373.

principą (*nullum crimen, nulla poena sine lege*)¹³⁰, saviraiškos laisvę¹³¹, religijos laisvę¹³², taikių susirinkimų¹³³ ir asociacijos¹³⁴ laisvę, teisę būti renkamu¹³⁵, teisę į nuosavybę¹³⁶, diskriminacijos draudimą¹³⁷ ir teisę į žalos atlyginimą dėl teisių pažeidimų¹³⁸ ir pan. Kita vertus, tai nereiškia, kad Teismas šias teises juridiniams asmenims pripažįsta ta pačia apimtimi kaip ir fiziniams asmenims¹³⁹.

Kadangi tolesnėse disertacinio tyrimo dalyse nagrinėjami ES konkurencijos teisės bylose išskylantys įvairūs teisės į teisingą teismą aspektai ir teisė į privatumą, aktualu apžvelgti, ar tokias teises juridiniams asmenims pripažįsta Europos Žmogaus Teisių Teismas.

Nusikaltimo padarymu kaltinamos įmonės baudžiamajame procese turi teisę remtis EŽTK 6 straipsnio garantijomis: išnagrinėjęs *Paykar Yev Haghtanak Ltd prieš Armėniją* bylos faktines aplinkybes Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, kad procesas, kurio šalimi buvo įmonė, Konvencijos tikslais klasifikuotinas kaip baudžiamasis, todėl turi būti taikomas EŽTK 6 straipsnis¹⁴⁰. Be to, sprendžiamas, ar baudžiamasis procesas atitiko Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintus reikalavimus, EŽTT nedaro skirtumo, ar pareiškėjas yra fizinis, ar juridinis asmuo¹⁴¹: pavyzdžiui, *Oil ir Gas Oy prieš Suomiją* byloje jis konstatavo, kad „Konvencijos 6 straipsnis juridiniams asmenims taikomas taip pat kaip ir fiziniams asmenims“¹⁴².

EŽTK 6 straipsnis įtvirtina eilę garantijų, tačiau vadovaujantis Teismo praktika galima aiškiai patvirtinti, kad juridiniai asmenys gali naudotis teise į nepriklausomą

¹³⁰ *Fortum Oil ir Gas Oy v. Suomija*, Nr. 32559/96, 2003 m. liepos 15 d. EŽTT sprendimas, para. 3.

¹³¹ *The Sunday Times v. Jungtinę Karalystę (no. 1)*, 1979 m. balandžio 26 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 30, paras. 44 ir toliau; *Vereniging Weekblad "Bluf!" v. Nyderlandus*, 1995 m. vasario 9 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 306-A, paras. 25 ir toliau; *Nordisk Film & TV A/S v. Danija* (dec.), Nr. 40485/02, ECHR 2005-XIII.

¹³² *Holy Synod Bulgarian Orthodox Church v. Bugarija*, Nr. 412/03 ir 35677/04, 2009 m. sausio 22 d. EŽTT sprendimas, para. 103; *Leela Förderkreis e.V. ir kiti v. Vokietija*, Nr. 58911/00, 2008 m. lapkričio 6 d. EŽTT sprendimas, para. 79.

¹³³ *Rassemblement Jurassien & Unite Jurassienne v. Šveicarija*, Nr. 8191/78, 1979 m. spalio 10 d. EŽT Komisijos sprendimas, paras. 1 et seq., *Christian Democratic People's Party prieš Moldovą*, Nr. 28793/02, ECHR 2006-II, paras. 62 et seq.

¹³⁴ *United Communist Party of Turkey v. Turkija* [GC], Nr. 19392/92, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I, paras. 24 ir toliau.; *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas v. Austrija*, Nr. 40825/98, 2008 m. liepos 31 d. EŽTT sprendimas, paras. 61 et seq.

¹³⁵ *Russian Conservative Party of Entrepreneurs v. Rusija*, Appl. 55066/00 ir 55638/00, 2007 m. sausio 11 d. EŽTT sprendimas, paras. 53.

¹³⁶ *Forminster Enterprises Limited v. Čekija*, Nr. 38238/04, 2008 m. spalio 9 d. EŽTT sprendimas, paras. 63. Teisė į nuosavybę, susijusi su baudžiamosios teisės procesu: žr. *Moon prieš Prancūziją*, Nr. 39973/03, 2009 m. liepos 9 d. EŽTT sprendimas.

¹³⁷ *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas v. Austrija*, *supra* note 134, paras. 88, 99.

¹³⁸ *Comingersoll S.A. v. Portugalija*, Nr. 35382/97, ECHR 2000-IV, paras. 27 ir toliau.

¹³⁹ Van Kempen, P. H., *supra* note 129, p. 373.

¹⁴⁰ *Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armėniją*, Nr. 21638/03, 2007 m. gruodžio 20 d. EŽTT sprendimas, para. 37.

¹⁴¹ Van Kempen, P. H., *supra* note 129, p. 373.

¹⁴² *Fortum Oil ir Gas Oy v. Suomija*, *supra* note 130, para. 2. Taip pat žiūrėti *Aannemersbedrijf Gebroeders Van Leeuwen B.V. v. Nyderlandus* (dec.), Nr. 32602/96, 2000 m. sausio 25 d. EŽTT nutarimas, paras. 1, 2.

ir nešališką teismą baudžiamosiose byloje: minėtoje *Paykar Yev Haghtanak Ltd prieš Armėniją* byloje Teismas konstatavo, kad pagrindinėje byloje procesas buvo baudžiamosios teisės pobūdžio, o pareiškėjui (juridiniam asmeniui) nebuvo suteikta teisė į teismą¹⁴³; *M.B. & T.M.S. AB prieš Švediją* byloje Europos Žmogaus Teisių Komisija nagrinėjo pareiškėjų (žurnalisto ir jį įdarbinusios įmonės) skundą dėl teismo ir prisiekusiųjų nešališkumo¹⁴⁴.

Garyfallou AEBE prieš Graikiją byloje EŽTT pripažino Konvencijos 6 straipsnio pažeidimą dėl to, kad baudžiamoji byla prieš pareiškėją (įmonę) tęsėsi per ilgai¹⁴⁵, todėl konstatuotina, jog taip pat kaip ir fiziniams asmenims, įmonėms užtikrinama apsauga nuo nepagrįsto proceso vilkinimo.

Juridiniai asmenys taip pat turi teisę į rungtynišką procesą (*Fortum Oil and Gas Oy* byloje nagrinėdamas įmonės skundą EŽTT nurodė, kad minėtas principas reiškia proceso šalių galimybę žinoti visus pateiktus įrodymus ir juos komentuoti siekiant daryti įtaką teismo sprendimui ir pripažino, kad nagrinėjamoje byloje tokia teisė įmonei nebuvo užtikrinta)¹⁴⁶. Įmonėms pripažįstama ir teisė į tinkamai argumentuotą teismo sprendimą¹⁴⁷ bei teisė kviesti liudytojus ir ekspertus baudžiamosiose byloje¹⁴⁸, tačiau EŽTT dar nėra pasisakęs dėl šių asmenų teisės neduoti prieš save parodymų¹⁴⁹.

Juridiniams asmenims taip pat taikomas EŽTK 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas nekaltumo prezumpcijos principas: *Synnelius & Edsbergs Taxi AB prieš Švediją* byloje Teismas nagrinėjo pareiškėjų (įmonės ir ją įsteigusio asmens) skundą dėl nekaltumo prezumpcijos taikymo mokestinių nepriemokų byloje¹⁵⁰, *Haralambidis, Y. Haralambidis-Liberpa S.A. & Liberpa Ltd prieš Graikiją* byloje buvo sprendžiama, ar tokią prezumpciją dviejų įmonių atžvilgiu pažeidė administraciniai teismai skirtingai įvertindami baudžiamojame byloje nustatytas faktines aplinkybes¹⁵¹, *Zegwaard & Zegwaard B.V. prieš Nyderlandus* byloje Europos Žmogaus Teisių Komisija skundui dėl nekaltumo prezumpcijos pažeidimo prilygino įmonės pareiškimą, kad skirdamas baudą nacionalinis teismas atsižvelgė į posėdžio metu išaiškėjusį nusikaltimą taip nubausdamas įmonę už teisme neįrodytą nusikaltimą¹⁵².

¹⁴³ *Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armėniją*, supra note 140, paras. 37, 50. Taip pat žr. *Synnelius & Edsbergs Taxi AB v. Švediją* (dec.), Nr. 44298/02, 2008 m. birželio 17 d. EŽTT nutarimas, para. 1; *MAC-STRO S.R.L. v. Moldovą* (dec.), Nr. 35779/03, 2006 m. vasario 28 d. EŽTT nutarimas.

¹⁴⁴ *M.B. & T.M.S. AB v. Švediją*, Nr. 21831/93, 1995 m. vasario 22 d. EŽT Komisijos sprendimas.

¹⁴⁵ *Garyfallou AEBE v. Graikiją*, 1997 m. rugsėjo 24 d. EŽTT sprendimas, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-V, paras. 36 ir toliau.

¹⁴⁶ *Fortum Oil ir Gas Oy v. Suomiją*, supra note 130, paras. 39, 45.

¹⁴⁷ *Klemeco Nord AB v. Švediją*, Nr. 73841/01, 2006 m. gruodžio 19 d. EŽTT sprendimas, para. 39

¹⁴⁸ *Haralambidis, Y. Haralambidis-Liberpa S.A. & Liberpa Ltd v. Graikiją* (dec.), Nr. 36706/97, 2000 m. kovo 23 d. EŽTT nutarimas, para. 5.

¹⁴⁹ Van Kempen, P. H., supra note 129, p. 376.

¹⁵⁰ *Synnelius & Edsbergs Taxi AB v. Švediją*, supra note 143, para. 1.

¹⁵¹ *Haralambidis, Y. Haralambidis-Liberpa S.A. & Liberpa Ltd v. Graikiją*, supra note 148, para. 4.

¹⁵² *Zegwaard & Segwaard B.V. v. Nyderlandus*, Nr. 26493/95, 1998 m. rugsėjo 9 d. EŽT Komisijos pranešimas, Report (31), paras. 34 et seq.

Apeliacijų atvejais¹⁵³ EŽTT reikalauja, kad valstybės užtikrintų fiziniams ir juridiniams asmenims tas pačias Konvencijos 6 straipsnio garantijas, kaip ir pirmosios instancijos nagrinėjimo atveju¹⁵⁴, o jų teisių pažeidimo baudžiamosiose bylose atvejais – teisę į veiksmingą teisinės gynybos priemonę¹⁵⁵.

Beje, ir Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje yra nurodęs, kad juridiniai asmenys gali remtis Chartijos 47 straipsnyje įtvirtintu veiksmingos teisminės gynybos principu, kuriuo vadovaujantis tokiems asmenims netgi priklausytų atleidimas nuo teismo išlaidų išankstinio sumokėjimo ir (arba) advokato pagalba¹⁵⁶. Kadangi ETT yra pripažinęs, jog „Chartijos 47 straipsnis, kuriame įtvirtinta teisė į veiksmingą teisių gynybą teisme, yra Chartijos VI antraštinėje dalyje, susijusioje su teisingumu, kurioje įtvirtinti kiti proceso principai, taikomi tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims“,¹⁵⁷ reikėtų preziumuoti, kad ES teismai pripažįsta bent jau įmonių teisę į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą ir neteigia, kad tokia teisė turi būti garantuojama tik fiziniams asmenims.

Tuo tarpu Konvencijos 8 straipsnis saugodamas asmens teisę į privatumą užtikrina, kad baudžiamąjį proceso metu nebūtų vykdomos neteisėtos kratos, sekimai, telefoninių pokalbių pasiklausymai, korespondencijos bei kitokių dokumentų ar duomenų patikrinimai ir poėmiai, pašto perėmimai ir pan. Nors ir siauresne apimtimi nei fiziniams asmenims, juridiniams asmenims taip pat pripažįstama tam tikra šio straipsnio suteikiamų garantijų dalis¹⁵⁸.

EŽTK 8 straipsnis apima teisę į privatus ir šeimos gyvenimo gerbimą, būsto neliečiamybę ir susirašinėjimo slaptumą. Žinoma, „šeimos gyvenimo“ sąvoka juridiniams asmenims negali būti taikoma, tačiau EŽTT pripažino, kad „privataus gyvenimo“ sąvoka gali apimti profesinę ar verslo pobūdžio veiklą.¹⁵⁹ Todėl, pavyzdžiui, asmens verslo skambučių ar skambučių iš jo įmonės patalpų pasiklausymas arba krata siekiant gauti tik su fizinio asmens profesine veikla susijusius duomenis gali pažeisti teisę į privatumą¹⁶⁰. Kita vertus, tai nereiškia, kad teisė į privatumą yra pripažįstama juridiniams asmenims – panašu, kad ši teisė saugo tik fizinį asmenį¹⁶¹. Pažymėtina, kad nėra aišku, ar galima laikyti, jog juridinis asmuo turi privatų gyvenimą EŽTK 8 straipsnio prasme, nes Teismas nėra pasisakęs šiuo klausimu¹⁶², tačiau aišku bent tiek, kad vadovaujantis

¹⁵³ Pažymėtina, kad EŽTK 6 straipsnyje įtvirtintų teisių apimtis gali būti siauresnė, kai byla svarstant apeliacine ar kasacine instancija teismas nagrinėja tik teisės klausimus. Plačiau žr. Štarienė, L., *supra* note 37, p. 156–175.

¹⁵⁴ *Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armėnija*, *supra* note 140, para. 45.

¹⁵⁵ *Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhev v. Bulgarija*, Nr. 62540/00, 2007 m. birželio 28 d. EŽTT sprendimas, paras. 95 *et seq.*

¹⁵⁶ 2010 m. gruodžio 22 d. Teisingumo Teismo sprendimo *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH prieš Bundesrepublik Deutschland* byloje C-279/09 para 59. Teismo praktikos rinkinys 2010 puslapis I-13849.

¹⁵⁷ *Ibid*, para 40.

¹⁵⁸ Van Kempen, P. H., *supra* note 129, p. 377.

¹⁵⁹ *Niemietz v. Vokietija*, *supra* note 31, para. 29.

¹⁶⁰ *Ibid*.

¹⁶¹ Van Kempen, P. H., *supra* note 129, p. 377.

¹⁶² Žr., *Association for European Integration and Human Rights & Ekimdzhev v. Bulgarija*, *supra* note 155, para. 60.

EŽTT praktika juridiniai ir fiziniai asmenys nėra „lygūs“ sprendžiant teisės į privatumą klausimus¹⁶³.

Tuo tarpu situacija dėl juridiniams asmenims taikytinų „namų“ ir „susirašinėjimo“ sąvokų yra kitokia – Strasbūro teismas pripažįsta, kad su šiomis sąvokomis susijusios EŽTK 8 straipsnyje įtvirtintos teisės yra reikšmingos juridiniams asmenims. *Niemietz prieš Vokietiją* byloje, susijusioje su kratos advokato biure teisėtumo klausimais, Teismas konstatavo, kad teisė į būsto neliečiamybę taikytina ir asmens darbo vietai (biurui) bei profesinio pobūdžio korespondencijai¹⁶⁴. O *Colas Est prieš Prancūziją* byloje, kurioje buvo ginčijamas konkurencijos institucijos vykdytų kratų teisėtumas, remdamasis Konvencijos dinamišku aiškinimu EŽTT konstatavo, kad atėjo laikas laikyti, kad Konvencijos 8 straipsnyje numatytos teisės tam tikromis aplinkybėmis gali būti aiškinamos kaip apimančios teisę į įmonės biuro, filialų ar kitų verslo patalpų neliečiamybę.¹⁶⁵ Kita vertus, Teismas pripažino ir tai, kad šios teisės nėra tokios pačios apimties kaip tos, kuriomis gali naudotis fiziniai asmenys.¹⁶⁶

„Tradicines“ žmogaus teises pripažįstant verslo subjektams kykla tam tikrų klausimų dėl tokių teisių apimties, taikymo ribų ir, bene svarbiausia, kaip tinkamai suderinti du susiduriančius interesus – verslo subjektų reikalaujamas pripažinti įmonių pagrindines teises ir veiksmingą reguliacinės sistemos veikimą.

Arianna Andreangeli pažymi, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas į tokius probleminius klausimus reagavo pademonstruodamas atlaidesnį požiūrį į juridinių asmenų teisių suvaržymus: pavyzdžiui, *Groppera Radio*¹⁶⁷ ir *Markt Intern Verlag*¹⁶⁸ sprendimais EŽTT parodė, kad iš esmės jis palankiai žiūri į įmonių galimybę remtis Konvencijos 10 straipsniu dėl patirtų apribojimų platinti komercinę informaciją, pavyzdžiui, reklamą. Tačiau įvertinusi Teismo atliktą ieškovų teisės į saviraiškos laisvę suvaržymo teisėtumo tyrimą Arianna Andreangeli teigia, kad visgi EŽTT labiau palaiko valstybių narių diskreciją reguliuoti ekonominę veiklą¹⁶⁹. Tokia išvada peršasi minėtus sprendimus palyginus su *Silver*¹⁷⁰ ir *Handyside*¹⁷¹ bylomis, EŽTK 10 straipsnio kontekste iškėlusiomis „politinių kalbų“ klausimus, nes pastaruosiuose sprendimuose matyti išsamesnė EŽTT atlikta pareiškėjų patirtų suvaržymo proporcingumo vertinimo analizė¹⁷².

Marius Emberland teigimu, teisėta atlaidesnio EŽTT požiūrio į juridinių asmenų teisių suvaržymus priežastimi galėtų būti Konvencijos aukštinami demokratiniai

¹⁶³ Van Kempen, P. H., *supra* note 129, p. 377.

¹⁶⁴ *Niemietz v. Vokietiją*, *supra* note 31, para. 30.

¹⁶⁵ *Société Colas Est v. Prancūziją*, Nr. 37971/97, ECHR 2002-III, paras. 41 ir toliau. Poziciją EŽTT patvirtino byloje *Buck v. Vokietiją*, Nr. 41604/98, ECHR 2005-IV, para. 31.

¹⁶⁶ Žiūrėti: *Niemietz v. Vokietiją*, *supra* note 31, para. 31; *Buck v. Vokietiją*, *ibid.*, paras. 34 ir toliau, kur EŽTT išskyrė privačių ir darbo patalpų privatumo lygmenis.

¹⁶⁷ *Groppera Radio AG ir kiti v. Šveicariją*, 1990 m. kovo 28 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 173.

¹⁶⁸ *Markt Intern Verlag GMBH ir Klaus Beermann v. Vokietiją*, 1989 m. lapkričio 20 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 165.

¹⁶⁹ Andreangeli, A. *EU Competition Enforcement And Human Rights*, *supra* note 41, p. 20; Emberland, M. *The Human Rights of Companies*. Oxford University press, 2006, footnote 82, p.129–130.

¹⁷⁰ *Silver ir kiti v. Jungtinę Karalystę*, 1983 m. kovo 23 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 61.

¹⁷¹ *Handyside v. Jungtinę Karalystę*, 1976 m. gruodžio 7 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 24.

¹⁷² Andreangeli, A., *op. Cit.*, p. 20.

procesai ir plati Susitariančiųjų Valstybių įstatymų leidėjų diskrecija priimti sprendimus, susijusius su privačios ekonominės veiklos visuomeniniu reguliavimu bendrojo gėrio labui¹⁷³: kitaip tariant, abejotina, ar, pavyzdžiui, „komercinė kalba“ savo verte demokratijai galėtų lygintis su kalba „politinėje arenoje“, tad turbūt natūralu, kad todėl ir EŽTT taikomas priežiūros standartas abiem atvejais skiriasi¹⁷⁴.

Bet kokių atveju, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika leidžia teigti, kad Konvencijos nuostatos, pirmiausia sukurtos fizinių asmenų teisėms apsaugoti, palaipsniui tapo ir juridinių asmenų teisinės gynybos priemone. Kita vertus, tolesnėse disertacinio tyrimo dalyse nagrinėjant konkrečias Konvencijos nuostatas reikia atsižvelgti į tai, kad tam tikra teisė fiziniams ir juridiniams asmenims gali būti pripažįstama skirtinga apimtimi, todėl neturėtų būti daromos vienareikšmiškos išvados, kad Teismo praktikoje (dėl fizinių asmenų skundų) įtvirtintos tam tikros teisės apimtis turėtų būti analogiškai taikoma ir juridinių asmenų atžvilgiu. Iš kitos pusės, tokios paralelės neatmestinos ten, kur Teismo praktika yra pakankamai išplėtotą ir leidžia ganėtina tvirtai preziumuoti, kad konkrečios teisės apimtis tiek fiziniams, tiek ir juridiniams asmenims yra bent jau panaši.

Prieš pereinant prie konkrečių įmonėms suteikiamų gynybos teisių nagrinėjimo svarbu iširti, kokių mastu turėtų būti taikoma Konvencija Europos Komisijos konkurencijos taisyklių įgyvendinimo srityje. Tad toliau bus siekiama nustatyti faktinį Europos Komisijos atliekamų tyrimų dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų pobūdį.

3. Europos Komisijos atliekamų tyrimų dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų pobūdis

3.1. Baudžiamojo kaltinimo sąvoka pagal EŽTK 6 straipsnį

Jei sprendžiamas atitinkamo asmens baudžiamojo kaltinimo klausimas, pagal EŽTK normas reikalaujama, kad bylą spręstų nepriklausomas ir nešališkas teismas (kaip reikalaujama ir civilinėse bylose) bei kad asmeniui būtų suteiktos visos EŽTK 6 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse įtvirtintos garantijos. Baudžiamojo kaltinimo sąvoką EŽTT visuomet aiškino savarankiškai, neatsižvelgdamas į tai, kaip atitinkama veika kvalifikuojama nacionalinėje teisėje. Taip EŽTT pasiekė, kad ši sąvoka būtų vienodai suprantama visose Europos Tarybos narėse ir valstybės negalėtų išvengti EŽTK kontrolės kvalifikuodamos veika kaip drausminę, administracinę ar civilinės teisės dalyką¹⁷⁵. Ypač didelę reikšmę šios sąvokos interpretavimas EŽTT praktikoje turi tais atvejais, kai yra sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas ne klasikinėje baudžiamojoje byloje, o nagrinėjant teisės pažeidimą, kuris nacionalinėje teisėje priskiriamas prie administracinės, drausminės ar civilinės atsakomybės. Tokiais atvejais kyla klausimas, ar yra užtikrinamos Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintos teisės ir garantijos į teisingą bylos nagrinėjimą, nors asmeniui ir nėra pareiškiamas baudžiamasis kaltinimas.

¹⁷³ Emberland, M., *supra* note 167, p. 184, 192, 193.

¹⁷⁴ *Ibid.*, p. 190–191, 187, 193.

¹⁷⁵ Ovey, C.; White, R. *Jacobs and White: The European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, 2002, p. 140–141.

Atsižvelgdamas į savo poziciją, jog kaltinimo sąvoka yra savarankiška, *Deweer prieš Belgiją* byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas kaltinimą apibūdino kaip oficialų kompetentingos institucijos pranešimą apie įtarimą, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką, be to, atsižvelgdamas į Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimus ir nuomones, EŽTT sutiko, kad kaltinimas gali būti apibūdintas ir kaip kitokio pobūdžio priemonės, kurios išreiškia įtarimą ir iš esmės paveikia įtariamojo padėtį¹⁷⁶. Tokių priemonių, prilygstančių baudžiamajam kaltinimui, pavyzdžiai galėtų būti oficialus pranešimas asmeniui, jog prieš jį pradėtas baudžiamasis persekiojimas, kompetentingos institucijos prašymas pateikti įrodymus, asmens banko sąskaitų užšaldymas¹⁷⁷, kai remiantis policijos protokolu prokuroras asmeniui iškelia bylą ir asmeniui paskiriamas advokatas, kai remiantis protokolu, kad pareiškėjas pažeidė tam tikras kainų reglamentavimo taisykles, prokuroras laikinai uždaro pareiškėjo parduotuvę¹⁷⁸, orderio išdavimas, asmens ar patalpų krata, tačiau liudytojų apklausa ar policijos vykdomas tyrimas ar kitokie veiksmai, asmeniui nedarantys tiesioginio poveikio, Teismo nėra laikomi priemonėmis, stipriai paveikiančiomis asmens padėtį¹⁷⁹.

Trumpiau tariant, į klasikinę baudžiamosios teisės sritį nepatenkančiose bylose vertinant, ar atitinkama priemonė prilygsta baudžiamajam kaltinimui, iš esmės reikia nustatyti, ar tokia priemonė iš tiesų išreiškia įtarimą asmens atžvilgiu bei gali tiesiogiai ir stipriai paveikti jo padėtį.

3.2. Baudžiamojo kaltinimo požymiai ir ES konkurencijos teisė

Kaip minėta, EŽTT niekada nesivadovavo tik nacionalinės teisės nuostatomis nagrinėdamas, ar konkrečioje byloje sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas. *Engel ir kiti prieš Nyderlandus* byloje Teismas pastebėjo, kad Konvencija be jokių abejonių leidžia valstybėms vykdant savo, kaip viešojo intereso saugotojų, funkcijas nustatyti ar išlaikyti skirtumą tarp baudžiamosios ir drausminės teisės ir nubrėžti skiriamąją liniją, bet tik įvykdant tam tikras sąlygas¹⁸⁰. Šioje byloje EŽTT įtvirtino baudžiamojo kaltinimo požymius – tris kriterijus, pagal kuriuos Teismas nustato, ar yra sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas. Taigi, nagrinėdamas tokį aspektą Teismas dėmesį kreipia į:

- 1) teisės pažeidimo kvalifikavimą pagal nacionalinę teisę;
- 2) teisės pažeidimo pobūdį;
- 3) sankcijos pobūdį ir griežtumą.

¹⁷⁶ *Deweer v. Belgija*, 1980 m. vasario 27 d. EŽTT sprendimas, para. 46, Series A no. 35.

¹⁷⁷ Štarienė, L. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio taikymo sritis: civilinių teisių ir pareigų bei baudžiamojo kaltinimo klausimai [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2005 [žiūrėta 2009-05-16]. <http://tm.infolex.lt/?item=stras_publ>.

¹⁷⁸ An analysis of the case *Gurepka v. Ukraine*, Judgement of the European Court of Human Rights issued on 6 September 2005 (Application 61406/00). Legal Guide, 2006 [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-17]. <http://www.legalguide.am/doc/materials_on_website/materials_english/analysis/analysis_gurepka.pdf>.

¹⁷⁹ Gomien, D. *The Short Guide to the European Convention on Human Rights*. Council of Europe, 2005, p. 51–52.

¹⁸⁰ *Engel ir kiti v. Nyderlandus*, , *supra* note 14, para. 81.

Strasbūro teismas savo praktikoje taip pat išaiškino, kad antrasis ir trečiasis kriterijai yra alternatyvūs ir nebūtinai nagrinėtini kartu: tam, kad būtų taikomas 6 straipsnis, užtenka, kad ginčijamas teisės pažeidimas būtų laikomas baudžiamosios teisės pobūdžio arba kad teisės pažeidimas užtraukė asmeniui tokią atsakomybę, kuri pagal savo pobūdį ar laipsnį laikytina baudžiamosios teisės srities sankcija. Tačiau toks aiškinimas nepanaikina galimybės kriterijus nagrinėti kartu, kai analizuojant kiekvieną kriterijų atskirai nepavyksta padaryti aiškios išvados dėl baudžiamąjo kaltinimo egzistavimo¹⁸¹. Kita vertus, šie trys aspektai dažniau nagrinėjami atskirai negu kartu. Dėl to, jei pareiškėjui pavyksta įrodyti bent vieną iš jų, Teismas nusprendžia, kad ginčijamas veiksmas išties priskirtinas baudžiamajai sričiai¹⁸².

2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamento (ES) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo 23 straipsnio, reglamentuojančio baudų skyrimą, 5 dalis aiškiai numato, kad pagal šio straipsnio pirmas dvi dalis priimti Komisijos sprendimai nėra baudžiamosios teisės pobūdžio. Taigi, būtų galima teigti, kad pagal *Engel* bylos pirmąjį kriterijų Komisijos atliekamų tyrimų dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų metu nėra sprendžiamas baudžiamąjo kaltinimo klausimas. Tačiau Strasbūro teismas pripažino, jog šis kriterijus iš esmės yra svarbus, tačiau pažeidimo kvalifikavimas nacionalinėje teisėje turi daugiau „formalią ir santykinę“ reikšmę; šis kriterijus yra tik kaip pradinis atskaitos taškas sprendžiant baudžiamąjo kaltinimo klausimą¹⁸³. Toks Teismo požiūris yra visiškai suprantamas, nes, kaip jau minėta, jei Teismas vertindamas, ar yra sprendžiamas baudžiamąjo kaltinimo klausimas, pagrindu laikytų faktą, kaip toks teisės pažeidimas yra kvalifikuojamas nacionalinėje teisėje, valstybės galėtų išvengti reikalavimo asmeniui užtikrinti EŽTK 6 straipsnyje įtvirtintas teises tiesiog atitinkamus to asmens veiksmus kvalifikuodamos kaip drausminės, administracinės ar civilinės, bet tik ne baudžiamosios teisės pažeidimus. Aišku, jei atitinkamas teisės pažeidimas nacionalinėje teisėje būtų priskiriamas baudžiamajai teisei, Teismas toliau nebevertintų teisės pažeidimo pagal likusius du *Engel* kriterijus, o nagrinėtų, ar asmeniui buvo suteiktos visos EŽTK 6 straipsnio garantijos.

Be to, pasakytina, kad Reglamento Nr. 1/2003 5 straipsnis ir 12 straipsnio 3 dalis suponuoja valstybės narės konkurencijos institucijos galimybę asmenims taikyti baudžiamąsias sankcijas už ES konkurencijos teisės pažeidimus¹⁸⁴, todėl darytina išvada, kad, vertinant Komisijos atliekamų tyrimų dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų pobūdį pagal pirmą *Engel* kriterijų, reikėtų atsižvelgti ne tik kaip atitinkamas teisės pažeidimas kvalifikuojamas pagal ES, bet ir pagal nacionalinę teisę. Juk būtų nesuderinama su

¹⁸¹ *Ezeh ir Connors v. Junftinę Karalystę* [GC], Nr. 39665/98, 40086/98, ECHR 2003-X, para. 86.

¹⁸² An analysis of the case *Gurepka v. Ukraine*, *supra* note 176.

¹⁸³ *Engel ir kiti v. Nyderlandus*, *supra* note 14, para. 82.

¹⁸⁴ Reglamento Nr. 1/2003 5 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybių narių konkurencijos institucijos turi teisę atskirose bylose taikyti Sutarties 81 ir 82 straipsnius. Tuo tikslu, veikdamos savo iniciatyva ar skundo pagrindu, jos gali skirti vienkartinės, periodinės ar kitas nacionaliniuose įstatymuose numatytas nuobaudas. Vadinasi, jei valstybės narės nacionaliniuose įstatymuose už atitinkamą konkurencijos teisės pažeidimą bus numatyta baudžiamosios teisės pobūdžio bausmė (pavyzdžiui, įkalinimas), pagal šį straipsnį valstybės narės konkurencijos institucija galės tokią bausmę paskirti. Be to, Reglamento 12 straipsnio 3 dalies paskutinėje pastraipoje tiesiogiai kalbama apie laisvės atėmimo bausmės taikymo atvejį – čia numatytas atvejis, kada institucija gautos informacijos negali panaudoti laisvės atėmimo bausmėms taikyti.

Konvencijos tikslu ir savarankišku jos taikymu, jei nacionalinės konkurencijos teisės taisyklės būtų klasifikuojamos kaip baudžiamojo pobūdžio, o ES konkurencijos teisės taisyklės – ne¹⁸⁵.

Antrasis Engel kriterijus – teisės pažeidimo pobūdis – EŽTT nuomone, turi daugiau reikšmės nei anksčiau minėtasis¹⁸⁶. Pagal šį kriterijų konkretų teisės pažeidimą vertindamas Teismas analizuoja, ar ginčijama teisinė priemonė yra taikoma tik konkrečiai asmenų grupei, ar ji apskritai yra įpareigojamojo pobūdžio, ar procesinius veiksmus vykdo viešosios teisės (valstybinė) institucija, turinti įstatymu numatytas prievartos priemones, ar procesas pasižymi baudžiamaisiais ar atgrasinančiais elementais, ar bausmės paskyrimas priklauso nuo kaltės nustatymo ir kaip panašios procedūros yra klasifikuojamos kitose Europos Tarybos valstybėse narėse¹⁸⁷.

Pirmiausia, norint skirti nusikaltimą nuo kitokio pobūdžio teisės pažeidimų, svarbu išsiaiškinti, ar įstatymas yra taikomas konkrečiai asmenų grupei (ginkluotųjų pajėgų nariams, kaliniams ar tam tikros profesijos asmenims), ar visiems asmenims. EŽTT nagrinėdamas, ar drausminės sankcijos pritaikymas asmeniui neprilygo baudžiamajam kaltinimui Konvencijos prasme, pažymėjo, kad drausminėmis sankcijomis siekiama, kad tam tikra asmenų grupė laikytųsi jos atžvilgiu priimtų taisyklių, tuo tarpu bendro pobūdžio sankcijos, kurios yra taikomos visiems asmenims, nepaisant jų priklausymo tam tikrai asmenų grupei, yra baudžiamosios, todėl tokio pobūdžio sankcijos neginčytinai suponuos baudžiamąjį kaltinimą, kaip numatyta Konvencijos 6 straipsnyje¹⁸⁸. Pritaikius šį kriterijų procesinių veiksmų pagal SESV 101 ir 102 straipsnius nagrinėjimui pasakytina, kad tos nuostatos yra visiems ūkio subjektams taikomos bendros taisyklės, todėl šios normos priskirtinos ne prie konkrečiai asmenų grupei taikomų taisyklių, o laikytinos bendromis įpareigojamojo pobūdžio normomis. Dėl to šių normų pažeidimas suponuos visiems asmenims, nepaisant jų priklausymo tam tikrai asmenų grupei, taikomas bendro pobūdžio sankcijas, kurios savo ruožtu, EŽTT nuomone, neginčytinai suponuos baudžiamąjį kaltinimą.

Benham prieš Jungtinę Karalystę byloje EŽTT pripažindamas, kad buvo sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas, ir nagrinėdamas šį klausimą pagal antrąjį *Engel* byloje suformuluotą kriterijų, be kita ko, pažymėjo, kad ginčijamas procesas buvo vykdomas valdžios institucijos, turinčios įstatyme numatytas įpareigojančias galias¹⁸⁹.

Tiesa, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas savo praktikoje bandydamas paneigti galimybę ginčijant Komisijos sprendimą remtis Konvencija teigė, kad Komisija nėra nepriklausoma nuo vykdomosios valdžios ir jai patikėta vykdyti tik administracines funkcijas¹⁹⁰. Nors šiuo atžvilgiu pažymėtina, kad išties nėra viena Konvencijos nuostata

¹⁸⁵ Cleary, Gottlieb, Steen & Hamilton, Intervention of the European Company Lawyers' Association (ECLA) in Case n° 56672/00, *Senator Lines GmbH v. 15 Europos Sąjungos valstybių narių*, supra note 98, para. 5.

¹⁸⁶ *Benham v. Jungtinę Karalystę*, 1996 m. birželio 10 d. EŽTT sprendimas, para. 56, *Reports of Judgments and Decisions 1996-III*.

¹⁸⁷ Emmerson, B. Q. C.; Ashworth, A. Q. C.; Macdonald, A. *Human rights and criminal justice*. Second edition. London: Sweet&Maxwell, 2007, p. 194.

¹⁸⁸ *Weber v. Šveicariją*, 1990 m. gegužės 22 d. EŽTT sprendimas, para. 33, Series A no. 177.

¹⁸⁹ *Benham v. Jungtinę Karalystę*, supra note 184, para. 56.

¹⁹⁰ Andreangeli, A. *EU Competition Enforcement and Human Rights*, supra note 41, p. 23.

nenustato specialių „administracinio teisingumo“ standartų, taikytinų procedūrose prieš neteismines institucijas, Strasbūro institucijos savo praktikoje yra pažymėjusios, kad, atsižvelgiant į visų valstybių Konvencijos dalyvių administracinę teisę, daugelyje sričių viešosios valdžios institucijoms įstatymais yra suteiktos teisės imtis įvairių veiksmų, kurie išties gali pažeisti piliečių teises¹⁹¹. Konvencijos 6 straipsnis turėtų būti taikomas visoms procedūroms (nesvarbu, ar jos teisminės, ar administracinės), kurių metu yra priimamas lemiamas sprendimas dėl tam tikros asmens teisės¹⁹². Atsižvelgiant į tokią EŽTT praktiką Europos Komisija laikytina viešosios teisės institucija, kuri imdamasi veiksmų pagal SESV 101 ir 102 straipsnius savo galias grindžia Reglamento Nr. 1/2003 nuostatomis, todėl konstatuotina, kad ES konkurencijos pažeidimus tiria viešosios teisės institucija, galinti taikyti teisės aktuose numatytas prievartos priemones.

Nagrinėjant, ar Europos Komisijos atliekami tyrimai pasižymi baudžiamaisiais ar atgrasinančiais elementais, pabrėžtina, kad pagal Reglamentą Nr. 1/2003 taikomos bausmės yra griežtai baudžiamojo ir atgrasančio pobūdžio. Pavyzdžiui, pagal Reglamentą Nr. 1/2003 23 straipsnio 2 dalies a punktą skirtų baudų apskaičiavimo gairių (toliau – Gairės) 4 punkte įtvirtinta „Komisija ypatingą dėmesį turi kreipti į savo veiksmų atgrasomąjį pobūdį. Todėl Komisijai nustačius Sutarties 81 ir 82 straipsnių nuostatų pažeidimą gali būti reikalinga paskirti baudą tiems, kurie pažeidė šias teisės nuostatas. Pakankamai atgrasomas baudas reikia nustatyti ne vien tik siekiant nubausti susijusią įmonę (konkretus atgrasomasis poveikis), bet ir siekiant atgrasyti kitas įmones imtis veiksmų, prieštaraujančių Sutarties 81 ir 82 straipsniams, arba tęsti tokius veiksmus (bendras atgrasomasis poveikis).“¹⁹³ Be to, reikia pabrėžti, kad išties sunku surasti kitą tokią sritį, kurioje baudos būtų tokios didelės, kaip už ES konkurencijos teisės pažeidimus. Pavyzdžiui, 2004 m. kovo 24 d. Komisijos sprendimu įmonei Microsoft Corporation už du piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi atvejus paskirta 497 196 304 EUR bauda¹⁹⁴, o 2009 m. gegužės 13 d. buvo pranešta, kad už piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi dalyvaujant neteisėtoje antikonkurencinėje veikloje, siekiant iš rinkos išstumti konkurentus, Komisija įmonei Intel Corporation paskyrė net 1 060 000 000 EUR baudą¹⁹⁵. Ką jau kalbėti apie tai, kad tokios baudos šimtus ar net tūkstančius kartų viršija baudas tose bylose, kur EŽTT procedūras pripažino baudžiamosios teisės pobūdžio: pavyzdžiui, byloje *Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą* nagrinėdamas skundą dėl Konvencijos 6 straipsnio pažeidimo, EŽTT atsižvelgė į tai, kad nors pareiškėjai taikyta sankcija buvo įspėjimas ir neparduotų „Lietuvio kalendoriaus“ egzempliorių bei priemonių šiam leidiniui gaminti konfiskavimas, tačiau pats taikytas Administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsnis numatė baudą nuo 1 iki 10 tūkstančių litų, todėl

¹⁹¹ *Kaplan v. Jungtinę Karalystę*, 1980 m. liepos 17 d. EŽT Komisijos sprendimas, para. 150, D.R. 21, p. 5.

¹⁹² *Le Compte, Van Leuven ir de Meyere v. Belgija*, 1981 m. birželio 23 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 43.

¹⁹³ Pagal Reglamentą Nr. 1/2003 23 straipsnio 2 dalies a punktą skirtų baudų apskaičiavimo gairės. [2006] OL C 210/2.

¹⁹⁴ Europos Komisijos informacija [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-06-09]. <<http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/decisions/37792/en.pdf>>.

¹⁹⁵ Europos Komisijos informacija [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-06-09]. <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/745&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>.

remdamasis savo suformuota praktika Teismas padarė išvadą, jog „pareiškėjos pažeistos teisės normos bendras pobūdis kartu su bausmės atgrasomuoju bei baudžiamuoju tikslu ir bausmės, kuri pareiškėjai galėjo būti paskirta, griežtumas pakankamai įrodo, kad nagrinėjamas pažeidimas buvo baudžiamąjį pobūdį Konvencijos 6 straipsnio požiūriu“¹⁹⁶. Atsižvelgiant į tokią EŽTT praktiką reikia daryti išvadą, kad vadovaujantis Reglamentu Nr. 1/2003 Komisijos vykdomi tyrimai dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų taip pat pasižymi baudžiamaisiais ar atgrasančiais elementais, todėl šiuo aspektu ES konkurencijos teisės pažeidimai vertintini kaip baudžiamąjį pobūdį.

Analizuojant, kaip panašios procedūros yra klasifikuojamos kitose valstybėse narėse, pastebėtina, kad dauguma Europos Sąjungos valstybių narių yra priėmusios teisės aktus, kuriais numatoma baudžiamosios teisės sankcijos įmonėms ar fiziniams asmenims už konkurencijos teisės pažeidimus¹⁹⁷. Tuo tarpu tai, kad kitose valstybėse narėse tokios sankcijos nenumatytos dar nereiškia, kad už konkurencijos teisės pažeidimus taikomų baudų griežtumo Strasbūro teismas nepripažintų pakankamu, kad nacionalinės konkurencijos teisės pažeidimus būtų galima laikyti baudžiamąjį pobūdį.

Pagal *Engel* bylos antrąjį kriterijų išnagrinėjus Europos Komisijos vykdomas konkurencijos teisės procedūras matyti, kad tokios procedūros visiškai atitinka EŽTT išplėtotus šio kriterijaus aspektus: SESV 101 ir 102 straipsniai nėra taikoma tik konkrečiai asmenų grupei, o yra apskritai įpareigojamojo pobūdžio, procesinius veiksmus vykdo viešosios teisės institucija, turinti įstatymu numatytas prievartos priemones, procesas pasižymi baudžiamaisiais ir atgrasinančiais elementais, o analogiškų procesų bent tam tikri aspektai yra kriminalizuoti daugelyje Europos Sąjungos valstybių narių.

Sankcijos pobūdį ir jos griežtumą EŽTT skiria kaip atskirą baudžiamąjį kaltinimo požymį. Kaip ir antrasis kriterijus, jis labai svarbus nustatant, ar kaltinimas Konvencija prasme yra baudžiamasis, ar ne, tačiau, kaip jau buvo minėta, EŽTT savo praktikoje pažymi, kad antrasis ir trečiasis *Engel* byloje įtvirtinti kriterijai yra alternatyvūs ir nebūtinai vienas kitą papildantys. Kad būtų pripažinta, jog asmens atžvilgiu buvo sprendžiamas baudžiamąjį kaltinimo klausimas, užtenka, jei ginčijamas pažeidimas savo pobūdžiu priskiriamas baudžiamosios teisės sričiai arba kad už nusižengimą asmeniui taikoma bausmė savo pobūdžiu ar sunkumu priklauso baudžiamosios teisės sričiai.

Visuomet, kai asmeniui skiriama bauda, EŽTT atsižvelgia, ar bauda siekiama piniginės kompensacijos už padarytą žalą, ar tai yra išimtinai prevencinio pobūdžio bausmė. Pastarąją bausmę EŽTT kaip tik ir galėtų pripažinti baudžiamosios teisės pobūdžio sankcija¹⁹⁸.

Nagrinėjant mokestines bylas pasakytina, kad nusižengimas bus laikomas esančiu baudžiamosios teisės pobūdžio netgi nepaisant jo mažareikšmiškumo (pvz., *Jussila prieš Suomiją* byloje nagrinėjama bauda buvo 10 procentų nuo mokėtinų mokesčių)¹⁹⁹. Strasbūro institucijos taip pat ir konkurencijos teisės byloje yra konstatavusios, kad

¹⁹⁶ *Balsyte-Lideikiene v. Lietuva*, Nr. 2596/01, 2008 m. lapkričio 4 d. EŽTT sprendimas, para. 61.

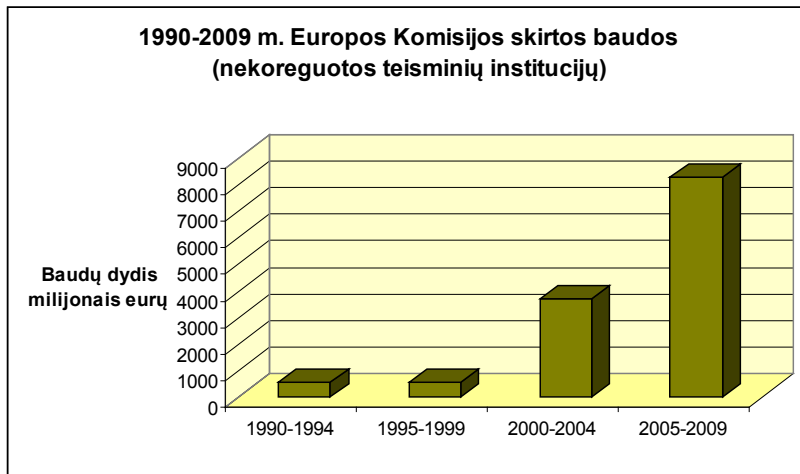
¹⁹⁷ Plačiau žr. Cseres, K. J. The Impact of Regulation 1/2003 in the New Member States. *Comparative Law Review*. 2010, 6(2): 145–183, taip pat Criminalisation of antitrust enforcement [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-21]. <<http://www.lawteacher.net/free-law-dissertations/criminalisation-of-antitrust-enforcement.php>>.

¹⁹⁸ *Bendenoun v. Prancūzija*, 1994 m. vasario 24 d. EŽTT sprendimas, para. 47, Series A no. 284.

¹⁹⁹ *Jussila v. Suomiją* [GC], Nr. 73053/01, ECHR 2006-XIII, para. 10.

baudos dydis lėmė pripažinimą, kad buvo sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas. *Société Stenuit prieš Prancūziją* byla buvo susijusi su prancūzų konkurencijos teisės taisyklėmis; įmonei paskirta administracinė 50 000 Prancūzijos frankų bauda. Europos žmogaus teisių komisija nusprendė, kad bauda laikytina baudžiamąja sankcija, kai ji turi baudžiamųjų ir atgrasančių elementų, todėl, Komisijos nuomone, tokia didelė bauda ir galimybė nustatyti baudą, kuri sudarytų iki 5 procentų metinės įmonės apyvartos, pakankamai aiškiai parodė, jog ginčijama bauda buvo siekiama atgrasinti, todėl ji laikytina baudžiamosios teisės pobūdžio sankcija²⁰⁰.

Šiuo aspektu pasakytina, kad įmonėms, kurios tyčia ar dėl neatsargumo pažeidžia SESV 101 ar 102 straipsnio nuostatas ar nesilaiko sprendimo, nustatančio laikinųjų apsaugos priemonių taikymą pagal Reglamento Nr. 1/2003 8 straipsnį, ar nesilaiko įsipareigojimo, kuris pagal Reglamento Nr. 1/2003 9 straipsnį priimtu sprendimu tapo privalomu, Europos Komisija turi teisę pažeidimo dalyvei skirti baudą, neviršijančią 10 procentų jos bendrosios apyvartos praėjusiais ūkiniais metais²⁰¹. Europos Komisijos skiriamos baudos dėl konkurencijos teisės pažeidimų per pastarąjį dešimtmetį pasiekė įspūdingą lygį, o per pastaruosius kelerius metus pakilo dar drastiškiau. Pikas buvo pasiektas, kai 2007 m. Europos Komisija nubaudė įmones už dalyvavimą liftų ir eskalatorių kartelyje 992 milijonų eurų bauda, o tai tik per plauką nesiekia milijardo eurų ribos. Europos Komisijos baudų skyrimo praktikos statistika rodo, kad 2006 m. baudų skyrimo praktika gerokai pasikeitė; iki 2006 m. per vienerius metus bendra visų skirtų baudų suma neviršijo 1 milijardo eurų ir vidutinė bauda vienai įmonei nebuvo didesnė nei 20 milijonų eurų, tuo tarpu dvejais metais vėliau, 2007-aisiais, šie skaičiai išaugo trigubai ir daugiau²⁰². Tokią Europos Komisijos skiriamų baudų evoliuciją puikiai atskleidžia diagrama, sudaryta pagal Europos Komisijos pateikiamus statistikos duomenis, paskutinį sykį atnaujintus 2009 m. sausio 28 d. 37 (žr. pav.).

²⁰⁰ *Société Stenuit v. Prancūziją*, 1992 m. vasario 27 d. EŽTT sprendimas, paras. 62–65, Series A, no. 232-A.

²⁰¹ Reglamento Nr. 1/2003 23 straipsnio 2 dalis.

²⁰² Schwarze, J.; Bechtold, R.; Bosch, W., *supra* note 40, p. 5.

Tačiau nagrinėjant skiriamų baudų griežtumo aspektą svarbu pabrėžti, kad EŽTT teigia, jog galutinis apeliacijos rezultatas negali panaikinti pačioje pradžioje asmeniui grėsusios sankcijos dydžio reikšmės²⁰³, todėl baismės griežtumas turi būti įvertintas atsižvelgiant į įstatyme nustatytos potencialios baismės maksimalią ribą²⁰⁴. Tad iš esmės nėra svarbu, kokio dydžio bauda įmonei, pažeidusiai ES konkurencijos teisę, iš tikrųjų bus skirta, baismės griežtumas vertintinas skaičiuojant 10 procentų nuo įmonės bendrosios apyvartos praėjusiais ūkiniais metais. Tiesa, Europos Žmogaus Teisių Teismui kol kas dar neteko vertinti Europos Komisijos ar valstybės narės konkurencijos institucijos skirtos baudos griežtumo, tačiau atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Komisijos nuomonę minėtoje *Société Stenuit prieš Prancūziją* byloje darytina išvada, kad bauda, kurios viršutinė riba siekia 10 procentų įmonės metinės apyvartos, EŽTT būtų laikoma baudžiamąja sankcija. Pasakytina, kad ETT savo praktikoje pasiremdamas EŽTT sprendimais bylose *Öztürk*²⁰⁵ ir *Lutz*²⁰⁶ taip pat yra įvertinęs Europos Komisijos skiriamų sankcijų pobūdį Konvencijos prasme, pabrėždamas, jog turint omenyje baismės dydį ir griežtumą, nekaltumo prezumpcijos principas turi būti taikomas su konkurencijos teisės pažeidimais susijusių procedūrų metu, kada gali būti skiriamos baudos ar periodinės nuobaudos²⁰⁷.

Tad galima daryti išvadą, kad Europos Komisijos atliekami tyrimai dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų pasižymi visais *Engel* byloje Europos Žmogaus Teisių Teismo įtvirtintais kriterijais, todėl turėtų būti laikoma, kad šio proceso metu yra sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas. Tuo tarpu tokios nuomonės visiškai nepalaiko Europos Sąjungos teismai.

3.3. Europos Sąjungos teismų praktika dėl ES konkurencijos teisės proceso pobūdžio

Konkurencijos teisės pažeidimų bylose galimybę remtis Konvencijos 6 straipsniu Teisingumo Teismas pirmą kartą abstrakčiai paminėjo *Orkem prieš Komisiją* byloje, kurioje įmonė ginčijo Komisijos teisę reikalauti pateikti informaciją. ETT pridūrė, kad nei nuostatos formuluotė, nei EŽTT sprendimai nesuponavo įmonės galimybės neduoti prieš save parodymų²⁰⁸, tačiau tokia Teismo pozicija neturėtų stebinti, nes byla buvo nagrinėjama dar iki žymiųjų EŽTT sprendimų *Funke*²⁰⁹ ar *Saunders*²¹⁰ bylose.

²⁰³ *Campbell ir Fell v. Jungtinę Karalystę*, 1984 m. birželio 28 d. EŽTT sprendimas, para. 72, Series A no. 80.

²⁰⁴ *Ezeh ir Connors v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 179, para 87.

²⁰⁵ *Öztürk v. Vokietiją*, 1984 m. vasario 21 d., Series A no. 73.

²⁰⁶ *Lutz v. Vokietiją*, 1987 m. rugpjūčio 25 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 123.

²⁰⁷ Byla C-199/92 P, *Hüls AG v. Europos Bendrijų Komisiją* [1999] ECR I-04287, para. 150.

²⁰⁸ Byla 374/87, *Orkem v. Europos Bendrijų Komisiją* [1989] ECR 03283, para. 30.

²⁰⁹ *Funke v. Prancūziją*, *supra* note 21.

²¹⁰ *Saunders v. Jungtinę Karalystę*, 1996 m. gruodžio 17 d. EŽTT sprendimas, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-VI.

Kai Pirmosios Instancijos Teismas gavo ieškinį, kuriame pirmą kartą²¹¹ buvo iškel-
tas Komisijos skiriamų sankcijų pobūdžio klausimas šis teismas taip pat nebuvo linkęs
pripažinti ieškovės argumentų. Byloje *Tetra Pak International SA prieš Komisiją* ieš-
kovė skundėsi, jog baudos pagal Reglamentą Nr. 17/62 yra baudžiamojo pobūdžio²¹²,
tačiau PIT sprendime iš karto pažymėjo, kad nepritaria tokiems ieškovės teiginiams,
nes Reglamento Nr. 17/62 15 straipsnio 4 dalis konkrečiai numato, kad baudos pagal
šio straipsnio 2 dalį, yra ne baudžiamosios teisės pobūdžio, be to, kitos reglamento
nuostatos esą užtikrina įmonės teisę į gynybą²¹³, o PIT turima neribota jurisdikcija
baudų klausimais laikytina papildoma minėtų teisių užtikrinimo garantija²¹⁴. Su tokia
PIT pozicija negalima sutikti: tai, kad pačiame reglamente yra deklaruotas skiriamų
sankcijų pobūdis nereiškia, kad procedūra savo esme atitinka tokią deklaraciją, tačiau
atsižvelgiant į įmonės iškelto klausimo naujumą, matyt nebuvo galima tikėtis, kad
Teismas savo sprendime paneigs reglamente aiškiai įtvirtintos nuostatos turinį. Galbūt
dėl to PIT atsakymas nesibaigė tiesiog nuoroda į reglamento nuostatą, o buvo papildytas
argumentu dėl gynybos teises užtikrinančių kitų reglamento straipsnių ir, žinoma,
pabrėžiant neribotą savo jurisdikciją kaip papildomą teisių užtikrinimo garantiją.

Po trijų metų PIT teko nagrinėti sujungtas bylas T-213/95 ir T-18/96²¹⁵, kuriose
ieškovės pasiremdamos Europos Žmogaus Teisių Komisijos praktika pirmą kartą įvar-
dino, kad dėl EEB sutarties 85 straipsnio taikymo Komisijos vykdomų administracinių
procedūrų metu turi būti taikomas Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 straips-
nis²¹⁶. Tačiau PIT bylą išsprendė remdamasis bendraisiais Bendrijos teisės principais
taip ir nepripažindamas EŽTK 6 straipsnio įmonėms suteikiamų garantijų ES konku-
rencijos procedūrų metu²¹⁷.

²¹¹ Byloje T-12/89 ieškovė buvo užsiminusi, kad Komisijos skirta bauda buvo „panaši į baudžiamąją sankciją“, tačiau PIT nepasisakė šiuo atžvilgiu. Byla T-12/89, *Solvay & Cie SA v. Europos Bendrijų Komisija* [1992] ECR II-00907, para. 280.

²¹² Už piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi pakuočių, skirtų skystiems maisto produktams, ir kitoje rinkoje jai buvo paskirta 75 milijonų ECU bauda, o įmonei net nebuvo suteikta teisė pasisakyti dėl tokio sprendimo. Ieškovė teigė, kad nesugebėdama suskirstyti baudų pagal atskirus nustatytus pažeidimus ir nesuteikdama ieškovei galimybės pateikti pastabas dėl sumos, Komisija veikė pažeisdama sąžiningumo ir gero administravimo principus bei bendrus visoms valstybėms narėms teisės principus, visų pirma kaltinamojo teisę žinoti už ką yra paskirta bauda, ir būti išklaustam, kai yra teisiamas už tokį teisės pažeidimą, už gali būti taikomos baudžiamosios sankcijos.

²¹³ PIT pasakė, kad Reglamento Nr. 17/62 19 straipsnio 1 dalis įtvirtinta, kad Komisija siūlydama skirti įmonei baudą turi suteikti galimybę pareikšti savo pastabas „tais klausimais, kuriems prieštarauja Komisija“. Todėl pateikiant pastabas dėl pažeidimo trukmės, sunkumo ir konkurencijos teisės pažeidimo pobūdžio įmonių teisės į gynybą yra užtikrinamos.

²¹⁴ Byla T-83/91, *Tetra Pak International SA v. Europos Bendrijų Komisija* [1994] ECR II-00755.

²¹⁵ Sujungtos bylos T-213/95 ir T-18/96, *Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK) ir Federatie van Nederlandse Kraanbedrijven (FNK) v. Europos Bendrijų Komisija* [1997] ECR II-01739.

²¹⁶ Akcentavę jų atžvilgiu taikytiną šio straipsnio garantuojamą apsaugą ieškovės teigė, kad Komisija nesilaikė minėtos EŽTK nuostatos pirmojoje dalyje nustatyto reikalavimo išnagrinėti bylą per protingą terminą: visa Komisijos vykdyta administracinė procedūra truko daugiau kaip 45 mėnesius, o Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nusprendęs, kad 17 mėnesių laikotarpis viršija „protingo termino“ trukmę. Taip pat pasiremdamos EŽTT praktika ieškovės pabrėžė, kad ilgesni terminai negali būti bandomi pateisinti bylos sudėtingumu ar vėlavimu dėl organizacinių priežasčių.

²¹⁷ PIT nurodė, kad nėra būtinybės pareikšti nuomonę, dėl šios nuostatos taikymo, nes būtent bendrasis Bendrijos teisės principas įpareigoja Komisiją veikti per protingą terminą priimant sprendimus

Po šios bylos Pirmosios Instancijos Teismą pasiekė porą skundų, kuriuose nedrąsiai buvo keliamas klausimas dėl galimybės remtis minėta Konvencijos nuostata ES konkurencijos procedūrų metu, tačiau PIT visai nesileido į tokios galimybės nagrinėjimą.²¹⁸

Atrodo, Pirmosios Instancijos Teismo kantrybė trūko 1998 m. gegužės 14 d. nagrinėjant bylą T-347/94. Ieškovė apskundė priimtą Komisijos sprendimą *inter alia* todėl, kad, jos nuomone, pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką²¹⁹, bet koks spaudimas įmonėms susilaikyti nuo jiems pateiktų kaltinimų užginčijimo prieštarauja EŽTK 6 straipsniui. Be to, net ir konkurencijos procedūrų metu tyrimą atliekančios institucijos turi laikytis EŽTK 6 straipsnyje nustatytų procesinių garantijų, o konkrečiai kalbant – nekaltumo prezumpcijos²²⁰. Be to, ieškovė teigė, kad teisė į gynybą pripažįstama bendruoju Bendrijos teisės principu, ir todėl įmonės negali būti verčiamos pripažinti jiems pateiktų kaltinimų teisingumo, o EŽTK 6 straipsnio taikymą administracinėse procedūrose prieš Komisiją, ieškovės nuomone, Teisingumo Teismas pripažino *Orkem prieš Komisiją* bylos 30 paragrafe. Pirmosios Instancijos Teismas su tokiu aiškinimu griežtai nesutiko pareikšdamas, kad Teisingumo Teismas toje byloje pripažino tik tai, kad minėtas straipsnis galėtų būti taikomas toje nagrinėtoje byloje, tačiau ne bet kurioje administracinėje procedūroje prieš Komisiją. Ir apskritai, pakartojęs įprastus ES teismų praktikoje teiginius apie pagarbą pagrindinėms teisėms ir EŽTK reikšmę²²¹

administracinių procedūrų, susijusių su konkurencija, metu todėl teismas nagrinėsiąs, ar prieš priimdama ginčijamą sprendimą, Komisija nepažeidė minėto bendrojo Bendrijos teisės principo. Ieškovės taip pat skundėsi EŽTK 6 str. pažeidimu dėl to, kad Komisija priėmė savo sprendimą nesurengusi žodinio bylos nagrinėjimo, tačiau ir ši skundą PIT atmetė pasakydamas, kad net jei Bendrijos teisė Komisijos reikalautų suteikti surengti žodinį nagrinėjimą iki tokio sprendimo priėmimo, šios pareigos nesilaikymas turėtų įtakos kito Komisijos sprendimo teisėtumo klausimui, o ne sprendimui, kurio teisėtumas tikrinamas šioje byloje, be to, nėra ginčijama, kad savo atsakyme į pranešimą apie kaltinimus ieškovės pačios atsisakė savo teisių, susijusių su ginčijamo sprendimo priėmimo posėdžiu.

²¹⁸ Byla T-319/94, *Fiskeby Board AB v. Europos Bendrijų Komisija* [1998] ECR II-01331. Ieškovė skundėsi, kad Komisijos sprendimas pažeidė EŽTK 6 straipsnį, kuris pagal *Société Stenuit v. Prancūziją* sprendimą taikomas ir bylose prieš konkurencijos institucijas, tačiau PIT šiuo atžvilgiu tik trumpai paminėjo, kad ieškovė nepateikė jokių argumentų, pagrindžiančių tokį skundą.

Kitoje byloje (Byla T-311/94, *BPB de Eendracht NV, anksčiau Kartonfabriek de Eendracht NV v. Europos Bendrijų Komisija*. [1998] ECR II-01129) apskritai nepakomentavo nei Konvencijos taikymo galimybės, nei Strasbūro institucijų praktikos, kuria rėmėsi ieškovė.

²¹⁹ Ieškovė savo argumentams paremti nurodė EŽTT sprendimus bylose *Deweert v. Belgija*, *supra* note 174, paras. 41 iki 47, bei *Funke v. Prancūziją*, *supra* note 21, para. 44.

²²⁰ Ieškovė šiuo atžvilgiu nurodė EŽTT sprendimus bylose *Engel ir kiti v. Nyderlandus*, *supra* note 14; *Oztürk*, *supra* note 203 ir Europos Žmogaus Teisių Komisijos nuomonę byloje *Société Stenuit v. Prancūziją*, *supra* note 198.

²²¹ PIT pakartojė nusistovėjusią praktiką, kad pagrindinės teisės yra sudedamoji bendrųjų teisės principų dalis, kurių laikymąsi užtikrina Bendrijos teismai (žr., be kita ko, nuomonės 2 / 94 [1996] ECR I-1759, para. 33 ir sprendimo byloje *Kremzow*, *supra* note 73, para. 14), kad šiuo tikslu Teisingumo Teismas ir Pirmosios Instancijos Teismas semiasi įkvėpimo iš bendrų valstybėms narėms konstitucinių tradicijų ir gairių tarptautinėse sutartyse dėl žmogaus teisių apsaugos, dėl kurių valstybės narės bendradarbiavo arba kurias jos yra pasirašiusios, taip pat, kad EŽTK turi ypatingą reikšmę šiuo atžvilgiu (bylos C-222/84. *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* [1986] ECR 1651, para. 18 ir minėto sprendimo *Kremzow*, para. 14). Be to, kaip numatyta Europos Sąjungos Sutarties F straipsnio 2 dalyje, „Sąjunga gerbia pagrindines teises, kurias užtikrina [Europos žmogaus teisių konvencija] ir kurios kyla iš bendrų valstybėms narėms konstitucinių tradicijų, kaip bendruosius Bendrijos teisės principus“.

PIT nurodė, kad jis neturi jurisdikcijos bylose dėl konkurencijos procedūrų taikyti Konvencijos nuostatas, nes šis dokumentas nėra Bendrijos teisės dalis ir skundą išnagrinėjo kaip galimą teisės į gynybą – „pagrindinio Bendrijos teisės sistemos principo“ – pažeidimą²²². Tuo laiku ETT dar nebuvo išvystęs savo praktikos dėl rėmimosi EŽTK nuostatomis, todėl PIT pozicija, galima manyti, tiesiog išreiškė jo netikrumą ir abejonę dėl *Orkem* atvejo vertinimo ir tolimesnės Konvencijos nuostatų ETT byloje perspektyvos. Viena vertus, PIT lyg ir pateisino Konvencijos taikymą „toje konkrečioje byloje“ (tai patogu tuo atveju, jei ETT ir vėliau išlaikytų *Orkem* byloje pradėtą vystyti praktiką), bet, kita vertus, neskubėjo ta praktika sekti pasakydamas, kad jis „neturi jurisdikcijos (...) taikyti Konvencijos nuostatas“.

Byloje *Enso Española prieš Komisiją*²²³ buvo vėl bandytas kelti EŽTK 6 straipsnio taikymo klausimas ES konkurencijos procedūrų metu. Ieškovė pabrėždama Europos Žmogaus Teisių Komisijos praktiką, kurioje buvo pripažinta, kad nacionalinis konkurencijos teisės procesas yra baudžiamojo pobūdžio²²⁴, teigė, kad EŽTK 6 straipsnio taikymą ES konkurencijos teisės pažeidimų tyrimo metu pripažinti reikia dėl trijų priežasčių. Pirma, Komisijos sprendimai yra baudžiamojo pobūdžio, taip pat ir taikomos baudos yra tokio pobūdžio, nes jų tikslas – atgrasyti nuo ES konkurencijos teisės pažeidimų²²⁵. Antra, net jei baudos nėra baudžiamojo pobūdžio, prievartinio administracinio proceso, tokio kaip prieš Komisiją, metu turi būti taikomos apsaugos priemonės. Formali baudų klasifikacija pagal vidaus teisę, o šiuo atžvilgiu, pagal Sąjungos teisę, nėra labai svarbi²²⁶. Ir apskritai, ieškovės nuomone, nors anksčiau ir buvo nuspręsta, kad Komisija nelaikytina teismu EŽTK 6 straipsnio prasme²²⁷, remiantis EŽTT sprendimais²²⁸, galima teigti, kad pagrindinė teisė į teisingą bylos nagrinėjimą gali būti taikoma šioje byloje²²⁹.

Tačiau nepaisant tokių gausiai Strasbūro institucijų praktika motyvuotų ieškovės skundų Pirmosios Instancijos Teismas, kaip paprastai, bylą išsprendė nenukrypdamas nuo ankstesnės savo praktikos taip ir neišspręsdamas EŽTK 6 straipsnio taikymo klausimo²³⁰.

Baustahlgewebe GmbH prieš Komisiją byloje ieškovė kreipėsi į Pirmosios Instancijos Teismą prašydama panaikinti Komisijos sprendimą ir nurodė, kad *inter alia* buvo pažeistos jos gynybos teisės. PIT priėmus sprendimą įmonė jį apskundė Teisingumo Teismui skųsdamasi per ilga proceso eiga ir tuo, kad jai nebuvo leista susipažinti su visais administracinės procedūros dokumentais. Nagrinėjamos temos atžvilgiu byla yra

²²² *Mayr-Melnhof Kartongesellschaft mbH, supra note 5.*

²²³ Byla T-348/94, *Enso Española SA v. Europos Bendrijų Komisiją* [1998] ECR II-01875.

²²⁴ *M & Co v. Vokietiją, supra note 9*, para. 138, ir nuomonę *Société Stenuit v. Prancūziją, supra note 198.*

²²⁵ *Enso Española SA, supra note 221*, para. 37.

²²⁶ *Ibid.*, para. 38.

²²⁷ Sujungtos bylos 209/78 iki 215/78 ir 218/78, *Heintz van Landewyck SARL ir kt. v. Europos Bendrijų Komisiją*. [1980] ECR 03125, paras. 79–91, ir Sujungtos bylos 100/80 iki 103/80, *SA Musique Diffusion française ir kt. v. Europos Bendrijų Komisiją* [1983] 01825.

²²⁸ EŽTT sprendimai byloje *Engel ir kiti v. Nyderlandus, supra note 14*; *Oztürk, supra note 203* ir *Campbell ir Fell v. Jungtinę Karalystę, supra note 201.*

²²⁹ *Enso Española SA, supra note 221*, para. 39.

²³⁰ *Ibid.*

svarbi, nes Teisingumo Teismas savo sprendime pacitavęs EŽTK 6 straipsnio 1 dalies turinį priminė, kad bendrasis Bendrijos teisės principas, garantuojantis kiekvieno asmens teisę į teisingą teismo procesą, yra kilęs iš pagrindinių teisių, o ypač teisę į teismo procesą per protingą terminą, turi būti garantuojama ir tų teisminių procesų metu, kai ginčijami Komisijos sprendimai paskirti įmonei baudą už konkurencijos teisės pažeidimą. Tačiau ETT apskaičiavęs, kad skundžiamas procesas truko apie penkerius metus ir šešis mėnesius atmetė apeliančią skundus dėl per ilgo proceso teigdamas, kad nėra įrodymų, kad procedūros trukmė turėjo įtakos jo rezultatams, o ir jokia PIT procedūros taisyklių ar Teisingumo Teismo Statuto nuostata nenumato pareigos priimti sprendimą per konkretų po žodinės proceso dalies einantį laikotarpį²³¹. Su tokiais ETT argumentais negalima sutikti: tai, kad ES teismų statutai nenumato konkretaus laikotarpio sprendimui priimti negali būti laikoma ilgo proceso pateisinimu – esą jei nėra pareigos, tuomet nėra ir ką pažeisti. Be to, dėl per ilgos proceso trukmės gali nukentėti teisėti interesai, kyla įrodymų išnykimo pavojus, susiklosto palanki situacija įvairiems piktnaudžiavimams procesu, didėja proceso išlaidos ir kt.²³², todėl proceso trukmę vertinti atsižvelgiant tik į jos įtaką rezultatams yra neracionalu ir vienpusiška – vadovaujantis tokia logika reikėtų sutikti, kad ir 10 metų trunkantis teisminis procesas neturėtų būti laikomas per ilgą jei tik tokia trukmė neturi įtakos rezultatui.

Taip vadinamose *PVC II* sujungtose bylose sprendžiamas visus ieškovų skundus PIT nenukrypo nuo savo suformuotos praktikos ir nepaisant to, kad ieškovės savo skunduose plačiai rėmėsi EŽTK ir Strasbūro institucijų praktika,²³³ bylą išsprendė vadovaudamasis ES teisės aktų nuostatomis ir bendraisiais Sąjungos teisės principais, nepaliesdamas Konvencijos 6 straipsnio taikymo klausimo²³⁴. Pasiremdama *inter alia* EŽTK 6 straipsniu viena įmonė tokį sprendimą apskundė ETT teigdama, kad nesilaikant tyrimo pareigos pažeidžiama nekaltumo prezumpcija, kuri taikoma ir tuomet, kai skiriamos sankcijos už administracinės teisės pažeidimus, pavyzdžiui, tokius kaip konkurencijos taisyklių pažeidimai. Šioje byloje pasiremdamas EŽTT sprendimais²³⁵ Teisingumo Teismas pripažino EŽTK 6 straipsnio 2 dalies taikymo būtinybę ES konkurencijos teisės procedūrų metu: „atsižvelgiant į baudmės dydį ir griežtumą, nekaltumo

²³¹ Byla C-185/95 P, *Baustahlgewebe GmbH v. Europos Bendrijų Komisija* [1998] ECR I-08417.

²³² Nevera, A.; Jurgelaitienė, G. Per ilgą baudžiamojo proceso trukmę ir teisinės gynybos priemonės. Verslo ir teisės aktualijos. 2009, 4: 160–184, 163.

²³³ Ieškovės teigė, kad EŽTK 6 straipsnis reikalauja baudžiamąsias bylas išnagrinėti per protingą terminą; įtariamiesiems (taip pat ir įmonėms) suteikia teisę neduoti prieš save parodymų kaip tokia teisė yra aiškinama EŽTT praktikoje, o tokios praktikos Komisija negalinti ignoruoti; garantuoja sąžiningą procesą *inter alia* tuo atžvilgiu, kad kaltę įrodantys faktai negali būti grindžiami išimtinai tik įtariamųjų parodymais; garantuoja nekaltumo prezumpciją, kuri yra bendrasis Bendrijos teisės principas ir yra taikoma visais atžvilgiais, kai įgyvendinami Sutarties 85 ir 86 straipsniai; suteikia galimybę tiksliai ir detalai žinoti skiriamos baudmės pagrindus bei jos apskaičiavimo kriterijus.

²³⁴ Sujungtos bylos T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94 iki T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ir T-335/94, *Limburgse Vinyl Maatschappij NV, Elf Atochem SA, BASF AG, Shell International Chemical Company Ltd, DSM NV ir DSM Kunststoffen BV, Wacker-Chemie GmbH, Hoechst AG, Soci t  art sienne de vinyle, Montedison SpA, Imperial Chemical Industries plc, H ls AG ir Enichem SpA v. Europos Bendrijų Komisija* [1999] ECR II-00931.

²³⁵ ETT minėjo EŽTT sprendimus bylose * zt rk v. Vokietija*, *supra* note 203; *Lutz v. Germany*, *supra* note 204.

prezumpcijos principas turi būti taikomas su konkurencijos teisės pažeidimais susijusių procedūrų metu, kada gali būti skiriamos baudos ar periodinės nuobaudos²³⁶.

Tuo tarpu Pirmosios Instancijos Teismas ir toliau laikėsi savo požiūrio: žymioje byloje *Mannesmannröhren-Werke AG prieš Komisiją* nors remdamasi Strasbūro institucijų praktika ieškovė reikalavo taikyti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį²³⁷ bei atsižvelgti į 2000 m. gruodžio 7 d. Nicoje paskelbtą Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją, pasiremdamas *Mayr – Melnhof prieš Komisiją* sprendimu²³⁸, PIT tiesiog pakartojo, kad jis neturi kompetencijos nagrinėti tyrimo konkurencijos teisės srityje teisėtumo EŽTK nuostatų atžvilgiu, nes jos nėra Bendrijos teisės dalis ir priminė, kad ieškovė negali tiesiogiai remtis EŽTK Bendrijos teisme²³⁹. Teismo nuomone, pripažinti pagrindiniai teisės į gynybą ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principai²⁴⁰ specifinėje konkurencijos teisės srityje suteikia tokią apsaugą, kokią užtikrina EŽTK 6 straipsnis²⁴¹. O dėl ieškovės nurodytos galimos Chartijos įtakos šios bylos nagrinėjimui PIT pabrėžė, kad Chartija buvo paskelbta vėliau nei ginčijamas Komisijos sprendimas, todėl ji negali turėti reikšmės anksčiau priimto ginčijamo akto įvertinimui²⁴².

Po tokių ES teismų sprendimų nors ieškovai kitose bylose ir toliau bandė kelti klausimą dėl EŽTK 6 straipsnio taikymo procedūrų prieš Komisiją metu, bet ES teismai atkakliai laikėsi ankstesnės savo praktikos ir ieškovų skundus išspėsdavo vadovaudamiesi tik ES teisės bendraisiais principais. Kita vertus, Pirmosios Instancijos Teismas savo sprendimuose neretai ėmė remtis *Hüls* byloje ETT pateiktu nekaltumo prezumpcijos taikymo išaiškinimu, kur buvo nuspręsta, kad, turint omenyje Komisijos skiriamos bausmės dydį ir griežtumą, nekaltumo prezumpcija turi būti taikoma su konkurencijos teisės pažeidimais susijusių procedūrų metu, kada gali būti skiriamos baudos ar periodinės nuobaudos²⁴³. Ir kai teisinėje literatūroje pasirodė drąsesnių pranešimų, kad

²³⁶ *Hüls AG, supra* note 205.

²³⁷ Ieškovė teigė, kad šis straipsnis suteikia teises kiekvienam asmeniui, kuriam byloje pareikštas baudžiamasis kaltinimas, o sąvoka „kiekvienas asmuo“ apima ir fizinius, ir juridinius asmenis. Ieškovės nuomone, ETT šiuo klausimu yra pasisakęs *Orkem* byloje, aiškiai pripažindamas, kad ne tik fiziniai asmenys, bet ir įmonės, prieš kurias atliekamas tyrimas konkurencijos teisės srityje, gali remtis pagrindinėmis teisėmis, kurias užtikrina EŽTK 6 straipsnio 1 dalis. ETT neva taip pat netiesiogiai pripažinęs, kad negalima netaikyti šio straipsnio remiantis tuo, jog Komisija nėra teismas. Be to, vadovaujantis Strasbūro institucijų praktika, esą akivaizdu, kad tyrimo procedūra, susijusi su sankcijų paskyrimu, pagal EŽTK 6 straipsnį tolygi baudžiamajam kaltinimui, o ši nuostata, palyginti su *Orkem* sprendime pripažintais principais, suteikia daug didesnę apsaugą.

²³⁸ *Mayr-Melnhof Kartongesellschaft mbH, supra* note 5, para. 311.

²³⁹ *Mannesmannröhren-Werke AG, supra* note 5, paras. 59, 75.

²⁴⁰ PIT šiuo atžvilgiu nurodė Teisingumo Teismo sprendimo *Baustahlgewebe, supra* note 229, para. 21 ir C-7/98, *Dieter Krombach v. André Bamberski*, [2000] ECR I-1935, para. 26.

²⁴¹ *Mannesmannröhren-Werke AG, supra* note 5, para. 77.

²⁴² *Ibid.*, para. 76.

²⁴³ Byla T-62/98, *Volkswagen AG v. Europos Bendrijų Komisija*. [2000] ECR II-02707, para. 281; Sujungtos bylos T-67/00, T-68/00, T-71/00 ir T-78/00, *JFE Engineering Corp., anksčiau NKK Corp., Nippon Steel Corp., JFE Steel Corp. ir Sumitomo Metal Industries Ltd v. Europos Bendrijų Komisija* [2004] ECR II-02501; Byla T-279/02, *Degussa AG v. Europos Bendrijų Komisija* [2006] ECR II-00897; Sujungtos bylos T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP ir T-61/02 OP, *Dresdner Bank AG ir kt. v. Europos Bendrijų Komisija* [2006] ECR II-03567.

Sąjungos teismai, atrodo, ima pripažinti baudžiamąjį (ar bent jau kvazi-baudžiamąjį) ES konkurencijos proceso pobūdį²⁴⁴ 2003 metais ETT priėmė *Volkswagen* sprendimą.

Šioje byloje ieškovė kreipėsi į Pirmosios Instancijos Teismą ir skundėsi, kad prieš ginčijamo sprendimo priėmimą Komisijos pareigūnai per spaudą paskelbė su pažeidimu susijusią informaciją, pavyzdžiui, kad už ES konkurencijos teisės pažeidimus „Volkswagen AG, Wolfsburg“ turės sumokėti apie 200 milijonų Vokietijos markių baudą. Pripažinęs, kad nekaltumo prezumpcijos principas taikomas ir įmonėms procedūrose dėl konkurencijos taisyklių pažeidimų, kurios gali sąlygoti vienkartinės ar periodinės baudas²⁴⁵, o Komisijos veiksmai ne tik nesutapo su jos pareiga gerbti verslo paslaptis, bet ir su gero administravimo pareiga, PIT vis dėlto nurodė, kad pažeidžianti teisę sprendimo dalis, gali būti panaikinta, jei nustatoma, kad šio sprendimo turinys būtų buvęs kitoks, jei šis pažeidimas nebūtų padarytas. Kadangi šioje byloje ieškovė nepateikė tokio įrodymo, skundas buvo atmestas²⁴⁶. Iš vienos pusės, su tokia PIT pozicija reikėtų sutikti – iš tiesų, ar teisinga ir pagrįsta naikinti dalį Komisijos sprendimo tik dėl to, kad buvo pažeistas nekaltumo prezumpcijos principas, o tas pažeidimas, panašu, net nelėmė to sprendimo turinio (bent jau ieškovė nepateikė kitaip teigti leidžiančių įrodymų). Tačiau iš kitos pusės, kyla klausimas, ar dėl tokios teismų pozicijos įmonių teisės netampa labiau iliuzinės – kokia gali būti atitinkamos teisės prasmė, jei pripažinus jos pažeidimą tam tikrais atvejais jokios pasekmės nekyla.

Ieškovei tokį PIT sprendimą apskundus Teisingumo Teismui pastarasis nė neužsiminė apie apeliantei taikytiną EŽTK 6 straipsnio 2 dalyje garantuojamą nekaltumo prezumpciją. Be to, dėl apeliantės skundo, kad Komisija ir Pirmosios Instancijos Teismas turėjo nustatyti asmenims, kurie veikė netinkamai ir todėl jie turi būti laikomi atsakingais už padarytą pažeidimą, Teismas pasakė, kad Reglamento 17/62 15 straipsnio 2 dalis įtvirtina, kad skiriamos baudos yra ne baudžiamosios teisės pobūdžio, be to, jei būtų pritarta apelianto nuomonei, tai žymiai paveiktų ES konkurencijos teisės veiksmingumą²⁴⁷. Šitaip Teisingumo Teismas dar kartą „pasislėpė“ už ES antrinės teisės akto nuostatos nesiimdamas ES konkurencijos teisės pažeidimo procedūrų pobūdžio savarankiškos analizės. Kita vertus, atsižvelgiant į Teismo teiginį dėl grėsmės ES konkurencijos teisės veiksmingumui galima abejoti, ar ETT savarankiškos analizės išvados nebūtų tapachios reglamento nuostatai: pirmuoju sakiniu priminęs reglamento nuostatą, antruoju sakiniu jis pabrėžė alternatyvos keliamą grėsmę teisės veiksmingumui šitaip tarsi patvirtindamas tos nuostatos taikymo būtinybę ir logiškai nukirsdamas galimus svarstymus dėl savarankiškos analizės tikslingumo.

Tokią EB teismų praktikos, nepripažįstančios Komisijos atliekamų tyrimų dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų baudžiamojo pobūdžio, evoliuciją, galima sakyti,

²⁴⁴ Nehl, H. P. Changes in Legislation: Constitutional Reform and the Role of the Administrator. The modernisation of European competition law: the next ten years. In: *A conference sponsored by Linklaters & Alliance and organised jointly with the Centre for European Legal Studies*. Cambridge, 2000, p. 40–41. Andreangeli, A. *World competition: law economics review*, supra note 41.

²⁴⁵ Pasiremdamas *Hüls v. Komisija* byla, EŽTT sprendimais *Öztür* bei *Lutz*, PIT pripažino, kad procedūros, kurios gali lemti baudmės paskyrimą, sankcijų pobūdis ir dydis yra informacija, kuriai taikoma profesinės paslapties privilegijos tol, kol baudmės bus galutinai patvirtintos ir paskelbtos.

²⁴⁶ PIT sprendimas byloje *Volkswagen AG*, supra note 241.

²⁴⁷ *Volkswagen AG*, supra note 6, para. 94–97.

vainikavo PIT sprendimas byloje *Compagnie Maritime Belge prieš Komisiją*. Ieškovei bei Dafra-Lines A/S pareiškė Pirmosios Instancijos Teisme ieškinius dėl Komisijos sprendimo panaikinimo ir konstatavus pažeidimus tam tikros sprendimo dalys buvo panaikintos²⁴⁸. Tačiau tuomet Komisija nauju sprendimu ieškovei skyrė 3,4 mln. EUR baudą už ankstesniame sprendime nustatytus pažeidimus, nes PIT nebuvo panaikinęs Komisijos vertinimų dėl pažeidimų. Ieškovei vėl pateikė ieškinį Pirmosios Instancijos Teismui nurodydama, kad ginčijamas sprendimas buvo priimtas praėjus daugiau kaip ketveriems metams po ankstesnio teismo sprendimo priėmimo, o šis visiškai nepaaiškinamas Komisijos vėlavimas nepateisinamas atsižvelgiant į EŽTK 6 straipsnio 1 dalį ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnį, Sąjungos teismų ir EŽTT praktiką. Taip pat ieškovei pasiremdama *Hüls* sprendimu teigė, kad kadangi konkurencijos teisė „iš esmės kyla iš baudžiamosios teisės“ ir „baudžiamojoje teisėje taikytinų pagrindinių teisių <...>, taikomų konkurencijos teisės baudų skyrimo procedūrose“²⁴⁹, iš „taikytinų bendrų principų“ bei, be kita ko, iš Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 49 straipsnio ir Jungtinių Tautų pilietinių ir politinių teisių paktą 15 straipsnio išplaukia, kad turi būti taikomas palankiausias įstatymas.

Tačiau pasiremdamas Teisingumo Teismo sprendimo *Volkswagen* byloje 97 punktu, PIT apskritai pareiškė, kad toks ieškovės argumentas yra klaidingas: iš Reglamento Nr. 4056/86 19 straipsnio 4 dalies teksto matyti, kad net pagal šią nuostatą paskirtos baudos nėra baudžiamosios²⁵⁰. Taip pat PIT pakartojo, kad Sąjungos konkurencijos teisės veiksmingumas būtų rimtai pažeistas, jei būtų pripažinta, kad konkurencijos teisė kilo iš baudžiamosios teisės. Dar daugiau, Teismas pažymėjo, kad ieškovės nurodytas sprendimas *Hüls prieš Komisiją* byloje nėra svarbus, nes minėtame sprendime Teisingumo Teismas nusprendė tik, kad nekaltumo prezumpcijos principas taikomas konkurencijos taisyklių pažeidimo nagrinėjimo procedūroms, kuriose gali būti paskiriamos vienkartinės ar periodinės baudos. Galiausiai konstatavęs, kad ieškovei nepateikė jokių kitų argumentų šiam teiginiui pagrįsti atmetė jos skundą²⁵¹.

Atsižvelgus į iki šiol nagrinėtą ES teismų praktiką nėra suprantama, kodėl taip vengiama pripažinti ES konkurencijos teisės baudžiamąjį pobūdį. Žinoma, pripažinus, kad ES konkurencijos teisė kilo iš baudžiamosios teisės administracinis veiksmingumas ar patogumas patys savaime nebegalėtų pateisinti pagrindinių teisių suvaržymo; į juos būtų galima atsižvelgti vertinant Komisijos diskreciją ir turimų įgaliojimų ribas, tačiau tai nebegalėtų būti vieninteliu pagrindu, pateisinančiu gynybos teisių suvaržymą. Manytina, kad tai yra vienas tų momentų, verčiančių ES teismus sakyti, kad pripažinus baudžiamosios teisės pobūdį Sąjungos konkurencijos teisės veiksmingumas būtų rimtai pažeistas. Tik tuomet kyla abejonės, kiek pagrįsti buvo ES teismų argumentai,

²⁴⁸ Bylos T-24/93–T-26/93 ir T-28/93, *Compagnie maritime belge transports ir kt. v. Europos Bendrijų Komisija* [1996] II-1201.

²⁴⁹ Ieškovei šiuo atžvilgiu nurodė 1999 m. liepos 8 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Hüls v. Komisija*, *supra* note 205, 150 punktą kartu su Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

²⁵⁰ 1986 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamento (EEB) Nr. 4056/86, nustatančio išsamias Sutarties 85 ir 86 straipsnių taikymo jūrų transportui taisykles, 19 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad pagal 1 ir 2 dalies reikalavimus priimti sprendimai nėra baudžiamosios teisės pobūdžio sprendimai.

²⁵¹ Byla T-276/04, *Compagnie Maritime Belge v. Europos Bendrijų Komisija* [2008] ECR II-01277, para. 66.

kad Sąjungos pripažinti pagrindiniai teisės į gynybą ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principai²⁵² specifinėje konkurencijos teisės srityje suteikia tokią apsaugą, kokią užtikrina EŽTK 6 straipsnis²⁵³.

Literatūroje imta baimintis, kad pastebimos gana bendros ir naujos tendencijos pagrindines teisės visiškai suvaržyti, laikinai sustabdyti ar tiesiog sumenkinti dėl tokių tikslų, kaip „gero teisingumo vykdymo“ arba „teisės veiksmingumo“. Tokie bandymai jau buvo nuožmiai kritikuoti Europos ir JAV aukščiausiųjų teismų vadinamojo „karo su terorizmu“ kontekste, todėl nėra jokios priežasties, kodėl tai būtų svaresnis argumentas ES konkurencijos teisės srityje²⁵⁴.

Tiesa, pastaraisiais metais ES teismų praktika šiuo klausimu ėmė keistis. *Solvay SA prieš Komisiją* byloje ieškovė prašydama panaikinti Komisijos sprendimą ir panaikinti arba sumažinti ieškovei skirtą baudą, *inter alia*, rėmėsi EŽTK 6 straipsnio 1 dalimi nurodydama, kad dėl jos veiksmų pradėta procedūra akivaizdžiai viršijo protingą terminą. Pirmosios Instancijos Teismas atmetė tokį ieškovės skundą, tačiau savo sprendime pažymėjo, kad „bendrasis Sąjungos teisės principas, pagal kurį visi asmenys turi teisę į teisingą procesą, grindžiamas EŽTK 6 straipsnio 1 dalimi, ir ypač teisė į procesą per protingą terminą yra taikytini nagrinėjant ieškinius dėl Komisijos sprendimų, kuriais už konkurencijos teisės pažeidimą skiriama bauda“²⁵⁵. O Teisingumo Teismas savo 2010 m. birželio 17 d. byloje *Lafarge SA prieš Komisiją*²⁵⁶ žengė dar toliau: sprendime jis pažymėjo, kad net jeigu už konkurencijos teisės pažeidimus Komisijos skiriamas sankcijas reikėtų laikyti „baudžiamosiomis“ minėtos Konvencijos 6 straipsnio prasme, apeliančė neįrodė, kaip Pirmosios Instancijos Teismas pažeidė minėtame straipsnyje įtvirtintą jos teisę į teisingą bylos nagrinėjimą²⁵⁷.

Iš tiesų, galima sakyti, kad dar niekada byloje prieš Komisiją dėl ES konkurencijos procedūrų baudžiamojo pobūdžio ieškovės nebuvo taip arti savo tikslo – ETT pirmą kartą nepasirėmė reglamentų, aiškiai įtvirtinančių ES konkurencijos sankcijų pobūdį, nuostatomis, o netiesiogiai pripažino galimybę ieškovei įrodyti galimybę remtis visomis Konvencijos 6 straipsnio garantijomis, kurios priklausytų įmonei sprendžiant baudžiamojo kaltinimo klausimą.

Konkurencijos teisės specialistai, komentuodami Reglamento Nr. 1/2003 funkcionavimą teigia, jog šiandien dienai vadovaujantis EŽTT praktika galima daryti išvadą,

²⁵² PIT šiuo atžvilgiu nurodė Teisingumo Teismo sprendimo *Baustahlgewebe*, *supra* note 229, para. 21 ir *Krombach*, *supra* note 238, para. 26.

²⁵³ *Mannesmannröhren-Werke AG*, *supra* note 5, para. 77.

²⁵⁴ Iš „Enforcement by The Commission. The Decisional and Enforcement Structure in Antitrust Cases and The Commission’s Fining System”, 67 išnaša [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-27]. <http://www.learlab.com/learconference_2009/documents/The%20decisional%20and%20enforcement%20structure%20and%20the%20Commission_s%20fining%20system%20GERADIN.pdf>.

²⁵⁵ *Solvay SA*, *supra* note 209, para. 119.

²⁵⁶ Ieškovė teigė, kad PIT pažeidė bendrąjį teisinio saugumo principą, nes pripažino, kad Komisija galėjo konstatuoti pakartotinumą, nesant jokių senaties terminų. Vadovaujantis bendroju valstybių narių teisės sistemoms būdingu principu, kad būtų pripažintas pakartotinumas, teisės aktais nustatomas maksimalus terminas tarp nagrinėjamo pažeidimo padarymo ir galimo anksčiau konstatuoto pažeidimo. Lafarge pateikdama nuorodą į kelių valstybių narių baudžiamuosius kodeksus ir cituodama EŽTT praktiką nurodė, kad, atsižvelgiant į už konkurencijos teisės pažeidimus skiriamų sankcijų pobūdį bei griežtumą, tai yra „baudžiamosios“ sankcijos, kaip jas apibrėžė šis teismas.

²⁵⁷ Byla C-413/08 P, *Lafarge SA v. Europos Komisija* [2010] ECR I-05361.

kad konkurencijos teisės procesas, kai įmonėms skiriamos baudos, turi būti pripažįstamas baudžiamuoju EŽTK 6 straipsnio prasme²⁵⁸. Tokia išvada peršasi atsižvelgiant ir į naujausią EŽTT praktiką dėl nacionalinių institucijų vykdomų konkurencijos teisės pažeidimų tyrimų pobūdžio. Pavyzdžiui, neseniai spręstoje *A. Menarini Diagnostics S.R.L prieš Italiją* byloje įmonei už konkurencijos taisyklių pažeidimą jai buvo paskirta 6 mln. eurų bauda siekiant atgrasyti kitas farmacines įmones nuo panašių neteisėtų antikoncepcinių veiksmų. Bendrovė skundėsi, kad jos teisė į teisingą teismą buvo pažeista nes bylos nenagrinėjo pilną jurisdikciją turintis teismas ar bent administracinis sprendimas nebuvo peržiūrėtas teismine tvarka²⁵⁹. EŽTT konstatavo, kad konkurencijos teisė dėl skiriamų baudų sunkumo ir represinio pobūdžio gali būti laikoma baudžiamosios teisės pobūdžio, todėl tokios bylos šalims pripažintina visa Konvencijos 6 straipsnio teikiama apsauga²⁶⁰. Teismo nuomone, administracinis ir baudžiamasis procesai gali pagal savo esmę skirtis griežtąja šių žodžių prasme, tačiau šie skirtumai neatleidžia valstybių nuo 6 straipsnyje nurodytų su baudžiamąja teise susijusių pareigų laikymosi, nors ir gali įtakoti jų taikymo ypatybes²⁶¹.

Manytina, kad nėra pagrindo skirtingai vertinti ES ir nacionalinius konkurencijos procesus, nes jie abu pasižymi EŽTT įtvirtintais *Engel* kriterijais. Todėl jei Strasbūro teismas pripažino, kad konkurencijos teisė dėl skiriamų baudų sunkumo ir represinio pobūdžio gali būti laikoma baudžiamosios teisės pobūdžio, tokia išvada turėtų būti taikoma ir ES konkurencijos procesų vertinimui.

Kad ES konkurencijos teisės procesas turėtų būti laikomas baudžiamuoju Konvencijos 6 straipsnio prasme sutinka ir generalinė advokatė E. Sharpston. Vienoje savo išvadų ji teigia, kad „[a]tsižvelgiant į [EŽTT *Engel* byloje įtvirtintus] kriterijus nesunku padaryti išvadą, kad procedūra, kuria už EB 81 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto draudimo sudaryti susitarimus, kuriais nustatomos kainos ir dalijamasi rinkomis, pažeidimą skiriama bauda, patenka į EŽTK 6 straipsniu reglamentuojamą baudžiamosios teisės sritį, kurią laipsniškai apibrėžia Europos Žmogaus Teisių Teismas“²⁶².

Manytina, kad tokios pozicijos turėtų pradėti laikytis ne tik Teisingumo Teismas. Atsižvelgiant į tai, kad SESV 101 ir 102 straipsnius taikyti gali ne tik Komisija, bet ir nacionalinės konkurencijos institucijos ir nacionaliniai teismai²⁶³ tokiais atvejais ir nacionaliniai teismai sprendami įmonių skundus dėl gynybos teisių pažeidimų turėtų

²⁵⁸ Comments of the Global Competition Law Centre on the functioning of Regulation 1/2003, p. 4, išnaša 4 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-07-17]. <<http://www.coleurop.be/news/1412>>.

²⁵⁹ *A. Menarini Diagnostics S.R.L v. Italija*, Nr. 43509/08, 2011 m. rugsėjo 27 d. EŽTT sprendimas, paras. 5–22.

²⁶⁰ *Ibid.*, para. 42, 44.

²⁶¹ *Ibid.*, para. 62.

²⁶² Generalinės advokatės Eleanor Sharpston išvada, pateikta 2011 m. vasario 10 d. byloje *C-272/09 P KME Germany AG, KME France SAS ir KME Italy SpA prieš Europos Komisiją*. para 64, dar nepublikuota Pastebėtina, kad Teisingumo Teismas priimdamas sprendimą šioje byloje nagrinėjamo aspekto dėl ES konkurencijos teisės proceso pobūdžio nepalietė.

²⁶³ Reglamentas Nr. 1/2003 įtvirtino valstybių narių konkurencijos institucijų ir nacionalinių teismų pareigą taikant nacionalinius konkurencijos įstatymus susitarimams, įmonių asociacijų sprendimams ar suderintiems veiksams, jei jie gali žymiai paveikti prekybą tarp valstybių, taikyti ir SESV 101 straipsnio nuostatas, o taikant nacionalinius konkurencijos įstatymus bet kuriam SESV 102 straipsniu draudžiamam piktnaudžiavimui, taikyti ir pastarojo straipsnio nuostatas.

atsižvelgti į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką dėl konkurencijos teisės proceso pobūdžio ir bylos šalims pripažinti visą Konvencijos 6 straipsnio teikiamą apsaugą.

II DALIS. EŽTK 6 STRAIPSNIO GARANTIJOS ES KONKURENCIJOS TEISĖS PAŽEIDIMŲ TYRIMŲ METU

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnis nustato:
„Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą

1. Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas. Teismo sprendimas paskelbiamas viešai, tačiau demokratinėje visuomenėje moralės, viešos tvarkos ar valstybės saugumo interesais spaudos atstovams ar visuomenei gali būti neleidžiama dalyvauti per visą procesą ar jo dalį, kai tai reikalinga dėl nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo apsaugos, arba tiek, kiek, teismo nuomone, yra būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pakenktų teisingumo interesams.
2. Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą.
3. Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi mažiausiai šias teises:
 - a) būti skubiai ir išsamiai jam suprantama kalba informuotas apie pateikiamo jam kaltinimo pobūdį ir pagrindą;
 - b) turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai;
 - c) gintis pats arba padedamas savo paties pasirinkto gynėjo arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir,
 - d) kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą;
 - e) pats apklausti kaltinimo liudytojus arba turėti galimybę, kad tie liudytojai būtų apklausti, ir, kad gynybos liudytojai būtų iškviesti ir apklausti tomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams;
 - f) nemokamai naudotis vertėjo pagalba, jeigu nesupranta ar nekalba teismo procese vartojama kalba.²⁶⁴

ES konkurencijos teisės bylose įmonės dažniausiai skundžiasi teisės būti išklauptam, teisės susipažinti su bylos dokumentais, advokato ir kliento bendravimo konfidencialumo apsaugos bei teisės neduoti prieš save parodymų pažeidimais. Visos šios teisės yra to paties EŽTK 6 straipsnio elementai. Teisinėje literatūroje ko gero daugiausiai diskutuojama dėl teisės neduoti prieš save parodymų, tad būtų verta pradėti būtent nuo jos.

1. Teisė neduoti prieš save parodymų

Reglamento Nr. 1/2003 18 straipsnyje įtvirtinta Komisijos teisė priimti sprendimą, reikalaujantį pateikti informaciją, bei 20 straipsnio 2 dalies e punktu suteikta teisė bet kurio įmonės ar įmonių asociacijos atstovo ar darbuotojo reikalauti paaiškinti faktus

²⁶⁴ EŽTK 6 straipsnis.

ar dokumentus teisinėje literatūroje dažnai kelia klausimų dėl atitikimo Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje išvystytai teisei neduoti prieš save parodymų. Tiesa, Strasbūro teismas nėra pasisakęs dėl tokios teisės taikymo juridiniams asmenims, todėl identifikavus fiziniams asmenims taikytinos teisės tylėti apimtį reikia nustatyti, kokių mastu tokią teisę Teismas tikėtinau pripažintų įmonėms, ir kaip tokia apimtis atitinka ES Teisingumo Teismo praktikoje įtvirtintą ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių teisę neduoti prieš save parodymų.

1.1. Teisė neduoti prieš save parodymų EŽTT praktikoje

Pirmiausia reikia pastebėti, kad Konvencijos 6 straipsnyje teisė nesuteikti informacijos ar neduoti prieš save parodymų (arba tiesiog – teisė tylėti) tiesiogiai neminama, tačiau remiantis teisės būti išklausytam prasme ir paskirtimi buvo išvystyta teisė į teisingą procesą, kuri apima ir teisę neduoti prieš save parodymų. Tai patvirtino EŽTT *Funke prieš Prancūziją* byloje²⁶⁵, kurioje buvo skundžiami muitinės pareigūnų veiksmai, nes darydami įtariamojo namuose kratą jie pareikalavo pateikti dokumentus, susijusius su pareiškėjo sąskaitomis užsienio bankuose. Pradžioje įtariamasis sutiko tokius dokumentus pateikti, tačiau vėliau persigalvojo, todėl buvo nubaustas bauda ir vis tiek įpareigotas pateikti reikalaujamus dokumentus. Tokiu būdu, pareiškėjo nuomone, Prancūzijos institucijos pažeidė jo teisę neduoti prieš save parodymų – bendrąjį principą, įtvirtintą susitariančiųjų šalių teisinėse sistemose, EŽTK bei Tarptautiniame politinių ir pilietinių teisių pakte. EŽTT šioje byloje nurodė, kad pasienio pareigūnai negalėdami gauti reikalingų įrodymų kitokiu būdu bandė priversti įtariamąjį patį pateikti dokumentus, kurie iš tiesų įrodytų jo kaltę dėl įtariamų nusikaltimų. Tačiau, Teismo nuomone, „specialūs muitų teisės bruožai negali pažeisti „kiekvieno asmens, kaltinamo nusikaltimo padarymu“, teisės, [...] tylėti ir neprisidėti, apkaltinant save“²⁶⁶. Ši Strasbūro teismo praktika aiškiai patvirtinta ir 2009 m. kovo 10 d. Didžiosios kolegijos sprendime byloje *Bykov prieš Rusiją*, kuriame Teismas aiškiai pakartojo, kad Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintas teisingo teismo principas apima ir privilegiją nepakaltinti savęs²⁶⁷.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad *Funke* sprendime EŽTT pripažino ne tik draudimą reikalauti pateikti įrodymus prieš save, bet ir nurodė, jog šia nuostata grindžiama teisė nesuteikti informacijos gali galioti ne tik baudžiamosiose procedūrose siaurąja prasme, bet ir administracinėse procedūrose²⁶⁸.

Kiek vėliau EŽTT nurodė teisės tylėti ribas. *John Murray* byloje²⁶⁹ pareiškėjas buvo suimtas vadovaujantis Terorizmo prevencijos aktu ir išpėtas policijos, kad jis turi teisę tylėti, tačiau jei jis pasinaudos tokia savo teise, į tai gali būti atsižvelgta jo nenau-dai bylą nagrinėjant teisme. Be to, 48 valandas jam nebuvo suteikta teisė į advokatą, tad pareiškėjas teigė, kad Jungtinės Karalystės institucijų elgesys (jo atsisakymas

²⁶⁵ *Funke v. Prancūziją*, *supra* note 21.

²⁶⁶ *Ibid.*, para. 43.

²⁶⁷ *Bykov v. Rusiją* [GC], Nr. 4378/02, 2009 m. kovo 10 d. EŽTT sprendimas, para. 93.

²⁶⁸ Detaliau šiuo klausimu žr., pvz., Van Overbeek, W., *supra* note 7, p. 132.

²⁶⁹ *John Murray v. Jungtinę Karalystę*, 1996 m. vasario 8 d. EŽTT sprendimas, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-I.

duoti parodymus tapo vienu iš pagrindų sprendžiant dėl jo kaltės) prilygo teisės tylėti ir neduoti prieš save parodymų pažeidimui. EŽTT pripažino, kad „nors Konvencijos 6 straipsnyje nėra aiškiai išskirta (...), teisė tylėti ir teisė neduoti prieš save parodymų yra bendrai pripažįstami tarptautiniai standartai, kurie yra 6 straipsnio įtvirtinto teisingo teismo proceso esmė“²⁷⁰. Tuomet Teismas nurodė, kad nors negalima kaltinimo grįsti iš esmės įtariamąjį tyla ar atsisakymu duoti parodymus, ar atsisakymu atsakyti į klausimus, teisė tylėti ir teisė neduoti prieš save parodymų negali ir neturėtų užkirsti kelio tokią tylą atitinkamai vertinti tuomet, kai vertinant įtaigius prokuratūros pateiktus įrodymus yra būtini įtariamąjo paaiškinimai. Todėl teisė tylėti nėra absoliuti. Ar įtariamąjo tylos vertinimas jo nenaudai pažeidžia Konvencijos 6 straipsnį, Teismo nuomone, turi būti vertinama atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, nacionalinių teismų tiriamų įrodymų svarumą ir atitinkamai situacijai būdingą prievartos laipsnį.²⁷¹ Kiekvienu konkrečiu atveju turi būti keliamas klausimas, ar prokurorų pateikti įrodymai yra pakankamai stiprūs, kad iš kaltinamojo būtų galima reikalauti atsakymų. Nacionalinis teismas negali daryti išvados, kad kaltinamasis yra kaltas tik todėl, kad jis nusprendė neduoti parodymų. Tokia išvada galima tik tuomet, jei įrodymai „reikalauja“ kaltinamojo pasiaiškinimų, kurių nepateikus peršasi išvada, kad jokių logiškų paaiškinimų ir negali būti ir kad kaltinamasis yra kaltas. Priešingai, jei prokuratūros pateikta byla turi tokią mažą įrodomąją vertę, kad nėra reikalingi jokie kaltinamojo atsakymai, atsisakymas duoti parodymus negali pateisinti kaltinamajam nepalankios išvados²⁷².

Beje, šią bylą Teismas aiškiai atskyrė nuo *Funke* situacijos, kai pareiškėjui iškėlus baudžiamąją bylą buvo siekiama priversti jį pateikti tariamai jo įvykdytos nusikalstamos veikos įrodymus. Toks prievartos laipsnis, Teismo nuomone, buvo nesuderinamas su Konvencijos 6 straipsniu, nes paneigė visą nagrinėjamos teisės esmę²⁷³.

Saunders byloje²⁷⁴ pareiškėjas skundėsi, kad jo pareiškimai vienoje institucijoje panaudoti kaip įrodymai vėlesnėje baudžiamojoje byloje atėmė iš jo teisingo teismo galimybę. EŽTT pirmiausia nurodė tai, ką jis jau buvo pripažinęs *John Murray* byloje, t. y. kad teisė neduoti prieš save parodymų yra Konvencijos 6 straipsnio sudedamoji dalis. Tuomet pripažino, kad tokia teisė visgi neapsaugo nuo galimybės prievarta paimiti įrodymus, egzistuojančius nepriklausomai nuo įtariamąjo valios. Kadangi teisė neduoti prieš save parodymų tikslas yra gerbti įtariamąjo teisę tylėti, svarbu apsaugoti jį nuo įrodymų pateikimo prieš jo valią²⁷⁵. Tad Teismas nurodė, kad visų pirma reikia nustatyti, ar pareiškėjas buvo verčiamas duoti parodymus ir ar taip gautų parodymų naudojimas teisme pažeidė teisę tylėti – teisingo teismo proceso pagrindinių principų sudedamąją dalį²⁷⁶.

Šioje byloje Vyriausybė teigė, kad pareiškėjas apklausos metu neturėjo atskleisti tokios informacijos, kurią būtų galima naudoti kaip jo neteisėtos veikos įrodymą, tad jis teikė tik tokią informaciją, kuri galėjo paneigti jo kaltę, o Vyriausybės manymu,

²⁷⁰ *Ibid.*, para. 45.

²⁷¹ *Ibid.*, para. 47.

²⁷² *Ibid.*, para. 51.

²⁷³ *Ibid.*, para. 49.

²⁷⁴ *Saunders v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 208.

²⁷⁵ *Ibid.*, para. 68.

²⁷⁶ *Ibid.*, para. 69.

teisė neduoti prieš save parodymų apima tik kaltinamojo kaltę įrodančią informaciją. Tačiau Teismas atmetė tokią poziciją nurodydamas, kad apklausos metu kai kurie pareiškėjo atsakymai iš tikrųjų buvo inkriminuojančio pobūdžio, nes atsakymai į kai kuriuos klausimus reiškė, kad pareiškėjas pripažįsta, kad jam buvo žinoma tam tikra inkriminuojanti informacija. Teismo nuomone, bet kuriuo atveju, atsizvelgiant į Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintą teisingumo sampratą, teisė neduoti prieš save parodymų pagrįstai negali būti pripažįstama tik kaltės pripažinimo pareiškimų ar tiesiogiai inkriminuojančių pareiškimų atžvilgiu. Liudijimas, gautas prievartos būdu, net jei iš pirmo žvilgsnio neatrodo kaltinamojo pobūdžio, pvz. nekaltumą įrodantys pareiškimai ar informacija vien faktinių aplinkybių klausimais, vėliau baudžiamajame procese gali būti panaudota remiant prokuratūros palaikomą kaltinimą. Tad Teismas nurodė, kad šiame kontekste esminis dalykas yra įrodymų, gautų per prievartą, naudojimas baudžiamąjo proceso metu²⁷⁷.

Taigi, šis sprendimas išskyrė:

- i) objektus, paimtus iš asmens privalomų nurodymų būdu, tačiau egzistavusius nepriklausomai nuo jo valios: dokumentus, minimus arešto orderyje, kvėpavimo, kraujo ir šlapimo, kūno audinių mėginius, skirtus DNR testavimui – paimdami tokius objektus kaltinimo tikslais pareigūnai nepažeis įtariamojo teisės neduoti prieš save parodymų.
- ii) objektus, paimtus naudojant prievartos metodus ar spaudimą nepaisant asmens valios, tačiau kurie saugomi EŽTK 6 straipsnyje įtvirtintos privilegijos. Tokiais objektais būtų laikomi paimtų dokumentų išaiškinimai ir kita įtariamojo privertinai pateikiama informacija²⁷⁸.

Todėl tyrimo institucijoms leidžiama įpareigoti pristatyti dokumentus, tačiau kaltinamasis neturi pareigos juos paaiškinti, jei tokia informacija galėtų būti panaudota prieš jį.

Dar daugiau, EŽTT šiame sprendime nurodė, kad įmonių sukčiavimo įrodinėjimo proceso sudėtingumas ir svarbiausi viešieji interesai tiriant tokius sukčiavimo atvejus bei nubaudžiant kaltuosius negali pateisinti atitrūkimo nuo pagrindinių teisingo proceso principų. Teismas pasakė, kad Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtinti bendri teisingumo reikalavimai taikomi baudžiamosioms procedūroms dėl visų nusikaltimų rūšių. Teismo nuomone, dėl to yra negalima remtis viešuoju interesu bandant pateisinti ne teismo tyrimo metu prievarta gautos informacijos kaip inkriminuojančio įrodymo naudojimą teismo nagrinėjimo metu²⁷⁹. Pabrėžtina, kad toks Teismo pareiškimas

²⁷⁷ *Ibid.*, 70–71.

²⁷⁸ Willis, P. R.; Wessing, T. The privilege against self-incrimination in competition investigations, university of Oxford, centre for competition law and policy [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-06-29]. <<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=lt&q=cache:FzlyU9R8bgJ:http://denning.law.ox.ac.uk/competition/portal.php+taylor+wessing+the+privilege+against+self-incrimination+in+competition+investigations&ct=clnk>>.

²⁷⁹ *Saunders v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 208, para. 74.

yra itin svarbus konkurencijos teisės kontekste, nes jos normų pažeidimų tyrimai paprastai būna itin sudėtingi²⁸⁰.

JB prieš Šveicariją byla yra labai reikšminga, nes EŽTT vertino mokesčių institucijos galimybę skirti asmeniui baudas už reikalaujamų dokumentų nepateikimą²⁸¹. Šveicarijos mokesčių institucijos įtardamos pareiškėjo nusikalstamą veiką, tačiau negalėdamos jos įrodyti reikalavo pateikti visus dokumentus, susijusius su įmonėmis, į kurias jis investavo pinigų. Kai pareiškėjas to nepadarė, jis tris kartus buvo prašomas deklaruoti investuotų pajamų šaltinius. Todėl Teismas padarė išvadą, kad kompetentingos institucijos bandė priversti pareiškėją pateikti informaciją apie jo pajamas atskleidžiančius dokumentus, kurie būtų leidę įvertinti mokėtinus mokesčius, o tai galbūt vėliau galėjo tapti baudžiamųjų kaltinimų pagrindu²⁸². Teismo nuomone, ši byla neapėmė įrodymų, kurie egzistuoja nepriklausomai nuo pareiškėjo valios, ir kuriuos galima surinkti pavartojant tam tikrą prievartą, kaip *Saunders* byloje (*inter alia* teismo orderyje nurodytus dokumentus, kraujo bei šlapimo mėginius DNR tyrimui)²⁸³. Todėl mokesčių institucijos skirtas baudas už reikalaujamų tokio pobūdžio dokumentų nepateikimą EŽTT prilygino pareiškėjo teisę neduoti prieš save parodymų pažeidusiam spaudimui²⁸⁴.

Kai kurie autoriai teigia, kad tokie Teismo sprendimai skirti tam, kad būtų užkirstas kelias perkeltine prasme vadinamoms „žvejybos ekspedicijoms“ (angl. *fishing expeditions*) – valstybinių institucijų tyrimams, vykdomiems neturint jokio aiškiai apibrėžto plano ar paskirties, tikintis atrasti naudingos informacijos. Teigiama, kad privilegija neduoti prieš save parodymų neapima reikalavimo pateikti dokumentus tik tuomet, kai valdžios institucijos turi gauti priėjimą prie tokių dokumentų, prie kurių kitaip priėjimo negautų. Kartu pateikiama analogija su JAV Aukščiausiojo Teismo praktika, kurioje teigiama, kad JAV Konstitucijos Penktoji Pataisa nėra skirta uždrausti kiekvieną kaltę inkriminuojantį įrodymą, tačiau taikoma tik tada, kai kaltinamasis yra verčiamas pateikti jo kaltę atskleidžiančią informaciją²⁸⁵.

Atsižvelgiant į tai, kad EŽTT nėra pasisakęs dėl juridinių asmenų galimybės neduoti prieš save parodymų, bandant nustatyti šiuo klausimu galimą Teismo poziciją reiktų atkreipti dėmesį į tai, kokius kriterijus jis laiko svarbiais, vertindamas pareiškėjų skundžiamus valstybinių institucijų prievartinius veiksmus: i) siekiant gauti įrodymus pavartotos prievartos pobūdis ir laipsnis, ii) viešojo intereso svarba dėl nusikaltimo

²⁸⁰ Leskinen, Ch. An evaluation of the rights of defense during antitrust inspections in the light of the case law of the ECtHR: would the accession of the European Union to the ECHR bring about a significant change? [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-06-27]. <http://globalcampus.ie.edu/webes/servicios/descarga_sgd_intranet/envia_doc.asp?id=9697&nombre=AccesoDatosDocumentoIE.Documento.pdf&clave=WPLS10-04>.

²⁸¹ *J.B. v. Šveicarija*, Nr. 31827/96, ECHR 2001-III, para. 63.

²⁸² *Ibid.*, paras. 65–66.

²⁸³ *Ibid.*, para. 68.

²⁸⁴ *Ibid.*, paras. 68–69.

²⁸⁵ Stessens, G. The obligation to produce documents versus the privilege against self-incrimination: human rights protection extended too far? *European law review: human rights survey issue*. 1997, p. 45–62.

išaiškinimo ir kaltų asmenų nubaudo, iii) procesinės gynybos garantijos bei iv) taip pat įrodymų panaudojimas²⁸⁶.

Atsižvelgiant į tai, kad vadovaujantis tokiais kriterijais siekiama palyginti fizinių ir juridinių asmenų padėtį susidūrus su valdžios institucijų prievartinais įrodymų rinkimo veiksmais, reikia pabrėžti, kad svarbu lyginti dvi savo pobūdžiu analogiškas situacijas, kuriose skirtusi tik su prievarta susiduriantis subjektas. T. y. negalima lyginti, pavyzdžiui, fizinio asmens, kurį kompetentingos institucijos verčia pateikti tam tikrus mėginius DNR tyrimams, situacijos su įpareigojimu juridiniam asmeniui pateikti kokius nors dokumentus – akivaizdu, kad prievartos laipsnis ir pobūdis tose situacijose bus visiškai skirtingas, tad skirsis ir abiem asmenims taikytinos teisės apimtys. Todėl siekiant kaip galima didesnio rezultatų tikslumo minėtus EŽTT kriterijus reikia taikyti, pavyzdžiui, mokestinių nepriemokų situacijai tiriant, ar skiriantis subjektui, skirtusi ir pats situacijos vertinimas.

Vertinant įrodymams gauti pavartotos prievartos prieš juridinius ir fizinius asmenis pobūdžio ir laipsnio skirtumus reikėtų prisiminti EŽTT padarytą išvadą *J.B. prieš Šveicariją* byloje: mokesčių institucijų pavartotos prievartos pobūdis (piniginės baudos) ir laipsnis (per 3 metus paskirtos 4 baudos), Teismo nuomone, prilygo pareiškėjo teisę neduoti prieš save parodymų pažeidusiam spaudimui²⁸⁷. Manytina, kad šiuo atžvilgiu nėra pagrindo laikyti, kad Teismo sprendimas būtų buvęs kitoks, jei pareiškėju tokioje byloje būtų buvusi įmonė, per 3 metus 4 kartus nubausta už mokėtinus mokesčius leidžiančių įvertinti dokumentų (kurie vėliau galbūt galėję tapti baudžiamųjų kaltinimų pagrindu) nepateikimą. Mokesčių institucijų naudojamos prievartos pobūdžio ir laipsnio iš tiesų neįtakoja prievartos „objekto“ specifika, nes institucijų taikomos sankcijos būna nustatytos ne konkrečiai asmenų grupei taikomuose, o bendrai įpareigojamo pobūdžio teisės aktuose. Todėl manytina, kad pagal pirmąjį kriterijų vertinama situacija negalėtų skirtis atsižvelgiant į tai, ar ji liečia fizinį ar juridinį asmenį.

Vertindamas viešojo intereso svarbą dėl nusikaltimo išaiškinimo ir kaltų asmenų nubaudo EŽTT kreipia dėmesį į įtariamą nusikalstamos veikos pobūdį, mastą, bei už ją grėšiančias sankcijas. Pavyzdžiui, Teismas pripažino, kad viešasis interesas negalėjo pateisinti tokio rimto kišimosi į įtariamojo fizinę ir psichinę neliečiamybę²⁸⁸, kai už narkotikų prekyvą palyginti nedidelėje teritorijos dalyje asmeniui tebuvo paskirta šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmė ir probacija²⁸⁹. Vertinant, ar skiriasi viešojo intereso svarba dėl nusikaltimo išaiškinimo ir kaltų asmenų nubaudo atsižvelgiant į tai, ar įtariamasis yra fizinis, ar juridinis asmuo iš tiesų negalima atmesti prezumpcijos, kad stambių tarptautinių korporacijų ir fizinių asmenų mokesčių teisės pažeidimų mastas galėtų iš esmės skirtis. Kita vertus, pagrindiniu vertintinu elementu turėtų būti laikomas būtent nusikalstamos veikos pavojingumas (jos pobūdis ir mastas), o ne įtariamojo subjekto specifika, t. y. vertinant viešojo intereso svarbą Teismas turėtų analizuoti ne *kas* įtariamą nusikaltimo padarymu, o *kokiu* nusikaltimu tas subjektas

²⁸⁶ *Jalloh v. Vokietiją* [GC], Nr. 54810/00, ECHR 2006-IX, para. 117.

²⁸⁷ *J.B. v. Šveicariją*, *supra* note 278, paras. 68–69.

²⁸⁸ Pareiškėją laikant keturiems policininkams per nosį į skrandį įkištu vamzdeliu buvo pučiama cheminė medžiaga siekiant priversti jį išvemtį prarytus prekybai skirtus narkotikus.

²⁸⁹ *Jalloh v. Vokietiją*, *supra* note 283, para. 119.

įtariamam ir, ar tokio nusikaltimo pavojingumo mastas gali pateisinti valstybinių institucijų naudojamą prievartą įrodymams išgauti.

Kiti du EŽTT taikomi kriterijai dėl valstybinių institucijų prievartinių veiksmų įrodymams surinkti vertinimo – procesinės gynybos garantijos bei prievarta surinktų įrodymų panaudojimas – neturi reikšmės analizuojant galimus fizinių ir juridinių asmenų teisės neduoti prieš save parodymų skirtumus. Procesinės gynybos garantijos priklauso tik nuo nacionalinės teisės normų ypatybių: analizuodamas asmens skundą dėl teisės neduoti prieš save parodymų pažeidimo ir vertindamas valstybinių institucijų prievartinius veiksmus Teismas nagrinėja, ar konkrečiu atveju nacionalinės teisės normose buvo įtvirtintos pakankamos procesinės garantijos asmens gynybos teisėms užtikrinti²⁹⁰. Kitaip tariant, šiuo atveju teisės subjekto forma yra reikšminga tik tiek, kiek padeda Teismui įvertinti, ar tokiam asmeniui nacionalinėje teisėje buvo prieinamos teisinės gynybos priemonės, tačiau savaime negali lemti skirtingo teisės neduoti prieš save parodymų apimties pripažinimo. Tuo tarpu analizuodamas institucijų prievartos priemonės pagal taip surinktų įrodymų panaudojimo kriterijų EŽTT tikrina, kaip prievartos būdu surinkti įrodymai buvo vertinami ir naudojami nacionaliniame teisme bylos svarstymo metu²⁹¹. Taigi, teisės subjekto, iš kurio tie įrodymai buvo išreikalauti, specifika nėra susijusi su tuo, kaip kompetentingos institucijos įrodymus panaudojo, todėl negali lemti fizinių ir juridinių asmenų teisės neduoti prieš save parodymų apimties skirtumo.

Pateikta analizė leidžia daryti išvadas, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas pagal savo praktikoje įtvirtintus kriterijus vertindamas pareiškėjų skundžiamus valstybinių institucijų prievartinius veiksmus ir taip sprenddamas dėl asmens teisės neduoti prieš save parodymų pažeidimo, greičiausiai neturėtų pagrindo fiziniams ir juridiniams asmenims pripažinti skirtingą šios teisės apsaugos apimtį. Kita vertus, tokia prezumpcija netiesiogiai galėtų būti paneigta jei atsižvelgdamas į ES konkurencijos teisės pažeidimų mastą ir poveikį EŽTT pripažintų, jog, pavyzdžiui, įtariamos įmonės turi didesnę bendradarbiavimo su pažeidimus tiriančia institucija pareigą, jei kartu būtų užtikrinama, kad tokia pareiga neperžengia tos institucijos užduoties įrodyti pažeidimą ribų ir jei užtikrinama įmonės teisė atitinkamą įpareigojimą pateikti informaciją skųsti Teisingumo Teismui²⁹².

²⁹⁰ Žr., pvz., *Jalloh* sprendimo 120 punktą, kuriame tirdamas atitinkamos apsaugos procedūros egzistavimą EŽTT pasakė, kad BK nuostata nustatė, kad kūno invazines procedūras turi teisę atlikti gydytojas ligoninėje, ir tik tuo atveju, jei nėra žalos rizikos sveikatai. Nors galima teigti, kad vidaus teisė numatė bendro pobūdžio apsaugą nuo savavališko ar netinkamo priemonių naudojimo, pareiškėjas remdamasis savo teise tylėti, atsisakė paklusti išankstiniam mediciniam patikrinimui. Jis galėjo bendrauti tik laužyta anglų kalba, o tai reiškė, kad procedūra jam buvo taikyta pilnai neištyrus jo fizinių galimybių atlaikyti procedūrą.

²⁹¹ Žr., pvz., *Jalloh* sprendimo 122 punktus, kuriuose EŽTT konstatavo, kad neproporcingos prievartos būdu gautus įrodymus byloje laikant pagrindiniu įkalčiu nusikalstamai veikai įrodyti ir teismams nepasinaudojus diskrecija juos atmesti dėl netinkamo surinkimo metodo, buvo pažeista asmens teisė neduoti prieš save parodymų.

²⁹² Tokiu atveju prezumpcija dėl fiziniams ir juridiniams asmenims vienodos teisės neduoti prieš save parodymų apimties būtų netiesiogiai paneigta, nes ES konkurencijos teisės pažeidimų įtariamasis yra tik įmonės, todėl konstatuodamas didesnę jų pareigą bendradarbiauti su Komisija EŽTT pripažintų siauresnę įmonių teisės neduoti prieš save parodymų apimtį.

1.2. Reglamente Nr. 1/2003 įtvirtinta Europos Komisijos teisė prašyti informacijos

Reglamento Nr. 1/2003 18, 19 ir 20 straipsnių nuostatos Komisijai suteikia plačios apimties teises tyrimo informacijai surinkti. Komisija gali adresuoti įmonėms ir įmonių asociacijoms prašymus ar sprendimus pateikti informaciją, ji gali apklausti bet kurią fizinį ar juridinį asmenį, sutinkantį būti apklaustu, ir surinkti su tiriamuoju objektu susijusią informaciją bei gali paprašyti bet kurią įmonės ar įmonių asociacijos atstovą ar darbuotoją paaiškinti faktus ar dokumentus, susijusius su patikrinimo objektu bei tikslu, ir užfiksuoti atsakymus. Tam tikrais atvejais informacijos surinkimas priklauso išimtinai tik nuo prašomosios įmonės geros valios, tačiau už kai kurių iš šių Komisijos nurodymų pateikti informaciją nevykdymą gali būti skiriamos nemenkos baudos.

Reglamento Nr. 1/2003 18 straipsnis įtvirtina, kad Komisija gali paprastu prašymu ar sprendimu paprašyti įmones ir įmonių asociacijas pateikti visą reikiamą informaciją²⁹³. Komisija turi didelę diskrecijos teisę sprendžiant, kokia informacija yra „reikiama“: ji nustato prašymo formatą ir apimtį, o kai reikia, Konkurencijos generalinis direktoratas gali šiuos elementus aptarti su prašymus gavusiomis įmonėmis. Pastaroji galimybė yra ypatingai naudinga, kai prašymai liečia didelius informacijos kiekius. Kai atsakymuose į prašymus įmonės įtraukia akivaizdžiai nesvarbią informaciją (ypač dokumentus, aiškiai nesusijusius su tyrimo dalyku), minėtas direktoratas, siekdamas bereikalingai neapsunkinti dažnai didelės apimties administracinių bylų, gali kaip galima greičiau grąžinti tokią informaciją jos siuntėjui, tokį faktą trumpai pažymėdamas tyrimo byloje.²⁹⁴

Vis dėlto, Komisijos prašymo turiniui egzistuoja tam tikros ribos, t. y. Komisija negali reikalauti bet kokių duomenų, nes, ES teismų nuomone, terminas „reikiama informacija“ aiškintinas atsižvelgiant į atitinkamo tyrimo tikslus – pirmiausia, tarp prašomos informacijos ir prašyme minimo tiriamo pažeidimo turi būti ryšys²⁹⁵. Kita vertus, vien tik ryšio tarp dokumento ir tariamo pažeidimo nepakanka – Komisija turi būti pagrįstai įsitikinusi, kad prašymo pateikimo metu dokumentas padėtų nustatyti, ar tariamas pažeidimas įvyko²⁹⁶.

Žinoma, nelengva įrodyti, kad prašoma suteikti informacija yra už „leidžiamų klausimų“ apimties ribų, vis dėlto tai laikytina bent šiokiu tokiu įmonės gynybos teisių saugikliu, rodančiu, kad Teisingumo Teismas yra pasirengęs ištirti, ar Komisija neviršijo savo diskrecijos apimties²⁹⁷.

²⁹³ Reglamento Nr. 1/2003 18 straipsnio 1 dalis.

²⁹⁴ Commission Notice on Best Practices for the conduct of proceedings concerning Articles 101 and 102 TFEU, paras. 33–35 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-23]. <http://www.europolitique.info/pdf/gratuit_fr/301743-fr.pdf>.

²⁹⁵ Byla T-39/90, *NV Samenwerkende Elektriciteits-Produktiebedrijven v. Europos Bendrijų Komisija* [1991] ECR II-01497, para. 25.

²⁹⁶ Generalinio advokato Jacobs išvada, pateikta 1993 m. gruodžio 15 d. byloje C-36/92 P, *Samenwerkende Elektriciteits-Produktiebedrijven (SEP) NV v. Europos Bendrijų Komisija* [1994] ECR I-01911, para. 21. Tokią išvadą ETT patvirtino savo sprendime 1994 m. gegužės 19 d. .

²⁹⁷ Jones, A.; Sufrin, B. *EC competition law – text, cases, and materials*. Third edition. Oxford university press, 2007, p. 1153.

Vadovaudamasi Reglamento Nr. 1/2003 18 straipsniu Komisija gali prašyti pateikti informaciją tik įmones ir įmonių asociacijas, bet ne fizinius asmenis. Kita vertus, su pareiga pateikti informaciją gali susidurti ne tik pažeidimu įtariama įmonė, bet ir bet kokia įmonė, galinti pateikti „reikiamą“ informaciją, o tai apima įtariamus pažeidimais įmonės konkurentus, klientus bei tiekėjus²⁹⁸.

Pagal šį straipsnį Komisija gali prašyti informacijos naudodama vieną (ar abi) procedūras:

- „*Paprastas*“ *prašymas pateikti informaciją*. Tokiame prašyme, siunčiamame įmonei ar įmonių asociacijai, Komisija nurodo prašymo teisinį pagrindą ir tikslą, nurodo, kokia informacija reikalinga, nustato laikotarpį, per kurį informacija turi būti pateikta, ir nurodo 23 straipsnyje numatytas nuobaudas už neteisingos ar klaidinančios informacijos pateikimą bei nedelsdama perduoda paprasto prašymo kopiją valstybės narės, kurios teritorijoje yra įmonės ar įmonių asociacijos buveinė, konkurencijos institucijai ir valstybės narės, kurios teritorija paveikta, konkurencijos institucijai²⁹⁹. Komisijos pareiga nurodyti tyrimo objektą ir paskirtį yra esminis reikalavimas ne tik siekiant pademonstruoti, kad numatytas tyrimas įmonių viduje yra pateisinamas, bet ir suteikti šioms įmonėms galimybę įvertinti savo pareigos bendradarbiauti apimtį, tuo pačiu užtikrinant jų teisę į gynybą³⁰⁰. Iš to matyti, kad Komisija gali reikalauti pateikti tik tą informaciją, kuria remdamasi ji galės patikrinti įtariamus pažeidimus, kuriais pateisinama tai, kad atliekamas tyrimas, ir kurie yra nurodyti prašyme pateikti informaciją³⁰¹.

Įpareigojimo atsakyti į tokį Komisijos prašymą pateikti informaciją nėra, tačiau jei prašomas subjektas nusprendžia atsakyti, tai pateikiama informacija turi būti teisinga ir neklaidinanti, nes tyčia ar dėl aplaidumo pateikus neteisingą ar klaidinančią informaciją, subjektas gali būti nubaustas pagal Reglamento Nr. 1/2003 23 straipsnio 1 dalies a punktą. „Neteisinga informacija“ Komisija laiko bet kokį tikrus faktus iškreipiantį, esminiais klausimais žymiai nuo tikrovės nukrypstantį ir Komisiją galintį suklaidinti pareiškimą³⁰².

Įmonės turėtų atkreipti dėmesį, kad sutikus savanoriškai pateikti Komisijos prašomą informaciją atsiranda aktyvaus bendradarbiavimo pareiga³⁰³. Panašu, kad Komisija tokiu atveju iš įmonių tikisi gauti visą net ir prašyme nepaminėtą informaciją, kurios jai išties reikėtų, jei ji tuo metu žinotų visą su pažeidimu susijusią situaciją. Atsakyme į prašymą turėtų būti pateikiami ne tik tiesioginiai atsakymai į užduotus klausimus, bet turėtų būti suteikta ir tokia informacija, kuri šiaip jau peržengia konkrečių klausimų apimtį, tačiau be kurios Komisija galėtų būti suklaidinta. Tad įmonės, pasirinkdamos teigiamai atsakyti į Komisijos prašymą suteikti informaciją, iš tiesų turėtų atidžiai jį išnagrinėti: jei klausimai yra neaiškūs ar net dviprasmiški, įmonė neturi teisės pateikti

²⁹⁸ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39, p. 1747.

²⁹⁹ Reglamento Nr. 1/2003 18 straipsnio 2 ir 5 dalys.

³⁰⁰ *Hoechst AG v. Europos Bendrijų Komisija*, *supra* note 3, para. 29.

³⁰¹ *SEP*, *supra* note 292, para. 25 ir *Société Générale*, *supra* note 6, paras. 40, 62 ir 63).

³⁰² Commission decision *Telos* [1982] OJ L 58/19, recital 21.

³⁰³ European Commission. Dealing with the Commission. Notifications, complaints, inspections and fact-finding powers under Articles 85 and 86 of the EEC Treaty, para. 4.1. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-19]. <http://ec.europa.eu/competition/publications/dealen1_en.pdf>.

tokio pat pobūdžio atsakymų, todėl ji turėtų nedvejodama pasinaudoti teisine pagalba ir Komisijos paprašyti paaiškinimų. Žinoma, taip pat svarbu, kad tokios įmonės būtų susipažinusios su aktualiais Komisijos išaiškinimais ir praktika dėl Sutarties 101 ir 102 straipsnių taikymo³⁰⁴.

Kita vertus, neatsakius į Komisijos pateiktą prašymą pateikti informaciją per nustatytą tam terminą negresia jokios baudos. Atsižvelgiant į tai, jog vadovaujantis minėta nuostata informacijos suteikimas Komisijai yra savanoriškas, logiška, kad suteikęs sau nenaudingos arba apkaltinančios informacijos, suinteresuotas subjektas vėliau negali remtis teise neduoti parodymų prieš save³⁰⁵.

- *Komisijos sprendimas dėl informacijos pateikimo.* Jei Komisija pasirenka tokį būdą, sprendime ji nurodo prašymo teisinį pagrindą ir tikslą, nurodo, kokios informacijos reikia, ir nustato laikotarpį, per kurį informacija turi būti pateikta. Kaip ir prašymo pateikti informaciją atveju Komisija nedelsdama perduoda sprendimo kopiją valstybės narės, kurios teritorijoje yra įmonės ar įmonių asociacijos buveinė, konkurencijos institucijai ir valstybės narės, kurios teritorija paveikta, konkurencijos institucijai³⁰⁶.

Jei specialiai arba dėl neapdairumo subjektas nepaiso Komisijos įpareigojimo pateikti informaciją savo sprendimu ji gali skirti baudas. Vadovaujantis Reglamento Nr. 17/62 nuostatomis tokios baudos būdavo nedidelės – nuo 100 iki 5000 EUR vienkartinė bauda, periodinės baudos nuo 50 iki 1000 EUR per dieną³⁰⁷. Tuo tarpu pagal Reglamento Nr. 1/2003 nuostatą gali būti skiriamos baudos iki 1 % bendrosios apyvartos praėjusiais ūkiniais metais³⁰⁸ bei periodinės baudos iki 5 % vidutinės dienos apyvartos praėjusiais ūkiniais metais³⁰⁹. Taigi, šiuo atveju informacijos paprašytas subjektas nebeturi teisės pasirinkti, suteikti ją ar ne, todėl kaip tik tokiu atveju kyla pareigos pateikti informaciją ir teisės neduoti prieš save parodymų tinkamo balanso klausimas. Be to, jei valstybės, kuri nėra Europos Sąjungos narė, teisės aktai neleidžia atskleisti informacijos arba dalis tokios informacijos jau buvo perduota tos šalies autoritetingai institucijai, tai nėra kliūtis Komisijai reikalauti įvykdyti jos nustatytus įpareigojimus³¹⁰.

Galimybė informacijos reikalavimą apskusti Sąjungos teismams turbūt yra pagrindinis įmonių, neatsakančių į paprastą Komisijos prašymą pateikti informaciją, motyvas. Teismo nuomone, teisėtas interesas paduoti ieškinį egzistuoja net tuo atveju, kai ieškinio pateikimo metu sprendimo pateikti informaciją gavėjas yra įvykdęs iš sprendimo kylančią pareigą, nes toks veiksmas nestabdo pradėto proceso³¹¹. Be to, kadangi įmonė bet kuriuo metu gali vėl susidurti su Komisijos reikalavimais pateikti

³⁰⁴ Kerse, C. S.; Khan, N., *supra* note 38, p. 136.

³⁰⁵ G. K. de Bronett, cit. op. 26, p. 111.

³⁰⁶ Reglamento Nr. 1/2003 18 straipsnio 3 ir 5 dalys.

³⁰⁷ Slaughter and May. The EU competition rules on cartels. A guide to the enforcement of the rules applicable to cartels in Europe [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-11]. <<http://www.slaughterandmay.com/media/64584/the-eu-competition-rules-on-cartels.pdf>>.

³⁰⁸ Reglamento Nr. 1/2003 18 straipsnio 23 straipsnio 1 dalies b punktas.

³⁰⁹ Reglamento Nr. 1/2003 18 straipsnio 24 straipsnio 1 dalies d punktas.

³¹⁰ Commission Decision CSV [1976] OJ L 192/31.

³¹¹ SESV 278 straipsnis teigia, kad Bylos iškėlimas Europos Sąjungos Teisingumo Teisme nesustabdo ginčijamo akto galiojimo. Tačiau jei Teismas mano, kad tai reikalinga dėl susiklosčiusių aplinkybių, jis gali sustabdyti ginčijamo akto taikymą.

informaciją, ji yra suinteresuota, kad Sąjungos teismai išaiškintų visas teises sąlygas, kurioms esant Komisija gali veikti priimdama privalomus sprendimus³¹².

Reglamento Nr. 1/2003 18 straipsnis iš esmės atitinka buvusio Reglamento Nr. 17/62 11 straipsnį, tik pagal dabar galiojančią nuostatą Komisijai nebėra būtina imtis dviejų žingsnių procedūros, t. y. pradžioje pateikti paprastą prašymą pateikti informaciją, o tik tuomet, jos negavus, priimti sprendimą pateikti informaciją – dabar ji gali iškart pradėti nuo įpareigojimo. Įdomu tai, kad Reglamento Nr. 17/62 galiojimo laikais įmonės paprastai savanoriškai suteikdavo informaciją atsakydamos į Komisijos prašymus, todėl antrojo žingsnio – sprendimo pateikti informaciją – būdavo imamasi ypatingai retai³¹³.

Reglamento Nr. 1/2003 19 straipsnyje buvo įtvirtinta nauja Komisijos teisė vykdamas jai skirtas pareigas apklausti bet kurį fizinį ar juridinį asmenį, sutinkantį būti apklaustu, ir surinkti su tiriamuoju objektu susijusią informaciją³¹⁴. Šis straipsnis išplėtė Komisijos galias panaikindamas jos tyrimo įgaliojimų sistemos spragą, egzistavusią vykdamas tyrimus pagal Reglamento Nr. 17/62 nuostatas³¹⁵. Suteikdamas teisinį pagrindą fizinių ir juridinių asmenų savanoriškai apklausai Reglamento Nr. 1/2003 19 straipsnis gali būti praktiškai reikšmingas taip vadinamosios „*bonus rule*“ atžvilgiu – dabar Komisija turi teisinį pagrindą bendradarbiauti norinčių įmonių ir jų atstovų žodinėms apklausoms. Savanoriškai suteikta informacija Komisijai suteikia galimybę inicijuoti tyrimą ar jį vykdyti tikslingiau³¹⁶.

Pagal 19 straipsnį Komisijos vykdoma apklausa gali būti vykdoma bet kokiomis priemonėmis, įskaitant telefoną ar elektronines priemones. Pradžioje turi būti nurodomas apklausos teisinis pagrindas ir tikslas, bei primenama apie savanorišką apklausos pobūdį, taip pat informuojama apie ketinimus įrašyti apklausą. Bet kokio įrašo ar užrašų kopija turi būti pateikta apklausiamam asmeniui patvirtinti. Kai būtina, Komisija nustato terminą, per kurį apklausiamas asmuo gali pranešti jai bet kokius pareiškimų pakeitimus³¹⁷.

Komisijai neleidžiama užduoti klausimų, kurie peržengia atliekamo tyrimo konkretaus aspekto ribas (pavyzdžiui, negalima užduoti klausimų, susijusių su rinkomis ar produktais, dėl kurių nėra atliekamas tyrimas), o net jei apklausiamas asmuo į tokius klausimus atsakė, informacijos negalima naudoti tolimesniame Komisijos tyrime³¹⁸.

Apklausiamo asmens sutikimo aspektas yra ypatingai svarbus, nes pagal tokią nuostatą Komisija gali apklausti asmenį tik jam sutinkant. Už atsisakymą dalyvauti apklausoje, nepilnos ar netikslios informacijos suteikimą negali būti skiriama bauda,

³¹² Byla T-46/92, *Scottish Football Association v. Europos Bendrijų Komisija* [1994] ECR II-01039, recital 14.

³¹³ Kerse, C. S.; Khan, N., *supra* note 38, p. 39.

³¹⁴ Reglamento Nr. 1/2003 19 straipsnio 1 dalis.

³¹⁵ Proposal for an examination by the Council on the implementation of the competition rules under Arts 81 and 82 [2002] OJ C265/284, 27.

³¹⁶ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39, p. 1751.

³¹⁷ 2004 m. balandžio 7 d. Komisijos reglamento (EB) Nr. 773/2004 dėl bylų nagrinėjimo Komisijoje pagal Sutarties 81 ir 82 straipsnius tvarkos 3 straipsnio 1-3 dalys. 2004 m. specialusis leidimas, 8 skyrius, 3 tomas, p. 81.

³¹⁸ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39, p. 1751.

nes tai nenumatyta 23 straipsnio 1 dalyje. Dar daugiau – asmuo, kurį Komisija ketina apklausti, gali susitarti dėl jam patogios apklausos datos (nebūtina į Komisijos klausimus atsakyti iškart), apklausa gali būti vykdoma nebūtinai darbuotojo įmonės patalpose, be to, į apklausą jis gali atvykti su teisininku³¹⁹.

Iš tiesų, įmonė, kurios darbuotoją Komisija siekia apklausti, turėtų tiksliai išsiaiškinti, kokių Reglamento Nr. 1/2003 straipsniu remiantis Komisija ketina vykdyti apklausą, nes Komisija siekdama išgauti informaciją savanoriško bendradarbiavimo pagrindais gali taikytis ir nepatenkintus įmonės darbuotojus. Žinoma, įmonė gali nurodyti savo darbuotojams, ar jie turėtų sutikti su apklausomis pagal 19 straipsnį, ar ne. Tačiau darbuotojas gali sutikti būti apklausiamas nepaisant įmonės prieštaravimo, o jokia Reglamento Nr. 1/2003 nuostata nesuteikia įmonei teisės gauti apklausos įrašo kopijos. Kita vertus, darbuotojas vėliau gali atšaukti savo sutikimą nepateikdamas jokių tokio poelgio paaiškinimų³²⁰.

Taigi, Komisijos atliekamos apklausos pagal Reglamento Nr. 1/2003 19 straipsnį įmanomos tik esant savanoriškam asmens sutikimui bendradarbiauti su Komisija. Todėl logiška, kad toks sutikimas automatiškai panaikina galimybę asmeniui remtis teise neduoti prieš save parodymų, t. y. neatsakyti į Komisijos klausimus, kuriais faktiškai reikalaujama prisipažinimo³²¹.

Tuo tarpu Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnio 2 dalies e punktas pareigūnams ir kitiems lydintiesiems asmenims, Komisijos įgaliotiems atlikti patikrinimus, įtvirtina leidimą paprašyti bet kurį įmonės ar įmonių asociacijos atstovą ar darbuotoją paaiškinti faktus ar dokumentus, susijusius su patikrinimo objektu bei tikslu, ir užfiksuoti atsakymus. Tiesa, nors ši nuostata suformuluota taip, kad leistų apklausti *bet kurį* įmonės ar įmonių asociacijos atstovą ar darbuotoją, tačiau sprendžiant iš Reglamento Nr. 773/2004 dėl bylų nagrinėjimo Komisijoje pagal Sutarties 81 ir 82 straipsnius tvarkos nuostatų, iš tiesų atsakyti į Komisijos klausimus gali tik tam atitinkamai įgalioti asmenys – tais atvejais, kai pateikti paaiškinimus buvo paprašytas įmonės ar įmonių asociacijos personalo narys, kuris nėra ar nebuvo įmonės ar įmonių asociacijos įgaliotas pateikti paaiškinimus įmonės ar įmonių asociacijos vardu, Komisija turi nustatyti terminą, per kurį įmonė ar įmonių asociacija gali pranešti Komisijai bet kokius tokio personalo nario pateiktų paaiškinimų pataisymus, pakeitimus ar papildymus³²². Tokia nuostata kritikuotina, nes ji įmonei leidžia pateikti pataisymus, pakeitimus ar papildymus tik jei informaciją Komisijai suteikė įmonės neįgaliotas asmuo, tačiau įmonė gali norėti pataisyti ar papildyti net ir įgalioto asmens suteiktą informaciją, juo labiau, kad „įgalioto personalo nario“ sąvoka nėra apibrėžta³²³. Užduodami atsakymai gali

³¹⁹ Jones, A.; Sufrin, B., *supra* note 294, p. 1183.

³²⁰ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39, p. 1751–1752. Jones, A.; Sufrin, B., *supra* note 294, p. 1183.

³²¹ Sujungtos bylos T-10/92, T-11/92, T-12/92 ir T-15/92, *Cimenteries CBR SA, Blue Circle Industries plc, Syndicat Nationale des Fabricants de Ciments et de Chaux ir Fédération de l'Industrie Cimentière asbl v. Europos Bendrijų Komisiją* [1992] II-02667, para. 735.

³²² 2004 m. balandžio 7 d. Komisijos reglamento (EB) Nr. 773/2004 dėl bylų nagrinėjimo Komisijoje pagal Sutarties 81 ir 82 straipsnius tvarkos 4 straipsnio 3 dalis. 2004 m. specialusis leidimas, 8 skyrius, 3 tomas, p. 81.

³²³ Jones, A.; Sufrin, B., *supra* note 294, p. 1071.

būti įrašomi bet kokia forma, tačiau bet kokių įrašų ar užrašų kopijos po patikrinimo pateikiami atitinkamai įmonei ar įmonių asociacijai³²⁴.

Iš pirmo žvilgsnio tai labai panašu į anksčiau nagrinėtą Reglamento 19 straipsnio 1 dalį, leidžiantį Komisijai, atliekant šiuo reglamentu jai skirtas pareigas, apklausti bet kurį fizinį ar juridinį asmenį, sutinkantį būti apklaustu, ir surinkti su tiriamuoju objektu susijusią informaciją. Tik šiuo atveju, Komisija savo sprendimu gali skirti įmonėms ir įmonių asociacijoms baudas, neviršijančias 1 % bendrosios apyvartos praėjusiais ūkiniais metais, jei įmonė ar asociacija tyčia ar dėl neatsargumo atsakydama į klausimus, užduotus pagal 20 straipsnio 2 dalies e punktą:

- pateikė neteisingą ar klaidinantį atsakymą,
- per Komisijos nustatytą laikotarpį neištaisė darbuotojo pateikto neteisingo, neišsamaus ar klaidinančio atsakymo,
- nepateikė išsamaus atsakymo apie faktus, susijusius su patikrinimo, nurodyto atlikti pagal 20 straipsnio 4 dalį priimtame sprendime, objektu ir tikslu, arba atsisakė pateikti tokį atsakymą³²⁵.

Pagal Reglamentą Nr. 1/2003 fiziniams asmenims skirti baudų Komisija negali.

Taigi, Reglamento Nr. 1/2003 18 straipsnyje įtvirtinta Komisijos teisė priimti sprendimą, reikalaujantį pateikti informaciją, bei 20 straipsnio 2 dalies e punktu suteikta teisė bet kurio įmonės ar įmonių asociacijos atstovo ar darbuotojo reikalauti paaiškinti faktus ar dokumentus atskleidžia veiksmingo konkurencijos teisės pažeidimų tyrimo ir asmens teisės neduoti prieš save parodymų konfliktą: jei Komisija užduoda „leidžiamą“ pagal savo apimtį, tikslą ir pobūdį klausimą, į kurį atsakymas visgi atskleidžia įmonės padarytą konkurencijos teisės pažeidimą, Remiantis Reglamento Nr. 1/2003 nuostatomis, apklausiamas asmuo neturi teisės į tokį klausimą neatsakyti ar atsakyti nepilnai, netiksliai, klaidinančiai ir pan. Kadangi pačiame Reglamente Nr. 1/2003 nėra išspręstas balanso tarp asmens teisės į teisingą teismą elemento (teisės neduoti prieš save parodymų) ir Europos Sąjungos konkurencijos teisės veiksmingumo klausimas, atsakymo belieka ieškoti ESTT jurisprudencijoje.

1.3. ES teismų praktika teisės neduoti prieš save parodymų klausimu

Hoechst byloje ETT pripažino, kad net pradinėje tyrimo stadijoje, pavyzdžiui, tokioje kaip patalpų krata (t. y. dar prieš pranešimą apie kaltinimus) turi būti laikomasi tam tikrų gynybos teisių, pavyzdžiui, teisės į teisinį atstovavimą, teisininko – kliento bendravimo konfidencialumo, taip pat Komisijos pareigos nurodyti tyrimo tikslą ir dalyką³²⁶. Kita vertus, šioje byloje nebuvo pripažinta, kad įmonės turi teisę atsisakyti pateikti jas inkriminuojančius dokumentus patalpų kratos metu. Be to, ETT patvirtino Komisijos tyrimo teises, *inter alia*, įeiti į patalpas ir gauti bet kokius duomenis ir dokumentus jei įmonė atsisako bendradarbiauti, tačiau tuomet Komisija, padedama

³²⁴ *Ibid.*, 4 straipsnio 1-2 dalys.

³²⁵ Reglamento Nr. 1/2003 23 straipsnio 1 dalies d punktas.

³²⁶ *Hoechst AG v. Europos Bendrijų Komisija*, *supra* note 3, paras. 15, 16, 29.

nacionalinių institucijų, privalo nepažeisti tų procedūros garantijų, kurias nustato nacionalinė teisė.³²⁷

Iki sprendimo *Orkem* byloje³²⁸ priėmimo 1989 metais apie teisę neduoti prieš save parodymų nebuvo kalbama nei ES konkurencijos taisyklės reglamentuojančiuose teisės aktuose, nei ES teismų praktikoje. Tad šis Teisingumo Teismo sprendimas sukėlė didžiules diskusijas dėl minėtos teisės apimties, taikymo srities ir pagrindimo.

Orkem byloje įmonė skundėsi, jog Komisija savo sprendimu vertė įmonę pripažinti padarytą konkurencijos teisės pažeidimą ir įduoti savo bendrininkus. Tad, įmonės nuomone, Komisija pažeidė bendrąjį principą, numatantį, kad niekas negali būti verčiamas duoti prieš save parodymus, o toks principas yra Bendrijos teisės dalis, nes jis įtvirtintas: a) valstybių narių įstatymuose, b) EŽTK, c) Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte.³²⁹

Išnagrinėjęs įmonės nurodytus teisės neduoti prieš save parodymų teisinius pagrindus ETT konstatavo, kad, pirmiausia, valstybių narių teisės aktuose teisė tylėti paprastai pripažįstama tik fiziniams asmenims baudžiamajame procese. Tuo tarpu nėra jokio valstybėms narėms bendro principo, leidžiančio šia teise remtis juridiniams asmenims, pažeidusiems ekonomikos srities taisykles³³⁰.

Orkem byla buvo nagrinėjama dar iki žymiųjų Strasbūro teismo sprendimų *Funke* ir *Saunders* bylose, todėl nieko keisto, kad dėl įmonės nurodyto teisės tylėti antrojo teisinio pagrindo – Konvencijos – Teismas pareiškė, kad įmonė, dėl kurios veiksmų yra atliekamas konkurencijos teisės tyrimas, *gali remtis EŽTK 6 straipsniu*, tačiau nei minėtas straipsnis, nei EŽTT praktika nenumato teisės neduoti prieš save parodymų³³¹.

Ir galiausiai, dėl trečiojo pagrindo ETT nurodė, kad Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 3 dalies g punkte įtvirtinta teisė neduoti prieš save parodymų ar nepripažinti kaltės susijusi tik su nusikaltimais kaltinamų asmenų teisiniais procesais, tad neturi nieko bendra su atliekamais tyrimais konkurencijos teisės srityje³³². Taigi, Teismo nuomone, nė vienas iš įmonės nurodytų teisės tylėti teisių pagrindų negalėjo būti pripažintas tinkamu pasiremti nagrinėjamoje situacijoje.

Nepaisant tokios išvados, ETT ėmėsi nagrinėti, ar buvo laikomasi Komisijos įgaliavimų apribojimų siekiant apsaugoti gynybos teises, kurios pripažįstamos Sąjungos teisinės sistemos pagrindiniu principu. Teismas pakartojo, kad tam tikrų gynybos teisių turi būti laikomasi jau pirminėje tyrimo stadijoje, t. y. dar prieš pranešimą apie kaltinimus: nors tokios teisės turi būti užtikrintos administracinių procedūrų, kurios gali baigtis baudų paskyrimu (stadija po pranešimo apie kaltinimus) metu, svarbu išvengti jų apimties nepataisomo susiaurinimo pradinės tyrimo procedūros metu. Dėl to Komisija negali reikalauti įmonės atsakyti į klausimus taip, kad tai tiesiogiai ją inkriminuotų. Tačiau pradinės tyrimo stadijos metu įmonės turi aktyvaus bendradarbiavimo pareigą, kuri apima ir pareigą pateikti bet kokią informaciją, liečiančią tyrimo

³²⁷ *Ibid.*, paras. 31,32.

³²⁸ *Orkem*, *supra* note 206.

³²⁹ *Ibid.*, para. 18.

³³⁰ *Ibid.*, para. 29.

³³¹ *Ibid.*, para. 30.

³³² *Ibid.*, para. 31.

dalyką, net jei tokia informacija gali būti panaudota prieš tą ar kitą įmonę³³³. Šis principas, beje, po to buvo įtvirtintas ir Reglamente Nr. 1/2003³³⁴.

Taigi, ETT atskyrė įmonės pareigą pateikti faktinio pobūdžio informaciją nuo pareigos atsakyti į klausimus. Pirmoji pareiga, Teismo nuomone, vykdytina net jei pateikta informacija patvirtina padarytą pažeidimą, tuo tarpu pareiga atsakyti į Komisijos klausimus vykdytina tik tiek, kiek atsakydama į klausimus įmonė nepripažintų padaryto pažeidimo, o tik pateiktą faktinę informaciją. Teismas, svarstydamas, kokie klausimai laikytini vertimu pripažinti kaltę, laikėsi labai siauro požiūrio, pavyzdžiui, klausimai, skirti išsiaiškinti tik gamintojų susitikimų faktines aplinkybes bei dalyvių pareigas, Teismo nuomone, negali būti kritikuotini³³⁵. Tačiau į klausimus, kurie susiję su įtariamųjų veiksmais, jų tikslais ir priemonėmis, kurių buvo imtasi siekiant nustatyti ir išlaikyti kainų lygį, kuris tenkina visus susitikimo dalyvius, neturi būti atsakinėjama, nes atsakymai į juos suponuoja kaltės pripažinimą³³⁶.

Kalbant paprastai, Komisija negali klausti „Keliuose susitikimuose, pažeidžiančiuose SESV 101 straipsnį, esate dalyvavęs kartu su savo konkurentais?“. Tačiau klausimas „Keliuose susitikimuose esate dalyvavęs kartu su savo konkurentais?“ yra leidžiamas. Komisijai lieka užduotis įrodyti, kad faktai, susirinkti užduodant tokius „leidžiamus“ klausimus, patvirtina išvadą, kad konkurencijos taisyklės buvo pažeistos³³⁷.

Taigi, *Orkem* sprendimu Teismas įtvirtino, kad įmonė yra įpareigota Komisijai pateikti visą informaciją, susijusią su jai žinomais *faktais*, bei perduoti turimus *dokumentus*, net jei remiantis šiais įrodymais galima pripažinti įmonės kaltę, tuo tarpu Komisija negali reikalauti atsakymų, prilygstančių prisipažinimui dėl pažeidimo, kurį priklausytų Komisijai įrodyti pačiai. Pastebėtina, kad toks leistinų ir neleistinų įrodymų grupių išskyrimas buvo kiek panašus į po 7 metų Strasbūro teismo priimto sprendimo *Saunders* byloje įtvirtintą per prievartą gautų įrodymų skirstymą į objektus, paimtus iš asmens privalomų nurodymų būdu, tačiau egzistavusius nepriklausomai nuo jo valios (dokumentus, minimus arešto orderyje, kvėpavimo, kraujo ir šlapimo, kūno audinių mėginius, skirtus DNR testavimui), kuriuos paimdami kaltinimo tikslais pareigūnai nepažeis įtariamojo teisės neduoti prieš save parodymų, bei EŽTK 6 straipsnyje saugomus objektus (paimtų dokumentų išaiškinimai ir kita įtariamojo priverstinai pateikiama informacija)³³⁸.

Tiesa, *Orkem* sprendimo apimtis buvo susiaurinta *Otto* byloje, kur Teisingumo Teismas nurodė, kad teise neduoti prieš save parodymų negali būti remiamasi nacionalinio civilinio proceso metu, kai yra taikomi [SESV 101 ir 102] straipsniai, nes

³³³ *Ibid.*, para. 34.

³³⁴ Reglamento Nr. 1/2003 preambulės 23 konstatuojamoji dalis numato, kad Komisija turi turėti teisę visoje Bendrijoje reikalauti pateikti tokią informaciją, kurios reikia siekiant nustatyti pagal Sutarties 81 straipsnį draudžiamus susitarimus, sprendimus ar suderintus veiksmus ar pagal Sutarties 82 straipsnį draudžiamą piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi. Vykdamas Komisijos sprendimą įmonės negali būti priverstos pripažinti, kad padarė pažeidimą, tačiau bet kuriuo atveju jos privalo atsakyti į faktinius klausimus ir pateikti dokumentus, netgi jei šia informacija gali būti pasinaudota įrodant, kad jos ar kita įmonė pažeidimą padarė

³³⁵ *Orkem*, *supra* note 206, para. 37.

³³⁶ *Ibid.*, para. 38.

³³⁷ European Commission. Dealing with the Commission, *supra* note 300.

³³⁸ Willis, P. R.; Wessing, T., *supra* note 275, p. 5.

civilinis procesas nei tiesiogiai nei netiesiogiai negali lemti valdžios institucijos skiriamos bausmės³³⁹.

Strasbūro teismui savo praktikoje įtvirtintus teisę neduoti prieš save parodymų ir apibrėžus jos apimtį teisinėje literatūroje kilo „*Orkem* formulės“ tinkamumo klausimas³⁴⁰. Buvo ginčijama, kad EŽTT pripažįsta asmenims platesnę šios teisės apsaugos apimtį, nei tai yra padaręs ETT *Orkem* byloje, pavyzdžiui, *Saunders* sprendimu buvo leista asmeniui atsisakyti teikti ne tik tiesiogiai inkriminuojančią informaciją, bet taip pat nekaltumą įrodančias pastabas ir faktinę informaciją, nors šis sprendimas nėra toks platus kaip *Funke*, nes juo nesuteikiama teisė asmeniui atsisakyti pateikti reikalaujamus dokumentus³⁴¹.

Tačiau pasitaikius pirmai galimybei atsižvelgti į tokią EŽTT praktikos evoliuciją nagrinėjamos teisės klausimu, Pirmosios Instancijos Teismas liko ištikimas savo rezervuotam požiūriui į pagrindinių teisių apsaugą.

Limburgse Vinyl Maatschappij PIT pateiktame skunde reikalavo, kad iš bylos turėtų būti pašalinti visi įrodymai, kuriuos Komisija gavo reikalaujama informacijos pagal tuometinį Reglamento Nr. 17/62 11 straipsnį, nes tokia informacija, įmonių teigimu, buvo gauta per prievartą, kaip šis terminas turėtų būti suprantamas vadovaujantis EŽTT praktika³⁴², bet Teismas su tuo nesutiko nurodydamas, kad Komisijos vykdomo tyrimo metu minėtas Reglamentas nesuteikia įmonei jokios teisės nevykdyti kokių nors įpareigojimų remiantis tuo, kad tokiu būdu gali būti surinkti įrodymai, jog ji pažeidė konkurencijos taisykles. Pasiremdamas ETT *Orkem* sprendimu ir savo sprendimu *Société Générale* byloje³⁴³ PIT pabrėžė, kad įmonė turi laikytis aktyvaus bendradarbiavimo pareigos, o tai reiškia, kad ji turi būti pasirengusi Komisijai suteikti bet kokią su tyrimo dalyku susijusią informaciją³⁴⁴.

Toliau nurodęs, kad Reglamentas Nr. 17/62 tiesiogiai neįtvirtina jokios teisės tylėti, Pirmos instancijos teismas vis pakartodamas *Orkem* ir *Société Générale* sprendimų argumentus galiausiai padarė išvadą, kad absoliučios teisės tylėti, kuria remiasi ieškovė, pripažinimas viršytų tai, kas yra būtina įmonių teisės į gynybą apsaugai, ir nepateisinamai sutrukdytų Komisijai užtikrinti konkurencijos taisyklių bendrojoje rinkoje laikymąsi³⁴⁵.

Kaip tik šioje vietoje reikėtų priminti EŽTT *Saunders* sprendimo 74 punktą:

„Negalima sutikti su Vyriausybės argumentu, kad įmonių sukčiavimo atvejų sudėtingumas ir gyvybiškai svarbus viešasis interesas dėl tokių sukčiavimų ištyrimo ir už tai atsakingų asmenų nubaudo gali pateisinti tokį žymų nukrypimą nuo vieno iš pagrindinių teisingo teismo proceso principų. Kaip ir Komisija, Teismas mano, kad bendrieji 6 straipsnio sąžiningumo reikalavimai, įskaitant teisę neapkalinti pačiam savęs, taikomi baudžiamosiose bylose dėl visų nusikalstamų veikų rūšių be išimties – nuo paprasčiausių iki pačių sudėtingiausių. Negali būti remiamasi viešuoju interesu

³³⁹ Byla C-60/92, *Otto BV v. Postbank NV*. [1993] ECR I-05683.

³⁴⁰ Žr., pavyzdžiui, Van Overbeek, W., *supra* note 7, p. 127.

³⁴¹ Willis, P. R.; Wessing, T., *supra* note 275, p. 5.

³⁴² *Limburgse Vinyl Maatschappij ir kiti*, *supra* note 232, para. 430.

³⁴³ *Société Générale*, *supra* note 6, para. 72.

³⁴⁴ *Ibid.*, para. 444.

³⁴⁵ *Ibid.*, paras. 445, 448.

siekiant pateisinti neteisminių tyrimų metu per prievartą gautų atsakymų naudojimą įtariamajam apkaltinti teisme. Pažymėtina, kad pareiškimai, gauti Sunkių sukčiavimu tarnybos privalomų nurodymų būdu, paprastai negali būti pateikti kaip įrodymai teisme atitinkamo asmens atžvilgiu. Be to, faktas, kad iki apkaltinimo padaryti asmens pareiškimai buvo panaudoti vēlesniame baudžiamajame procese, laikytinas teisės pažeidimu³⁴⁶.

Tad akivaizdu, jog ES konkurencijos veiksmingumo principas, vadovaujantis tokia EŽTT pozicija, negali pateisinti siauresnės teisės neduoti prieš save parodymų apimtį pripažinimo.

Kita vertus, atmesdamas ieškovių skundą dėl teisės neduoti prieš save parodymų *Limburgse Vinyl Maatschappij* byloje Pirmosios Instancijos Teismas pažymėjo, kad ieškovės pačios nusprendė atsakyti į Komisijos užduotus klausimus, į kuriuos neprivalėjo atsakyti, be to, jos nenurodė jokio pateikto atsakymo, kuriuo Komisija būtų pasinaudojusi priimant sprendimą, tad tokiomis aplinkybėmis, įmonės negali remtis teise tyliėti³⁴⁷. Iš tiesų, jei informacijos suteikimas Komisijai buvo savanoriškas, logiška, kad suteikęs sau nenaudingos arba apkaltinančios informacijos, suinteresuotas subjektas vėliau negali remtis teise neduoti parodymų prieš save³⁴⁸.

Mannesmannröhren byloje ieškovė skundė Komisijos sprendimą, reikalaujantį pateikti informaciją ir nustatantį kasdienę 1000 eurų baudą už atsisakymą atsakyti į užduotus klausimus. Įmonė teigė, kad klausimai ne tik peržengė *Orkem* byloje nustatytas ribas, tačiau taip pat pažeidė jos teises pagal EŽTK 6 straipsnį, kuris pagal EŽTT *Funke* sprendimą suteikia platesnę apsaugą nei *Orkem* byloje nustatytas principas³⁴⁹.

Dėl EŽTK 6 straipsnio 1 dalies taikymo sąlygų ieškovė nurodė, kad šis straipsnis pirmiausia suteikia teisę kiekvienam asmeniui, kuriam byloje pareikštas baudžiamasis kaltinimas, o sąvoka „kiekvienas asmuo“, jos nuomone, apima ir fizinius, ir juridinius asmenis³⁵⁰. Ieškovė taip pat teigė, kad Teisingumo Teismas *Orkem* sprendime aiškiai pripažino, kad ne tik fiziniai asmenys, bet ir įmonės, prieš kurias atliekamas tyrimas konkurencijos teisės srityje, gali remtis pagrindinėmis teisėmis, kurias užtikrina EŽTK 6 straipsnio 1 dalis.³⁵¹

Ieškovė pabrėžė, kad EŽTK 6 straipsnis, palyginti su sprendime *Orkem* pripažintais principais, suteikia daug didesnę apsaugą. Šis straipsnis asmenims, kurių atžvilgiu atliekama procedūra, kurios pabaigoje gali būti paskirta bauda, suteikia galimybę ne tik atsisakyti atsakyti į klausimus arba pateikti dokumentus, kuriuose yra informacijos apie konkurencijai prieštaraujančią veiklą, bet taip pat įtvirtina teisę neteikti parodymų prieš save aktyviai veikiant. *Funke* sprendime EŽTT nurodė, kad kiekviena priemonė, pagal kurią fiziniai ar juridiniai asmenys, kurių atžvilgiu atliekama tyrimo procedūra, verčiami save apkaltinti aktyviais veiksmais, pažeidžia EŽTK 6 straipsnio 1 dalį, nepaisant nacionalinės teisės nuostatos, kuria remiasi tyrimą atliekanti institucija.

³⁴⁶ *Saunders, supra* note 208, para. 74.

³⁴⁷ *Limburgse Vinyl Maatschappij ir kiti, supra* note 232, paras. 454–459.

³⁴⁸ G. K. de Bronett, cit. op. 26, p. 111.

³⁴⁹ *Mannesmannröhren Werke AG, supra* note 5.

³⁵⁰ Ieškovė rėmėsi Europos Žmogaus Teisių Komisijos nuomone prie 1996 m. vasario 27 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo *Société Stenuit v. Prancūzija*, *supra* note 198.

³⁵¹ *Mannesmannröhren Werke AG, supra* note 5, paras. 33–35.

Todėl, ieškovės nuomone, ne tik pats reikalavimas prisipažinti arba atskleisti kai kurių susirinkimų neteisėtą tikslą, bet ir spaudimas grasinant paskirti sankcijas, kuriais Komisija siekia gauti įrodymų prieš ieškovę, turi būti vertinami kaip neteisėtos priemonės. Reikalavimas grasinant paskirti sankcijas, surasti ir pateikti dokumentus, susijusius su susirinkimais, kuriuose Komisija įtaria ieškovę dalyvavus ir kurie, jos manymu, yra neteisėti ir gali būti pagrindas taikyti sankcijas, priverstų ieškovę save apkaltinti, todėl buvo prašoma pripažinti, kad ieškovė neturėjo nei ieškoti, nei pateikti protokolų, pažymų bei dokumentų, susijusių su kelionės išlaidomis, arba kitų duomenų apie susirinkimus, kurių tikslas, Komisijos manymu, prieštarauja Sutarties nuostatomis.³⁵²

Be to, vėliau faksu atsiųstame laiške ieškovė paprašė nagrinėjant bylą atsižvelgti į Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją, remdamasi tuo, kad ji yra naujas EŽTK 6 straipsnio 1 dalies taikymo šios bylos aplinkybėms teisinis pagrindas.³⁵³

Nepaisant tokių išsamių ieškovės argumentų Pirmosios Instancijos Teismas nenukrypo nuo savo konservatyvaus požiūrio ir konstatavo, kad ieškovė negali tiesiogiai remtis Konvencijos nuostatomis Sąjungos teisme.³⁵⁴ Kaip tik šioje vietoje būtų įdomu prisiminti *Orkem* sprendimo dalį, kurioje Teisingumo Teismas teigė, kad „įmonė, dėl kurios veiksmų yra atliekamas konkurencijos teisės tyrimas, gali remtis EŽTK 6 straipsniu“³⁵⁵.

Žinoma, PIT nekommentavo ir EŽTT sprendimo *Funke* byloje, o dėl Chartijos įtakos šios bylos nagrinėjimui pasakė, kad ši Chartija buvo paskelbta vėliau nei ginčijamas Komisijos aktas, todėl negali turėti reikšmės jo įvertinimui³⁵⁶.

Kita vertus, gynybos teisių ir Komisijos įgaliojimų santykį PIT išnagrinėjo pasiremdamas išimtinai Sąjungos teisės pripažįstamais pagrindiniais teisės į gynybą ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principais³⁵⁷, kurie specifinėje konkurencijos teisės srityje, Teismo nuomone, suteikia tokią apsaugą, kokią užtikrina EŽTK 6 straipsnis. Jis nurodė, kad asmenys, kuriems Komisija pateikė prašymus dėl informacijos suteikimo, turi teisę atsakyti tik į faktinio pobūdžio klausimus ir pateikti *jau egzistuojančius* dokumentus ir medžiagą. Ši teisė yra pripažįstama nuo pat Komisijos pradėto tyrimo pradžios.³⁵⁸ Todėl išnagrinėjęs Komisijos klausimus Teismas pripažino, kad ginčijamas sprendimas turi būti panaikintas, nes jis verčia ieškovę atsakyti į kelis klausimus, kurie savo ruožtu verčia ją prisipažinti dalyvavus susitarime, galinčiame trukdyti ar riboti konkurenciją³⁵⁹.

Tuo tarpu Teisingumo Teismo praktika rodė, kad šis Teismas yra pasirengęs nagrinėti teisę neduoti prieš save parodymų remiantis EŽTT jurisprudencija. Vadinamoje *PVC II* byloje³⁶⁰ kelios polivinilchloridą gaminančios įmonės (toliau – LVM ir DSM)

³⁵² *Ibid.*, paras. 36–38.

³⁵³ *Ibid.*, para. 15.

³⁵⁴ *Ibid.*, para. 75.

³⁵⁵ *Orkem*, *supra* note 206, para. 30.

³⁵⁶ *Ibid.*, paras. 75–76.

³⁵⁷ ETT pateikė nuorodą į savo sprendimo *Baustahlgewebe*, *supra* note 229, para. 21 ir *Krombach*, *supra* note 238, para. 26.

³⁵⁸ *Mannesmannröhren Werke AG*, *supra* note 5, paras. 77.

³⁵⁹ *Ibid.*, para. 73.

³⁶⁰ *Limburgse Vinyl Maatschappij ir kiti*, *supra* note 52.

Teismui skundė Pirmosios Instancijos Teismo sprendimą nurodydamos *inter alia*, kad šis iš principo tik pakartojo *Orkem* sprendime išdėstytus principus, taip patvirtindamas mažesnės apimties gynybos teisių apsaugą nei ta, kurią patvirtino EŽTT savo tuometinėje praktikoje. Nagrinėdamas skundą Teisingumo Teismas įvertino, kad nuo tada, kai buvo priimtas *Orkem* sprendimas, EŽTT praktika, į kurią Sąjungos teismai turi atsižvelgti aiškinant pagrindines teises, aptariamam klausimui evoliucionavo, kaip tai matyti iš sprendimų *Funke*, *Saunders* ir *JB prieš Šveicariją* bylose³⁶¹. Tačiau ETT pažymėjo, kad vadovaujantis tiek *Orkem* principais, tiek ir nesena EŽTT praktika dėl teisės neduoti prieš save parodymų pirmiausia turi būti įrodytas prievartos panaudojimo prieš įtariamąjį, siekiant iš jo gauti informaciją faktas, bei nustatytas realus aptariamoms teisėms suvaržymas³⁶².

Atsižvelgdamas į tokias dvi sąlygas Teismas išanalizavo bylos faktines aplinkybes ir nusprendė, kad vadovaujantis EŽTT evoliucionavusia praktika pagrindo panaikinti Komisijos sprendimą nėra ir kad Pirmosios Instancijos Teismas teisingai išskyrė paprastą Komisijos prašymą pateikti informaciją, į kurią įmonės galėjo neatsakyti, bei Komisijos sprendimą, reikalaujantį pateikti informaciją, į kurią neatsakius įmonei gali būti skiriama bauda: tik pastarasis laikytinas prievartos priemone³⁶³. Tačiau kadangi LVM ir DSM nenurodė jokių savo atsakymo Komisijai elementų, kurie buvo išties panaudoti apkaltinant jas konkurencijos teisės pažeidimu, Teismo nuomone, nebuvo reikalinga išnagrinėti, ar Pirmosios Instancijos Teismas padarė teisės klaidą vadovaudamasis *Orkem* sprendimu ir laikydamas, kad sprendimai yra neteisėti tik tuomet, kai klausimai verčia įmonę pateikti tokius atsakymus, kuriais ji pripažįsta padariusi pažeidimą.

Šiame sprendime ETT įtvirtino būtiną teisės neduoti prieš save parodymų sąlygą - prievartos elementą ir tai išties visiškai atitinka šios teisės logiką, nes panaudojant prievartą iš asmens (net ir nekaltą) galima išgauti *prima facie* jį patį inkriminuojančių pareiškimų, kuriems vėlesnėse proceso stadijose jis nebegalės suteikti kitokios reikšmės. Taigi, spaudimo naudojimas gali kelti pavojų surinktos informacijos patikimumui: kur tiriamos įmonės arba asmenys iš tikrųjų yra nekalti susiduriama su rizika, kad mažiau išmanančius respondentus apklausiant sumaniu, išradingu būdu jie pateiks tariamai inkriminuojančius atsakymus, arba žodinės apklausos atveju darant fizinį arba psichologinį spaudimą apklausiami asmenys gali teikti melagingai inkriminuojančius pareiškimus vien tam, kad atsikratytų spaudimo³⁶⁴.

Teisingumo Teismo sprendimas *PVC II* byloje teisinėje literatūroje³⁶⁵ buvo įvertintas kaip EŽTT praktikos svarbos pripažinimas Sąjungos teismuose aiškinant pagrindines teises. Šio sprendimo 274 punktą, kuriame Teismas nurodė, kad „nuo tada, kai buvo priimtas *Orkem* sprendimas, EŽTT praktika, į kurią Sąjungos teismai turi atsižvelgti aiškinant pagrindines teises“ gerokai skiriasi nuo ankstesnių pareiškimų, kad aiškinant pagrindines teises ES teismų ir EŽTT praktika neturi tiksliai sutap-

³⁶¹ *Ibid.*, para. 274.

³⁶² *Ibid.*, para. 275.

³⁶³ *Ibid.*, para. 279.

³⁶⁴ Vesterdorf, B., *Fordham International Law Journal*, *supra* note 43, p. 1197 ir 18 išnaša.

³⁶⁵ *Ibid.*, p. 1198–1199.

ti³⁶⁶. Kita vertus, tokia pozicija yra visiškai logiška atsižvelgiant į tuo metu po truputį besivysčiusią bendresnę ES teismų tendenciją remtis EŽTT praktika³⁶⁷ bei ES pagrindinių teisių chartijoje esančią nuorodą į šio teismo praktiką³⁶⁸.

Tačiau tolesnėje ES teismų praktikoje iš esmės vėl buvo remiamasi „*Orkem* principu“ ir teisės neduoti prieš save parodymų platesnė apimtis pripažinta nebuvo, nors Pirmosios Instancijos Teismo sprendimas byloje *Tokai Carbon Co Ltd ir kiti prieš Komisiją*³⁶⁹ šiuo atžvilgiu pakurstė optimistines į Komisijos taikikli patekusių įmonių nuotaikas.

Šioje byloje ieškovė skundė Komisijos sprendimą, kuriuo įmonei buvo paskirta bauda, nurodydama, kad Komisija nepakankamai atsižvelgė į įmonės bendradarbiavimą. Komisija tuo tarpu teigė, kad įmonė suteikė informaciją ne savo noru, o priverstinai pagal galiojusio Reglamento Nr. 17/62 normas, todėl bauda neturėtų būti sumažinta. PIT spręsdamas bylą pažymėjo, kad „nors Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad priėmus šio sprendimo 401 punkte minėtą Sprendimą *Orkem prieš Komisiją* Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, į kurią turi atsižvelgti Bendrijos teismas, vėl pasikeitė priėmus 382 punkte minėtą Sprendimą *Funke*, 1996 m. gruodžio 17 d. sprendimą *Saunders prieš Jungtinę Karalystę* ir 2001 m. gegužės 3 d. sprendimą *J. B. prieš Šveicariją*, jis pats minėtame sprendime *LVM* savo praktikos nepakeitė“³⁷⁰. Pareiga atsakyti į Komisijos pateiktus visiškai faktinio pobūdžio klausimus ir patenkinti jos prašymus pateikti jau egzistuojančius dokumentus negali pažeisti pagrindinio principo, reikalaujančio užtikrinti teisę į gynybą, taip pat teisingo bylos nagrinėjimo principo, kuriais konkurencijos teisės srityje užtikrinama tokia pati apsauga, kuri garantuojama EŽTK 6 straipsniu. Iš tikrųjų niekas netrukdo prašymo pateikti informaciją gavėjui vėliau administracinėje procedūroje arba procese Bendrijos teisme įrodyti, kad jo atsakymuose nurodyti faktai ar perduoti dokumentai turi kitą reikšmę nei ta, kurią mano esant Komisija³⁷¹.

Teismas šioje byloje nusprendė, kad be visiškai faktinio pobūdžio klausimų ir prašymų pateikti jau egzistuojančius dokumentus, Komisija paprašė nurodyti, apie ką buvo kalbama ir kaip vyko susirinkimai, kuriuose dalyvavo ieškovė, taip pat šių susirinkimų rezultatus ir (arba) išvadas, nors buvo aišku, jog Komisija įtarė, kad šių susirinkimų tikslas buvo apriboti konkurenciją. Iš to matyti, kad dėl tokio prašymo ieškovė buvo priversta prisipažinti apie savo dalyvavimą pažeidžiant Sąjungos konkurencijos

³⁶⁶ Pavyzdžiui, Generalinio advokato Darmon nuomonė byloje *Orkem*, *supra* note 206, paras. 139–140.

³⁶⁷ Pavyzdžiui, aptariamam laikotarpiu byloje *Rundfunk ir kiti* ETT išaiškino direktyvės nuostatas beveik išimtinai atsižvelgdamas į EŽTT praktiką aiškinant Konvencijos 8 straipsnį. Sujungtos bylos C-465/00, C-138/01, C-139/01 [2003] ECR I-4989, paras. 73, 77, 83.

³⁶⁸ Chartijos preambulės 5 konstatuojamoji dalis: Šioje Chartijoje, deramai atsižvelgiant į Sąjungos kompetenciją ir uždavinius bei į subsidiarumo principą, dar kartą įtvirtinamos pagrindinės teisės, kylančios iš visoms valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų ir tarptautinių įsipareigojimų, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, Sąjungos ir Europos Tarybos priimtų socialinių chartijų ir **Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo teisminės praktikos**.

³⁶⁹ Sujungtos bylos T-236, 239, 244–246, 251 ir 252/01 *Tokai Carbon Co Lrd and others v. Europos Bendrijų Komisija* [2004] ECR II-1181.

³⁷⁰ *Ibid.*, para. 405.

³⁷¹ *Ibid.*, para. 406.

taisykles. Tą patį reikia pasakyti apie prašymus, kuriais siekiama gauti šių susirinkimų protokolus, darbo dokumentus bei su jais susijusius parengiamuosius dokumentus bei ranka rašytas pastabas, taip pat su šiais susirinkimais susijusius užrašus bei išvadas, planavimo ir aptarimo dokumentus bei vykdymo projektus, susijusius su kainų padidinimais. Ieškovė neprivalėjo atsakyti į tokio pobūdžio klausimus, nurodytus prašyme pateikti informaciją, o tai, kad ji vis dėlto pateikė informaciją, turi būti laikoma savanorišku įmonės bendradarbiavimu, galinčiu pateisinti baudos sumažinimą, taikant pranešimą dėl bendradarbiavimo. Šios išvados, Teismo nuomone, negali paneigti Komisijos argumentas, pagal kurį nagrinėjama informacija buvo pateikta ne savanoriškai, o atsakant į prašymą pateikti informaciją. Iš tikrųjų pranešimo dėl bendradarbiavimo D skyriaus 2 dalies pirmoje įtraukoje reikalaujama ne savanoriško veiksmo, atlikto vien atitinkamos įmonės iniciatyva, o paprasčiausios informacijos, kuri padėtų „patvirtinti“ padarytą pažeidimą. Be to, net C skyriumi, kuriame numatytas didesnis baudos sumažinimas nei numatytas D skyriuje, leidžiama atlyginti už bendradarbiavimą „po to, kai Komisija atliko patikrinimą kartelyje dalyvavusiose įmonėse“. Todėl negalima remtis aplinkybe, kad prašymas pateikti informaciją ieškovei buvo pateiktas pagal Reglamento Nr. 17/62 11 straipsnio 1 dalį, sumenkinant įmonės bendradarbiavimo mastą pagal pranešimo dėl bendradarbiavimo D skyriaus 2 dalies pirmą įtrauką dar ir todėl, kad toks prašymas yra mažiau įpareigojantis nei remiantis sprendimu atliktas patikrinimas³⁷². Tiesa, toks PIT sprendimas buvo apskūstas ETT³⁷³.

Dėl savo „išsamiai – skeptiško“ požiūrio atskiro paminėjimo nusipelno generalinio advokato L. A. Geelhoed nuomonė šioje byloje. Nagrinėdamas Teisingumo Teismui pateiktą skundą jis pažymėjo, kad, jo nuomone, nėra jokių įtinkamų priežasčių pakeisti *Orkem* sprendimu įtvirtintą teismo praktiką, kurios iki šiol buvo laikomasi, atsižvelgiant į naujesnę Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką³⁷⁴. Šiam teiginiui pagrįsti jis pateikė tris argumentus.

Pirma, generalinis advokatas pabrėžė, kad ši teismo praktika yra susijusi su fiziniais asmenimis „klasikinio“ baudžiamojo proceso kontekste, tuo tarpu konkurencijos teisė yra susijusi su įmonėmis. Jo nuomone, neįmanoma tiesiog perkelti Europos Žmogaus Teisių Teismo išvadų juridiniams asmenims ar įmonėms. Kai kuriose valstybėse narėse pagal nacionalinę teisę valdžios institucijos taip pat gali nustatyti kitokių rūšių sankcijas, pavyzdžiui, direktorių arba vadovų, atsakingų už savo įmonės padarytus [SESV 101 ir 102] straipsnių pažeidimus, įkalinimą. Tokiu atveju tikėtina, kad atitinkamai turi egzistuoti ir stipresnės procesinės teisės bei garantijos. Generalinis advokatas taip pat pasirėmė kitomis jurisdikcijomis, kuriose teisė neduoti parodymų prieš save yra taikoma tik fiziniams asmenims ir kuria juridiniai asmenys negali remtis³⁷⁵, pavyzdžiui, Jungtinėse Valstijose įmonės negali remtis Jungtinių Valstijų konstitucijos Penktąja pataisa, kuri numato, kad „joks asmuo negali būti priverstas būti liudininku prieš save jokioje baudžiamojoje byloje“. Ši teisė ar privilegija neduoti parodymų prieš save yra asmeninė. Ji taikoma tik konkrečioms žmonėms. Įmonė negali remtis Penktąja

³⁷² *Ibid.*, paras. 407-410.

³⁷³ *Europos Bendrijų Komisija v. SGL Carbon AG*, *supra* note 20.

³⁷⁴ Generalinio advokato L. A. Geelhoed išvada, pateikta byloje *Europos Bendrijų Komisija v. SGL Carbon*, *supra* note 20, para. 62.

³⁷⁵ Aukščiausiojo teismo sprendimas *Jungtinės Valstijos v. Whit*, 322 U.S 694 (1944).

pataisa, siekdama neduoti parodymų prieš save. Kitaip tariant, įmonė turi pateikti dokumentus, jei jos prašoma tai padaryti³⁷⁶.

Antra, jis neginčijo, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas kai kurias teises ir laisves yra išplėtęs ir įmonių bei kitokių korporacijų atžvilgiu, tačiau sprenddamas iš EŽTT praktikos dėl Konvencijos 8 straipsnio taikymo, pavyzdžiui, *Niemietz* ir *Colas Est* sprendimų³⁷⁷, jis pabrėžė, kad ir Strasbūro teismas pripažįsta suteikiamos apsaugos lygio skirtumą fiziniams ir juridiniams asmenims.³⁷⁸

Trečia, pats EŽTT *Saunders* byloje nurodydamas, kad „teisė neduoti parodymų prieš save neapima naudojimo baudžiamajame procese medžiagos, kuri gali būti gauta iš kaltinamojo naudojantis privalomaisiais įgaliojimais, bet egzistuoja nepriklausomai nuo įtariamojo valios, pavyzdžiui, be kita ko, dokumentų, įgytų pareikalavus, kvėpavimo, kraujo ir šlapimo pavyzdžių bei DNR tyrimo tikslais naudojamų kūno audinių“³⁷⁹ pripažino, kad teisė neduoti parodymų prieš save nėra absoliuti. Tad ir Komisijos prašymas pateikti dokumentus, kiek tai susiję su Konvencijos 6 straipsniu, negali prieštarauti teisei neduoti parodymų prieš save, nes ta teisė neapima tokios informacijos, kuri egzistuoja nepriklausomai nuo įtariamojo valios, pavyzdžiui, informacija, skirta įmonės vidaus naudojimui ir susijusi su sprendimų priėmimu, kaip antai marketingas arba kainų nustatymo strategijos. Tokią vidiniam naudojimui skirtą informaciją galima prašyti pateikti. Ji galėtų atskleisti esamą kartelinį susitarimą ar suderintus veiksmus, tačiau savaime tai nėra parodymų davimas prieš save, nes šių pažeidimų buvimą įmanoma nuginčyti³⁸⁰.

Svarbiausia, generalinio advokato nuomone, jei teisė neduoti parodymų būtų aiškinama plačiau, būtų paneigtas Teisingumo Teismo praktikos objektyvumo kriterijus, o tai sutrikdytų įgyvendinimo balansą. Juridinių asmenų pagrindinių teisių santykiyje su konkurencijos įgyvendinimu pusiausvyros išlaikymui tenka didelis vaidmuo: pagrindinių teisių apsauga priešpastatoma Sąjungos konkurencijos teisės veiksmingam įgyvendinimui. Kaip Teisingumo Teismas pripažino sprendime *Eco Swiss*³⁸¹, [SEV 101] straipsnis yra pagrindinė nuostata, turinti didelę reikšmę Sąjungai pavestų užduočių įgyvendinimui ir visų pirma vidaus rinkos veikimui. [SESV 101] straipsnis yra viešosios politikos dalis. Jei Komisija daugiau nebeturės teisės paprašyti pateikti dokumentus, tuomet tai, kaip ji įgyvendina konkurenciją Sąjungos teisinėje sistemoje, taps labai priklausoma arba nuo savanoriško bendradarbiavimo, arba kitokių prievartos priemonių, pavyzdžiui, patikrinimų, panaudojimo. Akivaizdu, kad Sąjungos viešosios teisinės tvarkos pagrindinių principų įgyvendinimas protingomis priemonėmis turi išlikti veiksmingas, taip pat akivaizdu, kad turi būti gerbiama teisė į gynybą³⁸².

³⁷⁶ Generalinio advokato L. A. Geelhoed išvada, pPara. 63.

³⁷⁷ Tuose sprendimuose Europos Žmogaus Teisių Teismas nurodė, kad verslo patalpų apsauga gali būti mažesnė nei privačių namų. Teismas nusprendė, kad sąvoka „būstas“ gali apimti ir profesionalo biurą ir kad toks aiškinimas nepagrįstai neribotų Susitariančiųjų Šalių, nes jos galėtų išlaikyti savo teisę įsikišti tiek, kiek leidžiama pagal 8 straipsnio 2 dalį.

³⁷⁸ Generalinio advokato L. A. Geelhoed išvada, para. 64.

³⁷⁹ *Saunders v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 208, para. 69.

³⁸⁰ Generalinio advokato L. A. Geelhoed išvada, paras. 65–66.

³⁸¹ Byla C-126/97, *Eco Swiss China Time Ltd v. Benetton International NV*. [1999] ECR I-03055.

³⁸² Generalinio advokato L. A. Geelhoed išvada, paras. 66–67.

Šitaip generalinis advokatas deklaratyviai pažymėjęs teisės į gynybą svarbą vis dėlto prerogatyvą atidavė Sąjungos konkurencijos teisės veiksmingam įgyvendinimui, neatsižvelgdamas į Strasbūro teismo aiškiai išsakytą poziciją, kad įmonių sukčiavimo įrodinėjimo proceso sudėtingumas ir svarbiausi viešieji interesai tiriant tokius sukčiavimo atvejus bei nubaudžiant kaltuosius *negali pateisinti* atitrūkimo nuo pagrindinių teisingo proceso principų. Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtinti bendri teisingumo reikalavimai taikomi baudžiamosioms procedūroms (kaip jas aiškina Teismas savo praktikoje), liečiančioms visas nusikaltimų rūšis. Teismo nuomone, dėl to yra *negalima remtis* viešuoju interesu bandant pateisinti ne teismo tyrimo metu prievarta gautos informacijos kaip inkriminuojančio įrodymo naudojimą teismo nagrinėjimo metu³⁸³. Ši EŽTT pozicija kontrargumentuoja ne tik paskutinįjį generalinio advokato teiginį dėl ES konkurencijos teisės veiksmingo įgyvendinimo reikšmės, bet ir pirmą bei antrą teiginius dėl teisių apimties skirtumų pripažinimo priklausomai nuo to, ar tą teisę siekiama užtikrinti fiziniam, ar juridiniam asmeniui.

Teisingumo Teismas šioje byloje pakartojo *Orkem* sprendimo pagrindinius teiginius dėl Komisijos įgaliojimų prašant pateikti informaciją: įmonės negali atsisakyti vykdyti Komisijos nurodymų, o privalo vykdyti aktyvaus bendradarbiavimo pareigą, dėl ko Komisija turi teisę reikalauti, kad įmonė pateiktų visą reikalingą informaciją apie faktus, kuriuos ji galėjo žinoti, ir prireikus jai perduoti turimus su tuo susijusius dokumentus, net jei jais galima pasinaudoti nustatant, kad ši ar kita įmonė atliko konkurencijos taisyklėms prieštaraujančius veiksmus. Taip pat lakoniškai buvo primintos Komisijos įgaliojimų ribos – esą ji negalinti siekti atsakymų, kuriais remdamasi galėtų nustatyti pažeidimą, kurio buvimą ji turi įrodyti pati.³⁸⁴

Priminęs, kad pasikeitusi EŽTT praktika neturėjo įtakos principiniams ETT samprotavimams, įtvirtintiems *Orkem* sprendime³⁸⁵, Teisingumo Teismas nusprendė, kad tokia Teismo praktika negali būti aiškinama kaip ribojanti Komisijos tyrimo įgaliojimus, kiek tai susiję su įmonės, dėl kurios pradėtas tyrimas, turimų dokumentų pateikimu. Tad atitinkama įmonė privalo vykdyti Komisijos prašymą pateikti jai susijusius su tyrimo objektu dokumentus, net jei šiais dokumentais Komisija gali pasinaudoti, kad nustatytų pažeidimą³⁸⁶.

Manydamas, kad Komisijos prašymas pateikti informaciją gali priversti įmonę pripažinti savo dalyvavimą pažeidžiant Sąjungos konkurencijos taisykles, Teisingumo Teismo nuomone, Pirmosios Instancijos Teismas nesivadovavo ETT atliktu Reglamento Nr. 17/ 62 11 straipsnio išaiškinimu ir dėl to susilpnino įmonėms taikomą bendradarbiavimo pareigos principą. Tokia pareiga iš tikrųjų įmonei neleidžia atsisakyti vykdyti prašymus pateikti informaciją, remiantis tuo, kad, juos vykdydama, ji būtų priversta liudyti prieš save. Be to, nors akivaizdu, kad teisės į gynybą reikia paisyti, atitinkama įmonė administracinėje procedūroje arba teismo proceso metu dar gali tvirtinti, kad pateikti dokumentai turi kitą reikšmę, nei jiems suteikė Komisija. Todėl Pirmosios

³⁸³ *Saunders v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 208, para. 74.

³⁸⁴ *Europos Bendrijų Komisija v. SGL Carbon AG*, *supra* note 20, paras. 40–42.

³⁸⁵ ETT nurodė byloje *Limburgse Vinyl Maatschappij ir kiti.*, *supra* note 52, paras. 274–276.

³⁸⁶ *Ibid.*, paras. 43–44.

Instancijos Teismas padarė teisės klaidą manydamas, kad buvo įvykdytos pranešime dėl bendradarbiavimo nustatytos baudos sumažinimo sąlygos.³⁸⁷

Šitaip 2006 metais priimdamas sprendimą *Tokai Carbon Co Lrd ir kiti prieš Komisiją* byloje Teisingumo Teismas teisės neduoti prieš save parodymų apimties klausimus sugražino į *Orkem* sprendimo, priimto 1989 metais, lygį.

Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad pradžioje apskritai joks ES teisės aktas nenumatė įmonės teisės neduoti prieš save parodymų ES konkurencijos procedūrų metu, Sąjungos teismų pripažinta tam tikra, nors ir labai ribota gynybos priemonė, iš esmės apsauganti tik nuo Komisijos užduodamų atsakymą menančių klausimų, įtakojo ir pačios Komisijos požiūrį. Išleidusi gerosios praktikos konkurencijos tyrimų srityje vadovą, Komisija pripažino, kad gavusi prašymą pateikti informaciją įmonė, nepažeisdama laikotarpio, nustatyto tai informacijai pateikti, gali kreiptis į Konkurencijos direktorą, o po to į Bylą nagrinėjantį pareigūną (angl. *Hearing Officer*) nurodydama, kad atsisako Komisijai pateikti atsakymus remdamasi teise neduoti prieš save parodymų. Tam tikrais atvejais ir atsižvelgdamas į poreikį išvengti nepagrįsto proceso vilkinimo Bylą nagrinėjantis pareigūnas gali priimti motyvuotą rekomendaciją, ar teisė neduoti prieš save parodymų gali būti taikoma tam konkrečiam atvejui ir nurodyti už išvadas atsakingam asmeniui atsižvelgti į tą faktą tuo atveju, jei vėliau būtų nuspręsta priimti sprendimą, įpareigojantį pateikti informaciją. Sprendimo, reikalaujančio pateikti informaciją adresatui turi būti priminta apie teisę neduoti prieš save parodymų taip, kaip ją yra apibrėžęs Teisingumo Teismas, pavyzdžiui, byloje C-301/04 P *Komisija prieš SGL*, kur nurodė, kad sprendimo pateikti informaciją gavėjas gali būti priverstas pateikti jau egzistuojančius dokumentus, tokius kaip kartelinių susitikimų protokolus, net jei tie dokumentai gali inkriminuoti juos pateikiančią šalį³⁸⁸.

Žinoma, tai neprilygsta EŽTT pripažįstamai teisės neduoti prieš save parodymų apimčiai, tačiau suteikia didesnes gynybos teises nei Reglamento Nr. 17/62 galiojimo metu apklausiamos įmonės galėjo tikėtis.

Preziumuojant, kad Sąjungai prisijungus prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos EŽTT siektų išlaikyti ES pagrindinių teisių apsaugos lygiavertiškumo statusą, manytina, kad vertindamas ES konkurencijos teisės procedūrų metu užtikrinamos įmonių teisės neduoti prieš save parodymų apimtį Teismas atsižvelgtų į ES konkurencijos pažeidimų poveikį ir mastą. Dėl to, tikėtina, kad pažeidimais įtariamoms įmonėms būtų pripažįstama didesnė bendradarbiavimo su Komisija pareiga, tačiau kartu būtų vertinama, ar tokia pareiga neperžengia Komisijos užduoties pačiai įrodyti įtariamą pažeidimą ribų. Siekdamas nustatyti tinkamą šių dviejų konkuruojančių interesų balansą, tikėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažintų, jog ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms įmonėms turi pareigą atsakyti į Komisijos užduotus faktinio pobūdžio klausimus, atsakymai į kuriuos negali prilygti prisipažinimui bei pateikti nepriklausomai nuo įmonės valios egzistuojančius dokumentus (kaip jie apibūdinti *Saunders* sprendime). Tačiau Komisija negalėtų reikalauti paaiškinti, kaip vyko susirinkimai, kuriuose dalyvavo įtariamoji, apie ką juose buvo kalbama, kokie buvo jų rezultatai ir pan.

³⁸⁷ *Ibid.*, paras. 47–50.

³⁸⁸ Commission Notice, *supra* note 291, para. 36.

Kitaip tariant, tikėtina, kad ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms įmonėms būtų pripažįstama platesnės apimties teisė neduoti prieš save parodymų nei Teisingumo Teismas pripažino *Tokai Carbon Co Lrd ir kiti prieš Komisiją* byloje. Kita vertus, abejotina, ar tos teisės apimtis galėtų pasiekti *Saunders* byloje EŽTT nustatytą standartą, kad teisė neduoti prieš save parodymų apima nebūtinai tik tiesiogiai inkriminuojančią informaciją, tačiau net ir faktinius klausimus, jei jie galėtų pagrįsti baudžiamąjį kaltinimą³⁸⁹.

2. Teisė būti išklaustam

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 41 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kiekvienas asmuo turi teisę reikalauti, kad Sąjungos institucijos bei struktūros jo reikalus tvarkytų nešališkai, sąžiningai ir per ilgai neuždelsdamos. Tai yra vadinama teisė į gerą administravimą. Kiekvieno asmens teisė būti išklaustam, prieš taikant individualią priemonę, kuri jam turėtų neigiamo poveikio, Chartijoje laikoma teisės į gerą administravimą sudėtine dalimi³⁹⁰. Iš esmės tai yra Teisingumo Teismo praktika atitinkamu klausimu kodifikavusi nuostata³⁹¹.

Teisė būti išklaustam konkurencijos bylose apima du aspektus: i) pranešimą dėl kaltinimų gavusių įmonių teisę susipažinti su byla; ii) teisę pateikti savo pastabas dėl Komisijos kaltinimų.³⁹² Paprastai šios teisės dar yra žinomos kaip Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje įtvirtinti procesinio šalių lygiateisiškumo bei rungtyniško proceso principai, todėl vadovaujantis EŽTT praktika reikia išanalizuoti šių teisių sąvoką, turinį ir apimties ribas, tuomet identifikuoti, kaip tos teisės suvokiamos ir užtikrinamos Europos Sąjungos teisėje, t. y., ar ES teisės aktai įtvirtina konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių teisę susipažinti su byla ir teisę pateikti savo pastabas bei, kokia apimtimi tas teises pripažįsta Teisingumo Teismas.

³⁸⁹ *Saunders v. Jungtinę Karalystę*, supra note 208, paras. 70–71.

³⁹⁰ Chartijos 41 straipsnio 2 dalies 1 pastraipa.

³⁹¹ Su Pagrindinių Teisių Chartija Susiję išaiškinimai. OL 2007/C 303/, p. 28. Nurodoma Teisingumo Teismo praktika: Byla C-222/86, *Union nationale des entraîneurs et cadres techniques professionnels du football (Unectef) v. Georges Heylens and others*, [1987] 4097, para. 15 ; *Orkem*, supra note 206.; Byla C-269/90, *Technische Universität München v. Hauptzollamt München-Mitte* [1991] I-5469 bei Pirmosios instancijos teismo sprendimas byloje T-450/93, *Lisrestal - Organização Gestão de Restaurantes Colectivos Lda and others v. Europos Bendrijų Komisija* [1994] II-1177; T-167/94, *Detlef Nölle v. Europos Sąjungos Taryba ir Europos Bendrijų Komisija* [1995] II-2589.

³⁹² Durande, S.; Williams, K. Hearing Officers attached to the Cabinet of the Commissioner. The practical impact of the exercise of the right to be heard: A special focus on the effect of Oral Hearings and the role of the Hearing Officers, p. 22 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-12]. <http://ec.europa.eu/competition/publications/cpn/2005_2_22.pdf>.

Pastaba: nepaisant to, kad Reglamento Nr. 1/2003 tekste vartojamas terminas „prieštaravimai“, pasirinkta vartoti „kaltinimų“ terminą, kurį vartoja ir Teisingumo Teismas savo sprendimuose.

2.1. Teisė susipažinti su byla

Šis aspektas ES konkurencijos bylų procedūros metu reiškia, kad įmonė turi turėti galimybę susipažinti su Komisijos bylos medžiaga³⁹³. Tokia prieiga yra suteikiama ne tik dokumentų, kuriais Komisija grindžia savo kaltinimus, atžvilgiu, tačiau apima visą Komisijos bylos medžiagą, išskyrus verslo paslaptis, kitą konfidencialią informaciją ir vidinius Komisijos dokumentus³⁹⁴. Paprastai ši teisė yra žinoma kaip EŽTT praktikoje įtvirtintas procesinio šalių lygiateisiškumo principas³⁹⁵ – teisės būti išklausytam privalomas elementas³⁹⁶. Europos Žmogaus Teisių Teismas nuolat primena, kad siekiant užtikrinti veiksmingą ir reikšmingą dalyvavimą administraciniame procese, kuris gali pasibaigti „baudžiamuoju kaltinimu“ arba „civilinių teisių ir pareigų nustatymu“³⁹⁷, šalims turi būti suteikta galimybė susipažinti su valdžios institucijų surinktais įrodymais, kad jos galėtų įtakoti proceso rezultatus.³⁹⁸ Todėl, kai pareiškėjams nesuteikiama teisė susipažinti su byla, EŽTT tikrina, ar tokio proceso metu egzistavo adekvatūs saugikliai, užtikrinantys šalių, kurių teisės buvo suvaržytos, tinkamą dalyvavimą³⁹⁹, t. y. ar buvo užtikrinta galimybė atsisakymą atskleisti informaciją skųsti teisminei institucijai, kuri atidžiai pasverdama visų bylos šalių interesus suras tinkamą jų balansą. Tuo tarpu jei ES konkurencijos teisės pažeidimu kaltinama įmonė mano, kad jai nebuvo suteikta pilna prieiga prie bylų sudarančios informacijos, ji gali kreiptis į bylą nagrinėjantį pareigūną, tačiau šio asmens sprendimas negali būti skundžiamas ES teismams.

Taigi, nagrinėjant pirmąjį teisės būti išklausytam aspektą – teisę susipažinti su byla – reikia išsiaiškinti, ar ši teisė panašiai suprantama ir interpretuojama Strasbūro ir Liuksemburgo teismų, kokia apimtimi ji užtikrinama Europos Sąjungos teisės aktuose, taip pat svarbu išanalizuoti su pastaruoju aspektu susijusi dar vieną probleminį klausimą – konfidencialios informacijos ir asmens teisės susipažinti su byla tinkamo balanso užtikrinimą.

2.1.1. Teisė susipažinti su byla EŽTT praktikoje

Procesinio šalių lygiateisiškumo principas, kaip ir diskriminacijos draudimo principas, reikalauja vienodo elgesio tokiais pačiais atvejais. Teismo procese tai reiškia, kad abiem bylos šalims tiek civilinėse, tiek baudžiamosiose bylose turi būti sudarytos vienodos sąlygos išdėstyti savo poziciją dėl bylos ir įrodinėti savo tiesą bet kurioje proceso stadijoje.⁴⁰⁰ Taigi galima teigti, kad procesinės šalių lygybės principas reiškia ne tiesos

³⁹³ *Cimenteries CBR SA*, supra note 318.

³⁹⁴ *Solvay SA*, supra note 209; Byla T-36/91, *ICI v. Europos Bendrijų Komisiją* ir byla T-37/91, *ICI v. Europos Bendrijų Komisiją* [1995] ECR II-1775, II-1847 ir II-1901.

³⁹⁵ *Bendenoun v. Prancūzija*, supra note 196.

³⁹⁶ Durande, S.; Williams, K. supra note note 389.

³⁹⁷ *W. v. Jungtinę Karalystę*, 1987 m. birželio 8 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 121.

³⁹⁸ *Inter alia Jasper v. Jungtinę Karalystę* [GC], no. 27052/95, 2000 m. vasario 16 d. sprendimas, para. 52; *McMichael v. Jungtinę Karalystę*, supra note 16, para. 80.

³⁹⁹ *McMichael v. Jungtinę Karalystę*, supra note 16, paras. 80, 83, 91.

⁴⁰⁰ Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003, p. 169, 170.

nustatymą bet kokia kaina, o tiesos nustatymą užtikrinant abiemis bylos šalims civilinėse bylose ir kaltinamajam bei prokurorui kiek įmanoma didžiausią procesinę lygybę bylos proceso metu.⁴⁰¹

Nors procesinio šalių lygiateisiškumo principas nėra tiesiogiai įtvirtintas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, jis yra vienas iš svarbiausių ir seniausiai EŽTT praktikoje išplėtotų teisingumo principo aspektų⁴⁰². Procesinio šalių lygiateisiškumo principas, kaip ir rungtyniško proceso principas, yra labai svarbus teisei į gynybą įgyvendinti, nes jo neužtikrinus nėra galimas kitų Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies b-d punktuose įtvirtintų teisių įgyvendinimas, pavyzdžiui, teisės turėti pakankamai laiko ir galimybių pasiręsti gynybai, teisės gintis pačiam ar padedamam paties pasirinkto gynėjo ir teisės apklausti kaltinimo liudytojus arba turėti galimybę, kad tie liudytojai būtų apklausti, ir kad gynybos liudytojai būtų iškviesti ir apklausti tokiomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams⁴⁰³. Iš esmės, nesant tokio procesinio lygiateisiškumo, nebūtų teisingos kovos tarp bylos šalių, vadinasi, bylos baigtis taip pat nebūtų teisinga.⁴⁰⁴

Europos Žmogaus Teisių Teismas nuolat primena, kad siekiant užtikrinti veiksmingą ir reikšmingą dalyvavimą administraciniame procese, kuris gali pasibaigti „baudžiamųjų kaltinimų“ arba „civilinių teisių ir pareigų“ nustatymu⁴⁰⁵, šalims turi būti suteikta galimybė susipažinti su valdžios institucijų surinktais įrodymais, kad jos galėtų įtakoti proceso rezultatus.⁴⁰⁶ Todėl kai pareiškėjams nesuteikiama teisė susipažinti su byla, EŽTT tikrina, ar tokio proceso metu egzistavo adekvatūs saugikliai, užtikrinantys šalių, kurių teisės buvo suvaržytos, tinkamą dalyvavimą.⁴⁰⁷

Jasper byloje nors ir pripažindamas teisės susipažinti su byla neabsoliutų pobūdį pareiškėjas skundėsi, kad ne tik nesuteikus prieigos prie tam tikros bylos medžiagos, bet ir bylą teisme išnagrinėjus *ex parte* buvo pažeistas Konvencijos 6 straipsnis, nes nebuvo galimybės patikrinti, ar teismas nebuvo šališkas ir, ar nepadarė klaidų sprendamas bylą, taip pat kaltinamasis neturėjo galimybės pateikti sau palankius argumentus.

Teismas pažymėjo, kad gynybos teises ribojančios priemonės yra leistinos tik tokiu atveju, jei jos yra griežtai būtinos ir jei teisminių institucijų taikomos procedūros pakankamai atsverti pareiškėjo patiriamus dėl teisių apribojimo⁴⁰⁸. Šiuo atveju pareiškėjas buvo nuolat informuojamas ir jam buvo leidžiama pateikti pastabas bei dalyvauti sprendimų priėmimo procese, kiek tai buvo įmanoma, neatskleidžiant medžiagos, kurią kaltintojai siekė išlaikyti paslapyje dėl visuomenės interesų. Informacijos atskleidimo poreikį vertino tyrimo teisėjas, kuris labai atidžiai tikrino, ar neatskleista medžiaga buvo susijusi arba galėjo būti svarbi gynybai bei nurodė, kad teisingumo interesai reikalauja, kad toks medžiagos atskleidimo poreikis būtų vertinamas viso teismo

⁴⁰¹ Štarienė, L., *supra* note 37, p. 256.

⁴⁰² *Ibid.*, p. 253.

⁴⁰³ *Ibid.*, p. 253–254.

⁴⁰⁴ Cassese, A. *International criminal law*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 384.

⁴⁰⁵ *W. v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 394.

⁴⁰⁶ *Inter alia Jasper v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 395, para. 52; *McMichael v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 16, para. 80.

⁴⁰⁷ *McMichael v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 16, paras. 80, 83, 91.

⁴⁰⁸ *Jasper v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 395.

nagrinėjimo proceso eigoje. Tai, EŽTT nuomone, atitinka sąlygas, kurios yra būtinos sąžiningo teismo proceso užtikrinimui kaltinimo medžiagos neatskleidimo atveju. Be to, apeliacinio proceso metu teismas taip pat tirdamas medžiagos atskleidimo poreikį suteikė pareiškėjo teisėms papildomą apsaugą⁴⁰⁹.

Iš tokios EŽTT praktikos matyti, kad esminiu teisės susipažinti su byla elementu pripažįstama „kokybiška“ teisių apribojimo būtinybės patikra vēlesnio teisminio proceso metu. Asmeniui turi būti užtikrinta galimybė atsisakymą atskleisti informaciją skųsti teisminei institucijai, kuri atidžiai pasverdama visų bylos šalių interesus suras tinkamą jų pusiausvyrą.

Tokie EŽTT nurodyti principai buvo pritaikyti ir nacionalinėms konkurencijos procedūroms byloje *Fortum*. Bendrovė pareiškėja skundėsi, kad nagrinėjant bylą Vyriausiam administraciniame teisme jai buvo atimta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, nes Konkurencijos tarnyba pateikė teismui su verslo paslaptimis susijusį memorandumą, kurio teismas pareiškėjai nepersiuntė, be to, neleido susipažinti ir su antru memorandumu nepaisant bendrovės aiškaus prašymo šiuo klausimu. Nors teismas išnagrinėjo bylą dar iki antrojo memorandumo gavimo, bet, pareiškėjos manymu, jis vis dar galėjo turėti įtakos galutiniam sprendimui.

Pirmiausia, EŽTT atsižvelgdamas į šalių sutikimą dėl Konvencijos 6 straipsnio taikymo, nurodė, kad nėra reikalo nuspręsti, ar pareiškėjos skundą reikia nagrinėti pagal „civilinę“ ar pagal „baudžiamąją“ šios nuostatos pusę. Tuomet Teismas konstatavo, kad pirmasis memorandumas tai buvo akivaizdžiai siekianti įtakoti teismo sprendimą pagrįsta nuomonė dėl įmonės apeliacijos esmės. Nepriklausomai nuo realios tų memorandumų įtakos teismo sprendimui, EŽTT požiūriu, pareiškėja turėjo įvertinti, ar reikalinga dėl jų pateikti savo nuomonę, todėl teismas turėjo jai leisti tokią teisę įgyvendinti. Tuo tarpu nors įmonė vis reišė prieštaramus, kad jos teisė susipažinti su byla yra apribota, nacionalinis teismas neatsižvelgė į tokius pareiškimus savo sprendime⁴¹⁰.

Šio sprendimo svarba pabrėžtina dar ir todėl, kad teisės susipažinti su byla pažeidimu skundėsi ne fizinis asmuo, o įmonė, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas išnagrinėjo bylą neatsižvelgdamas į tokį niuansą, todėl gali būti daroma išvada, kad procesinio šalių lygiateisiškumo principą Teismas pripažįsta juridiniams ir fiziniams asmenims ta pačia apimtimi.

Kuopila byloje pareiškėja skundėsi, kad jai nebuvo suteikta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą dėl to, kad jai nebuvo leista susipažinti su itin svarbiu įrodymu. Prokuroras jai pranešė apie atliktą papildomą tyrimą tik tuomet, kai apeliacinis teismas jau buvo priėmęs sprendimą. Aukščiausiasis teismas skundą atmetė ir negrąžino bylos nagrinėti žemesnės instancijos teismams, todėl pareiškėjai taip ir nebuvo suteikta galimybė pareikšti savo nuomonę dėl papildomų įrodymų ir tyrimo, nes ji tam tikrų, reikšmingų tyrimui, dokumentų kopijas gavo teismo procesui jau pasibaigus.⁴¹¹ EŽTT šioje byloje pareiškė, kad kiekviena šalis turi turėti racionalią galimybę pristatyti savo bylą tokiomis aplinkybėmis, kurios nepastato tos šalies į prastesnę nei oponentas padėtį.⁴¹²

⁴⁰⁹ *Ibid.*, paras. 55–56.

⁴¹⁰ *The Fortum Corporation v. Suomija*, *supra* note 130, paras. 33, 34, 40–45.

⁴¹¹ *Kuopila v. Suomija*, Nr. 27752/95, 2000 m. balandžio 27 d. EŽTT sprendimas, paras. 26–27.

⁴¹² EŽTT nurodė *Bulut v. Austria*, 1996 m. vasario 26 d. EŽTT sprendimas, Reports of Judgments and Decisions 1996-II, para. 47.

Kadangi pagrindinėje byloje dėl atlikto papildomo tyrimo prokuroras išreiškė apeliaciniam teismui savo nuomonę taip siekdamas įtakoti teismo sprendimą, EŽTT konstatavo, kad procedūrinis teisingumas reikalauja, jog tuomet ir pareiškėjas turėtų galimybę susipažinti bei įvertinti tą pačią kitai šaliai žinomą medžiagą. Šiuo atveju pareiškėjui nebuvo užtikrintas tinkamas dalyvavimas apeliacinės instancijos teisme, atitinkantis procesinio šalių lygiateisiškumo principą.⁴¹³

Keliose bylose, susijusiose su liustracijos procedūromis⁴¹⁴ EŽTT pripažino šalių lygybės principo pažeidimą atsižvelgdamas į nacionalinės teisės numatytus apribojimus ir kliūtis asmeniui liustracijos byloje susipažinti su slaptais bylos dokumentais, nors tokią teisę turėjo viešąjį interesą byloje ginantis komisijos narys, taip liustruojamus asmenis pastatant į kur kas prastesnę nei oponentas padėtį, tuo labiau, kad nebuvo galimybės tokį teisingumo trūkumą ištaisyti aukštesnėje instancijoje.⁴¹⁵ EŽTT konstatavo, kad išskyrus tuos atvejus, kai konkrečios bylos faktinės aplinkybės reikalauja kitokios išvados, negali būti preziumuojama, jog išlieka aktualus visuomeninis interesas riboti prieigą prie ankstesnių režimų klasifikuotos slaptos medžiagos. Jeigu šaliai, su kuria klasifikuota medžiaga yra susijusi, nesuteikiama prieiga prie visų arba daugumos dokumentų, yra smarkiai apribojamos jos galimybės prieštarauti saugumo tarnybos versijai⁴¹⁶.

Šalių procesinio lygiateisiškumo principas buvo nagrinėtas net konstitucinio teismo proceso kontekste. *Ruiz-Mateos* byloje pareiškėjas skundėsi neturėjęs galimybės susipažinti su valstybės advokato pateikta nuomone dėl ginčijamo teisės akto konstitucingumo ir dėl jo pateikti savo nuomonę. EŽTT pripažino, kad toks procesas pažeidė procesinės lygybės principą. Be to, buvo konstatuota, kad Konstituciniame Teisme sprendžiant ginčijamo teisės akto konstitucingumą, bylos šalis turėtų turėti teisę susipažinti su kitų bylos proceso dalyvių pateiktomis nuomonėmis ir jas komentuoti.⁴¹⁷ Kita vertus, reikia pažymėti, kad šioje byloje keli teisėjai pateikė atskirąją nuomonę pasisakydami, kad jų nuomone, šioje byloje EŽTK 6 straipsnis negalėjo būti taikomas susipažinimo su byla atžvilgiu, nes tokių reikalavimų taikymas procesui konstituciniame teisme kelia didelių problemų. Jų nuomone, ta nuostata yra taikytina baudžiamosiose bylose ir teisme nagrinėjant bylą tarp dviejų šalių. Teisingo bylos nagrinėjimo taisyklių, pavyzdžiui, rungtyniško proceso bei lygiateisiškumo principų, reikalavimo, kad posėdžiai būtų vieši, taikymas konstitucinių teismų atžvilgiu turėtų labai neigiamų padarinių valstybių konstitucinei pusiausvyrai ir ją deformuoti.⁴¹⁸

Taigi, pareiškėjų (*inter alia* juridinių asmenų) galimybę pateikti savo medžiagą ir argumentus⁴¹⁹ ir susipažinti su įrodymais (ypač tais, kuriuos pateikė ekspertai) EŽTT

⁴¹³ *Kuopila v. Suomija*, supra note 408, paras. 37–38.

⁴¹⁴ *Turek v. Slovakija*, Nr. 57986/00, ECHR 2006-II (extracts) ir *Matyjek v. Lenkija*, Nr. 38184/03, 2007 m. balandžio 24 d. EŽTT sprendimas.

⁴¹⁵ *Matyjek v. Lenkija*, *ibid.*, paras. 57, 60, 63, 64.

⁴¹⁶ *Ibid.*, para. 56.

⁴¹⁷ *Ruiz-Mateos v. Ispanija*, 1993 m. birželio 23 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 262.

⁴¹⁸ Partly dissenting opinion of judge Pettiti, approved by judges Lopes Rocha and Ruiz-Jarabo Colomer.

⁴¹⁹ *Olsson v. Švedija* (Nr. 1), 1988 m. kovo 24 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 130, para. 90.

savo praktikoje pripažįsta esminiais viso proceso teisingumo aspektais⁴²⁰. Sprendimus priimančių institucijų dokumentų neatskleidimas bylos šaliai gali lemti jų teisių pažeidimą, nes tai neigiamai paveikia jų galimybę įtakoti proceso rezultatą.⁴²¹ Todėl akivaizdu, kad norint užtikrinti „teisingą procedūrą“ bylos šalims turi būti suteikiama teisė susipažinti su kompetentingų institucijų turimais įrodymais pagal procesinio šalių lygiateisiškumo principą.⁴²²

2.1.2. Teisė susipažinti su byla Europos Sąjungos konkurencijos procedūrų metu

Europos Sąjungoje iš pradžių buvo vadovaujama požiūriu, kad atsižvelgiant į Komisijos vykdomų procedūrų administracinį pobūdį teisė susipažinti su bylos medžiaga neturi būti užtikrinama, tačiau įmonės turi būti informuotos apie faktus, kuriais grindžiami kaltinimai⁴²³. Vėliau, 1979 metais *Hoffmann La Roche* byloje Teisingumo Teismas pripažino, kad Komisija turi gerbti teises į gynybą, todėl įmonėms turi būti suteikiama galimybė administracinės procedūros metu pateikti savo nuomonę dėl pažeidimui pagrįsti pasitelktų faktų, aplinkybių ir dokumentų bei jų reikšmės, tačiau vėlgį, tai dar nereiškė priegios prie visos bylos medžiagos⁴²⁴. Tad, praktiškai iki 1980-ųjų pradžios, konkurencijos procedūrų metu įmonė, kurios atžvilgiu vykdomas tyrimas, turėjo priegią tik prie esminės Komisijos surinktos prieš ją informacijos.

1982 metais išplatintoje Vienuoliktoje konkurencijos politikos ataskaitoje (toliau – Ataskaita) Komisija konstatavo, kad įmonių teisė būti išklaustoms prieš priimant joms nepalankų sprendimą yra įgyvendinama persiunčiant pranešimą apie kaltinimą ir galimybę atsakyti į jį raštu ir, jei reikia, žodžiu. Atsižvelgiant į ETT praktiką⁴²⁵ administracinės procedūros metu gynybai reikalingos detalės pateikiamos pranešime dėl kaltinimų, kuris gali būti glaustas, tačiau su aiškiu faktų aprašymu, kuris pagrindžia Komisijos kaltinimus. Komisija nėra įpareigota įmonėms siųsti visus dokumentus, kuriais grindžiami kaltinimai, svarbu pateikti tik esminius dokumentus. Šitaip Ataskaitoje buvo konstatuota, kad įmonės jau turi galimybę komentuoti visus jiems pranešime apie kaltinimus pateikiamus dokumentus ir faktinę informaciją⁴²⁶. Buvo nurodyta, kad Komisija netgi leidžia įmonėms pačioms susipažinti su dokumentais, kai

⁴²⁰ *Johansen v. Norvegija*, 1996 m. rugpjūčio 7 d. EŽTT sprendimas, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-III, para. 66.

⁴²¹ *McMichael v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 16, para. 80.

⁴²² *Dowsett v. Jungtinę Karalystę*, Nr. 39482/98, ECHR 2003-VII, paras. 50–51.

⁴²³ Bylos 56-64 ir 58-64, *Consten ir Grundig v. Europos Bendrijų Komisija* [1966] ECR 299, para. 5; Byla C-58/64, *Grundig-Verkaufs GmbH v. Europos Bendrijų Komisija* [1966] ECR 00559.

⁴²⁴ Byla 85/76, *Hoffmann-La Roche & Co. AG v. Europos Bendrijų Komisija* [1979] ECR 00461, para. 14.

⁴²⁵ Komisija pasirėmė ETT sprendimais sujungtose bylose *Grundig-Consten*, *supra* note 420 ir sujungtose bylose C-41, 44 ir 45/69, *Quinine* [1970] ECR 661, 733, 769; Bylose C-48, 49 ir 51/69, *Dyestuffs* [1972] ECR 619, 713 ir 745; *Hoffmann-La Roche*, *ibid.*; Sujungtose bylose 209/78 iki 215/78 ir 218/78, *Fedetab* [1980] ECR 3125.

⁴²⁶ *Commission of the European Communities. Eleventh Report on Competition Policy* (Published in conjunction with the ‘Fifteenth General Report on the Activities of the European Communities in 1981’). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1982, paras. 22–23.

jos to paprašo siekdamas geriau suprasti bylą bei, kiek tai įmanoma, nuolat informuoja apie svarbias pranešimo apie kaltinimus dalis⁴²⁷.

Toliau Komisija nurodė svarstanti pripažinti netgi platesnius reikalavimus, nei tai yra padaręs Teismas savo praktikoje, ir su procesu susijusioms įmonėms duoti priegią prie konkrečios bylos medžiagos, išskyrus kitų įmonių verslo paslaptis bei Komisijos vidinius ar darbinius dokumentus. Komisijos nuomone, teisės į informaciją ir teisės į verslo paslaptį apsaugą tinkamo balanso klausimai turėtų būti sprendžiami kiekvienu konkrečiu atveju. Buvo nurodyta, kad nagrinėjamos ir kitos tokio konflikto sprendimo galimybės, pavyzdžiui, siūsti nekonfidencialią dokumento santrauką ar leisti susipažinti su dokumentais finansininkams ar patikėtiniams („*societe fiduciaire*“).⁴²⁸

Kitais metais išplatintoje Dvyliktoje konkurencijos politikos ataskaitoje Komisija konstatavo, kad įgyvendino praeitoje ataskaitoje minėtą pasiūlymą pripažinti platesnius reikalavimus, nei tai yra padaręs Teismas savo praktikoje ir patobulinti gynybos teisių užtikrinimą administracinių procedūrų metu: su tyrimu susijusioms įmonėms jau yra leidžiama susipažinti su jų bylos medžiaga⁴²⁹. Pranešimo apie kaltinimus priede Komisija pradėjo teikti visų turimų dokumentų toje byloje sąrašą, kartu pažymėdama, su kuriais dokumentais įmonė gali susipažinti Komisijos patalpose. Jei įmonė norėtų išnagrinėti tik kelis iš tų dokumentų, Komisija galėtų persiūsti jų kopijas. Tačiau dokumentai ar jų dalys, kurių sudėtyje yra kitų įmonių verslo paslaptys, Komisijos vidaus dokumentai, pavyzdžiui, užrašai, projektai ir kiti darbo dokumentai, kita pateikta konfidenciali informacija, pavyzdžiui, susijusi su asmenimis, norinčiais likti anonimiškais, Komisija laiko konfidencialia ir dėl to įmonėms neprieinama. Nepaisant to, jei įmonė pateikia motyvuotą prašymą dėl leidimo susipažinti su tokia informacija, kurią Komisija laiko konfidencialia, ji gali pateikti nekonfidencialią tokios informacijos santrauką⁴³⁰.

Todėl šių teigiamų pokyčių šviesoje ypatingai keistai nuskambėjo Pirmosios Instancijos Teismo *Hercules* sprendimas. Ieškovė skundėsi, kad jai nebuvo leista susipažinti su kitų įtariamųjų pasisakymais dėl pranešimo apie kaltinimus, kurie galėjo būti jai naudingi. Komisija teigė, kad ieškovei nebuvo atskleista tik įmonių verslo paslaptis sudaranti informacija, Komisijos darbiniai dokumentai ir kitų šalių pasisakymai dėl pranešimo apie kaltinimus, kurių Komisija ir neprivalo atskleisti. Pasiremdamas anksčiau praktika, kad nors ieškovei turi būti užtikrinta teisė pasisakyti dėl visų *Komisijos pranešime išdėstytų kaltinimų* ir *Komisijos pasitelktų įrodymų*,⁴³¹ tačiau nėra taisyklių, nustatančių Komisijos pareigą atskleisti šalims *visų bylos dokumentų turinį*⁴³², Pirmos instancijos teismas pabrėžė, kad Dvyliktąją ataskaita Komisija pati prisiėmė platesnius įsipareigojimus dėl leidimo susipažinti su bylos dokumentais, nei ES teismai yra nu-

⁴²⁷ *Ibid.*

⁴²⁸ *Ibid.*, paras. 24–25.

⁴²⁹ *Commission of the European Communities. Twelve Report on Competition Policy* (Published in conjunction with the ‘Fifteenth General Report on the Activities of the European Communities in 1981’). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1982, para. 34.

⁴³⁰ *Ibid.*, paras. 34–35.

⁴³¹ Tai buvo nustatyta byloje 322/81, *Nederlandsche BandenIndustrie Michelin N. V. v. Europos Bendrijų Komisija* [1983] ECR 3461, para. 7 ar p. 349.

⁴³² ETT tai įtvirtino bylose 43/82 ir 63/82 *VBVB ir VBBB v. Europos Bendrijų Komisija*, para. 25 iš p. 59.

statę savo jurisprudencijoje, todėl negali nuo jų nukrypti. Tačiau PIT nenagrinėjo, ar nesuteikdama galimybės susipažinti su kitų šalių pareiškimais dėl pranešimo apie kaltinimus, Komisija pažeidė gynybos teises, nes, PIT nuomone, tokį aspektą nagrinėti reikėtų tik tuo atveju, jei kitoks Komisijos sprendimas dėl priegios prie informacijos suteikimo būtų galėjęs lemti kitokią administracinės procedūros rezultatą. Tuo tarpu ieškovė neva galėjusi susipažinti su kitų šalių pareiškimais dėl pranešimo apie kaltinimus ruošiantis bylą nagrinėti PIT, tuose pareiškimuose neidentifikavo jokių jos gynybai naudingų įrodymų, kuriais būtų galėjusi remtis žodinio išklausymo metu. Todėl, PIT nuomone, saugu daryti išvadą, kad kitų bylos šalių pareiškimai ieškovei nebuvo naudingi, todėl faktas, kad su jais nebuvo leista susipažinti administracinės procedūros metu, negalėjo įtakoti Komisijos sprendimo išvados.⁴³³

Taip įmonių teisę susipažinti su Komisijos turima bylos medžiaga, taip pat ir kitų bylos šalių pareiškimais dėl kaltinimų, Teismas padarė priklausomą nuo tokios medžiagos suteikiamos naudos. Tokia išvada yra nepriimtina dėl kelių priežasčių. Pirmą, subjekto teisę susipažinti su byla negali būti priklausoma nuo bylos medžiagos pobūdžio (kiek tai neliečia konfidencialios informacijos ir darbinių Komisijos dokumentų). Įvertinti tokį medžiagos pobūdį įmonė turi *savarankiškai*. Kas daugiau, jei ne ji pati gali įvertinti, ar informacija yra tinkama jos gynybai, ar ne.

Antra, vadovaujantis PIT požiūriu, neleidama susipažinti su tam tikra bylos medžiaga Komisija tik tuo atveju pažeistų įmonės gynybos teises, jei ta medžiaga pasirodytų esanti naudinga kaltinamos įmonės gynybai. Keltinas klausimas, ar PIT norėjo pasakyti, kad jei tokia medžiaga įmonei būtų žalinga (pavyzdžiui, inkriminuojantys dokumentai), tuomet jos neatskleidimas nepažeistų teisės susipažinti su byla? Toks teisės susipažinti su byla interpretavimas visų pirma neatitinka PIT šitoje pačioje byloje nurodytos Komisijos pareigos pateikti procese dalyvaujančioms įmonėms visus dokumentus (išskyrus konfidencialią informaciją bei vidinius Komisijos dokumentus), kuriuos ji gavo atlikdama tyrimą, nepriklausomai nuo to, ar jie yra naudingi įmonėms, ar ne⁴³⁴.

Trečia, nagrinėjamu atveju įmonei buvo suteikta galimybė susipažinti su kitų įtariamųjų pareiškimais tik pateikus skundą Teismui, kuris konstatavo, kad jei įmonė tokiais pareiškimais nepasirėmė, reiškia jie nebuvo naudingi jos gynybai. Vadovaujantis tokia logika norėdama įsitikinti, kad kitų šalių pareiškimai tikrai nėra jai naudingi įmonė kas kartą turėtų apskųsti Komisijos sprendimą neleisti susipažinti su tokiais įtariamųjų pareiškimais, nes jų pobūdį naudingumo aspektu konstatuoja Teismas.

Teisingumo Teismas sprenddamas apskųstą PIT sprendimą *Hercules* byloje pažymėjo, kad konkurencijos taisyklių pažeidimą liečiančių sprendimų, kuriais skiriamos įmonėms baudos, atveju, jei dar nepriėmus tokio sprendimo proceso metu pažeidus Sąjungos pagrindinius principus pažeidžiamos įmonių gynybos teisės, tai gali lemti sprendimo panaikinimą. Tokios padėties neištaiso pats faktas, kad susipažinti su byla buvo leista vėlesnio proceso metu, konkrečiai, Komisijos sprendimo panaikinimo

⁴³³ Byla T-7/89, SA *Hercules Chemicals NV v. Europos Bendrijų Komisija* [1991] ECR II-01711, paras. 51–56.

⁴³⁴ *Ibid.*, para. 54.

siekiant Teisme. Toks būdas nepastato įmonės į tokią pačią padėtį, kaip ji būtų buvusi, jei būtų turėjusi galimybę iš karto susipažinti su byla.⁴³⁵

Tačiau ETT nuomone, įmonė netiesiogiai, bet neabejotinai pripažino, kad nesugebėjo įrodyti, jog kitų bylos šalių pareiškimus dėl kaltinimų galėjo panaudoti savo gynybai. ETT konstatavo, kad įmonė neturi įrodyti, jog jei būtų galėjusi susipažinti su kitų bylos šalių pareiškimais dėl kaltinimų, Komisijos sprendimas būtų buvęs kitoks; ji turi įrodyti, kad prašomus dokumentus ji būtų galėjusi panaudoti savo gynybai⁴³⁶.

Tačiau šie du aspektai – galėjimas įrodyti Komisijos sprendimo kitokios išvados galimybę bei gebėjimas įrodyti dokumentų naudai gynybai – yra betarpiškai susiję. Jei asmuo galėtų įrodyti dokumentų naudą jo gynybai (ko reikalauja ETT šiuo sprendimu), tai akivaizdu, kad tokia medžiaga patobulinta gynyba galėtų iš esmės įtakoti ir Komisijos galutinį sprendimą. Tačiau jei asmeniui nėra suteikiama galimybė susipažinti su tam tikra medžiaga, jis negali įrodyti nei vieno, nei kito aspekto, nes apskritai tegali spėlioti apie jos turinį.

Nuostabą 1999 metų *Hercules* sprendimas kelia dar ir dėl to, kad 1995 metais *Soda Ash* byloje PIT atmetė Komisijos argumentą, kad jos pareigūnai tikrinę ir pertikrinę visus dokumentus nerado jokių ieškovę išteisinančių įrodymų, todėl nebuvo reikalo juos atskleisti. Teismas kaip tik ir pabrėžė, jog Komisija viena pati negali nuspręsti, ar dokumentai gali pasitarnauti įmonės gynybai. Dėl konkurencijos byloms būdingų didelių dokumentų apimčių Komisija privalo suteikti galimybę suinteresuotos įmonės patarėjams susipažinti su dokumentais, kad jie galėtų įvertinti įrodomąją tokių dokumentų vertę.⁴³⁷ Teismas nurodė, kad atsižvelgiant į bendrąjį šalių procesinės lygybės principą, kuris reiškia, kad konkurencijos byloje ieškovė ir Komisija disponuoja tokia pačia informacija apie atitinkamus dokumentus, negali būti pritarta tokiam požiūriui, kad turėdama tam tikrus dokumentus Komisija pati viena nusprendžia dėl jų panaudojimo pažeidimui nustatyti, kai ieškovė neturėjo galimybes su jais susipažinti ir nuspręsti, naudoti ar ne juos savo gynybai.⁴³⁸

Įmonės teisės susipažinti su byla kontekste paminėtinas ir PIT sprendimas *Cimenteries* byloje. Ieškovė skundėsi, kad Komisija atsisakė leisti susipažinti su tam tikrais pranešimo apie kaltinimus skyriais (taip pat tais, kurie adresuoti kitoms įmonėms ir įmonių asociacijoms) bei suteikti prieigą prie tam tikros medžiagos. Tuo tarpu PIT nurodė, kad nors Komisijos atsisakymas leisti susipažinti su byla gali būti laikomas teisės į gynybą pažeidimu, jis iš esmės turi tik ribotą poveikį, būdingą parengiamajai priemonei – išankstinei administracinio proceso daliai. PIT nuomone, tik tos priemonės, kurios iš karto ir negrįžtamai įtakoja atitinkamos įmonės teisinę padėtį, galėtų pateisinti ieškinio dėl panaikinimo priimtinumą administraciniam procesui dar nepasibaigus⁴³⁹.

Jei būtų pripažįstama, kad egzistuojant teisei susipažinti su visa byla Komisijai dar nepriėmus sprendimo tokios teisės pažeidimas galėtų lemti viso Komisijos galutinio

⁴³⁵ Byla C-51/92 P, *Hercules Chemicals NV v. Europos Bendrijų Komisija* [1999] ECR I-04235, paras. 77–79.

⁴³⁶ *Ibid.*, paras. 80–81.

⁴³⁷ *Solvay SA*, *supra* note 209, para. 81.

⁴³⁸ *Ibid.*, para. 83.

⁴³⁹ *Cimenteries CBR SA*, *supra* note 318, para. 42.

sprendimo panaikinimą dėl gynybos teisių pažeidimo, tuomet, Teismo nuomone, visa procedūra būtų paversta niekine. Esant tokioms aplinkybėms, Komisija būtų priversta arba atsisakyti visos konkrečios bylos nagrinėjimo arba tęsti procedūrą, suteikiant atitinkamoms įmonėms dar vieną galimybę išsakyti savo nuomonę apie pateiktus kaltinimus atsižvelgiant į naują informaciją, į kurią jiems turėjo būti suteikta galimybė susipažinti. PIT nuomone, pastaruoju atveju, tinkamai atliekamos *inter partes* procedūros pakaktų visiškai atstatyti ieškovų teises ir privilegijas⁴⁴⁰.

Taigi, PIT padarė išvadą, kad Komisija atsisakydama ieškovėms atskleisti visus pranešimo apie kaltinimus skyrius bei suteikti joms galimybę susipažinti su visais Komisijos bylos dokumentais negali sukelti tokio pobūdžio teisinių pasekmių, kurios nedelsiant paveiktų įmonių interesus iki Komisijos sprendimo, pripažįstančio SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimą ir galimai nustatančio baudas, priėmimo⁴⁴¹.

Taigi, nepaisant to, kad pati Komisija savo Dvyliktąją ataskaita pripažino platesnę teisės susipažinti su byla apimtį, nei tai buvo padaryta ES Teismų praktikoje, *Cimenteries* sprendimas pademonstravo, kad šiai institucijai nukrypęs nuo priimtų įsipareigojimų Pirmosios Instancijos Teismas neskuba jų priminti. Manytina, kad tokia praktika iš esmės lemia teisinio netikrumo persmelktą atmosferą – Komisijai pakankamai aiškiai nubraižius ES konkurencijos proceso taisyklių „žemėlapi“ juo besivadaudamos įmonės vis tiek negali būti tikros, kad atsidurs tiksliai ten, kur buvo galima protingai to tikėtis.

PIT sprendimą *Dresdner Bank* byloje galima laikyti teisės susipažinti su byla apimties klausimo teigiama evoliucija. Čia ieškovės prieštaravo, kad tam tikri įrodymai, su kuriais Komisija atsisakė leisti susipažinti administracinio proceso metu, būtų naudojami jų atžvilgiu. PIT spręsdamas bylą priminė, kad jau ankstesnėje ES teismų praktikoje yra numatyta, kad pranešime apie kaltinimus reikia pakankamai aiškiai, nors ir glaustai, nurodyti visus kaltinimus, kad suinteresuotieji asmenys iš tikrųjų galėtų žinoti, kuo juos Komisija kaltina, nes tik tokiu atveju pranešimas apie kaltinimus gali atlikti Bendrijos reglamentuose jam nustatytą funkciją – pateikti įmonėms ir įmonių asociacijoms visą informaciją, kad jos galėtų veiksmingai pasinaudoti savo teise į gynybą prieš Komisijai priimant galutinį sprendimą. Iš esmės tik pranešime apie kaltinimus cituoti ar nurodyti dokumentai gali būti laikytini priimtinais įrodymais⁴⁴².

Teismo nuomone, dokumentą galima laikyti apkaltinamuoju įrodymu, tik jeigu jį Komisija naudoja įmonės padaryto pažeidimo konstatavimui pagrįsti. Norint įrodyti įmonės teisės į gynybą pažeidimą nepakanka įrodyti, jog per administracinę procedūrą ji negalėjo pareikšti savo nuomonės dėl dokumento, kuriuo buvo kaip nors pasiremta ginčijamame sprendime. Čia reikėtų atsiminti *Hercules* sprendime šiuo aspektu išreikštą ETT poziciją, kad įmonė turėtų įrodyti, kad prašomus dokumentus ji būtų galėjusi panaudoti savo gynybai⁴⁴³. Tuo tarpu *Dresdner Bank* sprendime PIT tokio reikalavimo nekėlė. Jo nuomone, įmonė turėtų įrodyti, jog Komisija tokiu dokumentu,

⁴⁴⁰ *Ibid.*, para. 47.

⁴⁴¹ *Ibid.*, para. 48.

⁴⁴² *Dresdner Bank AG*, *supra* note 241, paras. 155–157.

⁴⁴³ ETT sprendimo byloje *Hercules Chemicals NV*, *supra* note 432, paras. 80–81.

su kuriuo nebuvo leista susipažinti, rėmėsi ginčijamame sprendime kaip įrodymu, pagrindžiančiu tariamai padarytą pažeidimą⁴⁴⁴.

PIT ištyrė, kad konkrečiu nagrinėjamu atveju įmonės tariamas prisipažinimas buvo minimas dalyje „Šalių argumentai dėl faktinių aplinkybių išaiškinimo“, tuo tarpu Komisija šį pareiškimą ginčijamame sprendime pripažino apkaltinamuoju įrodymu ir juo rėmėsi savo rašytinėse pastabose, kai nė vienas iš ieškovų negalėjo susipažinti su kitų pranešimo apie kaltinimus adresatų atsakymais. Todėl Teismas padarė išvadą, kad remdamasi dokumentais, su kuriais jie negalėjo susipažinti administracinėje procedūroje, Komisija pažeidė ieškovų teisę į gynybą, todėl tokius dokumentus, kaip įrodinėjimo priemones, nurodė atmesti.⁴⁴⁵

Nors ši byla buvo nagrinėjama dar vadovaujantis Reglamento Nr. 17 nuostatomis, kuriose nebuvo tiesiogiai įtvirtinta teisė susipažinti su byla, galima manyti, kad PIT sprendimui įtakos padarė tuo metu jau galiojusio Reglamento Nr. 1/2003 nuostatos. Šis reglamentas, tiesa, gan lakoniškai įtvirtina, kad „[š]alys turi teisę susipažinti su Komisijos bylos medžiaga atsižvelgiant į teisėtą įmonių interesą apsaugoti savo verslo paslaptis“.⁴⁴⁶ Teisė susipažinti su bylos medžiaga netaikoma konfidencialiai informacijai ir Komisijos ar valstybių narių konkurencijos institucijų vidaus dokumentams, visų pirma, Komisijos ir valstybių narių konkurencijos institucijų korespondencijai ar valstybių narių konkurencijos institucijų tarpusavio korespondencijai, įskaitant dokumentus, parengtus pagal Komisijos ir valstybių narių konkurencijos institucijų bendradarbiavimą bei Patariamąjį komiteto veiklą reglamentuojančias nuostatas⁴⁴⁷.

Reglamentas (EB) Nr. 773/2004 dėl bylų nagrinėjimo Komisijoje pagal Sutarties 81 ir 82 straipsnius taip pat lakoniškai nurodo, kad jei reikalaujama, po pranešimo dėl kaltinimų Komisija suteikia prieigą prie bylos tokio pranešimo adresatams⁴⁴⁸. Iš tokių nuostatų nėra aišku, ar prie *visų* bylos dokumentų (išskyrus aiškiai nurodytas išimtis) šalys gali gauti prieigą. Be to, Reglamentas Nr. 773/2004 numato tam tikrą sąlygą prieigai suteikti: „jei reikalaujama“. Todėl kyla klausimas, ar šalys turi taip pat lakoniškai paprašyti leisti susipažinti su *visa* nekonfidencialia bylos medžiaga, ar turi nurodyti konkrečius jas dominančius dokumentus. Todėl išaiškinimų tenka dairytis kituose Komisijos priimtuose dokumentuose.

Su kokia informacija galima susipažinti, kada galima susipažinti ir kokios yra teisės susipažinti su byla įgyvendinimo procedūros detalios išdėsto toliau nagrinėjamo Komisijos pranešimo dėl teisės susipažinti su Komisijos dokumentais bylose pagal EB sutarties 81 ir 82 straipsnius, EEE sutarties 53, 54 ir 57 straipsnius bei Tarybos reglamentą (EB) Nr. 139/2004 taisyklių (toliau – Komisijos pranešimas arba Pranešimas)⁴⁴⁹ nuostatos.

⁴⁴⁴ *Dresdner Bank AG*, *supra* note 241, para. 158.

⁴⁴⁵ *Ibid.*, paras. 159, 160.

⁴⁴⁶ Reglamento Nr. 1/2003 27 straipsnio 2 dalis.

⁴⁴⁷ Reglamento Nr. 1/2003 11 ir 14 straipsniai.

⁴⁴⁸ Reglamentas (EB) Nr. 773/2004 15 straipsnio 1 dalis.

⁴⁴⁹ Komisijos pranešimas dėl teisės susipažinti su Komisijos dokumentais bylose pagal EB sutarties 81 ir 82 straipsnius, EEE sutarties 53, 54 ir 57 straipsnius bei Tarybos reglamentą (EB) Nr. 139/2004 taisyklių. (2005/C 325/07).

2.1.2.1. Informacijos apimtis

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad Pranešimas išsprendžia visus klausimus dėl teisės susipažinti su byla apimties: čia aiškiai numatyta, kad šalims turi būti suteikta teisė susipažinti su *visais* Komisijos bylą sudarančiais dokumentais, išskyrus vidaus dokumentus, įmonių verslo paslaptis arba kitą konfidencialią informaciją, kad remdamasi suteikta informacija šalys galėtų pilnai pareikšti savo nuomonę dėl preliminarių išvadų, pateiktų Komisijos kaltinimuose⁴⁵⁰. Komisijos byla apibrėžiama kaip visa Konkurencijos generalinio direktorato tyrimo metu gauta, parengta ir/ar sukaupta informacija, nepaisant laikmenos tipo, apimanti visas dabartines ir būsimas elektronines duomenų saugojimo formas⁴⁵¹. Jei Komisija ketina panaudoti kaltinimuose žodžiu gautą informaciją, turi būti sukurta ir į bylą įtraukta atitinkamos informacijos laikmena, kad įmonė turėtų galimybę susipažinti su jos turiniu ir pateikti pastabas dėl ta informacija paremtų Komisijos išvadų. Šis reikalavimas tiesiogiai įtvirtintas Pirmosios Instancijos Teismo sprendime *Danone*: „jei Komisija ketina savo sprendime panaudoti kitos pažeidime dalyvaujančios šalies pateiktą kaltinimą pagrindžiantį žodinį įrodymą, ji turi suteikti atitinkamai įmonei galimybę su juo susipažinti, kad ši galėtų veiksmingai pareikšti nuomonę dėl išvadų, kurias Komisija padarė remdamasi šiuo įrodymu. Prireikus ji turi tam parengti rašytinį dokumentą, kurį reikia pridėti prie bylos“⁴⁵².

Tačiau Komisija nurodo, kad tam, kad būtų užtikrintas šalių lygybės principas ir apsaugota jų teisė į gynybą, teisė susipažinti su byla suteikiama pateikus prašymą ir paprastai tik vieną kartą po Komisijos prieštaravimų šalims pranešimo. Dėl to dažniausiai nesuteikiama teisė susipažinti su kitų šalių atsakymais į Komisijos prieštaravimus.⁴⁵³

Pranešimo nuostatoje pavartotas terminas „dažniausiai nesuteikiama“ suponuoja, kad nors galimybės susipažinti su kitų šalių atsakymais nesuteikimas yra praktiškai taisyklė, tačiau, kaip ir kiekvienos taisyklės atveju, taip ir čia egzistuoja tam tikros išimtys. Įmonė gali tikėtis gauti prieigą prie vėlesniuose administracinio proceso etapuose po pranešimo apie kaltinimus pateikimo gautų dokumentų, jei jie gali būti laikytini naujais kaltinamaisiais ar išteisinamaisiais įrodymais, susijusiais su kaltinimais tai šaliai, įvardintais Komisijos pareiškime dėl prieštaravimų. Taip bus daroma ypač tais atvejais, kai Komisija ketina remtis naujais įrodymais⁴⁵⁴.

Taigi, šis Komisijos pranešimas neištaiso *Hercules* byloje PIT ir ETT priimtų sprendimų kritikuotos išdavos. „Dažniausiai nesuteikiant“ prieigos prie kitų šalių pasisakymų dėl kaltinimų, įmonei atimama galimybė savarankiškai įvertinti tokių pasisakymų pobūdį. Žinoma, jei kitų bylos šalių pasisakymus Komisija ketina naudoti byloje kaip kaltinamąjį įrodymą, jau iš *Dresden Bank* sprendimo⁴⁵⁵ aišku, kad visoms bylos šalims turi būti suteikiama teisė susipažinti su tokiais šalių pasisakymais. Tačiau Komisijai nusprendus, kad pasisakymai neturi apkaltinamojo pobūdžio, vadovaujantis Pranešimo nuostatomis, ji nesuteiks teisės su tais dokumentais susipažinti kitoms bylos

⁴⁵⁰ Komisijos pranešimas, para. 10.

⁴⁵¹ *Ibid.*, para. 8 ir 6 išnaša.

⁴⁵² 2005 Byla T-38/02, *Danone v. Europos Bendrijų Komisiją* [2005] II-4407.

⁴⁵³ *Ibid.*, para. 27 pirma pastraipa.

⁴⁵⁴ *Ibid.*, para. 27 antra pastraipa.

⁴⁵⁵ PIT sprendimo byloje *Dresdner Bank AG, supra* note 241, paras. 159, 160.

šalims. Tuo tarpu, akivaizdu, kad Komisija objektyviai negali įvertinti, ar tam tikri kitų šalių pasisakymų dėl kaltinimų aspektai nors ir netiesiogiai nesuapponuoja prie tų dokumentų prieigos prašančios įmonės nekaltumo. Tokius aspektus gali įvertinti tik pati įmonė.

Teisė susipažinti su byla suteikiama tik pranešimo apie kaltinimus adresatams ir tik nuo pranešimo dėl kaltinimų įteikimo, todėl įmonė neturi galimybės reikalauti kad Komisija dar iki to pranešimo informuotų apie savo disponuojamą informaciją. Tai logiška, nes informuodama apie jau surinktą informaciją ir dar nepateikdama pranešimo apie kaltinimus Komisija galėtų pakenkti tyrimo tikslams ir veiksmingumui, nes atitinkami subjektai galėtų tiksliai žinoti, kokios aplinkybės Komisijai jau žinomos, ir nuspręsti, ką nuo jos dar galima nusišlepti.⁴⁵⁶

Kaip jau minėta, teisė susipažinti su byla nesuteikiama automatiškai, o dar administracinės procedūros metu pranešimų apie kaltinimus adresatai turi pateikti atitinkamą prašymą⁴⁵⁷. Natūralu, kad tokio prašymo nepateikus įmonė leidžia suprasti, kad savo teise pasinaudoti neketina, todėl vėliau nebegali ginčyti, kad jai tokia teisė nebuvo suteikta. Pastebėtina, kad laikydamasi gero administravimo principo, Komisija paprastai informuoja suinteresuotus subjektus apie būtinybę pateikti tokį prašymą, nors ji to ir neprivalo daryti.

2.1.2.2. Konfidencialios informacijos problematika

Taigi, pranešimą dėl kaltinimų gavusios įmonės pateikusios atitinkamą prašymą, turi teisę susipažinti su visa Komisijos turima byla. Vis dėlto ši teisė nėra absoliuti ir turi būti suderinta su kitais teisėtais tam tikrų subjektų interesais. Todėl ši teisė ribojama pagal ES teismų praktikoje suformuluotus ir Reglamentų Nr. 1/2003 ir Nr. 773/2004 nuostatose kodifikuotus kriterijus: prieigos prie bylos teisė netaikoma verslo paslaptims, kitai konfidencialiai informacijai ir Komisijos arba valstybių narių konkurencijos institucijų vidaus dokumentams. Prieigos prie bylos teisė taip pat netaikoma korespondencijai tarp Komisijos ir valstybių narių konkurencijos institucijų arba pastarosios korespondencijai, jei tokia korespondencija yra Komisijos byloje⁴⁵⁸. Kitaip tariant, konfidenciali informacija apima:

i) vidaus dokumentus. Komisijos teigimu jie negali būti nei kaltinamieji, nei išteisinamieji, todėl neturi įrodomosios vertės ir nėra įrodymų, kuriais Komisija gali remtis nagrinėdama bylą, dalimi. Ypatingu vidaus dokumentų atveju laikomas Komisijos susirašinėjimas su kitomis valdžios institucijomis ir iš tų institucijų gauti vidaus dokumentai (tiek iš ES valstybių narių, tiek iš valstybių, kurios nėra Sąjungos narės)⁴⁵⁹, tačiau

⁴⁵⁶ Byla T-50/00, *Dalmine v. Europos Bendrijų Komisiją* [2004] II-2395, paras. 83 ir 110.

⁴⁵⁷ Reglamento Nr. 773/2004 15 straipsnio 1 dalis.

⁴⁵⁸ Reglamento Nr. 773/2004 15 straipsnio 2 dalis.

⁴⁵⁹ Komisija pateikia tokius susirašinėjimo pavyzdžius: Komisijos susirašinėjimas su valstybių narių konkurencijos institucijomis arba pastarųjų tarpusavio susirašinėjimas; Komisijos susirašinėjimas su kitomis valstybių narių valdžios institucijomis; Komisijos susirašinėjimas su ELPA priežiūros tarnyba ir ELPA valstybių valdžios institucijomis; Komisijos susirašinėjimas su valstybių, kurios nėra Bendrijos narės, valdžios institucijomis, įskaitant jų konkurencijos institucijas, ypač jeigu Bendrija su trečiąja valstybe yra pasirašiusi susitarimą, reglamentuojantį informacijos, kuria keičiamasi, konfidencialumą.

kartu nurodoma, kad teisė susipažinti su tokiais dokumentais suteikiama, jeigu juose yra prieš šalis nukreiptų kaltinimų, kuriuos Komisija turi iširti, arba tie dokumentai sudaro byloje turimus įrodymus taip pat kaip iš privačių šalių gauti dokumentai⁴⁶⁰.

Tokia nuostata visiškai atitinka sprendimą *Dresdner Bank* byloje, kur PIT atmetė kaip įrodymus tuos dokumentus, kuriais Komisija rėmėsi kaltinime, tačiau administracinėje procedūroje nesuteikė šalims prieigos prie jų.⁴⁶¹

Poreikis vidaus dokumentus saugoti nuo atskleidimo pateisinamas reikiamybe užtikrinti Komisijos pasitarimų slaptumą bei pareigūnų „laisvo mąstymo erdvę“⁴⁶². Byloje *NMH Stahlwerke* teismo nagrinėjimo metu Komisija nesutiko atskleisti tam tikrų vidinių dokumentų. Pirmosios Instancijos Teismas nurodė, kad nors atskleidus tam tikros institucijos vidinius dokumentus gali kilti pavojus patikimam jos veikimui, ši galimybė turėtų būti įvertinta atsižvelgiant į du konkuruojančius interesus – i) „administracinių veiksmų veiksmingumą“ ir ii) „administracinių veiksmų teisminės priežiūros“ būtinybę bei pagarbą principui *audi alteram partem*⁴⁶³.

Atsižvelgdamas į šiuos principus Teismas konstatavo, kad reikia Komisijos paprašyti identifikuoti dokumentus, klasifikuojamus kaip vidinius, kurie dėl jų specialaus pobūdžio ar turinio Komisijos laikomi neatskleistiniais ir dėl kiekvieno dokumento detalai paaiškinti, kodėl ji mananti, kad yra prasminga pripažinti tokį išskirtinį jų statusą, ir kur galima, pateikti nekonfidencialią jų versiją, bei konkrečias atsisakymo suteikti prieigą prie tų dokumentų priežastis.⁴⁶⁴

Tad, kai vidiniai dokumentai reglamentuoja tam tikrus aspektus, kuriuos Teismas turi išnagrinėti, jie turėtų būti pilnai atskleisti suinteresuotoms įmonėms. Net kai Komisija gali pateikti konkrečius ir detalius argumentus, pagrindžiančius dokumentų neatskleidimo būtinybę, turėtų būti pateikiamos nekonfidencialios tokių dokumentų versijos.⁴⁶⁵ Teisinėje literatūroje teigiama, kad tokios išvados svarba negali likti neįvertinta: nors tai liėtų atskirą Komisijos dokumentų atskleidimo klausimą teisminių procesų metu, PIT išdėstytos taisyklės gali būti taikomos ir dėl teisės susipažinti su vidiniais dokumentais konkurencijos administracinio proceso metu⁴⁶⁶.

ii) Kita suteiktinos susipažinti medžiagos išimtis – konfidenciali informacija. Ji apima dvejų rūšių dokumentus: tuos, kuriuose išdėstytos verslo paslaptys, ir tuos, kuriuose yra kita konfidenciali informacija, su kuria teisė susipažinti gali būti iš dalies arba visiškai apribota⁴⁶⁷. Pirmai kategorijai priskiriama informacija apie įmonės

⁴⁶⁰ *Ibid.*, para. 12, 15, 16.

⁴⁶¹ PIT sprendimo byloje *Dresdner Bank AG*, *supra* note 241, paras. 159, 160.

⁴⁶² Andreangeli, A. *EU Competition Enforcement and Human Rights*, *supra* note 41, p. 73.

⁴⁶³ Bylos T-134/94, T-136/94, T-137/94, T-138/94, T-141/94, T-145/94, T-147/94, T-148/94, T-151/94, T-156/94 ir T-157/94, *NMH Stahlwerke GmbH*, *Eurofer ASBL*, *Arbed SA*, *Cockerill-Sambre SA*, *Thyssen Stahl AG*, *Unimetal - Société française des aciers longs SA*, *Krupp Hoesch Stahl AG*, *Preussag Stahl AG*, *British Steel plc*, *Siderurgica Aristrain Madrid SL* ir *Empresa Nacional Siderurgica SA* prieš *Europos Bendrijų Komisiją*[1996] II-00537, paras. 73–74.

⁴⁶⁴ *Ibid.*, para. 76.

⁴⁶⁵ Levitt, M. Access to the file: The Commission's administrative procedures in cases under Articles 85 and 86. *Common Market Law Review*. 1997, 34(6): 1413–1444. p. 1428.

⁴⁶⁶ *Ibid.*, para. 1432.

⁴⁶⁷ Komisija tokią nuostatą parėmė PIT praktika byloje *Hercules Chemicals NV*, *supra* note 430, para. 54; Bylos T-23/99, *LR AF 1998 A/S v. Europos Bendrijų Komisiją* [2002] ECR II-1705, para. 170.

komercinę veiklą, kurios atskleidimas įmonei gali padaryti didelę žalą⁴⁶⁸. „Kitos konfidencialios informacijos“ kategorijai priskiriamos karinės paslaptys bei su verslo paslaptimi nesusijusi informacija, kurią galima laikyti konfidencialia, jeigu jos atskleidimu asmeniui arba įmonei būtų padaryta didelė žala. Atsižvelgiant į konkrečias kiekvienos bylos aplinkybes tokia informacija gali būti laikoma informacija apie įmones, kurios gali daryti labai didelį ekonominį ar komercinį spaudimą savo konkurentams arba verslo partneriams, klientams arba tiekėjams, taip pat informacija, kuria remdamosi šalys galėtų nustatyti pareiškėjų arba kitų trečiųjų šalių tapatybę, esant pagrįstam pastarųjų prašymui neatskleisti jų tapatybės.⁴⁶⁹

Nustačius tam tikrą teiktinos informacijos išimtį, iškart kyla įmonės teisės susipažinti su byla ir šalių, prašančių užtikrinti jų suteiktos informacijos konfidencialumą, teisingo balanso klausimas. Dėl to Teismas savo jurisprudencijoje yra nustatęs, kad būtinybė apsaugoti konfidencialią informaciją negali pažeisti įmonės gynybos teisių, todėl Komisija negali naudoti neatskleistinių faktų, aplinkybių ar dokumentų, jei tai neigiamai paveiktų įmonės galimybę sužinoti iš tokios informacijos Komisijos daromas išvadas.⁴⁷⁰

Hercules byloje PIT nurodė, kad Komisija turi suderinti konfidencialios informacijos apsaugos būtinybę su veiksmingu gynybos teisių užtikrinimo saugikliu⁴⁷¹ ir negali atmesti įmonių prašymų susipažinti su byla remdamasi bendra nuoroda į konfidencialumą⁴⁷².

Siekiant tokį balansą nustatyti, įmonės nėra absoliučiai atribojamos nuo konfidencialios informacijos turinio. Jeigu įmanoma, joms suteikiama teisė susipažinti su nekonfidencialiais originalios informacijos variantais, o jeigu konfidencialumą galima užtikrinti tik parengus atitinkamos informacijos santraukas, sudaroma galimybė susipažinti su tokiomis santraukomis⁴⁷³.

Taip pat ne bet kokia medžiaga patenka į prieš tai nurodytos konfidencialios informacijos sampratą – egzistuoja tam tikri reikalavimai tam, kad įmonei ar Komisijai panorėjus medžiaga netaptų saugotina ir neprieinama pranešimo dėl kaltinimo adresatams. Konfidencialumo apsauga negali būti suteikta vien todėl, kad įmonė tam tikrus

⁴⁶⁸ Komisija pateikia tokius pavyzdžius: techninė ir/ar finansinė informacija, susijusi su įmonės know-how, išlaidų vertinimo metodai, gamybos paslaptys ir procesai, tiekimo šaltiniai, pagamintos ir parduotos produkcijos kieki, užimamos rinkos dalys, klientų ir platintojų sąrašai, marketingo planai, išlaidų ir kainų struktūra bei pardavimo strategija.

⁴⁶⁹ Pirmosios Instancijos Teismas ir Teisingumo Teismas pripažino, kad pagrįsta atsisakyti atskleisti tokioms įmonėms laiškų, gautų iš jų klientų, turinį, nes toks atskleidimas gali sukelti riziką laiškų autoriams susilaukti atsakomųjų priemonių. Byla T-65/89, *BPB Industries and British Gypsum v. Europos Bendrijų Komisiją* [1993] ECR II-389; byla C-310/93P, *BPB Industries and British Gypsum v. Europos Bendrijų Komisiją* [1995] ECR I-865 ir susijungimų byloje (bylos T-221/95, *Endemol v. Komisiją* [1999] ECR II-1299, para. 69 ir byla T-5/02, *Laval prieš Europos Bendrijų Komisiją* [2002] ECR II-4381, para. 98 *et seq.*).

⁴⁷⁰ *BPB Industries plc ir British Gypsum* [1996], *ibid.*, paras. 25–26.

⁴⁷¹ PIT sprendimo byloje *Hercules Chemicals NV*, *supra* note 430, para. 54.

⁴⁷² PIT sprendimo *Lyburgse Vinyl Maatschappij NV*, *supra* note 232, para. 1018.

⁴⁷³ Komisijos pranešimas, para. 17.

duomenis pageidautų išlaikyti privačius, o turi būti tinkamai subalansuota su veiksmingos konkurencijos taisyklių įgyvendinimo poreikiu⁴⁷⁴.

Komisijos pranešime yra numatyti atitinkami kriterijai, kuriuos patenkinus informacija gali būti pripažįstama konfidencialia⁴⁷⁵. Yra įtvirtinta, kad informacija, kurią prašoma laikyti konfidencialia, turi priklausyti aukščiau apibūdintoms verslo paslapčių arba kitos konfidencialios informacijos kategorijoms, o priežastys, dėl kurių ginčijama, kad informacija laikytina verslo paslaptimi arba kita konfidencialia informacija, turi būti pagrįstos.⁴⁷⁶

Be to, byloje dėl Sutarties 101 ir 102 straipsnių pažeidimo informacijai suteikta konfidencialumo privilegija nepanaikina galimybės tokią informaciją atskleisti, jeigu ji yra būtina numanomam pažeidimui įrodyti arba gali būti reikalinga šaliai išteisinti. Tokiu atveju būtinybė užtikrinti šalių teisę į gynybą, suteikiant joms kuo platesnę galimybę susipažinti su Komisijos byla, gali būti svarbesnė nei būtinybė apsaugoti kitų šalių konfidencialią informaciją.⁴⁷⁷

Bet kokių atveju, kadangi bylos šalys neturi galimybės pareikšti savo nuomonę dėl konfidencialios informacijos reikšmės ir įrodomosios galios, Komisija negali ja remtis nustatydama Sutarties 101 ar 102 straipsnio pažeidimus.⁴⁷⁸

2.1.2.3. Bylas nagrinėjančio pareigūno institucijos problematika

Dvyliktąją ataskaitą dėl konkurencijos politikos praplėtusi šalių teisę susipažinti su byla Komisija dar nusprendė įsteigti Bylas nagrinėjančių pareigūnų pareigybę. Šiems pareigūnams, savo veiklą pradėjusiems nuo 1982 m. rugsėjo 1 d., buvo įtvirtinta užduotis užtikrinti, kad bylų nagrinėjimas būtų vykdomas tinkamai, tokiu būdu prisidedant prie proceso ir sprendimo objektyvumo. Atlikdami savo pareigas ir atsižvelgdami į konkurencijos taisyklių veiksmingo taikymo vadovaujantis teisės aktais ir Teisingumo Teismo nustatytais principais būtinybę, jie turi užtikrinti, kad gynybos teisių būtų laikomasi, bei kad rengiant Komisijos sprendimus konkurencijos byloje būtų deramai atsižvelgiama į visus svarbius faktus, tiek palankius, tiek nepalankius suinteresuotosioms bylos šalims⁴⁷⁹.

Komisija teigia, kad užtikrinti teisę būti išklaustyta yra bylas nagrinėjančių pareigūnų pagrindinis vaidmuo, kurį atlikdami šie pareigūnai gali: i) nagrinėti prašymus būti išklaustyta kaip bylos suinteresuotai trečiajai šaliai; ii) nagrinėti prašymus leisti dalyvauti žodiniame nagrinėjime; iii) nagrinėti ginčus, susijusius su galimybe susipažinti su Komisijos bylos medžiaga; iv) nagrinėti ginčus dėl terminų, skirtų atsakymams į kaltinimus, pratęsimu; v) organizuoti ir vadovauti žodiniame bylos nagrinėjimui bei pateikti apie jį ataskaitą Konkurencijos komisarui; vi) užtikrinti, kad galutinis

⁴⁷⁴ Andreangeli, A. *EU Competition Enforcement and Human Rights*, supra note 41, p. 71.

⁴⁷⁵ Komisijos pranešimas, paras. 21–25.

⁴⁷⁶ *Ibid.*, para. 22.

⁴⁷⁷ *Ibid.*, para. 24.

⁴⁷⁸ *SA Musique Diffusion française ir kt.*, supra note 225, para. 29.

⁴⁷⁹ *Ibid.*, para. 36.

Komisijos sprendimas nebūtų grindžiamas kaltinimais, dėl kurių proceso šalys neturėjo galimybės pasisakyti⁴⁸⁰.

Jeigu šalis mano, kad, susipažinusi su byla, ji savo gynybos tikslais privalo susipažinti su tam tikra informacija, su kuria jai nebuvo suteikta teisė susipažinti, pradžioje ji gali pateikti Konkurencijos generaliniam direktoratui motyvuotą prašymą šiuo klausimu. Jeigu ši institucija negali patenkinti prašymo ir jei šalis nesutinka su tokiu neigiamu atsakymu, klausimą sprendžia Bylą nagrinėjantis pareigūnas pagal savo įgaliojimų apimtį⁴⁸¹. Jei asmuo nepasinaudos galimybe kreiptis į tokį pareigūną, gali būti laikoma, kad jis sutinka su Komisijos generalinio sekretoriato motyvais neleisti susipažinti su byla.⁴⁸²

Galvęs įmonės prašymą bylas nagrinėjantis pareigūnas nusprendžia suteikti pilną ar dalinę prieigą prie tam tikrų dokumentų, arba priima motyvuotą sprendimą, kodėl prieigos galimybė neturėtų būti suteikta. Beje, „dalinė“ prieiga turėtų būti suprantama kaip reiškianti: (i) teisė susipažinti tik su Komisijos turimos informacijos dalimi, arba (ii) priemonės, kuriomis suteikiama prieiga yra kažkaip ribojamos (pvz., „duomenų kambario“ procedūros būdas)⁴⁸³.

Nors bylas nagrinėjantis pareigūnas yra kvalifikuotas asmuo, nepriklausomas nuo Konkurencijos generalinio direktorato ir užtikrinantis teisingą konkurencijos pažeidimų nagrinėjimo procesą⁴⁸⁴, tačiau jis nėra tapatus administraciniam teisėjui, kaip tai yra Jungtinėse Amerikos Valstijose, o jo vykdoma procedūra neprilygsta teisminiam nagrinėjimui⁴⁸⁵ bei jo sprendimai negali būti skundžiami Sąjungos teismams.⁴⁸⁶ Todėl jo atsisakymą suteikti prieigą prie bylos šalis gali ginčyti tik *ex-post* galutinio sprendimo panaikinimo proceso metu.

Tuo tarpu, kaip buvo išanalizuota, Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžia, kad įrodymų atskleidimo klausimų sprendimas teisme yra pagrindinis procesinio šalių lygybės principo apsaugos garantas. Todėl faktas, kad Bylas nagrinėjantis pareigūnas gali priimti sprendimus, įtakojančius įmonių teisę susipažinti su byla, tačiau tokių sprendimų pagrįstumas negali būti patikrintas teisminėje institucijoje, bent jau pagal EŽTT praktiką, atrodo, prasilenkia su būtinybe užtikrinti veiksmingą įmonių teisę susipažinti su byla pagal procesinį šalių lygiateisiškumo principą ir, tokiu atveju, teise į teisingą procesą administracinėje procedūroje sprendžiant „baudžiamojo kaltinimo“

⁴⁸⁰ 2011 m. spalio 13 d. Europos Komisijos Pirmininko sprendimas Nr. 2011/695/EU dėl bylas nagrinėjančio pareigūno pareigybės ir įgaliojimų nagrinėjant tam tikras konkurencijos bylas. OL 2011 L L 275, p. 29. 5, 6, 7, 9, 10–14, 16 punktai.

⁴⁸¹ Guidance on procedures of the Hearing Officers in proceedings relating to Articles 101 and 102 TFEU, para. 14.

⁴⁸² *Mannesmannröhren-Werke AG*, *supra* note 27, para. 51 *et seq.*

⁴⁸³ Guidance on procedures of the Hearing Officers in proceedings relating to Articles 101 and 102 TFEU, para. 15.

⁴⁸⁴ European Commission, The Hearing Office. Guidance on procedures of the Hearing Officers in proceedings relating to Articles 101 and 102 TFEU (ex- articles 81 and 82 EC) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-06]. <http://ec.europa.eu/competition/consultations/2010_best_practices/hearing_officers.pdf>.

⁴⁸⁵ Flattery, J. Balancing Efficiency and Justice in EU Competition Law: Elements of Procedural Fairness and their Impact on the Right to a Fair Hearing. *The competition law review*. 7(1): 53–81, p. 59.

⁴⁸⁶ Andreangeli, A. *EU competition enforcement and human rights.*, *supra* note 41, p. 90.

klausimus. Dėl to literatūroje teigiama, kad galima abejoti visos administracinės stadijos iki Komisijos sprendimo priėmimo teisingumu.⁴⁸⁷

Tokia išvada yra labai kategoriška. Kaip Pirmosios Instancijos Teismas konstatavo *Dresdner Bank* byloje, apkaltinančių įrodymų, su kuriais šaliai nebuvo leista susipažinti, Komisija negali naudoti siekdama pagrįsti pranešimą apie kaltinimus, tačiau bendrai paėmus įmonė turi turėti galimybę įrodymus vertinti pati. Tokią išvadą patvirtina ir EŽTT Didžiosios kolegijos teiginys, kad teisingo baudžiamojo proceso pagal 6 straipsnį teisė apima teisę atskleisti visus kaltintojo turimus įrodymus – tuos, kurie suponuoja įtariamojo kaltę ir tuos, kurie yra jo naudai⁴⁸⁸. Tai ypač svarbu atsižvelgiant į tai, kad Bylas nagrinėjantis pareigūnas nelaikytinas nepriklausoma teismine institucija, todėl jo sprendimai dėl įmonių skundų atitinkamais klausimais nėra laikomi užtikrinančiais adekvačią gynybos teisių apsaugą, kokią užtikrina teisiniai sprendimai.

Kaip minėta anksčiau, procesinį šalių lygiateisiškumą Europos Žmogaus Teisių Teismas savo praktikoje pripažįsta vienu iš esminių viso proceso teisingumo aspektu.⁴⁸⁹ Todėl abejotina, kad įmonės teisės susipažinti su byla suvaržymą Teismas laikytų proporcinga ir tinkama priemone jei nebūtų užtikrinta galimybė jos teisingumą ir teisėtumą patikrinti nepriklausomoje ir nešališkoje teisminėje institucijoje. Tiesa, EŽTT Didžioji kolegija yra pripažinusi, kad kartais gali būti būtina nesuteikti priegios prie tam tikrų įrodymų dėl viešųjų interesų gynimo⁴⁹⁰. Tačiau ES konkurencijos teisės pažeidimu kaltinamai įmonei neatskleisdama įrodymų, kuriais pagrįdžia savo kaltinimų, Komisija negali pasiremti viešojo intereso gynimu. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad Komisija savo gairėse turėtų aiškiai įtvirtinti galimybę įmonei susipažinti su kitų toje byloje įtariamųjų pareiškimais, juo labiau, kad tai būtų mažesnė administracinė našta nei stiprinti Bylas nagrinėjančio pareigūno funkcijas arba numatyti galimybę jo atsakymus skųsti ES teismams.

2.2. Teisė pateikti pastabas dėl pranešimo apie kaltinimus arba teisė į rungtynišką procesą

Su procesiniu šalių lygiateisiškumo principu (arba teise susipažinti su byla) yra ypatingai susijęs rungtyniško proceso principas. E. Laužiko, V. Mikelėno ir V. Nekrošiaus nuomone, civilinio proceso metu proceso rungtimosi principas yra kitų – procesinio šalių lygiateisiškumo, teisėjo nešališkumo bei neutralumo ir kt. – principų garantija.⁴⁹¹

ES konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamų įmonių teisė pateikti pastabas dėl pranešimo apie kaltinimus buvo įtvirtinta dar Reglamente 17/62. Ši teisės aktą pakeitusiame Reglamente Nr. 1/2003 ji taip pat reglamentuojama. Atsižvelgiant į Strasbūro teismo praktikoje įtvirtintus šalių rungtimosi principo užtikrinimo reikalavimus svarbu išnagrinėti konkurencijos procedūrų metu užtikrinamą dviejų pakopų teisės pasisakyti procedūrą, t. y. teisę į rašytinį nuomonės pateikimą bei žodinį išklausymą, nes

⁴⁸⁷ *Ibid.*

⁴⁸⁸ *A. ir kiti v. Jungtinę Karalystę* [GC], Nr. 3455/05, ECHR 2009, para. 205.

⁴⁸⁹ *Johansen v. Norvegiją*, *supra* note 417, para. 66.

⁴⁹⁰ *A. ir kiti v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 485, para. 205.

⁴⁹¹ Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 397, p. 175.

tam tikri šių procedūrų aspektai, pavyzdžiui, byloje dalyvaujančių asmenų tapatybės įslaptinimas ar žodinių išklausimų procedūros neviešas pobūdis kelia klausimų dėl atitikimų EŽTT išvystytiems rungimosi principo reikalavimams.

Svarbu pastebėti, kad EŽTT yra nagrinėjęs juridinių asmenų skundus dėl teisės į rungtynišką procesą suvaržymo, tačiau nepažymėjo, kad ši teisė tokiems asmenims turėtų būti pripažįstama siauresne apimtimi nei fizinių asmenų atžvilgiu. Pavyzdžiui, *Ringier Axel Springer Slovakia, A.S. prieš Slovakiją* byloje įmonei skundžiantis, kad nacionalinis teismas nepersiusdamas kitos proceso šalies pastabų nesudarė galimybes išreikšti nuomonę dėl tokio dokumento, EŽTT konstatavo, kad teisė į rungtynišką procesą nėra absoliuti ir jos apimtis gali skirtis atsižvelgiant į kiekvienos bylos konkrečias aplinkybes⁴⁹². Kita vertus, niekas šiame Teismo sprendime dėl priimtumo neleidžia daryti išvados, kad teisės į rungtynišką procesą apimtį šioje konkrečioje byloje lėmė pareiškėjo specifika (kad pareiškėjas nebuvo fizinis asmuo), todėl galima teigti, kad fiziniams ir juridiniams asmenims Europos Žmogaus Teisių Teismas iš esmės pripažįsta vienodos apimties teisę į rungtynišką procesą⁴⁹³. Tokia prezumpcija turėtų būti laikoma teisinga bent jau iki tol, kol minėtų teisės subjektų formos skirtumai nelemia kitų bylos nagrinėjimui svarbių aplinkybių, dėl kurių Teismas galėtų pripažinti kitokią teisės apimtį.

2.2.1. Rungtyniško proceso reikalavimai EŽTT praktikoje

EŽTT praktikoje rungtyniško proceso principas reiškia, kad bylos šalis civilinėje ar baudžiamojoje byloje turi turėti galimybę žinoti ir komentuoti visus įrodymus, pastabas, nuomones, pateiktas kitos bylos šalies ar prokuroro baudžiamojoje byloje, taip pat ir tada, kai įrodymai ar pastabos yra pateiktos nepriklausomo nacionalinės institucijos atstovo.⁴⁹⁴

Teisė į rungtynišką procesą yra neatsiejama nuo teisės apklausti liudytojus, nukentėjusiuosius ar ekspertus, nes teisė būti išklausytam – tai ne tik galimybė pateikti įrodymus savo naudai ir žinoti visus įrodymus tiek asmens naudai, tiek jo nenaudai, tačiau ir teisė užduoti klausimus gynybos ir kaltinimo liudytojams.⁴⁹⁵ Tiesa, kaltinamasis turi įrodyti, kodėl vieno ar kito liudytojo iškvietimas ir apklausimas bei jo duoti parodymai

⁴⁹² *Ringier Axel Springer Slovakia, A.S. v. Slovakiją*, Nr. 41262/05, 2011 m. liepos 26 d. EŽTT sprendimas.

⁴⁹³ Fizinių ir juridinių asmenų skirtumai nebuvo pažymėti EŽTT nagrinėjant įmonių skundus dėl rungtyniško proceso (dažnai kartu su šalių lygiateisiškumo principu) pažeidimų bylose *Benet Praha, SPOL. S R.O., v. Čekiją*, Nr. 33908/04, 7937/05, 25249/05, 29402/05 ir 33571/06, 2011 m. vasario 24 d. EŽTT sprendimas; *European University Press GmbH v. Austriją*, Nr. 36942/05, 2010 m. birželio 24 d. EŽTT sprendimas; *Motion Pictures Guarantors LTD v. Serbiją*, Nr. 28353/06, 2010 m. birželio 8 d. EŽTT sprendimas (dėl teisės į viešą ir rungtynišką procesą) ir pan.

⁴⁹⁴ L. Štarienė nurodo bylas: *Kress v. Prancūziją* [GC], Nr. 39594/98, 2001 m. birželio 7 d. EŽTT sprendimas, para. 65; *Augusto v. Prancūzija*, Nr. 71665/01, 2007 m. sausio 11 d. EŽTT sprendimas, para. 50; *Göc v. Turikiją* [GC], Nr. 36590/97, 2002 m. liepos 11 d. EŽTT sprendimas, paras. 31–37; *Rowe ir Davis v. Jungtinę Karalystę* [GC], Nr. 28901/95, 2000 m. vasario 16 d. EŽTT sprendimas, para. 60.

⁴⁹⁵ *Jussila v. Suomiją*, *supra* note 197, para. 40.

gali būti svarbūs siekiant byloje nustatyti tiesą.⁴⁹⁶ Nacionaliniai teismai nėra įpareigoti kviesti ar apklausti kiekvieną kaltinamojo nurodytą liudytoją, nukentėjusįjį ar kitą bylos proceso dalyvį, be to, EŽTT, nebūdamas ketvirtąja instancija netikrina, ar nacionaliniai teismai tinkamai nusprendė dėl liudytojų iškvietimo ir apklausos ir tik labai retais atvejais konstatuoja šiuo pagrindu esant Konvencijos pažeidimą.⁴⁹⁷

Įdomu, kad byloje *Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A* Europos Žmogaus Teisių Teismas sprendė rungtyniško proceso Europos Teisingumo Teisme klausimą. Nors pareiškimas buvo nukreiptas prieš Europos Sąjungą, kuri nėra Konvencijos narė, EŽTT ėmėsi spręsti Nyderlandų valstybės atsakomybės klausimą dėl vykstančio proceso Teisingumo Teisme. Pareiškėjas skundėsi neturintis galimybės pasisakyti dėl generalinio advokato nuomonės, kuria remdamasis Teisingumo Teismas priėmė sprendimą. EŽTT sprenddamas klausimą dėl rungtyniško proceso užtikrinimo nurodė, kad pareiškėjas nesugebėjo pateikti įtikinamų argumentų, kodėl turėtų būti atnaujintas bylos nagrinėjimas Teisingumo Teisme, t. y. kuo toks bylos atnaujinimas būtų buvęs naudingas ar reikalingas, todėl EŽTT pripažino, kad pareiškėjo skundas yra nepagrįstas⁴⁹⁸.

Rungtyniško proceso principo užtikrinimas ypatingai daug problemų kelia tada, kai liudytojai yra įslaptinti. *Kostovski prieš Nyderlandus* byloje EŽTT labai aiškiai išdėstė pagrindinius bendruosius anoniminių liudytojų parodymų ir kaltinamojo teisių principus. Pareiškėjas skundėsi, kad buvo nuteistas remiantis dviejų įslaptintų liudytojų parodymais, iš kurių vienas tiesiog kartą paskambino policijai ir anonimiškai paliko žinutę apie pareiškėjo neva įvykdytą nusikaltimą, o kitas ateidavo į policijos nuovadą ir anonimiškai suteikdavo informaciją apie pareiškėją ir jo veiklą. Pastarasis liudininkas buvo apklaustas policijoje ir bylą tiriančio pareigūno, tačiau nė vienas iš jų nedalyvavo jokiam teismo posėdyje. EŽTT pripažino, kad anoniminių liudytojų parodymai nepažeidžia Konvencijos *per se*, bet jei kaltintojo liudininkams yra taikomas anonimiškumas, gynybos teisės yra apribojamos. Tokie patiriami suvaržymai turi būti atsverti teisminės valdžios taikomomis procedūromis, o pareiškėjui turi būti suteikta tinkama galimybė patikrinti anoniminių liudytojų parodymų patikimumą ir tikrumą, juos ginčyti bei pačiam apklausti liudytoją jam duodant parodymus arba vėlesnėse proceso stadijose⁴⁹⁹. Pabrėžtina anoniminių liudytojų parodymų patikimumo patikros svarba, nes toks liudytojas gali būti: a) nepatikimas dėl subjektyvių priežasčių, susijusių su asmenine istorija; b) praeityje galėjo turėti su kaltinamuoju neatskleistų santykių, lėmusių išankstinį nusistatymą prieš jį; c) gali rengti sąmokslą prieš kaltinamąjį.⁵⁰⁰ Taip pat pabrėžtina, kad anoniminių liudytojų parodymai, kurių kaltinamajam nėra gali-

⁴⁹⁶ *Perna v. Italiją*, Nr. 48898/99, ECHR 2003-V, para. 29; *Engel ir kiti v. Nyderlandus*, *supra* note 14, para. 91; *Butkevičius v. Lietuvą* (dec.), Nr. 48297/99, 2000 m. lapkričio 28 d. EŽTT nutarimas.

⁴⁹⁷ Štarienė, L., *supra* note 37, p. 274.

⁴⁹⁸ *Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A v. Nyderlandus* (dec.), Nr. 13645/05, 2009 m. sausio 20 d. EŽTT nutarimas.

⁴⁹⁹ *Kostovski v. Nyderlandus*, *supra* note 28.

⁵⁰⁰ Explanatory Memorandum. Recommendation No. (97)13 of the Committee of Ministers to Member States On Intimidation of Witnesses and Rights of Defence [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-14]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=584079&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>>.

mybės ginčyti, negali būti vieninteliai ar lemiantys asmens kaltę.⁵⁰¹ Nediskutuotina ir tai, kad tuo atveju, kai kaltinamajam ne tik nėra sudaroma galimybė apklausti byloje svarbius liudytojus, tačiau to nepadaro ir teismai, pripažįstamas teisės į teisingą teismą pažeidimas.⁵⁰²

Iš vėlesnės EŽTT praktikos galima daryti išvadą, kad sprendžiant kausimą dėl gynybos teisių pažeidimo apklausiant anoniminius liudininkus visų pirma esminę reikšmę turi anonimiškumo statuso suteikimo pagrįstumas ir liudytojo patikimumo įvertinimas. *Kok prieš Nyderlandus* byloje pareiškėjas skundėsi, kad nebuvo nustatyta reali būtinybė suteikti liudytojų anonimiškumo statusą, kad gynyba neturėjo tinkamos galimybės pati apklausti liudytoją, o ir kai kurie jos raštu pateikti klausimai, nepavojingi liudytojo anonimiškumo išlaikymui, pavyzdžiui dėl tariamo nusikaltimo datos, liko neatsakyti, be to, pareiškėjo nuteisimas didžiąja dalimi rėmėsi tokiais anoniminių parodymais. Teismas, priminęs, kad nėra ketvirtoji instancija, netyrė, ar nacionalinis teismas nepadarė fakto ar teisės klaidų gynybai neleisdamas užduoti konkrečių klausimų liudininkui. Tačiau EŽTT kreipė didelį dėmesį į tai, kuo nacionalinis teismas rėmėsi vertindamas anoniminių liudininko patikimumą bei tokio jo statuso reikalingumą. Ištyręs faktines aplinkybes jis konstatavo, kad nacionalinis teismas vadovavosi ne tik savo požiūriu atitinkamais klausimais, tačiau įvertino ir kitų kompetentingų asmenų nuomonę, todėl jo sprendimai dėl liudininko statuso ir patikimumo buvo pakankamai pagrįsti. Įvertinęs tokio liudininko apklausos procedūrą EŽTT konstatavo, kad pareiškėjui suteikus teisę pateikti klausimus raštu (buvo pateikta apie 90 klausimų), sudarius galimybę klausytis apklausos (su audio kliūtimis – pakeitus liudininko balsą), argumentavus kiekvieno nepateikto atsakymo priešastis, viešo posėdžio metu pareiškėjui leidžiant apklausti liudininką apklaususią teisėją, įslaptinto liudytojo apklausa prilygo viešam posėdžiui, todėl gynybos teisės nebuvo pažeistos.⁵⁰³

Jau pačioje pradžioje atskleistą EŽTT poziciją dėl teisės į rungtynišką procesą neabsoliutaus pobūdžio sukonkretinti sunku, nes, kaip minėta, Teismas teigia, kad teisės ribos priklauso nuo kiekvienos konkrečios situacijos⁵⁰⁴: asmuo ne visada gali besąlygiškai reikalauti pateikti įrodymus, atsakyti į pateiktą nuomonę ar apklausti tam tikrus gynybos ar kaltinimo liudytojus ar nukentėjusiuosius⁵⁰⁵. EŽTT Didžioji kolegija konstatavo, kad net nagrinėjant baudžiamojo kaltinimo klausimą pagal Konvencijos 6 straipsnį gali būti pripažįstami teisės į rungtynišką procesą apribojimai, jeigu tai griežtai būtina dėl svarbaus prieštaraujančio visuomeninio intereso, pavyzdžiui, nacionalinio saugumo, tam tikrų policijos tyrimo metodų slaptumo svarbos ar kito asmens pagrindinių teisių apsaugos. Tačiau net jei būtina imtis tokių priemonių, tuomet teisminių institucijų taikomos procedūros turi pakankamai kompensuoti asmens patiriamus sunkumus. Kitokiu atveju negalima konstatuoti, kad procedūra buvo teisinga.⁵⁰⁶

⁵⁰¹ *Kostovski v. Nyderlandus*, supra note 28, para. 44; *Birutis ir kiti v. Lietuvą*, Nr. 47698/99 ir 48115/99, 2002 m. kovo 28 d. EŽTT sprendimas, paras. 29, 32.

⁵⁰² *Ramanauskas v. Lietuvą* [GC], Nr. 74420/01, ECHR 2008, para. 71.

⁵⁰³ *Kok v. Nyderlandus* (dec.), Nr. 43149/98, ECHR 2000-VI

⁵⁰⁴ *Ringier Axel Springer Slovakia v. Slovakiją*, supra note 489, para. 85.

⁵⁰⁵ Štarienė, L., supra note 37, p. 268.

⁵⁰⁶ *A. ir kiti v. Jungtinę Karalystę*, supra note 485, para. 205.

Kitaip tariant, visuomet turi būti nustatoma tinkama pusiausvyra tarp gynybos ir kaltintojo teisių.

Bandant nustatyti, kokios kompensavimo priemonės galėtų būti pateisinti gynybos teisių suvaržymą paminėtina *Jasper* byla, kurioje EŽTT nustatė, kad teisės į gynybą apribojimas buvo pakankamai kompensuotas, nes byloje svarbius įrodymus, kuriais, beje, kaltintojas nesirėmė, *ex parte* išanalizavo ikiteisminio tyrimo teisėjas ir nusprendė, kad jų negalima atskleisti, nes viešasis interesas išlaikyti juos paslapyje nusverė tą naudą, kurią atskleidimas būtų suteikęs gynybai. Nepripažindamas EŽTK 6 straipsnio pažeidimo Teismas pabrėžė, kad buvo ypatingai svarbu, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas, gerai žinodamas bylos aspektus, ieškodamas dviejų konkuruojančių interesų balanso ėmėsi priemonių, kad gynyba būtų nuolat informuojama bei galėtų pateikti pastabas ir dalyvauti sprendimų priėmimo procese, kiek buvo įmanoma neatskleidžiant paslapyje siektos išlaikyti medžiagos⁵⁰⁷. Priešingai, *Edwards ir Lewis prieš Jungtinę Karalystę* byloje EŽTT nustatė, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo vykdyta *ex parte* procedūra nebuvo pakankama norint užtikrinti teisingą bylos nagrinėjimą, nes pareiškėjui buvo neatskleista baudžiamąjį kaltinimą lietuvių ar būtų galėjusi liesti medžiaga, kuri galėjo būti lemiamos reikšmės jo teisminių procesų rezultatams⁵⁰⁸. Tariamoji nuosaka – „būtų galėjusi liesti kaltinimą“, „galėjo būti lemiamos reikšmės“ atskleidžia itin plačią rungtyniško proceso principo taikymo apimtį, apimančią ir potencialumo aspektą. Kitaip tariant, net jei pareiškėjui neatskleista medžiaga nelietė baudžiamojo kaltinimo klausimų ir neturėjo lemiamos reikšmės teismo proceso rezultatui, teisė į rungtynišką procesą vis tiek reikalavo ją atskleisti (arba teismo proceso metu užtikrinti tinkamą tos teisės suvaržymo kompensaciją).

Apibendrinant galima teigti, kad teisė į rungtynišką procesą apima teisę žinoti ir komentuoti visus kaltintojo bei kitų bylos šalių pateiktus įrodymus, pastabas, nuomones, pozicijas ir pan. Fiziniais ir juridiniams asmenims šios teisės apimtis yra vienoda ir priklauso nuo konkrečios bylos faktinių aplinkybių. EŽTT pripažįsta, kad asmens teisė į rungtynišką procesą galima suvaržyti svarbaus viešojo intereso labui, tačiau net ir tuomet teisminis procesas turėtų būti toks, kad tinkamai kompensuotų gynybos suvaržytas teises.

Iškirtina įslaptintų liudytojų problematika. Tokių liudytojų parodymai negali būti vieninteliai ar lemiantys kaltinamo asmens nuteisimą⁵⁰⁹. Itin svarbu, kad vykstančių procesų metu būtų aiškiai ištiriamas anoniminių liudytojų parodymų patikimumas: geriausia, jei pačiam kaltinamajam sudaromos sąlygos užduoti klausimus tokiems liudytojams, tačiau imdamasis reikiamų priemonių suvaržytoms gynybos teisėms kompensuoti itin kruopščią tokių liudytojų apklausą gali vykdyti ir teismas. Tuo atveju, kai kaltinamajam ne tik nėra sudaroma galimybė apklausti byloje svarbius liudytojus, tačiau to nepadaroma ir teismai, EŽTT pripažįsta teisės į teisingą teismą pažeidimą.⁵¹⁰

⁵⁰⁷ *Jasper v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 395, paras. 51–56.

⁵⁰⁸ *Edwards ir Lewis v. Jungtinę Karalystę* [GC], Nr. 39647/98 ir 40461/98, ECHR 2004-X, paras. 46–48.

⁵⁰⁹ *Kostovski v. Nyderlandus*, *supra* note 28, para. 44; *Birutis ir kiti v. Lietuvą*, *upra* note 498, paras. 29, 32.

⁵¹⁰ *Ramanauskas v. Lietuvą*, *supra* note 499, para. 71.

2.2.2. Teisė pateikti pastabas dėl pranešimo apie kaltinimus ES konkurencijos teisėje

Antrasis teisės būti išklausytam aspektas yra įmonių galimybė pareikšti savo nuomonę dėl Komisijos prieštaravimų. Iš principo nėra reikalaujama, kad įmonės komentarami būtų pateikiami kokia nors konkrečia forma žodžiu arba raštu, todėl tai paliekama įstatymų leidėjo prerogatyvai, tačiau dėl praktinių priežasčių rašytinė forma atrodo neišvengiama. Teisės aktai šia prasme įpareigoja Komisiją pirmiausia priimti rašytinius įmonių pareiškimus, o tuomet išklausti žodžiu, jei jos to pageidauja. Taip pat pabrėžtina, kad teisė pasisakyti yra tik įmonių galimybė ir jokiū būdu ne prievolė: jos gali atsisakyti šios teisės, jei mano, kad tai atitinka jų interesus⁵¹¹.

Dar 1962 metais priimtame Reglamente Nr. 17/62 įmonėms arba įmonių asociacijoms buvo numatyta galimybė iki Komisijos sprendimo priėmimo išsakyti savo nuomonę Komisijos kaltinimų klausimais⁵¹². Taip pat Komisijai arba valstybėms narėms pritarus galėjo pasisakyti ir kiti fiziniai arba juridiniai asmenys, jeigu jie buvo pripažintini pakankamai suinteresuotais.⁵¹³ O Reglamentas Nr. 2842/98, priimtas 1998 metais, detalizavo konkurencijos byloje dalyvavusių įmonių teises būti išklausytoms⁵¹⁴.

Reglamentą Nr. 17/62 pakeitusio Reglamento Nr. 1/2003 27 straipsnis įtvirtina beveik analogiškas asmenų teises, anksčiau išdėstytosioms. Palyginti su ankstesniu reglamentavimu, dabar yra įtvirtintas apribojimas Komisijai: savo sprendimus ji gali grįsti tik tais kaltinimais, dėl kurių suinteresuotos šalys galėjo pareikšti pastabas. Be to, numatyta pareiga įtraukti skundą prieš įmonę pareiškusius asmenis (toliau – pareiškėjai) į bylos nagrinėjimą. Atitinkamai Reglamento Nr. 773/2004, pakeitusio Reglamentą 2842/98, V skyrius reglamentuoja atsakymo į pranešimus dėl kaltinimų pateikimo tvarką, teisę į žodinį išklausymą ir tokio išklausymo tvarką, kitų asmenų išklausymo galimybę.⁵¹⁵

Bendrasis Teismas pabrėžia, kad teisė būti išklausytam reikalauja, kad suinteresuotos įmonės dar administracinėje procedūroje gautų galimybę išdėstyti savo poziciją dėl Komisijos nurodytų faktų, kaltinimų ir aplinkybių buvimo ir reikšmės⁵¹⁶. Tad

⁵¹¹ Durande, S.; Williams, K., *supra* note note 389, p. 22.

⁵¹² Reglamento Nr. 17 19 straipsnio 1 dalis.

⁵¹³ Reglamento Nr. 17 19 straipsnio 2 dalis.

⁵¹⁴ 1998 m. gruodžio 22 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 2842/98 dėl šalių išklausymo tam tikrose procedūrose pagal EB sutarties 85 ir 86 straipsnius (OL L 354, 1998 12 30, p. 18; specialusis leidimas lietuvių k., 7 sk., 4 t., p. 204).

⁵¹⁵ 2004 m. balandžio 7 d. Komisijos reglamento (EB) Nr. 773/2004 dėl bylų nagrinėjimo Komisijoje pagal Sutarties 81 ir 82 straipsnius tvarkos (OL L 123, p. 18; specialusis leidimas lietuvių k., 8 sk., 3 t., p. 81) 10-14 straipsniai.

⁵¹⁶ *Volkswagen AG*, *supra* note 241, para. 311.

įmonės gali tai padaryti vadovaudamosi Reglamento Nr. 1/2003 27 straipsnio 1 dalimi⁵¹⁷ ir Reglamento (EB) Nr. 773/2004 10 straipsnio 3 dalimi.⁵¹⁸

2.2.2.1. Rašytinis nuomonės pateikimas

Terminai

Atsižvelgdama į laiką, reikalingą parengti ir pateikti dokumentus, ir į bylos skubumą, Komisija nustato terminą, per kurį įmonės gali teikti savo pastabas dėl bylos⁵¹⁹, skaičiuojamą nuo to momento, kai šaliai buvo suteikta prieiga prie bylos medžiagos⁵²⁰.

Reglamento Nr. 773/2004 10 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad pasibaigus nustatytam terminui Komisija nėra įpareigota atsižvelgti į gautus raštiškus pareiškimus⁵²¹, nors turint mintyje, kad Komisija yra suinteresuota surinkti kuo daugiau informacijos kaltinimo klausimais, jei tik tai dar įmanoma, į pavėluotai pateiktus pasisakymus paprastai yra atsižvelgiama, ypač jeigu įmonės pateikia reikšmingą bylai medžiagą.

Nustatytas terminas bet koku atveju yra ne trumpesnis nei keturios savaitės, tačiau, kai bylų nagrinėjimai inicijuojami siekiant patvirtinti laikinąsias priemones, terminas gali būti sutrumpintas iki vienos savaitės⁵²². Atsižvelgiant į bylos sudėtingumą, medžiagos gausumą, šventinių dienų įtaką procesiniams terminams gali būti suteikiamas ir ilgesnis, nei minimalus numatytasis terminas (paprastai iki dviejų mėnesių imtinai).⁵²³

Jei suteiktas terminas įmonės netenkina ji gali kreiptis į Bylas nagrinėjantį pareigūną motyvuotai prašydama tokį terminą pratęsti.⁵²⁴ Tokiu atveju turėtų būti atsižvelgiama į bylos sudėtingumą (kaltinamųjų skaičių, susijusius ekonominius bei teisinius aspektus), įmonės gebėjimą pateikti nuomonę (jos geografinė lokacija gali būti ne ES teritorijoje; ji turi ribotą prieigą prie faktų, statistikos ar teisinės pagalbos tam), bylos skubumą (ar besitęsiantis pažeidimas iškart lemia nukentėjusio subjekto nuostolius).⁵²⁵

⁵¹⁷ Reglamento (EB) Nr. 1/2003 27 straipsnio 1 dalis: „Komisija, prieš priimdama sprendimus, kaip numatyta 7, 8, 23 straipsniuose ir 24 straipsnio 2 dalyje, suteikia įmonėms ar įmonių asociacijoms, esančioms Komisijos nagrinėjamos bylos subjektu, galimybę būti išklausytoms klausimais, dėl kurių Komisija buvo pareiškusi prieštaravimus. Komisija grindžia savo sprendimus tik tais prieštaravimais, dėl kurių suinteresuotos šalys galėjo pareikšti pastabų. Pareiškėjai turi būti įtraukti į bylos nagrinėjimą“.

⁵¹⁸ Reglamento (EB) Nr. 773/2004 10 straipsnio 3 dalis: „Šalys savo pareiškimuose raštu gali pateikti visą joms žinomą informaciją, kuri yra tinkama jų gynybai prieš Komisijos keliamus prieštaravimus. Jos prideda bet kokius susijusius dokumentus kaip išdėstytos informacijos įrodymą. Jos pateikia popierinius savo pareiškimo ir prie jo pridedamų dokumentų originalus ir elektroninę kopiją arba, jei elektroninė kopija nepateikiama, 28 popierines pareiškimo ir pridedamų dokumentų kopijas. Jos gali pasiūlyti Komisijai asmenis, kurie gali patvirtinti pareiškime išdėstytą informaciją.“

⁵¹⁹ Reglamento Nr. 773/2004 17 straipsnio 1 dalis.

⁵²⁰ Guidance on procedures of the Hearing Officers in proceedings relating to Articles 101 and 102 TFEU (ex- articles 81 and 82 EC), para. 27.

⁵²¹ Reglamento Nr. 773/2004 10 straipsnio 2 dalis.

⁵²² Reglamento Nr. 773/2004 17 straipsnio 2 dalis.

⁵²³ Commission Notice, *supra* note 291, para. 87.

⁵²⁴ *Ibid.*, para. 88.

⁵²⁵ Kerse, C. S.; Khan, N. , *supra* note 38, p. 242–243.

Įmonės neretai skundžiasi per trumpais nustatytais terminais pastaboms pateikti, todėl nepaisant nustatyto reguliavimo, praktikoje pareiškimams pateikti paprastai nustatomas 8 savaitės, papildomas laikas pridedamas, jei laikotarpis apima Kalėdas ar Velykas. Kur kas trumpesni terminai suteikiami tuomet, kai siūlomos laikinosios apsaugos priemonės – tuomet gali būti suteikiamas dviejų savaitių terminas.⁵²⁶

Terminų skaičiavimo klausimo problematika iškiltų tuomet, jei įmonė ginčytų, jog jai nebuvo suteikta teisė susipažinti su visa bylos medžiaga, todėl ji negalinti tinkamai paruošti savo nuomonės apie kaltinimus, nes neturi galimybių išnagrinėti visus dokumentus, o kai tokia galimybė jai bus suteikta, tuomet per likusį (per trumpą) terminą nebegalės tinkamai pasiruošti gynybai. *Mannesmannröhren* byloje dėl termino, nuo kurio skaičiuojamas įmonių, kurioms skirtas pranešimas apie kaltinimus, atsakymams parengti skirtas laikotarpis, pradžios PIT konstatavo, kad visi 32 svarbiausi bylos dokumentai buvo pridėti prie pranešimo apie kaltinimus, todėl įmonės, kurioms skirtas pranešimas apie kaltinimus, turėjo galimybę pradėti nagrinėti jį iš karto po įteikimo, o ne nuo tada, kai joms buvo suteikta galimybė susipažinti su visa byla⁵²⁷. Nors, kaip minėta, šiuo metu toks terminas pradedamas skaičiuoti nuo momento, kai šaliai buvo suteikta prieiga prie bylos medžiagos⁵²⁸, o ne nuo pranešimų apie kaltinimus įteikimo, tačiau reikėtų iškelti klausimą, kaip toks klausimas turėtų būti sprendžiamas, kai įmonė nesutinka, jog ji gavo prieigą prie *visos* bylos medžiagos.

Kaip buvo atskleista anksčiau, jeigu šalis mano, kad, susipažinusi su byla, ji savo gynybos tikslais privalo susipažinti su tam tikra informacija, su kuria jai nebuvo suteikta teisė susipažinti, pradžioje ji gali pateikti Konkurencijos generaliniam direktoratui motyvuotą prašymą šiuo klausimu. Kadangi niekur nėra numatyta galimybė nuomonei dėl kaltinimų pareikšti paskirtą terminą sustabdyti, vadinasi, besikreipdama į Konkurencijos generalinį direktoratą dėl prieigos prie informacijos, įmonė lygiagrečiai Bylas nagrinėjančiam pareigūnui turėtų pateikti prašymą numatytą terminą pratęsti ir nurodyti savo kreipimosi į Konkurencijos generalinį direktoratą faktą ir aplinkybes.

Atsakymo į pranešimą dėl kaltinimų turinys

Šalys savo pareiškimuose raštu gali pateikti visą joms žinomą informaciją, kuri yra tinkama jų gynybai prieš Komisijos pateiktus kaltinimus. Tai gali būti bet kokie faktiniai, ekonominiai ar teisiniai argumentai ar dokumentai, kurie, įmonės nuomone, padėtų paneigti Komisijos kaltinimus dėl SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimo. Kita vertus, pridėdama dokumentą savo gynybai paremti vėliau įmonė negali skųstis, jei Komisija tuo dokumentu pasirems kitam kaltinimui prieš tą įmonę pagrįsti⁵²⁹.

Bylos dalyviai

Be pranešimą apie kaltinimus gavusių įmonių ir skundą pateikusių asmenų pareikšti norą būti išklausytais gali ir kiti fiziniai ar juridiniai asmenys. Jei jie parodo pakankamą suinteresuotumą, Komisija raštu juos informuoja apie procedūros pobūdį,

⁵²⁶ *Ibid.*, p. 244.

⁵²⁷ *Mannesmannröhren-Werke AG*, *supra* note 27, para. 65.

⁵²⁸ Guidance on procedures of the Hearing Officers in proceedings relating to Articles 101 and 102 TFEU (ex- articles 81 and 82 EC), para. 27.

⁵²⁹ Giannakopoulos, T. K. *Safeguarding Companies' Rights in Competition and Anti-Dumping/ Anti-Subsidies Proceedings*. 2nd edition. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2011, p. 230.

nagrinėjamą klausimą ir nustato terminą, per kurį tokie asmenys gali pateikti savo požiūrį raštu⁵³⁰.

Teisingo ir veiksmingo vykdymo labui, Komisija gali suteikti vienai ar kelioms bylos šalims nekonfidencialius (kitos) šalies (ar šalių) rašytinius atsakymus į pareiškimą dėl kaltinimų, suteikdama joms galimybę pateikti savo pastabas. Komisija tam tikrais atvejais gali nuspręsti taip pat padaryti ir pareiškėjų bei trečiųjų šalių, kurie turi pakankamą interesą būti išklaustytais, atžvilgiu.⁵³¹ Pabrėžiama, kad dėl glaudaus pareiškėjų santykio su procesu jie taip pat gauna nekonfidencialią pareiškimo dėl kaltinimų versiją ir gali pateikti savo nuomonę raštu⁵³².

Pranešimo dėl kaltinimo adresatams trečiųjų šalių, kurioms buvo leista dalyvauti byloje, identitetas atskleidžiamas vėliausiai prieš žodinio išklausymo dalį. Išimtiniais atvejais toks identitetas tiriančio bylą pareigūno sprendimu kaltinamai įmonei lieka nežinomas⁵³³, o šitai įmonėms sukelia rimtus teisės į gynybą apribojimus.

Pavyzdžiui, *Mannesmannröhren* byloje ieškovė skundė, kad negalėjo patikrinti dokumento autentiškumo ir tinkamai pasiruošti gynybai, nes Komisija kaip įrodymą priėmė įmonei nežinomo trečiojo asmens pateiktą dokumentą, kurį šiam trečiajam asmeniui pateikė neįvardintas, taigi ir Komisijai nežinomas, prekybos atstovas. Ieškovė pabrėžė, kad negali būti atmesta galimybė, kad Komisijai buvo pateikti suklastoti įrodymai, siekiant pakenkti įmonei dėl asmeninių ar komercinių motyvų, todėl ji turėtų galėti pareikšti savo nuomonę apie informatoriaus patikimumą. Pirmosios Instancijos Teismas pažymėjo, kad Bendrijos teisėje vyrauja laisvo įrodymų vertinimo principas ir vienintelis svarbus kriterijus pateiktiems įrodymams vertinti yra jų patikimumas. Kita vertus, prisidengęs informatorių anonimiškumo užtikrinimo svarba Teismas konstatavo, kad tokios aplinkybės, kaip kelia ieškovė, nepakanka priversti Komisiją atmesti jos turimą įrodymą.⁵³⁴

Įmonė tokį sprendimą apskundė *inter alia* remdamasi Konvencijos nuostatomis ir EŽTT praktika įslaptintų liudytojų klausimu, tačiau Teisingumo Teismas savo sprendime pažymėjo, kad ta praktika nėra reikšminga, nes yra susijusi su liudijimais baudžiamosiose bylose, o ši byla susijusi su konkurencijos taisyklių taikymo procedūros metu parengtu dokumentu. ES konkurencijos teisės bylose liudytojų parodymai turi tik antraeilę reikšmę, o rašytiniai dokumentai yra esminiai. ETT nuomone, įrodymų vertinimas Bendrijos konkurencijos teisės bylose pasižymi tuo, kad nagrinėjamuose dokumentuose yra verslo paslapčių ar kitos informacijos, kuri negali būti atskleista ar gali būti atskleista su apribojimais. Tokiomis specifinėmis Komisijos tyrimo dėl antikonkurencinės praktikos aplinkybėmis principas, pagal kurį visi asmenys turi teisę į teisingą procesą, negali būti aiškinamas taip, kad dokumentiniai įrodymai turi būti automatiškai atmetami, jei tam tikra informacija turi likti konfidenciali. Šis konfidencialumas

⁵³⁰ Reglamento Nr. 773/2004 13 straipsnio 1 dalis.

⁵³¹ Commission Notice, *supra* note 291, para. 89.

⁵³² *Ibid.*, para. 90.

⁵³³ Guidance on procedures of the Hearing Officers in proceedings relating to Articles 101 and 102 TFEU (ex- articles 81 and 82 EC), para. 37.

⁵³⁴ *Mannesmannröhren-Werke AG*, *supra* note 27, para. 84.

gali būti susijęs su dokumentų autoriaus ir asmenų, perdavusių Komisijai šiuos dokumentus, tapatybe.⁵³⁵

Bolloré byloje ieškovė taip pat skundė, kad Komisija negali grįsti savo išvadų asmens, kurio tapatybė nėra žinoma, parodymais⁵³⁶. Tuo tarpu Pirmosios Instancijos Teismas pažymėjo EŽTK 6 straipsnio 3 dalies d punkte įtvirtintą asmens teisę apklausti kaltinimo liudytojus arba turėti galimybę, kad tie liudytojai būtų iškviesti apklausti tokiais pat sąlygomis, kokios taikomas kaltinimo liudytojams, tačiau pabrėžė Komisijos sprendimo administracinį pobūdį bei, kad iš nusistovėjusios teismų praktikos aišku, kad Komisija negali būti laikoma „teismu“ EŽTK 6 straipsnio prasme, o ir ES konkurencijos teisės nuostatos apskritai Komisijos neįpareigoja iškviesti liudytojus, kai to prašoma.⁵³⁷

Akivaizdu, kad tokie ES teismų sprendimai visiškai prasiškenia su EŽTT praktika įslaptintų liudytojų parodymų klausimais. Atsižvelgiant į tai, kad, kaip teigia EŽTT, tokio liudininko parodymai nėra Konvencijos pažeidimas *per se*, tačiau apriboja gynybos teisių įgyvendinimą, rungtyniško proceso principas reikalauja, kad: i) įslaptintų liudytojų parodymai, kurių nėra galimybės ginčyti, nebūtų vieninteliai ar lemiantys įmonės kaltę; ii) toks statusas liudininkams būtų suteikiamas tik išimtiniais atvejais ir esant neabejotinai ir pagrįstai tokio statuso būtinybei; iii) tiriantis bylą pareigūnas, kaip gynybos teisių užtikrinimo saugiklis, vadovaudamasis ne tik savo nuomone, bet pasiremdamas patikimais šaltiniais turėtų įsitikinti tokio liudininko ir jo parodymų patikimumu; iv) pranešimą dėl kaltinimų gavusiai įmonei turėtų būti suteikta galimybė taip pat apklausti tokį liudininką, pavyzdžiui, sudarant akustines ir vizualines kliūtis jo tapatybei išlaikyti paslapyje.

Nesant galimybių vykdyti tokią apklausą gali būti susidurta su realia grėsme dėl Konvencijos pažeidimo pripažinimo. Kaip buvo minėta, *Kok prieš Nyderlandus* byloje pareiškėjui nebuvo sudaryta galimybė tiesiogiai apklausti anoniminius liudininkus ir stebėti jų elgesį, taigi jis neturėjo galimybės pats įvertinti gaunamų parodymų patikimumą ir tikrumą, tačiau, EŽTT nuomone tai nepažeidė rungtyniško proceso principo (Teismas atsižvelgė į itin kruopščiai atliktą statuso reikalingumo, liudytojo patikimumo klausimų tyrimą bei viešam posėdžiui prilygusį liudininko apklausos procesą)⁵³⁸. Tačiau *Van Mechelen ir kiti prieš Nyderlandus* byloje tokia liudytojo apklausos procedūra, nekompensavo gynybos teisių suvaržymo. Įslaptinti liudytojai (policijos pareigūnai) apklausos metu buvo atskirame kambaryje su ikiteisminio tyrimo teisėju, kai kaltinamieji ir net jų gynėjai nebuvo įleisti, tačiau komunikavo su liudytojais garso kanalu. Gynybai ne tik buvo nežinomos policijos liudytojų tapatybės, bet taip pat nebuvo leista stebėti jų elgesio tiesioginių apklausų metu ir taip patikrinti jų patikimumą. EŽTT pareiškė, kad jam liko nesuprantama, kodėl buvo būtina imtis tokių ekstremalių

⁵³⁵ Byla C-411/04 P, *Salzgitter Mannesmann GmbH v. Europos Bendrijų Komisija* [2007] ECR I-00959.

⁵³⁶ Sujungtos bylos T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 ir T-136/02, *Bolloré SA ir kt. v. Europos Bendrijų Komisija* [2007] ECR II-00947.

⁵³⁷ *Ibid.*, paras. 86, 87.

⁵³⁸ *Kok v. Nyderlandus*, *supra* note 500.

gynybos teisių apribojimų ir neleisti kaltinamiesiems dalyvauti duodant prieš juos parodymus, arba kodėl nebuvo laikomasi mažiau radikalių priemonių.⁵³⁹

Atsižvelgiant į tai, kad EŽTT pripažįsta galimybę apriboti teisę į rungtynišką procesą svarbaus visuomeninio intereso labui reikėtų sutikti, kad ES konkurencijos teisės pažeidimų tyrimas galėtų būti pripažįstamas vienu iš tokių apribojimo pagrindų. Nepaisant to, kaip jau buvo minėta, Teismas reikalauja, kad suvaržytos gynybos teisės bet koku atveju būtų kompensuojamos tinkamu teisiniu procesu, o tokių procesų pobūdį EŽTT išanalizuoja pakankamai kruopščiai⁵⁴⁰. Todėl manytina, kad EŽTT pripažintų konfidencialios informacijos panaudojimo galimybę Komisijos kaltinimams grįšti. Tačiau Teismo praktika nesuteikia pagrindo abejoti, kad ES konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamoms įmonėms nesuteikus galimybės įsitikinti išlaptintos informacijos, bent iš dalies susijusios su Komisijos keliamais kaltinimais, patikimumu ir to nepadarius ES teismams, EŽTT pripažintų teisės į teisingą teismą pažeidimą.⁵⁴¹

2.2.2.2. Žodinis šalių išklausymas

Komisija suteikia šalims, kurioms ji pateikė pareiškimą dėl prieštaravimų, galimybę paaiškinti savo argumentus žodiniame išklausyme, jei jos to pageidauja savo pareiškimuose raštu⁵⁴².

Žodinis išklausymas leidžia šalims žodžiu išplėtoti savo argumentus, kurie jau buvo pateikti raštu ir jei reikia papildyti rašytinius įrodymus, arba informuoti Komisiją apie kitus dalykus, kurie gali būti svarbūs⁵⁴³. Posėdžio tikslas yra geriausiai pasiekiamas, kai kaltinamos įmonės ir trečiosios šalys paaiškina, ar ir koku mastu jie nesutinka su išvadomis, arba gali ginti, arba pateisinti save. Šie paaiškinimai gali būti argumentuojami pasitelkiant faktus ir įrodymus, įskaitant liudytojų ar ekspertų parodymus. Žodinis išklausymas taip pat leidžia Komisijos tarnyboms paaiškinti ginčijamas faktais ir įrodymais grindžiamas išvadas, išdėstytas pranešime dėl kaltinimų⁵⁴⁴.

Vadovaujantis Reglamento Nr. 773/2004 nuostatomis pati įmonė gali pasiūlyti Komisijai apklausti asmenis, kurie gali patvirtinti jos pareškime išdėstytą informaciją.⁵⁴⁵ Komisija gali išklausti tokius liudytojus, jei mano, kad tai būtina, tačiau neprivalo to daryti⁵⁴⁶. Kaip jau minėta, ir pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką asmens teisė reikalauti iškviesti liudytoją toli gražu nėra absoliuti. Nacionalinės institucijos

⁵³⁹ *Van Mechelen ir kiti v. Nyderlandus*, 1997 m. balandžio 23 d. EŽTT sprendimas, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-III, paras. 59–60.

⁵⁴⁰ Žr. pvz. *Kok v. Nyderlandus* sprendimą, *supra* note 500, kur EŽTT atsižvelgė į nacionalinio teismo atlikto tyrimo detalumą dėl išlaptinto liudytojo statuso reikalingumo, liudytojo patikimumo bei viešam posėdžiui prilygusį liudininko apklausos procesą. Taip pat bylą *Jasper v. Jungtinę Karalystę*, kurioje EŽTT pabrėžė ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmų svarbą siekiant gynybos teisių užtikrinimo ir kartu informacijos slaptumo išlaikymo.

⁵⁴¹ *Mutatis mutandis Ramanauskas v. Lietuvą*, *supra* note 499, para. 71.

⁵⁴² Reglamento Nr. 773/2004 12 straipsnis.

⁵⁴³ Commission Notice, *supra* note 291, para. 93.

⁵⁴⁴ Guidance on procedures of the Hearing Officers in proceedings relating to Articles 101 and 102 TFEU (ex- articles 81 and 82 EC), para. 38.

⁵⁴⁵ Reglamento Nr. 773/2004 10 straipsnio 3 dalis.

⁵⁴⁶ *Bolloré SA*, *supra* note 533, para. 87.

turi pakankamą diskrecijos teisę vertindamos atitinkamų gynybos prašymų pagrįstumą, todėl tokia teisė neabejotinai pripažintina ir Komisijai. Kita vertus, pabrėžtina, kad siekiant užtikrinti proceso rungtyniškumą, yra svarbu bent jau tinkamai argumentuoti atsisakymą iškviesti gynybos liudytoją, o ne tiesiog nurodyti, kad Komisija nėra įpareigota to daryti arba, kad įmonės nurodytas liudytojas nėra svarbus nagrinėjamų klausimų atžvilgiu, plačiau nepagrindžiant tokio sprendimo.

Kur ir kada vyks žodiniai iš klausymai sprendžia ir jiems vadovauja Bylą nagrinėjantis pareigūnas⁵⁴⁷. Pakviesti dalyvauti asmenys turi atvykti asmeniškai arba būti atstovaujami teisėtų atstovų. Įmonės ir įmonių asociacijas gali atstovauti ir tinkamai įgaliotas atstovas, paskirtas iš jų nuolatinio personalo. Komisijos apklausiamiesiems asmenims gali padėti advokatai ar kiti kvalifikuoti asmenys, dėl kurių dalyvavimo sutiko bylą nagrinėjantis pareigūnas⁵⁴⁸, tačiau nepriklausomi advokatai formaliai nepripažįstami teisėtais ar įgaliotais įmonių atstovais, nors praktikoje būtent jie vadovauja įmonės pasisakymams žodiniuose iš klausymuose. Advokatas laikomas įmonės atstovu tik tuomet, jei įmonė jį įdarbina. *Dyestuffs* byloje ETT nurodė, kad reikalavimas, jog įmonės atstovas būtų įmonės darbuotojas, pateisinamas tuo, kad būtent tokie asmenys geriausiai žino faktus bei įmonės veiklos techninius ir ekonominius aspektus.⁵⁴⁹ Teismo nuomone, tokiems asmenims nedalyvaujant žodiniuose iš klausymuose, jie netenka savo prasmės.⁵⁵⁰ Žinoma, Komisija negali įpareigoti įmonės į žodinius iš klausymus atsiųsti tik tokius atstovus, tačiau bent jau Bylą nagrinėjančių pareigūnų procedūros gairėse numatyta, kad kai tik įmanoma, įmonę turėtų atstovauti jų nuolatinio personalo nariai ir (arba) asmenys, turintys patirtį atitinkamoje rinkoje ir pramonės šakoje, įskaitant asmenis, geriausiai susipažinusiais su faktais.⁵⁵¹

Kad būtų užtikrintas didžiausias proceso veiksmingumas ir efektyvumas bei kad būtų išsiaiškinti visi faktai, Bylas nagrinėjantis pareigūnas iš klausymo metu numato laiką klausimams ir diskusijoms. Šioje proceso stadijoje įmonė gali užduoti klausimus, kurie jai kilo dėl bet kurio dalyvio rašytinių ar žodinių pareiškimų. Į tokius klausimus turėtų būti atsakoma žodinio iš klausymo metu, tačiau, jei klausiamas asmuo negali pateikti atsakymo ar gali atsakyti tik iš dalies, tuomet jam gali būti suteikiamas laiko tarpas tokiam atsakymui pateikti raštu. Tokie rašytiniai atsakymai vėliau iš dalinami visiems žodinio iš klausymo dalyviams⁵⁵².

Kiekvienos šalies pasisakymas paprastai trunka apie porą valandų, o visa ši procedūra – vieną ar dvi dienas, tačiau yra buvę tokių bylų, kuriose žodiniai iš klausymai truko tris savaites.⁵⁵³ Kaip yra pasisakęs ETT, žodinio iš klausymo metu kiekviena

⁵⁴⁷ *Ibid.*, para. 39.

⁵⁴⁸ Reglamento Nr. 773/2004 14 straipsnio 2, 4, 5 dalys.

⁵⁴⁹ Byla 49-69, *BASF v. Europos Bendrijų Komisija* [1972] ECR 619, para. 11. generalinis advokatas pasakė, kad neleidus atstovui *ad litem* atstovauti įmonę, niekas neuždraudė jam padėti pripažįstamiems įmonės atstovams.

⁵⁵⁰ Kerse, C. S.; Khan, N., *supra* note 38, p. 246.

⁵⁵¹ Guidance on procedures of the Hearing Officers in proceedings relating to Articles 101 and 102 TFEU (ex- articles 81 and 82 EC), para. 44.

⁵⁵² *Ibid.*, para. 57.

⁵⁵³ Taip kartais būna didesnėse bylose. Pavyzdžiui, *Cement* byloje buvo 75 bylos šalys ir žodinis iš klausymas vyko didžiąja mėnesio dalį. Tuo tarpu *Microsoft* byloje - tris dienas.

šalis turėtų pasinaudoti galimybe pareikšti savo nuomonę apie bet kokius nuomonių skirtumus su Komisija, atskleistus per rašytinę proceso dalį.⁵⁵⁴ Įmonė taip pat gali komentuoti kitų šalių pateiktus pasisakymus dėl kaltinimų.⁵⁵⁵ Komisija arba išklausimuose dalyvaujančių valstybių narių konkurencijos institucijų atstovai gali užduoti klausimų, tačiau iš praktikos nepanašu, kad įmonė galėtų sėkmingai skųstis, jei tokių klausimų nesulaukia⁵⁵⁶.

Žodiniai išklausymai nėra vieši. Komisija teigia, kad tokia jų forma užtikrina, kad norintys pasisakyti asmenys savo teisę gali įgyvendinti laisvai ir be jokių suvaržymų⁵⁵⁷. Kiekvienas asmuo gali būti išklausomas atskirai arba dalyvaujant kitiems pakviestiems dalyvauti asmenims, atsižvelgus į teisėtą įmonių interesą saugoti savo verslo paslaptis ir kitą konfidencialią informaciją⁵⁵⁸.

Kita vertus, neviešas tokių nagrinėjimų pobūdis neatitinka EŽTK 6 straipsnio įtvirtintos garantijos į viešą posėdį sprendžiant civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar pareikšto baudžiamojo kaltinimo klausimus. Nepaisant neviešo posėdžio teikiamos galimos naudos, reikia atkreipti dėmesį, kad bylos nagrinėjimo viešumas užtikrina ne tik šalių interesus, bet ir visuomenės teisę dalyvauti procese, gauti ir skelbti informaciją apie bylos nagrinėjimą, kartu didinti visuomenės pasitikėjimą teismais,⁵⁵⁹ jis leidžia visuomenei kontroliuoti teismus, atgraso bylos šalis nuo nesąžiningų poelgių ir aiškiai nepagrįstų ieškinų, prisideda prie visuomenės teisinio švietimo ir leidžia plėtotis teisės doktrinai.⁵⁶⁰ Kita vertus, negalima nesutikti su nuomone, kad tam tikrais atvejais viešumas gali didinti spaudimą bylą sprendžiančiam teisėjui, tad pats principas ne visada padeda užtikrinti proceso teisingumą.⁵⁶¹

a) Viešo posėdžio reikalavimas EŽTT praktikoje

Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 straipsnis kiekvienam garantuodamas viešą posėdį kartu įtvirtina šios teisės ribas: spaudos atstovams ar visuomenė gali būti neleidžiama dalyvauti per visą procesą ar jo dalį, kai tai reikalinga dėl nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo apsaugos, arba tiek, kiek, teismo nuomone, yra būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pakenktų teisingumo interesams⁵⁶². Ši Konvencijos nuostata reikalauja, kad iš esmės, nagrinėjant baudžiamąsias bylas žodžiu dalyvautų prokuroras ir kaltinamasis, o civilinėse bylose – proceso šalys, bei, kad posėdžiai būtų atviri visuomenei.⁵⁶³

⁵⁵⁴ Byla C-62/86, *AKZO Chemie BV v. Europos Bendrijų Komisija* [1991] ECR I-03359, para. 33.

⁵⁵⁵ Graphite electrodes, para. 40.

⁵⁵⁶ Žr. Generalinio Advokato Roemer nuomonę byloje 6-72, *Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v. Europos Bendrijų Komisija* [1973] ECR 00215.

⁵⁵⁷ Commission Notice, *supra* note 291, para. 93.

⁵⁵⁸ Reglamento Nr. 773/2004 14 straipsnio 6 ir 7 dalys.

⁵⁵⁹ Štarienė, L., *supra* note 37, p. 345.

⁵⁶⁰ Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 397, p. 166.

⁵⁶¹ Trechsel, S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford University Press, 2006, p. 123.

⁵⁶² EŽTK 6 straipsnio 1 dalis.

⁵⁶³ Mole, N.; Harby, C. The right to a fair trial. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights. *Human rights handbooks*, No. 3. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-14]. <www.echr.coe.int>, p. 21.

Viešas posėdis yra esminė teisės į teisingą teismą dalis. EŽTT *Axen prieš Vokietiją* byloje nurodė, kad EŽTK 6 straipsnio 1 dalyje minimose teisminėse institucijose vykstančių procesų viešas pobūdis bylos šalis apsaugo nuo nekontroliuojamo slapto teisingumo vykdymo ir yra viena iš priemonių išlaikyti pasitikėjimą teismais. Viešai matomas teisingumo vykdymas padeda pasiekti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies tikslus, konkrečiai, teisingo ir nešališko teismo garantiją – vieną iš bet kurios demokratinės visuomenės pagrindinių principų⁵⁶⁴.

Riepan prieš Austriją byloje EŽTT konstatavo, kad teismo procesas atitinka viešumo reikalavimą tik tuo atveju, jeigu visuomenei yra prieinama informacija apie posėdžio laiką ir vietą, ir jeigu ta posėdžio vieta yra lengvai jai prieinama. Daugeliu atvejų tos sąlygos bus įvykdytos, jei posėdis vyks įprastoje pakankamo dydžio teismo salėje, kad tilptų ir procesą stebėti norintys asmenys. Tačiau Teismas priminė, kad posėdžiui vykstant ne įprastoje teismo salėje, pavyzdžiui, ypač kalėjime, į kurį visuomenė iš esmės negali pakliūti, yra rimta kliūtis posėdžio viešumo principui. Tokiu atveju valstybė privalo imtis atitinkamai situaciją kompensuojančių priemonių, kad būtų užtikrintas visuomenės ir žiniasklaidos tinkamas informavimas apie teismo posėdžio vietą ir būtų suteikta veiksminga galimybė dalyvauti. Tuo tarpu nagrinėjamoje byloje nors nacionalinio teismo savaitiniuose pranešimuose buvo nurodyta, kad tos bylos posėdis vyks kalėjime ir tokia informacija buvo prieinama žiniasklaidai ir plačiai visuomenei, tačiau be tokio pranešimo nebuvo imtasi jokių priemonių, kaip, pavyzdžiui, atskiro pranešimo Apygardos teisme, jei reikia, su paaiškinimu, kaip nuvykti į tą konkretų kalėjimą ir aiškiais nuorodomis dėl įleidimo sąlygų. Dėl to EŽTT konstatavo, kad bylos nagrinėjimas kalėjime padarė žalą viešumo reikalavimui, o kadangi nebuvo imtasi adekvačių kompensacinių priemonių tokiai žalai atsverti, buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis⁵⁶⁵.

Viešo posėdžio reikalavimo būtina laikytis pirmos instancijos teismuose arba kai institucija nagrinėja klausimą būdama vienintele instancija. Jei pirmojoje instancijoje svarstant bylą viešas posėdis nebus surengtas, situacija gali būti ištaisyta tokį posėdį surengus aukštesnėje instancijoje. Tačiau, jei apeliacinis teismas nenagrinėja bylos iš esmės, ar nėra kompetentingas spręsti visus atitinkamo klausimo aspektus, tuomet būtų pripažintas teisės į teisingą teismą pažeidimas. Byloje *Diennet prieš Prancūziją* nacionalinė profesinio elgesio ginčus nagrinėjanti institucija trims metams atėmė pareiškėjui teisę užsiimti gydytojo veikla už pacientų, norinčių numesti svorio, konsultavimą paštu, niekada jų neapžiūrint, neskiriant tyrimų ir neprižiūrint gydymo eigos. Sprendimas buvo apskūstas Valstybės tarybai (Conseil d'Etat), kuri turi jurisdikciją spręsti tokio pobūdžio ginčų teisės klausimus. EŽTT konstatavo, kad aukštesnėje instancijoje viešai nagrinėta byla nepataisė susidariusios situacijos dėl tokio posėdžio nebuvimo pirmojoje instancijoje, nes aukštesnė instancija negalėjo būti laikoma pilną jurisdikciją turinčia teismine institucija (neturėjo įgaliojimų nagrinėti jau paskirtos bausmės proporcingumo klausimo)⁵⁶⁶.

⁵⁶⁴ *Axen v. Vokietiją*, supra note 22, para. 25.

⁵⁶⁵ *Riepan v. Austriją*, Nr. 35115/97, ECHR 2000-XII, paras. 29–31.

⁵⁶⁶ *Diennet v. Prancūziją*, 1995 m. rugsėjo 26 d., E+T sprendimas, Series A no. 325-A, para. 34.

Byloje *Stallinger ir Kuso prieš Austriją* pareiškėjai skundė, kad žemės reformų tar-
ryba jų skundą nagrinėjo ne viešame posėdyje, o sprendimą apskundus administraci-
niam teismui, šis apskritai nerengė žodinio nagrinėjimo, nors pareiškėjai to aiškiai pra-
šė. EŽTT konstatavo, kad pirmoje instancijoje neužtikrinus viešo bylos nagrinėjimo tik
išskirtinėmis aplinkybėmis būtų galima pagrįsti tokį patį nagrinėjimą ir aukštesnėse
instancijose, tačiau kadangi to nebuvo padaryta, šioje byloje buvo pažeistas viešo pro-
ceso principas⁵⁶⁷.

Tam tikrais atvejais asmuo gali atsisakyti savo teisės į viešą bylos svarstymą. Kaip
EŽTT nurodė *Håkansson ir Stureson prieš Švediją* byloje nei Konvencijos 6 straipsnio
tekstas, nei nuostatos dvasia neuždraudžia asmeniui aiškiai arba numanomai laisva va-
lia atsisakyti savo teisės į viešą bylos nagrinėjimą. Tačiau atsisakymas turi būti nedvi-
prasmiškas ir neturi prieštarauti jokiam svarbiam visuomenės interesui⁵⁶⁸. Šioje byloje
ieškovai numanomai atsisakė savo tokios teisės, nes jie neprašė, kad viešas posėdis būtų
surengtas, kai tokia galimybė buvo aiškiai numatyta nacionalinėje teisėje. Tuo tarpu
Deweer prieš Belgiją byloje pareiškėjas sutiko su ginčo sprendimu neteismine tvarka
sumokant baudą, nes priešingu atveju vykstant baudžiamajam procesui jam būtų tekę
uždaryti savo verslą. EŽTT nusprendė, kad toks būdas atsisakyti savo teisės į viešą na-
grinėjimą (sumokant baudą) buvo įtakotas pareiškėjo patirto apribojimo ir tai pažeidė
Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį.⁵⁶⁹

EŽTT laiko, kad nors visiškas draudimas negali būti pateisinamas, priklausomai
nuo aplinkybių profesinės drausmės bylos gali būti nagrinėjamos nerengiant viešų po-
sėdžių. Sprendžiant, ar viešas bylos svarstymas yra būtinas, turėtų būti atsižvelgiama į
profesinės paslapties, privataus klientų ar pacientų gyvenimo aspektus.⁵⁷⁰

b) Viešas posėdis v. ES konkurencijos procedūros

Tuo tarpu, kaip jau buvo minėta, ES konkurencijos bylų žodiniai iš klausymai nėra
vieši. Komisija teigia, kad tokia jų forma užtikrina, kad norintys pasisakyti asmenys
savo teisę gali įgyvendinti laisvai ir be jokių suvaržymų⁵⁷¹. Taip pat kai kurie teisininkai
teigia, kad duodamas terminas pasiruošti klausymams ir taip yra intensyvus, o viešas
posėdis pareikalautų dar didesnio pasiruošimo ir lėšų samdant viešųjų ryšių bendrovę
santykiams su žiniasklaida palaikyti. Klausymų metu vietoje dabar vykstančio įprasti-
nio faktų aiškinimosi proceso bendrovės nertųsi iš kailio stengdamosi užsipelninti sau
palankią visuomenės nuomonę taip iš anksto stengiantis paveikti būsimą sprendimą.⁵⁷²

Palaikant egzistuojantį neviešą žodinių iš klausymų procesą taip pat teigiama, kad:
i) labai svarbu išlaikyti bylų svarstymą nepriklausomą ir neįtakojamą žiniasklaidos

⁵⁶⁷ *Stallinger ir Kuso v. Austriją*, 1997 m. balandžio 23 d. EŽTT sprendimas, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-II, para. 51.

⁵⁶⁸ *Håkansson v. Stureson v. Švediją*, 1990 m. vasario 21 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 171-A, para. 66.

⁵⁶⁹ *Deweer v. Belgiją*, *supra* note 174, paras. 51–54.

⁵⁷⁰ *Albert ir Le Compte v. Belgiją*, 1983 m. vasario 10 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 58, para. 34; *H. v. Belgiją*, 1987 m. lapkričio 30 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 127-B, para. 54

⁵⁷¹ Commission Notice, *supra* note 291, para. 93.

⁵⁷² Marsden, P. *Handbook of Research in Trans-Atlantic Antitrust*. Edward Elgar publishing, 2006, p. 558.

ir kitų asmenų dalyvavimo. Išlaikant tokį konfidencialumą sumažinama rizika, kad būtų bus „sprendžiama“ žiniasklaidoje; pabrėžiama, kad šios procedūros tikslas yra išsiaiškinti faktus, o ne suteikti medžiagos visuomenės komentarams; ii) siekiant padaryti visuomenei neprieinamus saugotinus duomenis susigaištų daugybės laiko ir kitų resursų, be to, teismai gali visą savo laiką skirti bylos nagrinėjimui, o ne saugotinos medžiagos slaptinimui; iii) nors patys klausymai nėra vieši, tačiau procesas Pirmosios Instancijos Teisme užtikrina pakankamą viešumą: posėdis PIT vyksta viešai, posėdžio dieną Teismas pateikia smulkų posėdžio protokolą, sprendimas skelbiamas viešai ir dažnai yra itin ilgas, todėl atskleidžia visų šalių išdėstytus argumentus.⁵⁷³

Nepaisant tokių argumentų, tam tikrais atvejais įmonės reikalauja užtikrinti posėdžio viešumą. Pavyzdžiui, Microsoft bendrovei grėse 2 mln. eurų dienai periodinė bauda pažeidimo pripažinimo atveju. Įmonė garsiai skundėsi, kad jai buvo atsisakyta suteikti prieigą prie svarbių dokumentų, o tokie jos konkurentai kaip IBM ir Sun daro pernelyg didelę įtaką Komisijos tyrimui. Microsoft bandė kovoti su Komisijos spaudimu viešindama tam tikras bylos detales, taip siekdama pritraukti sąjungininkų, pavyzdžiui, ji publikavo savo ilgą gynybos pareiškimą dėl Komisijos pateiktų kaltinimų, taip pat pateikė žurnalistams Windows ištakų dalinį kodą apie tai net neinformavus suinteresuotų institucijų⁵⁷⁴. Įmonės atstovas *Financial Times* laikraščiu teigė, kad jie atsisako savo teisės į konfidencialų nagrinėjimą tam, kad būtų užtikrintas pilnas ir teisingas bylos tyrimas, nes tai yra gyvybiškai svarbi byla, kelianti rimtas pasekmes ne tik Microsoft, bet ir visoms įmonėms ir pramonei Europoje.⁵⁷⁵ Nepaisant to, Komisija atsisakė tenkinti viešo posėdžio reikalavimą teigdama, kad Sąjungos teisėje nėra numatyta jokie teisinio pagrindo, leidžiančio įmonėms atsisakyti savo teisės į konfidencialų bylos nagrinėjimą. Komisijos teigimu, procedūrinės taisyklės jau 20 metų užtikrina konstruktyvius ir produktyvius žodinius iš klausymus, o kitu atveju būtų susidurta su rizika, kad vietoje faktų išsiaiškinimo kai kurios šalys imtųsi viešųjų ryšių žaidimų.⁵⁷⁶ Microsoft apskundė Komisijos priimtą sprendimą, pripažįstantį konkurencijos pažeidimą, tačiau nebekėlė klausimo, kad jos reikalavimas užtikrinti žodinių klausymų viešumą buvo nepatenkintas, todėl neaišku, kaip į tokį reikalavimą būtų reagavę ES teismai.

Bet kokių atveju reikia pažymėti, kad per ilgą laiką Komisija įdėjo nemažai pastangų, kad viešumo pagalba užtikrintų kuo didesnę jos vykdomo proceso skaidrumą: i) kur kas daugiau laiko skiriama konsultacijoms prieš priimant reglamentus ir pranešimus; ii) šalia Reglamente Nr. 1/2003 įtvirtinto reikalavimo publikuoti pranešimus ir sprendimus Komisija nuo 1972 metų leidžia kasmetines ataskaitas dėl konkurencijos politikos, laikomas vertingu informacijos šaltiniu, apibūdinančiu aktualią veiklą ir prioritetus šioje srityje; iv) Komisija išleidžia ir kitokius dokumentus bei studijas, tris kartus per metus elektroniniu formatu išleidžia ES Konkurencijos politikos informacinį biuletinį; v) Komisija turi išsamų internetinį puslapį, kuriame talpina visą

⁵⁷³ *Ibid.*, p. 559.

⁵⁷⁴ Microsoft urges EU to hold public hearing. By Tobias Buck in Brussels [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-15]. <<http://www.ft.com/intl/cms/s/2/a9f598e0-b37f-11da-89c7-0000779e2340.html#axzz1p7Eox2tW>>.

⁵⁷⁵ *Ibid.*

⁵⁷⁶ *Ibid.*

medžiagą, susijusią su Sąjungos konkurencijos pagrindinėmis sritimis. Po kiekviena antrašte (įskaitant antimonopolijas, susijungimus, tarptautinius aspektus) vartotojas gali rasti aktualius pranešimus spaudai, paskutinį mėnesį Oficialiajame Leidinyje paskelbtas priemonės, ES teisės aktų pilnus tekstus bei Komisijos sprendimų sąrašą ir tekstus (ypatingai svarbus elementas atsižvelgiant į tai, kad buvo nuspręsta riboti Oficialiajame Leidinyje skelbiamų sprendimų apimtį); v) įkurta Nacionalinių Teismų Sprendimų duomenų bazė, kurioje galima rasti nacionalinių teismų nagrinėtų bylų dėl SESV 101 ir 102 straipsnių taikymo.⁵⁷⁷

Žiūrint formaliai net ir atsižvelgiant į minėtą Komisijos praktiką dėl sprendimų ir pranešimų viešinimo, žodinis šalių išklausa, vykstantis už uždarytų durų gali kelti klausimų dėl atitikimo EŽTT praktikoje (ypač minėtose *Diennet prieš Prancūziją* bei *Stallinger ir Kuso prieš Austriją* bylose) išvystytiems atitikimo teisingo proceso reikalavimams.

Nagrinęjant konfidencialios informacijos bei įslaptintų liudytojų problematiką buvo pažymėta, kad nenorėdama pažeisti rungtyniško proceso ir procesinio asmenų lygiateisiškumo principų Komisija turi rasti konfidencialumo poreikio bei gynybos teisių tinkamą balansą. Tačiau jei informacijos neatskleidimas iškart ženkliai apriboja gynybos teises, nes įmonė atsiduria kur kas prastesnėje procesinėje padėtyje nei Komisija, tai žodinis bylų išklausa už uždarytų durų negali padaryti tokios drastiškos žalos gynybos teisėms. Be to, viešo proceso galimybė Bendrajame Teisme užtikrina pakankamą sprendimų priėmimo skaidrumą, todėl galima teigti, kad nėra akivaizdžios būtinybės Komisijai *ex officio* organizuoti viešą žodinį nagrinėjimą, bent jau kol įmonė to tiesiogiai nereikalauja. Ypač atsižvelgiant į tai, kad Komisijos pranešimų dėl kaltinimų adresatės dažnai būna kelios įmonės ir jos gali būti suinteresuotos neviešinti visuomenei tam tikrų žodiniuose išklausimuose nagrinėjamų, nors ir formaliai nekonfidencialių veiklos aspektų, vienai iš jų pareikalavus viešo žodinio išklausymo Komisija susidurtų su dviejų pusių interesų konfliktu ir turėtų atrasti tinkamą jo sprendimo būdą.

3. Advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsauga (profesinė paslaptis)

Advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsauga (arba kitaip – profesinė paslaptis) toliau bus nagrinėjama ir suprantama kaip *taisyklė, pagal kurią teisminiuose ar administraciniuose procesuose negali būti reikalaujama atskleisti tam tikro advokato ir kliento bendravimo turinio; jei be kliento sutarties toks turinys atskleidžiamas, jis negali būti laikomas įrodymu procese*.

Bendrosios teisės sistemos valstybėse profesinės paslapties apsauga kildinama labiau iš advokato „priesaikos ir garbės“ reikšmės, negu, kad iš baiminimosi dėl kliento perspektyvos. Kitaip principo pagrindas imtas suvokti aštuonioliktojo amžiaus pabaigoje, tačiau dabar tai suprantama kaip kliento, o ne advokato privilegija⁵⁷⁸.

⁵⁷⁷ Kerse, C. S.; Khan, N., *supra* note 38, p. 43.

⁵⁷⁸ Christoforou, T. Protection of Legal Privilege in EEC Competition Law: The Imperfections of a Case. *Fordham International Law Journal*. 1985, 9(1): 3.

Profesinė paslaptis buvo pripažinta ir valstybiniu, ir tarptautiniu lygmeniu.⁵⁷⁹ Dėl galimybės suteikti konfidencialią teisinę konsultaciją profesinė paslaptis imta laikyti pagrindine teisingumo vykdymo sąlyga, o ne tiesiog eiline „įrodymų taisykle“⁵⁸⁰. Šiandien profesinės paslapties tikslas yra skatinti visišką ir atvirą bendravimą tarp klientų ir jų advokatų ir, galiausiai, skatinti teisėtą elgesį ir tinkamą teisingumo vykdymą⁵⁸¹.

Šis teisės į gynybą elementas iš esmės reikšmingas ir Europos Sąjungos konkurencijos teisės srityje: reikalaujant, kad Komisijos vykdomos procedūros atitiktų teisingumo ir sąžiningumo principus svarbu išsiaiškinti, ar jai Reglamentu Nr. 1/2003 suteikti įgaliojimai reikalauti informacijos ir dokumentų apima galimybę susipažinti su advokatui skirtais ar jo ruoštais įmonės dokumentais bei tokius dokumentus paimti.

3.1. Profesinė paslaptis EŽTT praktikoje

Tradiciskai profesinė paslaptis, konkrečiai, teisė kitoms šalims ir „arbitrui“ teisinėse procedūrose neatskleisti advokato ir kliento bendravimo turinio buvo laikoma neatskirama nuo advokato ir kliento bendravimo konfidencialumo ir bendrai kalbant įgijo praktišką ir pagrindinėmis teisėmis grįstą aiškinimą. Draudimas atskleisti tokio bendravimo turinį pripažįstamas esminiu elementu siekiant užtikrinti kliento galimybę atvirai bendrauti su advokatu taip užtikrinant teisinės pagalbos veiksmingumą. Atsižvelgiant į tai laikoma, kad profesinė paslaptis buvo sukurta teisingumo vykdymo veiksmingumo užtikrinimo tikslu. Tuo tarpu pagrindinėmis teisėmis grindžiamu požiūriu, tokia profesinė paslaptis laikoma „teise į konfidencialumą, suteikiamą klientui“, kurios pagrindas yra kliento teisė į teisingą procesą⁵⁸².

Teisė į advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsaugą nėra tiesiogiai įtvirtinta Konvencijos nuostatose. Vadovaujantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, jei asmeniui nesuteikiama teisė į teisinę pagalbą, tai pripažįstama teisės kreiptis į teismą – Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies elemento – pažeidimu.⁵⁸³ *S prieš Šveicariją* byloje buvo pabrėžta, kad kaltinamojo teisė bendrauti su advokatu nedalyvaujant trečiajam asmeniui išplaukia iš EŽTK 6 straipsnio 3 dalies c punkto⁵⁸⁴ ir pripažintina teisingo teismo demokratinėje visuomenėje pagrindinių reikalavimų elementu. Jei advokatui nebūtų suteikiama galimybė bendrauti su savo klientu nedalyvaujant tretiesiems asmenims, klientas negalėtų jam atskleisti konfidencialios informacijos, o tai

⁵⁷⁹ Andreangeli, A. The Protection of Legal Professional Privilege in EU Law and the Impact of the Rules on the Exchange of Information within the European Competition Network on the Secrecy of Communications between Lawyer and Client: one step forward, two steps back? *Competition Law Review*. 2005, 2(1): 32.

⁵⁸⁰ *Ibid.*, p. 33.

⁵⁸¹ Christoforou, T., *supra* note 575, p. 4.

⁵⁸² Gippini-Fournier, E. Legal Professional privilege in competition proceedings before the European Commission. In: *International Antitrust Law & Policy: Fordham Corporate Law*. 2004 p. 970, 980, 982, 966. Taip pat Williams, N. Four questions of privilege: the litigation aspect of legal professional privilege. *Civil Justice Quarterly*. 1990, 9: 139 at 141.

⁵⁸³ *Golder v. Jungtinę Karalystę*, 1975 m. vasario 21 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 18.

⁵⁸⁴ Ši nuostata įtvirtina, kad kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo, gali gintis pats arba padedamas savo paties pasirinkto gynėjo arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir, kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą.

susilpnintų advokato pagalbos veiksmingumą, kas prieštarautų reikalavimui užtikrinti Konvencijos garantuojamų teisių realumą ir efektyvumą⁵⁸⁵.

Teisę į profesinę paslaptį Europos Žmogaus Teisių Teismas grindžia ir Konvencijos 8 straipsniu. *Kopp* byloje pareiškėjas skundė valstybinių institucijų leidimą pasiklaudyti jo advokatų kontoros bei jo asmeninius telefoninius pokalbius, nors leidime buvo aiškiai pažymėta, kad į advokatų pokalbius nebus atsižvelgiama. Pastebėtina, kad pareiškėjas nebuvo įtariamasis vykdomo tyrimo metu. Advokato ir kliento santykių konfidencialumą Teismas pavadino su gynybos teisėmis tiesiogiai susijusia jautria sritimi⁵⁸⁶ ir nurodė, kad telefoniniai skambučiai iš advokatų kontoros kaip darbovietės ar į ją gali būti saugomi „privataus gyvenimo“ ir „korespondencijos“ sąvokų Konvencijos 8 straipsnio 1 dalies prasme⁵⁸⁷.

Itin svarbu, kad EŽTT profesinės paslapties apsaugą pripažįsta ne tik advokatų atžvilgiu. *AB prieš Nyderlandus* byloje pareiškėjas skundėsi, kad laisvės atėmimo vietos administracija tikrina profesinės paslapties saugotiną jo korespondenciją su teisinių reikalų patikėtiniais⁵⁸⁸. Atsakydama į kaltinimus Vyriausybė nurodė, kad kalėjimo personalas nežinojo, kad Patikėtinis atstovauja pareiškėją dėl skundo pateikimo Europos Žmogaus Teisių Komisijai, be to, minėtas asmuo buvo atlikęs bausmę tame pačiame kalėjime, o tuo metu galiojusios kalėjimo taisyklės draudė kalinių susirašinėjimą su buvusiais kaliniais⁵⁸⁹. Ir nors nebuvo ginčijama, kad pareiškėjo patikėtinis apskritai nebuvo registruotas advokatas, Teismas trumpai ir aiškiai pasakė, kad nei Konvencija, nei tuo metu galiojusios Europos Žmogaus Teisių Komisijos taisyklės nereikalavo, kad pareiškėjų atstovai būtina būtų praktikuojantys advokatai⁵⁹⁰.

Spręsdamas klausimus dėl advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apribojimų EŽTT laiko, kad teisę į profesinės paslapties apsaugą nėra absoliuti⁵⁹¹. Valstybės taikomos ribojamosios priemonės gali būti laikomos teisėtomis, jei jos yra: numatytos nacionalinėje teisėje (įskaitant tai, ar nacionaliniai teismai taiko atitinkamas taisykles)⁵⁹² ir yra būtinos demokratinėje visuomenėje⁵⁹³.

Analizuodamas pirmąjį aspektą Teismas nagrinėja, ar teisės aktas buvo prieinamas atitinkamam asmeniui, taip pat kreipiamas dėmesys į teisės aktų kokybę, pavyzdžiui, ar teisės normos yra aiškios, ar aiški numatytos apsaugos apimtis, ar iš teisės

⁵⁸⁵ *S. v. Šveicariją*, *supra* note 23, para. 48.

⁵⁸⁶ *Kopp v. Šveicariją*, 1998 m. kovo 25 d. EŽTT sprendimas, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-II, para. 74.

⁵⁸⁷ EŽTT nurodė savo sprendimų *Halford v. Jungtinę Karalystę*, 1997 m. birželio 25 d. EŽTT sprendimas, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-III, p. 1016, para. 44, ir, *mutatis mutandis*, *Niemietz v. Vokietiją*, *supra* note 31, paras. 28–33.

⁵⁸⁸ Nepaisant to, kad baudžiamojoje byloje buvo atstovaujamas dviejų advokatų, pareiškėjas raštu nurodė, kad skiria savo pažįstamą asmenį (kuris nebuvo advokatas) „tikru ir teisėtu savo Teisininku-Patikėtinium“ jo naudai vykdyti tam tikrus įgaliojimus baudžiamojoje byloje.

⁵⁸⁹ *A.B. v. Nyderlandus*, *supra* note 25, paras. 10, 11, 77.

⁵⁹⁰ *Ibid.*, paras. 85–88.

⁵⁹¹ *Campbell v. Jungtinę Karalystę*, 1992 m. kovo 25 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 233.

⁵⁹² *Ibid.*, para. 37. EŽTT laiko, kad nacionaliniai teismai, o ne jis turi tikrinti, ar buvo taikomos nacionalinės teisės normos.

⁵⁹³ *Ibid.*, para. 34.

normos asmuo gali numatyti jos pažeidimo pasekmes.⁵⁹⁴ Teismas taip pat tikrina, ar tos teisės normos (ypač dėl kratos ir poėmio) apsaugo asmenį nuo savavališko kišimosi į Konvencijos 8 straipsnio saugomas garantijas⁵⁹⁵. Pavyzdžiui, *Sallinen* byloje EŽTT nagrinėjo skundą dėl sunkiu nusikaltimu įtariamo advokato kontoroje įvykdytos kratos. Buvo išieškoti, nukopijuoti ir konfiskuoti kietieji kompiuterio diskai, kuriuose buvo informacija apie pareiškėjo bendravimą su klientais, neturėjusiais jokio ryšio su tiriamu nusikaltimu. Nors konfiskuoti kietieji diskai buvo jam grąžinti, tačiau vieno disko kopija kurį laiką buvo laikoma policijoje. Teismas konstatavo, kad šioje byloje vykdytos priemonės buvo įgyvendintos be tinkamų teisinių apsaugos priemonių – Teismas buvo šokiruotas, kad vykdant tokią gana plačios apimties kratą ir poėmį nebuvo jokios nepriklausomos ar teisminės priežiūros. Net jei būtų galima pripažinti, kad nacionalinėje teisėje yra įtvirtintas tokių priemonių vykdymo bendras teisinis pagrindas, nesant atitinkamai tikslaus reglamentavimo dėl to, kokiomis sąlygomis privilegijuota medžiaga gali būti kratos ar poėmio objektu, nebuvo užtikrintas minimalus apsaugos lygis, garantuojamas demokratinės visuomenės teisės normomis⁵⁹⁶.

Stefanov byloje, taip pat susijusioje su krata ir poėmiu advokato biure,⁵⁹⁷ EŽTT nurodė, kad iš nacionalinės teisės nėra aišku, ar ji bet kokiomis aplinkybėmis draudžia profesinės paslapties saugomos medžiagos konfiskavimą, todėl lieka abejotina, ar krata ir poėmis vyko „pagal įstatymą“⁵⁹⁸. Taip pat EŽTT priminė, kad reikalinga išnagrinėti, kokių būdu buvo vykdoma krata ir tada, kai ji vykdoma advokato biure, turi būti atkreipiamas dėmesys, ar kratos metu dalyvavo nepriklausomi stebėtojai siekiant užtikrinti, kad profesinės paslapties saugomi duomenys nebūtų konfiskuoti.⁵⁹⁹ Teismas atkreipė dėmesį, kad nei pačiame kratos orderyje, nei prašyme jį išduoti nebuvo nurodyta, kokių daiktų ir dokumentų buvo tikimasi rasti pareiškėjo biure, arba, kaip jie būtų susiję su tyrimu. Be to, išduodant orderį teisėja visai nepalietė profesinės paslapties saugomos medžiagos poėmio galimybės klausimo, o pagal EŽTT praktiką kratos orderiai turi būti parengti kiek įmanoma labiau numatant jų poveikio ribas⁶⁰⁰. Teismas pabrėžė, kad tokio reikalavimo ypač svarbu laikytis tuomet, kai krata atliekama advokato biure, kuriame, kaip taisyklė, laikomi profesinės paslapties saugomi duomenys.

⁵⁹⁴ *Kopp v. Šveicariją, supra* note 583, paras. 55–75 ir *Foxley v. Jungtinę Karalystę*, Nr. 33274/96, 2000 m. birželio 20 d. EŽTT sprendimas, paras. 31–47.

⁵⁹⁵ *Petri Sallinen ir kiti v. Suomiją*, Nr. 50882/99, 2005 m. rugsėjo 25 d. EŽTT sprendimas, para. 82.

⁵⁹⁶ *Ibid.*, paras. 89, 92.

⁵⁹⁷ *Iliya Stefanov v. Bulgariją, supra* note 24. Atvykęs į policiją atstovauti suimto savo kliento advokato praktika užsiimantis pareiškėjas buvo apklaustas kaip tiriamo nusikaltimo. Valandos laikotarpyje pareiškėjo biuro durys buvo užplombuotos, o atsakingas už bylą pareigūnas kreipėsi į teismą prašydamas išduoti kratos orderį ir nepateikdamas papildomų duomenų tiesiog nurodė, kad remiantis turimais įrodymais yra pagrindas manyti, jog tyrimui reikalingi objektai ir dokumentai gali būti rasti pareiškėjo biure. Kratos orderis buvo išduotas ir tą pačią dieną įvykdytas. Krata buvo pradėta pareiškėjui dar neatvykus ir buvo vykdoma stebint dviems liudininkams – pareiškėjo kaimynams. Buvo konfiskuotas pareiškėjo kompiuteris, spausdintuvas ir kiti įrenginiai, 33 diskeliai ir kiti dokumentai.

⁵⁹⁸ Kita vertus, Teismas nemanė, kad yra būtina išspręsti šį klausimą, nes jis pripažino šias priemones nesuderinamas su Konvencijos 8 straipsniu kitais atžvilgiais. *Iliya Stefanov v. Bulgariją, supra* note 24, para. 36.

⁵⁹⁹ *Ibid.*, para. 38.

⁶⁰⁰ EŽTT nurodė *Van Rossem v. Belgiją*, Nr. 41872/98, para. 45, 2004 m. gruodžio 9 d. EŽTT sprendimas.

Todėl konstatuotina, kad, atsižvelgiant į aplinkybes, kratos orderis buvo sudarytas pernelyg plačiai ir todėl negalėjo sumažinti pareiškėjo patirto Konvencijos 8 straipsnio garantuojamų teisių ir savo profesinės paslapties apribojimo⁶⁰¹.

Teismas taip pat pastebėjo, kad ir patys kratos atlikimo metodai atspindėjo ją sankcionavusio orderio pernelyg platų pobūdį. Nors nėra duomenų, kad buvo paliesti profesinės paslapties saugomi popieriniai dokumentai, atkreiptinas dėmesys, kad policija konfiskavo visą pareiškėjo kompiuterį, įskaitant ir kitus jo įrenginius bei visus diskelius. Matydamas, kad pareiškėjas akivaizdžiai naudojo kompiuterį darbui, natūralu būtų manyti, kad jo kietajame diske, taip pat diskeliuose yra profesinės paslapties saugomos medžiagos. Tiesa, kad vėliau ekspertai panaudodami raktažodžius tam, kad visa ten esanti informacija būtų „atsijota“, šiek tiek apribojo įsikišimą. Tačiau tai buvo padaryta praėjus net kelioms dienoms po poėmio, o niekas neužtikrino, kad per tą laiką visas kietojo disko ir diskelių turinys nebuvo tikrinamas arba kopijuojamas. Todėl Teismas nusprendė, kad krata neproporcingai paveikė ieškovo profesinę paslaptį, atsižvelgiant į aplinkybes⁶⁰².

Be to, Teismas pažymėjo, kad nors kratą stebėjo du liudytojai, jie buvo pareiškėjo kaimynai ir neturėjo teisinio išsilavinimo. Tai gali būti laikoma problemišku aspektu, nes teisinio išsilavinimo trūkumas suponuoja, jog tokie stebėtojai nepriklausomai nuo tyrimo grupės negalėjo identifikuoti, kokiai medžiagai taikytina profesinės paslapties apsauga, todėl tai lėmė, kad jie negalėjo veiksmingai apsisaugoti nuo policijos per didelio kišimosi į pareiškėjo profesinę paslaptį. Tai ypač taikytina dėl policijos konfiskuotų elektroninių duomenų, nes nepanašu, kad apskritai per kratą jie buvo kaip nors atrenkami⁶⁰³.

Byloje *Aleksanyan*⁶⁰⁴ EŽTT nagrinėdamas pareiškėjo skundą dėl Konvencijos 8 straipsnio pažeidimo⁶⁰⁵ taip pat pabrėžė kratos orderio konkretumo svarbą. Teismo nuomone, teisinės profesijos narių persekiojimas laikomas smūgiu į pačią Konvencijos sistemos širdį, todėl advokatų patalpose vykdomai kratai turėtų būti taikomos ypač griežtos taisyklės.⁶⁰⁶ Tuo tarpu nacionalinio teismo išduotas kratos orderis suteikė teisę ieškoti „tyrimui reikšmingų daiktų ir dokumentų“, o tai tyrėjams suteikė teisę patiems nuspręsti, kas konkrečiai yra „reikšminga tyrimui“, tad galėjo konfiskuoti bet kokius dokumentus, nes teismas nesivargino net išskirti profesinės paslapties saugomos medžiagos. Kaip jau EŽTT yra sakęs anksčiau, „skubių atvejų“ situacijomis gali būti sun-

⁶⁰¹ *Iliya Stefanov v. Bulgarijā*, para. 41.

⁶⁰² *Ibid.*, para. 42.

⁶⁰³ *Ibid.*, para. 43.

⁶⁰⁴ *Aleksanyan v. Rusijā*, *supra* note 24, paras. 7–14.

⁶⁰⁵ Pareiškėjas buvęs Maskvos advokatūros asociacijos narys, iki 2003 m. vadovavo garsiosios Rusijos naftos kompanijos Yukos teisės departamentui, atstovavo Khodorkovskiy ir Lebedev baudžiamojoje byloje ir Yukos kompanijai teikė teisinės paslaugas kreipiantis į EŽTT. Kompanijos vadovams buvo iškelta baudžiamoji byla dėl didelio masto sukčiavimo ir lėšų išiekvojimo, tuo pačiu metu mokesčių institucijos padavė kompaniją į teismą, siekdamas susigrąžinti nesumokėtus pelno mokesčius. 2006 metais kompanijos akcininkams pareiškėją paskyrus įmonės vykdančiuoju vice-prezidentu prieš jį buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas. Pareiškėjo būste buvo atlikta krata, konfiskuoti kai kurie dokumentai, o pats jis buvo areštuotas ir pralaukė kelias savaites iki 2009 metų.

⁶⁰⁶ EŽTT nurodė *Elci ir kiti v. Turkijā*, Nr.. 23145/93 ir 25091/94, para. 669, 2003 m. lapkričio 13 d. EŽTT sprendimas.

ku užtikrinti tinkamą kratos orderio motyvą, tačiau šiuo atveju, kratos sankcionavimo metu tyrimas dėl bendrovės vadovybės veiklos buvo vykdomas beveik trejus metus, tad nuo pat tyrimo pradžios valdžios institucijos turėjo žinoti, kad pareiškėjas buvo bendrovės teisės departamento vadovas 1998-1999 metais, kai nusikaltimai buvo tariamai įvykdyti, ir galėjo turėti tam tikrus dokumentus, elektroninius duomenis ir kitus įrodymus, susijusius su nagrinėjamais įvykiais. Todėl, tinkamai nemotyvuotas ir neapibrėžtas kratos orderis negali būti pateisintas neatidėliotina padėtimi.⁶⁰⁷

Sorvisto byloje pareiškėjas skundėsi EŽTK 8 straipsnio pažeidimu, nes kratos metu buvo konfiskuota profesinės paslapties saugoma medžiaga – pareiškėjo korespondencija su advokatu. EŽTT rėmėsi Ministrų komiteto Rekomendacijomis Rec(2000)21, pagal kurias valstybės turėtų imtis visų būtinų priemonių užtikrinti kliento advokato santykių konfidencialumą⁶⁰⁸ ir konstatavo, kad net jei būtų galima laikyti, kad nacionalinėje teisėje egzistavo bendrasis teisinis pagrindas nagrinėjamiems priemonėms, tačiau nebuvo pakankamai aiškiai nurodytos aplinkybės, kurioms esant profesinės paslapties saugoma medžiaga galėtų būti konfiskuota. Todėl iš pareiškėjo buvo atimtas demokratinėje visuomenėje teisės normomis garantuojamas minimalus apsaugos lygis⁶⁰⁹.

Nagrinėdamas institucijų taikomų profesinės paslapties apsaugos apribojimų būtinumą demokratinėje visuomenėje EŽTT analizuoja, ar tie apribojimai atitinka teisėtam tikslui proporcingą svarbų visuomeninį poreikį. Tokie teisėti tikslai apima nacionalinį saugumą, visuomenės saugumą ar šalies ekonominę gerovę, pažeidimų ar nusikaltimų užkardymą, sveikatos ar moralės apsaugą arba kitų asmenų teisių ir laisvių užtikrinimą⁶¹⁰. Byloje *Foxley* pareiškėjas skundėsi, kad jo korespondencija, įskaitant susirašinėjimą su savo juriskonsultais, buvo tikrinama pašte bankroto patikėtinio nurodymu. Teismas nurodė, kad valstybės institucijos įgyvendindamos tam tikras priemones pareiškėjo atžvilgiu privalo suteikti veiksmingas apsaugos priemones, kurios užtikrintų bent minimalią apsaugą nuo teisės į korespondencijos slaptumą suvaržymo. Tai ypač svarbu, kai gali būti suvaržytas susirašinėjimas su juriskonsultais. Pasiremdamas anksčiau savo praktika⁶¹¹ Teismas pabrėžė, kad advokato ir kliento santykiai iš esmės yra privilegijuoti ir korespondencija tame kontekste, neatsižvelgiant į jos tikslus, yra privataus ir konfidencialaus pobūdžio⁶¹². Kadangi nebuvo primygtinio socialinio poreikio atidaryti, skaityti ir kopijuoti pareiškėjo susirašinėjimą su jo juriskonsultais, atitinkamai šis teisės į privatumą suvaržymas nebuvo „būtinai demokratinėje visuomenėje“ Konvencijos 8 straipsnio 2 dalies prasme⁶¹³.

Smirnov byloje Teismas konstatavo, kad kratos ir poėmio metu advokato praktika užsiimančiam pareiškėjui⁶¹⁴ nebuvo užtikrinta jokia profesinės paslapties apsauga, pavyzdžiui, draudimas konfiskuoti advokato – kliento bendravimo privilegijos saugomus

⁶⁰⁷ *Aleksanyan v. Rusiją*, supra note 24, paras. 214, 216, 217.

⁶⁰⁸ *Sorvisto v. Suomiją*, Nr. 19348/04, 2009 m. sausio 13 d. EŽTT sprendimas, para. 114.

⁶⁰⁹ *Ibid.*, para. 120.

⁶¹⁰ EŽTK 8 straipsnio 2 dalis.

⁶¹¹ EŽTT nurodė sprendimą byloje *Campbell v. Jungtinę Karalystę*, supra note 588, p. 18–19, paras. 46, 48.

⁶¹² *Foxley v. Jungtinę Karalystę*, supra note 591, para. 43.

⁶¹³ *Ibid.*, para. 46.

⁶¹⁴ Pareiškėjas skundėsi, kad jis atstovavo tris asmenis toje pačioje byloje ir nors jam nebuvo pareikšti jokie įtarimai, jo namuose ir darbovietėje buvo atliktos kratos bei konfiskuoti kompiuteriai ir

dokumentus arba nepriklausomo prižiūrėtojo, galinčio nepriklausomai nuo tyrimo komandos identifikuoti, kokie dokumentai yra saugotini profesinės paslapties, dalyvavimas kratoje. Atsižvelgiant į konfiskuotų dokumentų pobūdį, Teismo nuomone, tokio lygio profesinės paslapties pažeidimas negalėjo būti proporcingas jokiam teisėtam tikslui.⁶¹⁵

Kaip matyti iš Strasbūro teismo praktikos, advokato ir kliento santykių konfidencialumo, pripažįstamo tiesiogiai su gynybos teisėmis susijusia jautria sritimi⁶¹⁶, pažeidimas atsižvelgiant į bylos faktines aplinkybes gali būti pripažįstamas teisės į teisingą teismą ar teisės į privatumą pažeidimu. Teismas laiko, kad advokato ir kliento santykiai iš esmės yra privilegijuoti ir korespondencija tame kontekste, *neatsižvelgiant į jos tikslus*, yra privataus ir konfidencialaus pobūdžio. Be to, tokia korespondencijos apsauga pripažįstama ne tik advokatų, bet ir juriskonsultų atžvilgiu: nei Konvencija, nei seniau galiojusios Europos Žmogaus Teisių Komisijos taisyklės nereikalavo, kad pareiškėjų atstovai būtinai būtų praktikuojantys advokatai⁶¹⁷.

Kitas svarbus aspektas yra tas, kad EŽTT reikalauja kratų ir poėmių nepriklausomos ar teisminės priežiūros užtikrinimo bei tikslaus reglamentavimo, kokiomis sąlygomis profesinės paslapties privilegijuota medžiaga gali būti kratos ar poėmio objektu⁶¹⁸, todėl išduodant orderį itin svarbu aiškiai nurodyti profesinės paslapties saugomos medžiagos poėmio galimybės klausimą⁶¹⁹, t. y. kratos orderiu negalima tiesiog suteikti teisės ieškoti „tyrimui reikšmingų daiktų ir dokumentų“, tyrėjams suteikiant teisę patiems nuspręsti, kas konkrečiai yra „reikšminga tyrimui“⁶²⁰. Kitaip tariant, atitinkamą sritį reglamentuojantys teisės aktai turi tiksliai ir aiškiai nustatyti, kokiomis sąlygomis privilegijuota medžiaga gali būti kratos ar poėmio objektu⁶²¹, be to, nacionaliniai teismai nagrinėdami atitinkamus teisių suvaržymus turi atsižvelgti į teisės normose nustatytas sąlygas ir reikalavimus.

3.2. Profesinė paslaptis ETT praktikoje

Reglamente Nr. 1/2003 nėra įtvirtinta nuostatų, saugančių įmonės santykių su advokatais slaptumą. Jų nebuvo ir Reglamente 17/62, nors Europos Parlamentas buvo rekomendavęs įtvirtinti, kad profesinės paslapties saugomi dokumentai ir informacija turėtų turėti imunitetą nuo priverstinio atskleidimo⁶²². Kita vertus, tai nereiškia, kad įmonių bendravimo su advokatais konfidencialumas ES konkurencijos tyrimų metu nėra saugomas apskritai: dar 1978 m. Komisija atsakyme į Europos Parlamento nario

dokumentai, įskaitant ir tuos, kurie lietė kitą civilinę bylą, visai nesusijusių su institucijų tiriama byla.

⁶¹⁵ *Smirnov v. Rusiją*, Nr. 71362/01, 2007 m. birželio 7 d. EŽTT sprendimas, paras. 46–48.

⁶¹⁶ *Kopp v. Šveicariją*, , *supra* note 583, para. 74.

⁶¹⁷ *Foxley v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 591, para. 43; *A.B. v. Nyderlandus*, Nr. 37328/97, 2002 m. sausio 29 d. EŽTT sprendimas, paras. 85–88.

⁶¹⁸ *Petri Sallinen ir kiti v. Suomiją*, *supra* note 592, paras. 89, 92.

⁶¹⁹ EŽTT nurodė *Van Rossem v. Belgiją*, *supra* note 597, para. 45.

⁶²⁰ *Aleksanyan v. Rusiją*, *supra* note 24, paras. 214, 216, 217.

⁶²¹ *Petri Sallinen ir kiti v. Suomiją*, *supra* note 592, paras. 89, 92.

⁶²² Deringer Report. Doc. 104/1960-61, paras. 85–88.

užduotą klausimą dėl teisinių dokumentų apsaugos nurodė, kad nors tokia apsauga nėra numatyta Reglamente 17/62, Komisija atsižvelgia į tam tikrų valstybių narių konkurencijos teisės nuostatas ir nesiruošia laikyti Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimo įrodymais griežtai teisinių dokumentų, sudarytų siekiant gauti arba pateikti nuomonę teisiniais klausimais arba ruošiantis ir planuojant gynybą. Kita vertus, jos nuomone, įvertinti, ar dokumentas gali būti saugomas minėtu pagrindu, yra Komisijos prerogatyva, kurią gali tikrinti ETT.⁶²³ O nuo 1982 metų ši teisė nuosekliai minima Europos Sąjungos teismų praktikoje.

Toliau analizuoti ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių teisę remtis advokato ir kliento bendravimo konfidencialumo apsauga būtų tikslinga atsižvelgiant į tris elementus: profesinės paslapties objektą, subjektą bei procedūrinius aspektus.

3.2.1. Advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsaugos objektas

Byloje *AM&S* Teisingumo Teismui teko pirmą kartą spręsti profesinės paslapties apsaugos Europos Sąjungoje klausimus: įmonė prašė paskelbti negaliojančiu Komisijos sprendimą, reikalaujantį, kad ieškovė pateiktų tyrimui visus dokumentus, kurie, įmonės nuomone, turėtų būti saugomi profesinės paslapties.⁶²⁴ Į bylą įstoję Europos Bendrijos advokatūrų ir teisininkų draugijų Konsultacinis komitetas teigė, kad teisė į advokato ir kliento (ir atvirkščiai) santykių konfidencialumą yra pripažinta pagrindine, konstitucine ar žmogaus teise, papildančia kitas aiškiai pripažintas teises, tad tokia teisė turi būti pripažįstama ir taikoma kaip sudėtinė Sąjungos teisės dalis. Nurodęs, kad ši koncepcija nėra statiška, bet nuolat plečiasi, Konsultacinis komitetas padarė išvadą, kad jei įmonės ir Komisija negali susitarti, ar tam tikra medžiaga yra saugotina profesinės paslapties, ar ne, pati tinkamiausia procedūra būtų kreiptis į ekspertą ar arbitražą. Be to, darant prielaidą, kad Teisingumo Teismas yra vienintelė kompetentinga institucija išspręsti tokią bylą, jis gali nustatyti ar ginčijami dokumentai yra slapto pobūdžio remiantis eksperto ataskaita, gauta pagal Teismo nurodymą, atliktą vadovaujantis Darbo tvarkos taisyklių 49 straipsniu⁶²⁵.

Teisingumo Teismas savu ruožtu pripažino, kad profesinė paslaptis atitinka visose valstybėse narėse svarbiu pripažįstamą reikalavimą, kad bet kuris asmuo turi turėti galimybę visiškai laisvai konsultuotis su advokatu, kurio profesija yra nepriklausomos teisinės konsultacijos teikimas visiems, kurie jos prašo. Konstatavęs, kad valstybėse narėse tokios teisės apimtis ir pagrindas skiriasi, ETT nurodė bendrą apsaugos kriterijų: turi būti saugoma rašytinė advokato ir kliento korespondencija, jei, pirma, ji naudinga klientui ir, antra, jei ta korespondencija apima santykius su nepriklausomais advokatais, o ne su klientu darbo santykiais susijusiais teisininkais⁶²⁶.

Kalbėdamas apie advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsaugos objektą, t. y., kokią informaciją apima profesinės paslapties apsauga, Teismas nurodė,

⁶²³ Mr. Cousté klausimas Europos Bendrijų Komisijai Nr. 63/78, OJ C 188/30 (1978). Vesterdorf, B., *supra* note 43, p. 1184.

⁶²⁴ Byla 155/79, *AM&S Europe Limited v. Europos Bendrijų Komisija* [1982] ECR 1575, paras. 1–2.

⁶²⁵ *Ibid.*, para. 8.

⁶²⁶ *Ibid.*, paras. 18–21.

kad pačiame Reglamente 17/62 yra įtvirtinta gynybos teisių garantijos⁶²⁷, kurių esminė išdava yra rašytinės advokato ir jo kliento korespondencijos apsauga. Tokiomis aplinkybėmis, siekiant garantijų veiksmingumo, privaloma pripažinti, kad apsauga taikytina visam rašytiniam bendravimui, iškart prasidėjus administracinei procedūrai, galinčiai lemti Komisijos sprendimo dėl Sutarties 85 ir 86 straipsnių priėmimą ir baudos įmonei paskyrimą. Taip pat apsaugą turi būti galima praplėsti ankstesnei rašytinei korespondencijai, liečiančiai tyrimo dalyką⁶²⁸.

Byloje *Hilti* Pirmosios Instancijos Teismas dar šiek tiek praplėtė profesinės paslapties apsaugos apimtį. Čia ieškovė skundėsi, kad Komisija reikalavo atskleisti įmonės vidinius dokumentus, kuriuose išdėstytas nepriklausomų teisinių patarėjų konsultacijų turinys, o tai, ieškovės nuomone, turėtų būti saugoma profesinės paslapties.⁶²⁹ Patvirtinęs dokumentų pobūdį Teismas nurodė, kad nors tokie dokumentai nebuvę gauti korespondencijos forma, neturi būti laikoma, kad advokato ir kliento rašytinės korespondencijos apsaugos principas netaikytinas vien todėl, kad bendravimo su teisininkais ir teisinės konsultacijos turinys buvo išdėstytas vidiniame įmonės dokumente⁶³⁰. Taigi, PIT pripažino, kad profesinės paslapties apsauga taikoma ne tik korespondencijos su nepriklausomais advokatais formai, tačiau ir vidiniams įmonės dokumentams, kuriuose atsispindi bendravimo su advokatais ir teisinių konsultacijų turinys.

Akzo byloje ieškovės skundėsi, kad įmonės patalpose atliekant kratą kilo ginčas dėl profesinės paslapties taikymo keliems dokumentams. Vieną grupę dokumentų sudarė įmonės vadovui adresuota dviejų lapų generalinio direktoriaus informacija, ieškovės teigimu, surinkta siekiant gauti nepriklausomą teisinę konsultaciją dėl įmonės įgyvendinamos konkurencijos teisės laikymosi programos. Antrasis dokumentas buvo minėtos dviejų lapų informacijos kopija su ranka rašytomis pastabomis dėl bendravimo su ieškovių advokatu, nurodant jo pavardę.⁶³¹ Gavę ieškovių paaiškinimus dviejų pirmųjų dokumentų, Komisijos pareigūnai negalėjo iš karto priimti galutinio sprendimo, ar galima šiems dokumentams taikyti prašomą apsaugą, todėl jie padarė tų dokumentų kopijas ir įdėjo jas į užantspauduotą voką (toliau - „A grupės dokumentai“).

PIT pripažino, kad A grupės dokumentai savaime nėra susirašinėjimas su nepriklausomu advokatu ar vidaus raštas, kuriame perteikiamas susirašinėjimo su tokiu advokatu turinys, todėl jie formaliai neatitinka minėtoje teismų praktikoje aiškiai nurodytų profesinės paslapties saugomų dokumentų kategorijų⁶³². Kita vertus, Teismas pažymėjo, kad tam, kad asmuo galėtų veiksmingai ir nevaržomi kreiptis į savo advokatą, o pastarasis galėtų veiksmingai atlikti savo, kaip asmens, padedančio teismams

⁶²⁷ ETT nurodė Reglamente 17 19 straipsnį, įtvirtinusį šalių ir trečiųjų asmenų nuomonės išklauso mo teisę, taip pat preambulės 11 dalį.

⁶²⁸ *Ibid.*, para. 23.

⁶²⁹ Byla T-30/89, *Hilti AG v. Europos Bendrijų Komisija* [1991] ECR II-01439, paras. 14–17.

⁶³⁰ *Ibid.*, para. 18.

⁶³¹ Sujungtos bylos T-125/03 ir T-253/03, *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akros Chemicals Ltd v. Europos Bendrijų Komisija*. [2007] ECR II-03523, paras. 5–6.

⁶³² PIT nurodė 1979 m. vasario 13 d. Teisingumo Teismo sprendimo byloje *Hoffmann-Laroche, supra* note 421, para. 9 ir 1998 m. gegužės 14 d. Pirmosios Instancijos Teismo sprendimo byloje T-308/94, *Cascades v. Europos Bendrijų Komisija* [1998] ECR II-925, para. 39.

vykdyti teisingumą ir teikiančio teisinę pagalbą siekiant veiksmingo naudojimosi teise į gynybą, funkciją, tam tikromis aplinkybėmis klientui gali reikėti parengti tam tikrus darbinius dokumentus ar santraukas, visų pirma, kad surinktų informaciją, kuri gali būti naudinga ar ypač svarbi tokiam advokatui siekiant suprasti aplinkybių, dėl kurių prašoma jo pagalbos, kontekstą, pobūdį ir reikšmę. Parengti tokius dokumentus gali ypač reikėti tais atvejais, kai yra daug sudėtingos informacijos, kaip dažnai yra procedūrų, kuriomis siekiama nubauti už ES konkurencijos teisės pažeidimus, atveju. Tokiomis aplinkybėmis PIT pripažino, kad tai, jog Komisija per tyrimą susipažįsta su tokiais dokumentais, iš tiesų gali pažeisti įmonės, dėl kurios atliekamas tyrimas, teisę į gynybą ir viešąjį interesą užtikrinti, kad kiekvienas klientas galėtų nevaržomas kreiptis į savo advokatą. Todėl tokiems parengiamiesiems dokumentams, net jei jais nebuvo pasikeista su advokatu ar jie nebuvo sudaryti tam, kad būtų fiziškai nusiųsti advokatui, gali būti taikoma profesinės paslapties apsauga su sąlyga, kad jie buvo parengti vien siekiant gauti teisinę advokato konsultaciją, pasinaudojant teise į gynybą⁶³³.

Taip pat ginčas kilo dėl taip vadinamų B grupės dokumentų: įmonės generalinio direktoriaus ranka rašytų užrašų, ieškovių teigimu, panaudotų rengiant spausdintą A grupės informaciją, bei dėl generalinio direktoriaus susirašinėjimo elektroniniais laiškais su patarėju konkurencijos teisės klausimais, kuris, beje, buvo įrašytas į Nyderlandų advokatų sąrašą, o tuo pačiu metu buvo ir įmonės juridinio padalinio darbuotojas bei dirbo šioje bendrovėje pagal neterminuotą darbo sutartį. Čia ginčo esme tapo advokatų nepriklausomumo aspektas, todėl jį tikslinga nagrinėti kaip atskirą elementą – profesinės paslapties apsaugos subjektą.

3.2.2. Advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsaugos subjektas

Dar 1982 m. *AM&S* byloje Teisingumo Teismas konstatavo, kad profesinės paslapties apsauga taikytina įmonių korespondencijai tik su nepriklausomais advokatais, o ne darbo santykiais susijusiais teisininkais⁶³⁴. Nepriklausomo advokato statuso reikalavimas grindžiamas jo kaip teisingumo vykdymo tarpininko vaidmeniu ir gebėjimu pateikti visiškai nepriklausomą kliento poreikius atitinkančią teisinę pagalbą. Tokia apsauga remiasi profesinės etikos ir drausmės taisyklėmis, kurias bendru interesu nustato ir įgyvendina būtinus įgaliojimus šiam tikslui turinčios institucijos. Tokia koncepcija atspindi bendras valstybių narių teises tradicijas.⁶³⁵

Teismas taip pat konstatavo, kad korespondencijai su trečiųjų šalių advokatais profesinės paslapties apsauga nėra taikoma.⁶³⁶ Po daugiau nei 20 metų nagrinėjant *Akzo* bylą Generalinė advokatė J. Kokott trumpai pagrindė tokį režimą⁶³⁷. Jos nuomone, nebūtų įmanoma užtikrinti, kad trečioji šalis yra įtvirtinusi advokatų veiklos nepriklausomumą užtikrinančią teisinę reguliavimą, o kiekvieną kartą iškilus tokiam aspektui ES teismai neturėtų laiko ar išteklių atlikti atitinkamos trečiosios valstybės taisyklių

⁶³³ *Ibid.*, paras. 122, 123.

⁶³⁴ *AM&S Europe Limited*, *supra* note 621, paras. 18–21.

⁶³⁵ *Ibid.*, para. 24.

⁶³⁶ *Ibid.*, paras. 25–26.

⁶³⁷ *Akzo Nobel Ltd ir Akcros Chemicals Ltd*, *supra* note 26, Opinion of Advocate General Kokott, 29 April 2010, paras. 60–61.

ir praktikos tyrimą. Todėl profesinės paslapties apsauga negali apimti klientų bei ES teritorijoje neregistruotų advokatų bendravimo⁶³⁸.

Nors savo nutartyje dėl laikinųjų apsaugos priemonių skyrimo Pirmosios Instancijos Teismo pirmininkas pažymėjo, kad ieškovės ir įstojusios į bylą šalys pateikė argumentus, kurie, jo nuomone, iš pirmo žvilgsnio galėjo pagrįsti platesnę profesinės paslapties interpretaciją⁶³⁹, tačiau Pirmosios Instancijos Teismas tokiam požiūriui nepritarė.

Pirmiausia PIT atsisakė pritarti įmonių argumentams, kad dėl naujausių tendencijų valstybių narių teisės sistemose būtina peržiūrėti ankstesnę praktiką, nurodydamas, jog nors ieškovės ir kai kurios į bylą įstojusios šalys yra teisios, teigdamos, kad įmonių teisininkų vaidmuo ir bendravimo su tokiais teisininkais profesinės paslapties apsauga dabar pripažįstama palyginti dažniau, nei paskelbus sprendimą *AM&S*, vis dėlto neįmanoma nustatyti tendencijų, kurios šiuo atžvilgiu būtų bendros arba kurios valstybių narių įstatymuose būtų sulaukusios aiškios daugumos paramos.⁶⁴⁰

Tuomet dėl ieškovių argumento, jog *AM&S* sprendime priimtą poziciją būtina per-svarstyti dėl Sąjungos konkurencijos teisės raidos PIT pažymėjo, kad konkurencijos teisės modernizavimas nebūtinai reiškia, kad nuo to laiko, kai buvo priimtas sprendimas *AM&S*, šiuo atžvilgiu iš esmės pasikeitė atitinkamas išorės advokatų ir įmonių teisininkų vaidmuo.⁶⁴¹

Dėl ieškovių ir kai kurių į bylą įstojusių šalių argumentų, kad nevienodas požiūris į įmonių teisininkus sprendime *AM&S* prieštarauja vienodo požiūrio principui ir iškelia problemų laisvo paslaugų judėjimo ir įsisteigimo laisvės srityje, PIT pažymėjo, kad įmonių teisininkų ir išorės advokatų padėtis akivaizdžiai skiriasi, visų pirma dėl įmonių teisininkų funkcinės, struktūrinės ir hierarchinės integracijos į juos įdarbinusias įmones. Todėl vienodo požiūrio principas nėra pažeidžiamas tokius specialistus vertinant nevienodai profesinės paslapties apsaugos požiūriu⁶⁴².

Ieškovės taip pat teigė, kad jų kilmės valstybių nacionaliniai įstatymai taiko apsaugą ir susirašinėjimams su įmonės teisininkais, todėl pagal Sąjungos teisę jiems taip pat turėtų būti suteikta tokia profesinės paslapties apsauga. Tačiau PIT tokį argumentą atmetė primindamas, kad profesinės paslapties apsauga yra Komisijos tyrimo įgaliojimų

⁶³⁸ *Ibid.*, para. 190.

⁶³⁹ Jis pripažino, kad sprendime *AM&S* suformuluoti principai buvo pagrįsti tuo metu galiojusiomis profesinės etikos taisyklėmis, kurios galbūt jau yra pasikeitusios: Pirmininkas atkreipė dėmesį, kad byloje dalyvaujantys asmenys pateikė įrodymų, kad praėjus tokiam laikui nuo minėto sprendimo priėmimo, kai kurios valstybės narės yra įtvirtinę su įmonėmis darbo santykiais susijusių teisininkų korespondencijos apsaugą, jei pastariesiems taikomos griežtos profesinės etikos taisyklės. Apskritai, išnagrinėjęs pateiktus įrodymus Pirmininkas nutartyje padarė išvadą, kad atsižvelgiant į tokias teisininkams taikomas griežtas profesinės etikos taisykles, pagal kurias jie privalo laikytis statusą atitinkančių ypatingų pareigų, darbo santykiai tarp teisės konsultanto ir įmonės iš principo nevisuomet daro neigiamą įtaką nepriklausomumui, būtinam, siekiant aktyviai dalyvauti vykdant teisingumą. Tad gali būti svarstyтина, ar advokato paslapties taikymą įmonių teisininkų korespondencijai vis dar galima automatiškai neigti vien dėl įdarbinimo fakto. Sujungtos bylos T-125/03 R ir T-253/03 R, *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akros Chemicals Ltd v. Europos Bendrijų Komisija*. [2003] ECR II-04771, paras. 122–127.

⁶⁴⁰ *Akzo Nobel Chemicals Ltd, supra note 628*, para. 170.

⁶⁴¹ *Ibid.*, paras. 172, 173.

⁶⁴² *Ibid.*, para. 174.

išimtis, todėl ši apsauga turi tiesioginės įtakos sąlygoms, kuriomis ši institucija gali veikti tokioje bendrosios rinkos veikimui svarbioje srityje, kaip konkurencijos normų paaiskinimas⁶⁴³. Dėl šių priešasčių Teisingumo Teismas ir Pirmosios Instancijos Teismas stengėsi išplėsti Sąjungos profesinės paslapties sampratą. Ieškovių ir į bylą įstojusių šalių argumentas, PIT nuomone, prieštaravo tiek tokios Sąjungos sampratos plėtrai, tiek vienodam Komisijos įgaliojimų bendrojoje rinkoje taikymui.⁶⁴⁴

Ieškovė PIT sprendimą apskundė Teisingumo Teismui, tačiau pastarasis patvirtino, kad visų Europos Sąjungos valstybių narių teisės sistemose negalima nustatyti jokios vyraujančios tendencijos taikyti konfidencialumo apsaugą įmonės arba grupės bendravimui su vidaus advokatais, todėl konstatuotina, kad nuo minėto *AM&S* sprendimo paskelbimo Sąjungos valstybių narių teisės nuostatos nepasikeitė taip, kad būtų pateisinama pakeisti teismo praktiką pripažįstant, kad vidaus advokatams taikoma konfidencialumo apsauga⁶⁴⁵.

ETT taip pat patvirtino, kad pagal darbo sutartį dirbantis advokatas, nors gali būti įrašytas į advokatų sąrašą ir privalo vadovautis tam tikromis profesijai taikomomis taisyklėmis, savo darbdavio atžvilgiu nesinaudoja tokio paties lygio nepriklausomumu, koku savo klientų atžvilgiu naudojasi išorės advokatų kontoroje dirbantis advokatas, todėl atitinkama jų situacija nėra panaši.⁶⁴⁶

Advokato nepriklausomumo sąvoka, Teismo nuomone, apibrėžiama ne tik pozityviai, t. y. nurodant, kad jam taikomos profesinės drausmės taisyklės, bet ir negatyviai, t. y. nurodant, kad toks advokatas negali būti saistomas darbo santykiais. Įmonės advokatas, nors ir įrašytas į advokatų sąrašą ir privalantis laikytis šiai profesijai taikomų taisyklių, yra ne taip nepriklausomas nuo darbdavio kaip advokatų kontoroje dirbantis advokatas nuo savo klientų. Tokiomis aplinkybėmis įmonės advokatui yra sunkiau nei išorės advokatui veiksmingai spręsti galimus konfliktus tarp savo profesinių pareigų ir kliento tikslų. Teismo nuomone, nepaisant vidaus advokatui taikomų griežtų profesinių taisyklių jis negali prilygti išorės advokatui dėl to, kad yra darbuotojas, t. y. užima padėtį, kuri dėl paties savo pobūdžio neleidžia vidaus advokatui nepaisyti darbdavio komercinių strategijų ir todėl daro poveikį jo galimybėms nepriklausomai vykdyti profesines užduotis.⁶⁴⁷

Kaip jau buvo minėta, sąvoka „advokatas“ šios analizės kontekste reiškia į oficialius advokatūros sąrašus įtrauktus ir atitinkamą kvalifikaciją turinčius advokatus taip, kaip jie įprastai suprantami nacionalinėse teisinėse sistemose. Kalbant apie įmonėse pagal darbo sutartį dirbančius advokatus turimi mintyje ne teisininkai, neturintys advokato statuso, bet tokie patys advokatai, atitinkantys anksčiau minėtą advokato sąvoką, tačiau su savo klientu sudarę darbo sutartį. Toks paaiškinimas aktualus siekiant atskirti: i) „nepriklausomus“ advokatus, klientus aptarnaujančius pagal paslaugų teikimo sutartis; ii) pagal darbo sutartį klientui dirbančius advokatus⁶⁴⁸; iii) įmonės juristus.

⁶⁴³ *AM&S Europe Limited*, supra note 621, para. 30.

⁶⁴⁴ *Ibid.*, para. 176.

⁶⁴⁵ *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akros Chemicals Ltd*, supra note 26, paras. 74–76.

⁶⁴⁶ *Ibid.*, paras. 56–59.

⁶⁴⁷ *Ibid.*, paras. 45–47.

⁶⁴⁸ Lietuvos Respublikoje tokia veikla advokatams draudžiama, tačiau kai kuriose kitose valstybėse tai leidžiama.

ES teismų praktika, profesinės paslapties apsaugą pripažįstanti tik „nepriklausomų“ advokatų atžvilgiu, teisinėje literatūroje buvo vertinama įvairiai. Pavyzdžiui, buvo teigiama, kad iš tiesų turėtų būti reikalaujama tam tikrų įmonės advokatams taikomų objektyvumo garantijų, nes darbo santykiais su įmone susijęs advokatas paprastai vykdo savo darbdavio nurodymus, todėl gali būti priverstas tvirtinti, kad tam tikri jo paruošti dokumentai yra skirti įmonės gynybos teisėms realizuoti, nors toks teiginys gali ir neatitikti tikrovės.⁶⁴⁹

Negalima nesutikti su tokiu argumentu, tačiau taip pat negalima tvirtinti, kad darbo santykių nebuvimas („išorinių“ advokatų nepriklausomumas) garantuoja kitojią prieš tai minėtos situacijos baigtį. Manytina, kad ypač nuolatinio kliento statusas neretai lemia advokato pasiryžimą patvirtinti bet kokią tam klientui naudingą informaciją. Įmonė, neturėdama savo teisės skyriaus, o visais klausimais konsultuodamasi su nepriklausomu advokatu, galima sakyti, iš esmės įdarbina tokį advokatą nuolatinio įmonės patarėju (skirtumas tik tas, kad toks advokatas gali aptarnauti daugybę „įjį įdarbinusių“ įmonių, o pagal darbo sutartį dirbantis advokatas paprastai teturi vieną darbdavį). Todėl kas galėtų paneigti, jog nepriklausomas advokatas teikdamas konsultacijas savo nuolatiniam klientui bus mažiau suinteresuotas jo nurodymų vykdymu nei darbo santykiais su įmone susaistytas teisininkas. „Niekiniu“ būtų galima pavadinti nepriklausomumo kriterijaus užtikrinimą jei, pavyzdžiui, advokatas formaliai neturėtų sudaręs su įmone darbo sutarties, t. y. nebūtų saistomas darbo santykiais, tačiau ta įmonė būtų vienintelis (ar bent pagrindinis) to advokato klientas.

Ir atvirkščiai – įmonėje dirbantis advokatas nebūtinai neveikia nepriklausomai ir turi vykdyti savo darbdavio nurodymus. Jo darbo sutartyje gali būti numatyta nepriklausomumo ir nepavaldumo sąlyga arba jam gali būti suteikiama teisė turėti papildomų klientų, kas neabejotinai sumažina jo priklausomybę nuo vieno darbdavio.

A. Andreangeli siūlė, kad AM&S sprendime naudotas profesinės paslapties apsaugos pripažinimo testas turėtų būti pakeistas lankstesniu, kuris leistų spręsti atsižvelgiant į tai, ar konkrečioje byloje teisininkas yra saistomas įpareigojančių taisyklių, kurios užtikrina jo sąžiningumą ir nepriklausomumą nepaisant jo santykių su klientu pobūdžio (t. y., ar įmonė yra jo darbdavys, ar klientas).⁶⁵⁰

Tuo tarpu Europos Žmogaus Teisių Teismas apskritai konstatuoja, kad Konvencijos prasme nėra jokio skirtumo, ar asmuo, atstovaujantis klientui, yra praktikuojantis advokatas, ar ne⁶⁵¹. Vadovaujantis tokiu požiūriu profesinės paslapties apsauga turėtų būti taikoma ne tik nepriklausomų advokatų, įmonės advokatų, bet ir įmonės juristų korespondencijai. Manytina, kad tai būtų visai logiškas sprendimas, turint omenyje AM&S byloje ETT įtvirtintą nuomonę⁶⁵², pakartotą Pirmosios Instancijos Teismo Akzo byloje⁶⁵³, kad Sąjungos teisė turi būti aiškinama kaip apsauganti advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumą, *jei toks bendravimas vyksta vadovaujantis kliento teisės į gynybą tikslu*. Reiškia, jei įmonė teigia, kad Komisijos siekiami įvertinti dokumentai

⁶⁴⁹ Leskinen, Ch., *supra* note 277.

⁶⁵⁰ Andreangeli, A., *supra* note 576, p. 42.

⁶⁵¹ *Nikula v. Suomiją*, *supra* note 25, para. 53; taip pat *A.B. v. Nyderlandus*, *supra* note 25, paras. 82–83.

⁶⁵² *AM&S Europe Limited*, *supra* note 621, para. 21, 22 ir 27.

⁶⁵³ *Akzo Nobel Chemicals Ltd*, *supra* note 628, para. 117.

yra sudaryti įmonės gynybos tikslais, tai jiems turėtų būti taikoma profesinės paslapties apsauga nepaisant to, kad tai yra įmonės rašytinė korespondencija su jos juristais. Tai yra, dokumento sudarymo tikslas, o ne subjektas turėtų būti lemiantis veiksnys sprendžiant advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsaugos pripažinimą.

3.2.3. Advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsaugos procedūriniai aspektai

AM&S byloje Teisingumo Teismas pripažino, kad įmonė, nenorinti atskleisti profesinės paslapties saugomų dokumentų, turi Komisijos įgaliotiems pareigūnams įrodyti, kad tenkinamos visos nurodytos sąlygos tokiai apsaugai pripažinti. Tai ji gali padaryti neatskleisdama dokumentų turinio. Jei Komisija su tokiais pateiktais įrodymais nesutiktų, klausimas neturi būti perduotas spręsti nacionalinėms institucijoms ar kokiame arbitrai, nes bendrosios rinkos apsaugos ir konkurencijos taisyklių užtikrinimo klausimai turėtų būti sprendžiami Sąjungos lygmeniu. Tokiu atveju Komisija gali reikalauti pateikti papildomus įrodymus, o reikalavimo neįvykdžius gali būti skiriamos sankcijos. Įmonė tokį Komisijos sprendimą tuomet gali apskųsti ETT, kuris savu ruožtu, įvertins susidariusią situaciją apsaugodamas įmonės gynybos teises ir kartu nesusstabdys Komisijos tyrimo, dėl ko nenukentės konkurencijos tyrimų veiksmingumas.⁶⁵⁴

Taip pat šioje byloje Teismas nurodė, kad teisė į tokią apsaugą priklauso klientui, o ne advokatui, t. y. klientas gali bet koku tikslu perleisti bet kokią bendravimo su advokatu informaciją trečiosioms šalims, tačiau advokatas šito daryti negali. Be to, įmonė pasidalinusi tokia informacija su trečiaja šalimi nebegali remtis profesinės paslapties apsaugos principu dėl tos informacijos.⁶⁵⁵ Reiškia, jei Komisija vykdydama tyrimą *A* įmonės patalpose rado reikšmingą tyrimui *B* įmonės susirašinėjamą su advokatu, pastaroji įmonė *B* nebegali drausti Komisijai naudoti tokios korespondencijos tyrimo tikslais, besiremddama advokato ir kliento bendravimo apsaugos principu.

Akzo byloje Pirmosios Instancijos Teismas konstatavo, kad Komisija pažeidė profesinės paslapties apsaugos taikymo procedūrą, pirma, privertusi ieškoves leisti trumpai peržvelgti *A* grupės dokumentus ir *B* grupės ranka rašytus užrašus. Teismo nuomone, buvo mažai tikėtina, kad Komisijos pareigūnai, trumpai peržvelgę dokumentus, bet nesusipažinę su jų turiniu, būtų galėję įvertinti, ar jie konfidencialūs⁶⁵⁶. Šitaip PIT įtvirtino įmonių galimybę ne tik užkirsti kelią tam, kad Komisija išsamiai susipažintų su profesinės paslapties saugotino dokumento turiniu, bet ir iš esmės uždraudė Komisijai net peržvelgti dokumentus, jei įmonė teigia, kad jie saugotini remiantis profesinės paslapties principu.

Teismas taip pat nurodė, kad jei Komisijos neįtikino ieškovių pateikti paaiškinimai, ji, prieš susipažindama su tokių dokumentų turiniu, turėjo priimti oficialų sprendimą, kuriuo atmetamas prašymas taikyti profesinės paslapties apsaugą ir kurį ieškovės būtų galėjusios veiksmingai ginčyti Pirmosios Instancijos Teisme. Reikia turėti omenyje, kad per tyrimą Komisijos pareigūnai padarė išvadą, jog *B* grupės dokumentai

⁶⁵⁴ *Ibid.*, paras. 29–32.

⁶⁵⁵ *AM&S Europe Limited*, *supra* note 621, para. 28.

⁶⁵⁶ *Akzo Nobel Chemicals Ltd*, *supra* note 628, para. 95.

aiškiai nesudaro profesinės paslapties, ir kad jie padarė jų kopijas bei pridėjo prie tyrimo bylos, neįdėję jų į užantspauduotą voką. Taigi Komisija jau tada galėjo išsamiai susipažinti su tų dokumentų turiniu. Todėl PIT padarė išvadą, kad šiuo atžvilgiu Komisija pažeidė profesinės paslapties apsaugos taikymo procedūrą.⁶⁵⁷ Taip Pirmosios Instancijos Teismas patvirtino dar *AM&S* sprendime suformuluotą reikalavimą, kad Komisija negali susipažinti su ginčijamo turinio dokumentu, nepriėmusi sprendimo, kurį suinteresuotas subjektas galėtų apskųsti Pirmosios Instancijos Teismui ir prireikus prašyti taikyti laikinąsias apsaugos priemones.

Šiame kontekste klausimų kelia Komisijos išleistas bylų, liečiančių SESV 101 ir 102 straipsnius, nagrinėjimo gerosios praktikos rinkinys, profesinės paslapties apsaugos klausimu kodifikavęs ES teismų praktiką. Šiame dokumente Komisija nurodė, kad jeigu patikros metu Konkurencijos generalinis direktoratas mano, kad įmonė nepateikė jokių įrodymų ar paaiškinimų, kad įrodytų, jog profesinės paslapties apsauga apima ginčijamą dokumentą ar remiasi motyvais, kurie pagal taikytiną teisminę praktiką yra akivaizdžiai nepagrįsti, kad pateisintų tokią apsaugą, arba grindžia faktinėmis aplinkybėmis, kurios yra akivaizdžiai neteisingos, tai netrukdo Konkurencijos generaliniam direktoratui iš karto skaityti dokumento turinį ir jį nukopijuoti (nenaudojant užklijuoto voko procedūros)⁶⁵⁸. Toks Komisijos pareiškimas visiškai prasilenkia su PIT sprendimo *Akzo* byloje 85 ir 86 punktais:

„85 Bet kuriuo atveju reikia pažymėti, kad jei Komisijos neįtikina įmonės, dėl kurios atliekamas tyrimas, atstovų pateikta medžiaga ir paaiškinimai, kuriais siekiama įrodyti, kad atitinkamam dokumentui taikoma profesinės paslapties apsauga, Komisija neturi teisės susipažinti su dokumento turiniu, kol priims sprendimą, leidžiantį atitinkamai įmonei kreiptis šiuo klausimu į Pirmosios Instancijos Teismą ir prireikus pateikti prašymą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo (šiuo klausimu žr. sprendimo *AM & S* 32 punktą).

86 Atsižvelgiant į ypatingą profesinės paslapties apsaugos principo, kurio tikslas – garantuoti asmeniui galimybę visiškai pasinaudoti savo teise į gynybą ir užtikrinti reikalavimą, kad kiekvienas asmuo galėtų nevaržomas kreiptis į advokatą (žr. šio sprendimo 77 punktą), pobūdį, reikia manyti, kad tai, jog Komisija susipažįsta su konfidencialaus dokumento turiniu, savaime yra šio principo pažeidimas. Todėl, priešingai nei teigia Komisija, profesinės paslapties apsauga apima ne tik reikalavimą, kad įmonės savo advokatui pateikta informacija ar tokio advokato konsultacijų turinys nebūtų panaudoti prieš ją sprendime, kuriuo baudžiama už konkurencijos normų pažeidimą.“

Vadovaujantis tokia Teismo praktika Komisija negali ignoruoti įmonės atsisakymo leisti bent paviršutiniškai peržvelgti dokumentą, kuris, įmonės nuomone, yra saugotinas profesinės paslapties. Kilus bet kokiam ginčui dėl dokumento pobūdžio, Komisija privalo priimti sprendimą, kurį apskundus Europos Sąjungos teismai atliks

⁶⁵⁷ *Ibid.*, 97–98.

⁶⁵⁸ DG COMPETITION. Best Practices on the conduct of proceedings concerning Articles 101 and 102 TFEU, para 50 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-04]. <http://ec.europa.eu/competition/consultations/2010_best_practices/best_practice_articles.pdf>.

nepriklausomą dokumento įvertinimo „ekspertizę“, taip užtikrinant advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsaugą.

Apibendrinant ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių teisę remtis advokato ir kliento bendravimo konfidencialumo apsauga galima daryti tokias išvadas: pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje pripažįstamus profesinės paslapties apribojimo kriterijus įvertinus šio klausimo reglamentavimą ES konkurencijos teisėje matyti, kad Sąjungos teisės normos aiškiai įtvirtina galimybės remtis profesinės paslapties apsauga sąlygas ir ribas, todėl laikytina, kad jos atitinka EŽTT pirmąjį kriterijų, pagal kurį Teismas vertina teisės normų atitikimą teisinio tikrumo principui.

Advokatus laikant neatskiriama teisingumo administravimo dalimi, būtina visuomenės saugumui užtikrinti ir nusikalstamumui užkardyti, manytina, kad EŽTT sutiktų su tuo, kad siekis užtikrinti advokatų veiklos nepriklausomumą yra pagrįstas svarbiu visuomeniniu interesu ir būtinas demokratinėje visuomenėje. Tiesa, kiti autoriai ginčija, kad tokį kriterijų gali atitikti tik profesinės paslapties apsaugos ribojimas ES registruotų ir darbo sutartiniais santykiais su klientais susijusių advokatų atžvilgiu, tačiau visuomeninis interesas nepateisina ES teritorijoje neregistruotų nepriklausomų advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo nepripažinimo⁶⁵⁹. Bet kokių atveju, abejotina, ar ES teisėje įtvirtinti profesinės paslapties apsaugos suvaržymai gali būti laikomi proporcinga priemone deklaruojamam tikslui pasiekti. Atsižvelgiant į tai, kad EŽTT tokią privilegiją pripažįsta net advokatais nesantiems teisininkams, abejotina, ar jis sutiktų, jog advokatų nepriklausomumui užtikrinti būtina atsisakyti pripažinti darbo santykiais su įmone susijusių advokatų profesinės paslapties apsaugą. Manytina, kad Teismas galėtų konstatuoti, kad profesinis nepriklausomumas galėtų būti užtikrinamas dėmesį kreipiant į dokumento, su kuriuo įmonė nenori leisti susipažinti, turinį, o ne į profesinės paslapties subjekto (advokato) specifiką – taip tikslas būtų pasiektas mažiau ribojančiomis priemonėmis, o reiškia būtų labiau proporcingas nei esantis reguliavimas.

⁶⁵⁹ Stefanelli, J. The negative implications of EU privilege law under Akzo Nobel and abroad. *ICLQ*. 2011, 60: 545–556, p. 549. Autorė teigia, kad iš Generalinės advokatės išvados nėra aišku, ar profesinės paslapties privilegija turėtų būti netaikoma visiems ES neregistruotiems advokatams, ar tik tiems, kurie su klientu yra susiję darbo sutartiniais santykiais, todėl autorė atlieka tyrimą preziumuodama, kad J. Kokott turėjo mintyje profesinės paslapties apsaugos netaikymą visiems ES teritorijoje neregistruotiems advokatams.

III DALIS. TEISĖ Į PRIVATUMĄ V. REGLAMENTU NR. 1/2003 IŠPLĖSTA EUROPOS KOMISIJOS TEISĖ ATLIKTI PATIKRINIMUS

Reglamentas Nr. 17/62 įtvirtino, kad „atlikdama pareigas, pavestas jai pagal Sutarties 89 ir 87 straipsnius priimtas nuostatas, Europos Komisija gali atlikti visus būtinus įmonių ir įmonių asociacijų tyrimus“⁶⁶⁰. Tam įgaliotiems Komisijos pareigūnams suteikiama teisė *inter alia* patekti į visas įmonių patalpas, žemę ir transporto priemones⁶⁶¹. Reglamentas Nr. 1/2003 išplėtė tokią Komisijos teisę. Šiame teisės akte buvo numatyta, kad Komisija gali savo sprendimu nurodyti atlikti patikrinimą kitose patalpose, teritorijoje arba transporto priemonėse, įskaitant įmonių arba įmonių asociacijų direktorių, vadovų ir darbuotojų namus⁶⁶².

Iš kitos pusės Žmogaus Teisių Konvencijos 8 straipsnis įtvirtina asmens teisę į privatumą:

„Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą

1. Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.
2. Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės saugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.“⁶⁶³

Todėl reikia įvertinti, kaip realizuojant taip išplėstą Komisijos tyrimo teisę užtikrinamos šio Konvencijos straipsnio garantijos.

Tiesa, asmens teisė į privatumą nėra absoliuti – Konvencijos 8 straipsnio 2 dalis įtvirtina naudojimosi tokia teise apribojimo pagrindus. Dėl to reikia išsiaiškinti, ar Komisijos teisė atlikti patikrinimą ne įmonei, bet privačiam subjektui priklausančiose patalpose atitinka tuos Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje įtvirtintus apribojimo pagrindus. Kitaip tariant, turi būti ištirta, ar minėta Komisijos teisė atlikti patikrinimus gali būti pateisinama Konvencijos 8 straipsnio 2 dalimi.

Šiuo tikslu pirmiausia identifikuojamos Reglamentu Nr. 1/2003 išplėstos Komisijos tyrimo teisės, analizuojama, ką remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika apima teisė į privatumą, tuomet tiriami Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje numatyti apribojimo pagrindai, nagrinėjamos Europos Komisijos teisės atlikti patikrinimus įgyvendinimo sąlygos ir taip įvertinama, ar ši Komisijos teisė atitinka Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje įtvirtintus apribojimo pagrindus.

⁶⁶⁰ Reglamento 17/62 14 straipsnio 1 dalies pirmas sakiny.

⁶⁶¹ Reglamento 17/62 14 straipsnio 1 dalies d punktas.

⁶⁶² Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 1 dalis.

⁶⁶³ EŽTK 8 straipsnio 1 ir 2 dalys.

1. ES teisėje įtvirtintos Europos Komisijos patikrinimo teisės

Reglamento Nr. 17/62 14 straipsnio 1 dalyje buvo įtvirtinta, kad atlikdama pareigas, pavestas jai pagal Sutarties 89 straipsnį ir pagal 87 straipsnį priimtas nuostatas, Komisija gali atlikti visus būtinus įmonių ir įmonių asociacijų patikrinimus.

Pagal Reglamento 17/62 14 straipsnio 2 dalį atliekant tyrimą buvo privaloma pateikti raštišką įgaliojimą, kuriame turėjo būti nurodomas tyrimo objektas ir paskirtis bei baudos, numatytos 15 straipsnio 1 dalies c punkte tais atvejais, kai pateikiamos ne visos reikalaujamos buhalterinės knygos ir kiti verslo dokumentai. Taip pat Komisija iš anksto turėdavo informuoti apie tyrimą valstybės narės, kurios teritorijoje jis turi būti atliktas, kompetentingą instituciją, ir nurodyti atsakingus pareigūnus. Pagal šią nuostatą buvo atliekami tyrimai, kai nebuvo didelės rizikos, kad tyrimui reikalinga informacija galėtų būti paslėpta ar sunaikinta arba kai įmonė nenorėjo būti laikoma savanoriškai teikiančia informaciją. Įmonė neprivalėjo sutikti su pagal šią reglamento nuostatą jos atžvilgiu atliekamu tyrimu, tačiau prieštaravimas galėjo lemti to paties straipsnio 3 dalies taikymą, kurį Komisija iš tiesų paprastai ir nurodydavo kaip savo atliekamo tyrimo pagrindą⁶⁶⁴.

Reglamento 17/62 14 straipsnio 3 dalis numatė privalomą įmonių ar jų asociacijų sutikimą dėl Komisijos sprendimu pavestų tyrimų atlikimo. Taip pat buvo įtvirtinta, kad sprendime turi būti nurodomas tyrimo objektas ir paskirtis, data, kada jis pradedamas, 15 straipsnio 1 dalies c punkte ir 16 straipsnio 1 dalies d punkte nustatytos baudos ir teisė pateikti sprendimą peržiūrėti Teisingumo Teismui. Tačiau nebuvo reikalavimo pateikti visą informaciją, susijusią su įtariamais pažeidimais, jų tiksliau teisiniu pobūdžiu ar priežastimis, kodėl Komisija savo tyrimo pagrindu pasirinko būtent šią, o ne anksčiau minėtą reglamento nuostatą⁶⁶⁵. Komisija galėjo iš anksto pranešti apie ruošiamą atlikti tyrimą arba galėjo atvykti nepranešusi ir, be abejojimo, rinkdavosi pastarąjį būdą, nes teigėdavo, jog taip tyrimai būna kur kas veiksmingesni⁶⁶⁶.

Atlikdami tyrimus pagal raštišką įgaliojimą, numatytą 14 straipsnio 2 dalyje, ar pagal sprendimą, numatytą 3 dalyje Komisijos pareigūnai turėjo teisę:

- a) tikrinti buhalterines knygas ir kitus verslo dokumentus;
- b) daryti buhalterinių knygų ir verslo dokumentų kopijas arba išrašus iš jų;
- c) prašyti iš karto pateikti žodinius paaiškinimus;
- d) patekti į visas patalpas; įmonių žemę ir transporto priemones⁶⁶⁷.

Sąjungos teismai davė aiškiai suprasti, kad pastaroji Komisijos teisė patekti į patalpas yra ypač svarbi, nes jis leidžia Komisijai patekti į tokias vietas, kuriose paprastai ir būna randami įrodymai apie pažeidimus⁶⁶⁸. Esant ypatingoms aplinkybėms Komisija, remdamasi vienai įmonei skirtu sprendimu atlikti patikrinimą, galėjo tokį patikrinimą

⁶⁶⁴ Dannecker, G.; Jansen, O., *supra* note 44, p. 139.

⁶⁶⁵ Byla 85/87, *Dow Benelux v. Europos Bendrijų Komisija* [1989] ECR 3137.

⁶⁶⁶ Dannecker, G.; Jansen, O., *supra* note 44, p. 140.

⁶⁶⁷ Reglamento 17/62 14 straipsnio 1 dalies a-d punktai.

⁶⁶⁸ *Hoechst AG v. Europos Bendrijų Komisija*, *supra* note 3, para. 26.

atlikti kitos įmonės patalpose, jei pirmoji įmonė verslo tikslais naudojo antrajai įmonei priklausančias patalpas⁶⁶⁹.

Be to, Komisijos teisė iširti rastą informaciją nebuvo apribota tik tais dokumentais, apie kurių egzistavimą Komisija jau žinojo – ji turėjo teisę ieškoti ir tokios informacijos, apie kurios buvimą nebuvo žinoma. ETT savo praktikoje palaikė tokius Komisijos įgaliojimus teigdama, kad neturėdama tokios teisės ji negalėtų gauti reikalingos tyrimui informacijos, jei atitinkamos įmonės atsisakytų bendradarbiauti arba trukdytų tyrimui⁶⁷⁰.

Sąjungos teismai savo praktikoje buvo patvirtinę įmonių, dėl kurių atliekamas patikrinimas, „aktyvaus bendradarbiavimo pareigą“: jos turėjo pateikti Komisijai visą informaciją, susijusią su tyrimo dalyku⁶⁷¹. Visų pirma, Komisijos inspektoriai turėjo teisę nagrinėti visus dokumentus, susijusius su bendrovės verslu. Tai apėmė visas knygas ir įrašus, kelionės bilietus, dienoraščius, telefoninių skambučių išklotines, išlaidų patvirtinimus, taip pat kompiuterinius įrašus, elektronine forma saugomus dokumentus ir atspausdintus elektroninius laiškus⁶⁷². Galėjo būti konfiskuoti netgi dokumentai, kuriuose yra verslo paslaptys. Apskritai, pati Komisija, o ne įmonė ar trečioji šalis sprendė, turėtų ar ne būti pateiktas konkretus dokumentas⁶⁷³.

Vienas reglamentu Nr. 1/2003 įvykdytos ES konkurencijos teisės reformos tikslų buvo dar labiau praplėsti Komisijos teises atlikti tyrimus. Siekiant užtikrinti konkurencijos apsaugą buvo būtina užtikrinti, kad Komisijos įgaliojimai atlikti patikrinimus būtų pakankami ir veiksmingi⁶⁷⁴.

Dabar pareigūnai ir kiti lydintieji asmenys, Komisijos įgalioti atlikti patikrinimus, turi teisę⁶⁷⁵:

- pateikti į bet kurias įmonių ir įmonių asociacijų patalpas, teritoriją ir transporto priemones;
- tikrinti knygas ir kitus veiklos dokumentus, kokioje laikmenoje jie bebūtų saugomi;
- paimti ar gauti tokių knygų ar dokumentų kopijas ar išrašus bet kokia forma;
- užplombuoti bet kurias verslo patalpas ir knygas bei dokumentus tokiam laikotarpiui ir tokiu mastu, koks būtinas patikrinimui atlikti (nors paprastai neturėtų

⁶⁶⁹ Byla T-65/99, *Strintzis Lines Shipping SA v. Europos Bendrijų Komisija* [2003] ECR II-5433, paras. 71–76.

⁶⁷⁰ *Hoechst AG v. Europos Bendrijų Komisija*, *supra* note 3, para. 27.

⁶⁷¹ *Orkem*, *supra* note 206, para. 27.

⁶⁷² Van Gerven, Y. Regulation 1/2003: Inspections (“Dawn Raids”) and the Rights of Defense. In: Baudenbacher, C. (ed.) *Neueste Entwicklungen im europäischen und internationalen Kartellrecht*. 13. St. Galler Internationales Kartellrechtsforum, 2006, p. 330 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-07-17]. <http://www.vvgb-law.com/vangerven/publications/Van_GervenRegulation1_2003InspectionsDawnRaids.pdf>.

⁶⁷³ *AM&S Europe Limited*, *supra* note 621, para. 17.

⁶⁷⁴ Proposal for a Council Regulation on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty and amending Regulations (EEC) No 1017/68, (EEC) No 2988/74, (EEC) No 4056/86 and (EEC) No 3975/87 (“Regulation implementing Articles 81 and 82 of the Treaty”), COM(2000) 582 final, 2000/0243 (CNS), p. 6–7.

⁶⁷⁵ Reglmento Nr. 1/2003 20 straipsnio 2 dalies a-e punktai.

būti plombuojama ilgiau nei 72 valandoms⁶⁷⁶). Tai – nauja teisė, išplėtusi Komisijos tyrimo teisės, nes Reglamento 17/62 14 straipsnyje tokia įtvirtinta nebuvo.

- paprašyti bet kurį įmonės ar įmonių asociacijos atstovą ar darbuotoją paaiškinti faktus ar dokumentus, susijusius su patikrinimo objektu bei tikslu, ir užfiksuoti atsakymus. Reglamento 17/62 14 straipsnio 1 dalies c punkte buvo įtvirtinta panaši teisė, tačiau ji suteikė Komisijai galimybę tik prašyti iš karto pateikti žodinius paaiškinimus dėl patikrinimo metu rastų dokumentų⁶⁷⁷, kas dažnai būdavo interpretuojama kaip bendros apklausos teisės neturėjimas⁶⁷⁸. Tuo tarpu naujai suformuluota Komisijos patikrinimo teisė suteikia pareigūnams galimybę vykdyti tokios apimties apklausą, kuri gali būti apribota tik patikrinimo objektu bei tikslu, todėl laikoma, kad ši reglamento nuostata taip pat ženkliai praplėtė Komisijos patikrinimo teises.

Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnis taip pat numato patikrinimo procedūros ypatybes (3 ir 4 dalys), įskaitant ir bendradarbiavimą su valstybės narės, kurioje jis atliekamas, institucijų pareigūnais (5 ir 6 dalys) bei atkreipia dėmesį į valstybėse narėse taikomas procedūrinės garantijas, ypač į teisminės institucijos leidimo reikalavimą kratai (7 ir 8 dalys).

Žinoma, Komisija gali atlikti patikrinimus tik vykdydama Reglamento Nr. 1/2003 nustatytas jai pareigas. Tai reiškia, kad turi būti įtariamas SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimas, todėl neturint tokių įtarimų, patikrinimo atlikti negalima⁶⁷⁹. Taip pat patikrinimai privalo būti būtini bei tinkami⁶⁸⁰.

Komisija gali atlikti tik įmonių ar įmonių asociacijų patikrinimus, ji negali imtis tokių veiksmų prieš vyriausybes, valstybines institucijas ar fizinius asmenis. Be to, patikrinimas gali būti atliekamas tik ES teritorijoje, tačiau čia esančios patalpos, kurios priklauso trečiųjų šalių (t. y. ne valstybės narės) įmonėms, taip pat gali būti patikrintos⁶⁸¹.

20 straipsnio 2 dalies a punkte įtvirtinta Komisijos teisė atliekant patikrinimus patekti į bet kurias įmonių ir įmonių asociacijų patalpas, teritoriją ir transporto priemones. Sąvoka „patalpos“ šiuo atžvilgiu apima privačias patalpas (21 straipsnis yra *lex specialis* šiuo atžvilgiu), taip pat teisininkų, buhalterių, įmonei dirbančio banko patalpas ir pan. Straipsnio atžvilgiu nėra svarbus nuosavybės turėjimo ar valdymo aspektas, todėl teisė patekti į patalpas nėra apribota įmonės patalpomis ar įmonės turtu – gali būti patikrintos ir dukterinių įmonių, priklausančių tikrinamai įmonei, bet kokios patalpos, nekilnojamasis turtas, transporto priemonės. Patikrinimo teisė nėra apribota ir geografiškai tomis įmonėmis, kurios paminėtos raštiškame įgaliojime ar Komisijos sprendime. Taip yra todėl, kad 20 straipsnio 3 ar 4 dalys nereikalauja nurodyti geografinės vietovės, kur ruošiamasi atlikti patikrinimą⁶⁸².

⁶⁷⁶ Reglamento Nr. 1/2003 preambulės 25 punktas.

⁶⁷⁷ Van Gerven, Y., *supra* note 669, p. 326.

⁶⁷⁸ Venit, J. S.; Louko, T., *supra* note 45.

⁶⁷⁹ Draudžiami minėti patikrinimai, anglų kalba taikliai vadinami „fishing expeditions“ arba „shot in the dark inspections“.

⁶⁸⁰ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39, p. 1755.

⁶⁸¹ *Ibid.*

⁶⁸² *Ibid.*, p. 1755.

Tačiau Europos Komisijos atliekamų tyrimų praktika rodė, jog tikrinamų įmonių darbuotojai svarbius tyrimui dokumentus paprastai laiko savo namuose⁶⁸³. Tokie įmonių darbuotojų veiksmai neleisdavo Europos Komisijai veiksmingai atlikti tyrimo, nes pagal tuomet galiojusias Europos Komisijos tyrimo taisykles galimybės atlikti patikrinimą privačiose patalpose nebuvo. Todėl tam, kad būtų garantuotas tyrimų veiksmingumas, buvo būtina išplėsti Europos Komisijos teises ir suteikti šios institucijos pareigūnams galimybę apieškoti įmonės darbuotojų privačias patalpas, kai yra tikimybė, kad ten yra laikomi tyrimui svarbūs dokumentai⁶⁸⁴.

Tokia Europos Komisijos patikrinimo teisė buvo įtvirtinta Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 1 dalyje, kuri numato, kad kilus pagrįstam įtarimui, kad knygos ar kiti dokumentai, susiję su veikla ir patikrinimo objektu ir galintys turėti reikšmės įrodant sunkų SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimą, laikomi kitose patalpose, teritorijoje ar transporto priemonėse, įskaitant įmonių ar įmonių asociacijų direktorių, vadovų ir darbuotojų namus, Komisija gali savo sprendimu nurodyti atlikti patikrinimą minėtoje patalpose, teritorijose ir transporto priemonėse.

Sąvoka „kitos patalpos“ šiuo atžvilgiu apima privačias patalpas (apartamentus, namus), taip pat transporto priemones (ypač automobilius), priklausančius įmonės direktoriams, vadybininkams ir kitiems įmonės ar įmonių asociacijų darbuotojams. Kaip ir 20 straipsnio atveju, nuosavybės turėjimo ar valdymo aspektas nėra svarbus šiuo atžvilgiu⁶⁸⁵.

Tačiau, kad Komisija galėtų pasinaudoti šios nuostatos suteikiama patikrinimo teise, ji turi tenkinti kelias sąlygas,:

1. Patikrinimas gali būti skiriamas tik Komisijos sprendimu.
2. Toks sprendimas gali būti priimtas tik tokiu atveju, jei *kyla pagrįstas įtarimas*, kad knygos ar kiti dokumentai, susiję su veikla ir patikrinimo objektu ir galintys turėti reikšmės įrodant *sunkų SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimą*, laikomi kitose patalpose, teritorijoje ar transporto priemonėse, įskaitant įmonių ar įmonių asociacijų direktorių, vadovų ir darbuotojų namus⁶⁸⁶. T. y., patikrinimus, numatytus 21 straipsnyje Komisija gali atlikti ne dėl bet kokio, o tik dėl sunkaus SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimo, be to, reikalaujama pagrįsto įtarimo dėl įrodymų buvimo būtent tokiose patalpose.
3. Sprendime turi būti nurodytas patikrinimo objektas ir tikslas, nustatyta patikrinimo pradžios data ir nurodyta teisė į sprendimo peržiūrėjimą Teisingumo Teisme. Būtinai turi būti nurodytos priežastys, dėl kurių Komisija padarė išvadą, jog galima įtarti pažeidimą 1 dalies prasme. Komisija priima tokius sprendimus pasitarusi su valstybės narės, kurios teritorijoje bus atliekamas patikrinimas, konkurencijos institucija⁶⁸⁷.
4. Pagal 1 dalį priimtas sprendimas negali būti vykdomas prieš tai negavus suinteresuotos valstybės narės teisminės institucijos leidimo⁶⁸⁸.

⁶⁸³ Proposal for a Council Regulation, *supra* note 671.

⁶⁸⁴ *Ibid.*

⁶⁸⁵ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39, p. 1764.

⁶⁸⁶ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 1 dalis.

⁶⁸⁷ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 2 dalis.

⁶⁸⁸ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 3 dalis

5. Pareigūnai ir kiti lydintieji asmenys, Komisijos įgalioti atlikti patikrinimą pagal šio straipsnio pirmąją dalį, turi įgaliojimus, išdėstytus 20 straipsnio 2 dalies a, b ir c punktuose, t. y., jie gali patekti į bet kurias įmonių ir įmonių asociacijų patalpas, teritoriją ir transporto priemones, tikrinti knygas ir kitus veiklos dokumentus, kokioje laikmenoje jie bebūtų saugomi bei paimiti ar gauti tokių knygų ar dokumentų kopijas ar išrašus bet kokia forma. Tačiau pareigūnams *neleidžiama* užplombuoti patalpas ir knygas bei dokumentus tokiam laikotarpiui ir tokiu mastu, koks būtinas patikrinimui atlikti, taip pat paprašyti bet kurį įmonės ar įmonių asociacijos atstovą ar darbuotoją paaiškinti faktus ar dokumentus, susijusius su patikrinimo objektu bei tikslu, ir užfiksuoti atsakymus⁶⁸⁹.

Kita vertus, nepaisant to, kad Komisija norėdama atlikti patikrinimą pagal 21 straipsnį turi įvykdyti visas nurodytas sąlygas, įmonių direktoriai, vadybininkai ir kitas personalas, kieno patalpos, teritorija ar transporto priemonės yra tikrinamos, turi teisę į privatumą, kurią kiekvienam asmeniui garantuoja Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 8 straipsnio 1 dalis. Kadangi yra akivaizdu, jog tokie Europos Komisijos patikrinimai gali suvaržyti asmens teisę į privatumą, yra svarbu nustatyti pastarosios teisės turinį bei jos apribojimų galimybes, įtvirtintas Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje.

2. Teisė į privatumą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje

Teisė į privatumą priskiriama prie asmeninių teisių. Susiformavo ji palyginti neseniai – tik XX amžiuje. Privatumo sąvoka etimologiškai kildinama iš lotyniško žodžio *privatus*, reiškiančio „atskiras, priklausantis sau pačiam (ne valstybei)“ ir vartojamo kaip *publicus, communis* antonimas⁶⁹⁰. Vienas iš trumpiausių ir tiksliausių šios teisės apibrėžimų pateikiamas Britų enciklopedijoje, kur privatumo teisė (angl. *right of privacy*) apibrėžiama kaip asmens teisė būti apsaugotam nuo kišimosi į asmeninio pobūdžio dalykus⁶⁹¹. Šiuo lakonišku apibrėžimu atskleidžiama minėtos teisės esmė, tačiau ji gali būti skirtingai (plačiau arba siauriau) interpretuojama atsižvelgiant į konkrečios valstybės teisinę tradiciją⁶⁹².

Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtinta teisė į privatumą nėra lengvai suprantama, nes ši teisė nėra aiškiai apibrėžta. EŽTT yra pripažinęs, kad ji yra platesnė nei „teisė į privatumą, teisė gyventi taip, kaip nori, apsaugotam nuo viešumo“⁶⁹³, bet paprastai nekomentuoja jos plačiau. Teismas teigia, kad tai yra „platus

⁶⁸⁹ Reglamento Nr. 1/21 str. T.y. Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnio 2 dalies d ir e punktuose įtvirtintų teisių jie neturi.

⁶⁹⁰ Online Etymology Dictionary [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-23]. <<http://www.etymonline.com/index.php?search=privacy&searchmode=none>>.

⁶⁹¹ Pastebėtina, jog Britų enciklopedijoje vartojama sąvoka „*right of privacy*“, tuo tarpu užsienio teisinėje literatūroje labiau paplitusi truputį kitokia sąvoka – „*right to privacy*“, tačiau jų abiejų turinys yra vienodas.

⁶⁹² Lankauskas, M. Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisės problemos*. 2007, 2(56): 2. Plačiau apie teisės į privatumą sampratą ir istorinį kontekstą žr. minėto straipsnio 2–4 psl.

⁶⁹³ *X v. Islandija*, 1976, gegužės 18 d. EŽTT sprendimas, D.R. 5, p. 86.

terminas, kurio negalima išsamiai apibrėžti⁶⁹⁴, ir paprastai tik bendrai pasisako apie tokios teisės pobūdį. Teismas sako, kad „teisė į privatumą“ apima „profesinę ar dalykinę veiklą“⁶⁹⁵, „teisę pradėti ir vystyti santykius su kitais asmenimis bei išoriniu pasauliu“⁶⁹⁶, „asmens sąveiką su kitais net viešuoju aspektu“⁶⁹⁷, „fizinį ir psichologinį asmens vientisumą“⁶⁹⁸, „teisę į (...) asmeninį vystymąsi“⁶⁹⁹ ir „teisę nurodyti savo tapatybės detales“⁷⁰⁰. Net tokios teisės, kaip teisė gyventi čigoniškai, teisė į vardo pakeitimą ir būti apsaugotam nuo užterštos aplinkos, taip pat kaip ir labiau tradicinės „privatumo“ teisės, kaip, pavyzdžiui, teisė būti apsaugotam nuo privačios informacijos ir atvaizdų platinimo – viskas papuola į šios teisės sąvoką⁷⁰¹.

Byloje *McLeod prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT pripažino, kad valstybinių institucijų pareigūnų brovimasis į asmens gyvenamąsias patalpas taip pat gali pažeisti EŽTK 8 straipsnyje įtvirtintą teisę į privatumą. Šioje byloje pareiškėja skundėsi, kad policijos pareigūnai kartu su jos buvusiu vyru neturėdami teismo leidimo įėjo į namus, kurie anksčiau priklausė jiems abiemis, ir jai nedalyvaujant išsivežė buvusiam vyrui priklausiusius daiktus, nes pareiškėja, nors teismo ir buvo įpareigota juos gražinti, tačiau tokio įpareigojimo nepaisė. Europos Žmogaus Teisių Komisija spręsdama šį skundą pripažino, kad policijos pareigūnai įeidami į pareiškėjos namus suvaržė jos teisę į asmeninio ir šeimos gyvenimo gerbimą bei būsto neliečiamumą, o toks suvaržymas pažeis EŽTK 8 straipsnį, jei neatitiks antroje jo dalyje įtvirtintų sąlygų⁷⁰². EŽTT neprieštaraudamas tokiam Komisijos sprendimui šiuo atžvilgiu vienu sakiniu konstatavo, kad kadangi niekas neginčija, jog policijos pareigūnų įėjimas į namus yra pareiškėjos teisės į privatų gyvenimą ir būsto neliečiamumą varžymas, Teismas neturi priešasčių nuspręsti kitaip⁷⁰³.

Kitoje byloje *Funke prieš Prancūziją* pareiškėjas skundėsi, kad trys Strasbūro muitinės pareigūnai kartu su vyresnioju policijos pareigūnu atvyko į pareiškėjo ir jo žmonos namus surasti „informaciją apie jų turtą užsienyje“; jie veikė iš mokesčių institucijų gautos informacijos pagrindu. Pareiškėjas pripažino, kad turi ar turėjo kelias banko sąskaitas užsienyje profesiniais ir šeimos tikslais, tačiau teigė neturėjęs jokių banko sąskaitų išrašų savo namuose. Muitinės pareigūnai apieškojo patalpas ir atrado užsienio bankų atskaitas, čekių knygeles ir automobilio remonto sąskaitą iš Vokietijos. Visi šie dokumentai buvo konfiskuoti tą pačią dieną. Pareiškėjas kreipėsi

⁶⁹⁴ *Peck v. Jungtinę Karalystę*, Nr. 44647/98, para. 57, ECHR 2003-I; taip pat žiūrėti *P.G. ir J.H. v. Jungtinę Karalystę*, Nr. 44787/98, 2001 m. rugsėjo 25 d. EŽTT sprendimas, para. 56,

⁶⁹⁵ *Niemietz v. Vokietiją*, *supra* note 31, para. 29; Taip pat žiūrėti: *Rotaru v. Rumuniją* [GC], Nr. 28341/95, para. 43, ECHR 2000-V; ir *Amann v. Šveicariją* [GC], Nr. 27798/95, para. 65, ECHR 2000-II.

⁶⁹⁶ *Peck v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 691. Taip pat žiūrėti *X v. Islandiją*, *supra* note 690.

⁶⁹⁷ *von Hannover v. Vokietiją*, Nr. 59320/00, para. 50, ECHR 2004-VI.

⁶⁹⁸ *Pretty v. Jungtinę Karalystę*, Nr. 2346/02, para. 61, ECHR 2002-III.

⁶⁹⁹ *Peck v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 691. Taip pat žiūrėti *X v. Islandiją*, *supra* note 690.

⁷⁰⁰ *Christine Goodwin v. Jungtinę Karalystę* [GC], Nr. 28957/95, para. 90, ECHR 2002-VI.

⁷⁰¹ Moreham, N. A. The Right to Respect for Private Life in the European Convention on Human Rights: A Re-examination. *European Human Rights Law Review*. 2008(1): 44–79.

⁷⁰² *McLeod v. Jungtinę Karalystę*, 1997 m. balandžio 9 d. EŽT Komisijos sprendimas, Report (31), para. 46.

⁷⁰³ *McLeod v. Jungtinę Karalystę*, 1998 m. rugsėjo 23 d. EŽTT sprendimas, *Reports of Judgments and Decisions* 1998 VII, p. 2787, para. 36.

į Europos Žmogaus Teisių Komisiją skųsdamasis, kad muitinės pareigūnai atlikdami kratą jo namuose ir konfiskuodami daiktus pažeidė jo teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, būsto ir korespondencijos neliečiamumą. Komisija pasiremddama savo praktika ankstesnėse bylose nurodė, kad tokie muitinės pareigūnų veiksmai suvaržo EŽTK 8 straipsnio 1 dalyje numatytas asmens teises ir ypač teisę į būsto neliečiamumą ir bendrai į asmeninio gyvenimo gerbimą. Klausimą, ar banko ataskaitos gali būti laikomos „korespondencija“, Komisija paliko atvirą, tačiau pažymėjo, kad bet kokiu atveju tokie dokumentai papuola į privatumo sąvokos sritį, nes yra grynai asmeninio pobūdžio dokumentai⁷⁰⁴. Kadangi Prancūzijos Vyriausybė pripažino suvaržiusi ne tik pareiškėjo teisę į privatumą, bet ir, kaip Komisija nurodė, teisę į būsto neliečiamumą, EŽTT nusprendė, kad „pažeistos visos 8 straipsnio 1 d. garantuojamos teisės, išskyrus teisę į šeimos gyvenimą“⁷⁰⁵.

Gausi EŽTT praktika parodė, kad kai kuriose bylose asmens gyvenamųjų patalpų kratos pripažįstamos teisės į „privatų gyvenimą“ pažeidimais⁷⁰⁶, kitose - „būsto neliečiamybės“ pažeidimas⁷⁰⁷, dar kitose tokie veiksmai pripažįstami pažeidžiančiais ir „privatų gyvenimą“, ir „būsto neliečiamybę“⁷⁰⁸.

Nors iš pirmo žvilgsnio EŽTK 8 straipsnio 1 dalies garantuojama teise, kad būtų gerbiamas asmens asmeninis ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas, atrodo, galėtų remtis tik fiziniai asmenys savo namų atžvilgiu, tačiau EŽTT savo praktikoje yra pripažinęs platesnę šios teisės taikymo sritį. Byloje *Niemietz prieš Vokietiją* pareiškėjas skundėsi, kad teismas išdavė leidimą jo advokatų kontoros kratai, leisdamas ieškoti ir konfiskuoti „dokumentus“ - be jokių išlygų ar apribojimų - atskleidžiančius valdžios institucijų ieškomo asmens tapatybę, ir taip, jo nuomone, pažeidė minėtą EŽTK 8 straipsnio 1 dalį. Strasbūro teismas nagrinėdamas bylą pažymėjo, kad darbo vieta taip pat turi būti apsaugota tuo pačiu aspektu kaip ir gyvenamosios patalpos, nes nėra jokio esminio skirtumo tarp jų, kad „privačiu gyvenimu“ nebūtų laikoma profesinė ar dalykinė veikla, nes būtent darbo aplinkoje dauguma asmenų turi ypač dideles, jei ne didžiausias, galimybes palaikyti ryšius su aplinkiniais. Be to, kartais yra pernelyg sudėtinga atskirti, kokia asmens veikla yra jo profesinės veiklos dalis, o kokia - ne. EŽTT pažymėjo, kad jis nėra anksčiau daręs skirtumo tarp tokių situacijų: jau anksčiau savo praktikoje jis pripažino teisės į privatų gyvenimą pažeidimą dėl asmeninių ir profesinių telefoninių pokalbių įrašinėjimo⁷⁰⁹, arba, kai krata buvo atliekama tik dėl profesinės veiklos, EŽTT to fakto nelaikė 8 straipsnio netaikymo priežastimi⁷¹⁰. Be to, anot EŽTT, termino „būstas“ išplėtimas taip, kad jis apimtų darbo

⁷⁰⁴ *Funke v. France* (dec.), 1988 m. spalio 6 d. EŽT Komisijos nutarimas, p. 13. D.R. No. 57, p. 18.

⁷⁰⁵ *Funke v. Prancūzija*, *supra* note 21, para. 48.

⁷⁰⁶ *Gillan and Quinton v. Jungtinę Karalystę*, Nr. 4158/05, para. 65, ECHR 2010 (extracts).

⁷⁰⁷ *Petri Sallinen ir kiti v. Finland*, *supra* note 592; *Buck v. Vokietiją*, *supra* note 163, para. 32; *Smirnov v. Rusiją*, *supra* note 612, para. 36; *Taner Kiliç v. Turkiją*, Nr. 70845/01, 2006 m. spalio 24 d. EŽTT sprendimas, para. 40.

⁷⁰⁸ *Funke v. Prancūzija*, *supra* note 21, para. 48; *Iliya Stefanov v. Bulgariją*, *supra* note 24, para. 34; , *Babylonová v. Slovakiją*, Nr. 69146/01, para. 50, ECHR 2006-VIII.

⁷⁰⁹ EŽTT šiuo atžvilgiu nurodė savo sprendimo byloje *Huvig v. Prancūzija*, 1990 m. balandžio 24 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 176-B, p. 41, para. 8, ir p. 52, para. 25.

⁷¹⁰ EŽTT šiuo atžvilgiu nurodė savo sprendimo byloje *Chappell v. Jungtinę Karalystę*, 1989 m. kovo 30 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 152-A, p. 12–13, para. 26, ir p. 21–22, para. 51, kur buvo pripažinta,

vietą, sutampa su termino „*domicile*“ naudojimu prancūziškoje Konvencijos versijoje. Apskritai, terminų „privatus gyvenimas“ ir „būstas“ aiškinimas, kaip taikomų ir tam tikrai profesinei ar komercinei veiklai ar patalpoms, EŽTT nuomone, yra suderinamas su EŽTK 8 straipsnio paskirtimi ir pagrindiniais tikslais, t. y. apsaugoti asmenį nuo savavališko valdžios institucijos kišimosi⁷¹¹, o pagal 8 straipsnio 2 dalį valstybių Konvencijos dalyvių turima „kišimosi“ teisė dėl tokio aiškinimo nebūtų pernelyg apribota. Kita vertus, EŽTT pripažino, kad atsižvelgiant į Konvencijos 8 straipsnio 2 dalį valstybės gali turėti kur kas daugiau galimybių varžyti asmens teises į privatumą, kai tai susiję su profesinių ar verslo patalpų tikrinimu, skirtingai nuo tų pačių veiksmų gyvenamųjų patalpų atžvilgiu⁷¹².

Byloje *Société Colas Est ir kiti prieš Prancūziją* EŽTT yra pripažinęs šios teisės taikymą įmonėms. Po skundų, kad didelės statybos įmonės užsiima tam tikra neteisėta veikla, Prancūzijos valdžios institucijos nurodė dėl viešųjų darbų rangovų veiklos atlikti didelio masto administracinius tyrimus. Buvo sudarytas bendrovių sąrašas, kurių pagrindinės buveinės arba filialai turėjo būti tikrinami. Inspektoriai vienu metu atliko patikrinimus penkiasdešimt šešiose bendrovėse be jų leidimo ir iš bendrovių konfiskavo kelis tūkstančius dokumentų. Kiekvieną kartą inspektoriai atvykdavo į bendrovės patalpas vadovaudamiesi nacionaline teise, pagal kurią tokiems patikrinimams nereikėdavo teismo leidimo. Konkurencijos komisija buvo paprašyta ištirti įmonių veiksmus, nes buvo įtariami slapti susitarimai bei dirbtinė konkurencija tarp įmonių, priklausančių vienai ir tai pačiai grupei. Ši institucija, radusi draudžiamos veiklos įrodymų, pirmajai pareiškėjai skyrė 12,000,000 Prancūzijos frankų, antrajai 4,000,000 ir trečiajai 6,000,000 baudas, kurios po bylinėjimosi nacionaliniuose teismuose buvo sumažintos pirmajai ir antrajai pareiškėjai iki 5,000,000 ir 3,000,000 Prancūzijos frankų. Įmonės kreipėsi į EŽTT skųsdamosi, kad be teisminės priežiūros ar apribojimų atliktos kratos pažeidė jų teisę į būsto neliečiamumą pagal Konvencijos 8 straipsnio 1 dalį⁷¹³.

EŽTT šioje byloje pažymėjo, kad ši byla dėl teisės į būsto neliečiamumą pagal EŽTK 8 straipsnį skiriasi nuo kitų, nes tokios teisės pažeidimu skundžiasi ne fizinis asmuo, bet įmonė. Teismas priminė, kad jis savo praktikoje jau yra pripažinęs, pavyzdžiui, bendrovės teisę pagal EŽTK 41 straipsnį į kompensaciją už neturtinę žalą už 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą⁷¹⁴, todėl remdamasis savo praktikoje suformuluota nuostata, kad Konvencija turi būti interpretuojama dinamiškai ir evoliuciniu būdu atsižvelgiant į šiandienos sąlygas, jis nurodė, kad atėjo laikas pripažinti, kad tam tikromis aplinkybėmis EŽTK 8 straipsnis gali būti aiškinamas kaip apimantis teisę į bendrovės registruotos buveinės, filialų ar kitų verslo patalpų neliečiamumą⁷¹⁵.

kad krata, vykdyta asmens gyvenamosiose patalpose, kur taip pat buvo registruotas ir jo ofisas, pažeidė jo teisę į būsto neliečiamumą pagal 8 straipsnį.

⁷¹¹ EŽTT šiuo atžvilgiu nurodė savo sprendimo byloje *Marckx v. Belgija*, 1979 m. birželio 13 d. sprendimas, A serija, Nr. 31, p. 15, para. 31.

⁷¹² *Niemietz v. Vokietiją*, *supra* note 31, paras. 29, 31.

⁷¹³ *Société Colas Est ir kiti v. Prancūziją*, *supra* note 163, paras. 8–20.

⁷¹⁴ EŽTT šiuo atžvilgiu nurodė savo sprendimą byloje *Comingersoll v. Portugaliją*, *supra* note 138. paras. 33–35).

⁷¹⁵ *Société Colas Est ir kiti v. Prancūziją*, *supra* note 163, paras. 40–41.

Tad apibendrinant EŽTT praktiką nagrinėjamu klausimu, galima daryti išvadą, kad patalpų krata pripažįstama Konvencijos 8 straipsnio 1 dalies pažeidimu, o šios nuostatos apsauga gali remtis ne tik fiziniai asmenys, bet ir įmonės tiek siekdamos užtikrinti gyvenamųjų patalpų, tiek ir darbo vietos (biuro) privatumo apsaugą. Vadinasi, pagal Reglamento Nr. 1/2003 20 bei 21 straipsnius Europos Komisijos vykdomi patikrinimai įmonių ar įmonių asociacijų patalpose, teritorijoje ar transporto priemonėse bei privačiose patalpose, teritorijoje ar transporto priemonėse, įskaitant ir įmonių vadovų, vadybininkų ir kitų įmonės darbuotojų namus be jokios abejonės pažeidžia minėtą EŽTK nuostatą. Todėl yra ypatingai svarbu išsiaiškinti, ar toks pažeidimas būtų pateisintas Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje įtvirtintais pagrindais.

3. Pažeidimo pateisinimo pagrindai

Kai EŽTT nustato, kad ginčas susijęs su teise į privatų ar šeimyninį gyvenimą, būsto neliečiamybę ar susirašinėjimo slaptumą, tuomet Teismas tęsia skundo tyrimą pagal Konvencijos 8 straipsnio 2 dalį. Tam, kad nebūtų pažeistos Konvencijos garantuojamos teisės, kiekvienas 8 straipsnio 1 dalyje numatytos teisės suvaržymas turi atitikti to paties straipsnio 2 dalyje įtvirtintus kriterijus, o būtent, suvaržymas turi būti:

- numatytas teisėje,
- juo turi būti siekiama vieno iš 2 dalyje nurodytų tikslų,
- jis turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje arba būti proporcingas siekiamam tikslui⁷¹⁶.

Kadangi jau buvo konstatuota, jog svarbu išsiaiškinti, ar Reglamento Nr. 1/2003 20 ir 21 straipsniais Europos Komisijai suteiktos patalpų tikrinimo teisės gali būti pateisintos Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje įtvirtintais pagrindais, turi būti ištirta, ar šios teisės atitinka visus tris aukščiau nurodytus kriterijus.

3.1. Teisėje numatytas suvaržymas

Nagrinėdamas skundą EŽTT pirmiausia turi išsiaiškinti, ar skundžiamas teisės suvaržymas buvo „numatytas teisėje“. Suvaržymas bus laikomas atitinkantis šį kriterijų, jei jis tenkins tris sąlygas. Pirmiausia, suvaržymas turi būti numatytas nacionalinėje teisėje. Tuomet, pati teisė turi būti adekvačiai prieinama: asmuo turi turėti galimybę sužinoti apie konkrečiu su juo susijusiu atveju taikomas teisės normas. Galų gale teisės norma negali būti laikoma „teise“ jei ji nėra suformuluota taip tiksliai, kad asmuo galėtų reguliuoti savo elgesį: jis turi turėti galimybę iki tinkamo toms aplinkybėms laipsnio numatyti savo elgesio pasekmes⁷¹⁷.

⁷¹⁶ KilKelly, U. The right to respect for private and family life. A guide to the implementation of article 8 of the European Convention on Human Rights. *Human rights handbooks, No. 1* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-04-16]. <www.echr.coe.int>.

⁷¹⁷ *Onoufriou v. Kiprq*, Nr. 24407/04, 2010 m. sausio 7 d. EŽTT sprendimas, para. 93; *The Sunday Times v. Jungtinę Karalystę (Nr. 1)*, *supra* note 131, paras. 47 ir 49.

EŽTT teigia, kad Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta frazė „numatyta teisėje“ nukreipia į nacionalinę teisę – materialinės ir procesinės teisės normas⁷¹⁸. Vadovaujantis Strasbūro institucijų praktika, „teisė“ turi būti suprantama ne formaliąja prasme, o pagal šios sąvokos esmę. Rašytinės teisės atveju „teise“ yra laikomi galiojantys teisės aktai, kaip juos aiškina kompetentingos teisminės institucijos⁷¹⁹. Šiuo atžvilgiu EŽTT teigia, kad jo galimybės pertikrinti atitikimą nacionalinei teisei yra ribota, nes tą teisę turi aiškinti ir taikyti pirmiausia, nacionalinės institucijos, ypač teismai⁷²⁰. Todėl jei nacionalinis teismas nusprendė, kad vykdyta krata buvo pagrįsta nacionalinės teisės normomis, EŽTT negali nuspręsti kitaip⁷²¹.

Reikalavimas, kad teisė būtų prieinama, vadovaujantis Strasbūro institucijų praktika, yra tenkinamas, jei teisės aktas yra paskelbtas ir prieinamas visiems. Tuomet skundžiama priemonė laikoma „numatyta teisėje“ Konvencijos 8 straipsnio 2 dalies prasme⁷²².

Taigi, dėl pirmų dviejų sąlygų („numatytas *nacionalinėje* teisėje“ bei „teisė turi būti *prieinama*“) reikia priminti, kad Europos Komisijos teisės apieškoti įvairias paltapas įtvirtinta Europos Sąjungos teisės akte - Reglamente Nr. 1/2003. ES teisė yra nacionalinės teisės dalis⁷²³, todėl galima teigti, kad ES teisė gali būti laikoma „nacionaline teise“ reikalavimo „numatytas *nacionalinėje* teisėje“ prasme. Tai buvo patvirtinta *Bosphorus Airways* byloje, kurioje EŽTT pasakė, kad ES reglamentas šiuo atžvilgiu yra teisė, „taikoma visuotinai“ ir yra „visa apimtimi privaloma“ valstybėms narėms⁷²⁴. Be to, Reglamentas Nr. 1/2003 buvo paskelbtas Oficialiajame Leidinyje, kuris publikuojamas visomis ES valstybių narių kalbomis, tad, be abejonų, turi būti laikomas „teise, prieinama visiems“, todėl „numatyto teisėje“ kriterijaus pirmosios dvi sąlygos („numatytas *nacionalinėje* teisėje“ bei „teisė turi būti *prieinama*“) yra pilnai tenkinamos – pagal Reglamento Nr. 1/2003 20 ir 21 straipsnius Europos Komisijos atliekamos kratos turi pagrindą nacionalinėje teisėje, kuri yra prieinama visiems asmenims Europos Sąjungoje.

Tačiau kriterijus „numatyta teisėje“ taip pat susijęs ir su tos teisės kokybės aspektu. Tai, kaip jau minėta, reiškia, jog asmuo, vadovaudamasis teisės aktais, turi turėti galimybę numatyti savo veiksmų pasekmes (trečioji kriterijaus „numatytas teisėje“ sąlyga – teisės normos *tikslumas*, *aiškumas*). Todėl sakoma, kad teisėje turi būti numatyta asmenų apsauga nuo EŽTK 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų teisių savavališko varžymo. Todėl jei teisės normose yra įtvirtinta valdžios institucijų diskrecija, tuomet turi būti įtvirtintos ir tokios diskrecijos ribos (kaip tiksliai jos turi būti apibrėžtos, žinoma, priklauso nuo reguliuojamo dalyko)⁷²⁵.

⁷¹⁸ *Panteleyenko v. Ukraine*, Nr. 11901/02, 2006 m. birželio 29 d. EŽTT sprendimas, *mutatis mutandis*, *Elci ir kiti v. Turkija*, *supra* note 603, para. 667.

⁷¹⁹ *Société Colas Est ir kiti v. Prancūzija*, *supra* note 163.

⁷²⁰ *Chappell v. Jungtinę Karalystę*, *supra* note 707.

⁷²¹ *Petri Sallinen ir kiti v. Suomija*, *supra* note 592, para. 78.

⁷²² *Campbell v. Jungtinę Karalystę*, 1990 m. liepos 12 d. EŽT Komisijos sprendimas, para. 51, Report 31; *McCallum v. Jungtinę Karalystę*, 1989 m. gegužės 4 d. EŽT Komisijos sprendimas, para. 45, Report 31.

⁷²³ Byla 6-64, *Costa v. Ente Nazionale per l'Energia Elettrica (ENEL)* [1964] ECR 585.

⁷²⁴ *Bosphorus*, *supra* note 9, para. 145..

⁷²⁵ *Evcen v. Netherlands* (dec.), 1997 m. gruodžio 3 d. EŽT Komisijos nutarimas.

EŽTT pabrėžia, kad krata yra reikšmingas kišimasis į privatų gyvenimą, būsto neiešiamumą ar korespondencijos slaptumą, todėl atitinkamai teisės normos, numatančios kratų galimybę turi būti ypatingai tikslios ir aiškios⁷²⁶, kitaip tariant, tokios, kad vadovaudamiesi jomis asmenys galėtų suprasti aplinkybes ir sąlygas, kuomet valdžios institucijos turi teisę panaudoti tokias priemones⁷²⁷. Tiesa, EŽTT jau yra pripažinęs, kad dėl teisės aktų kūrimo specifikos neįmanoma asmeniui užtikrinti absoliutaus tikrumo dėl atitinkamo jo elgesio reguliavimo, be to, vaikantis to tikrumo kyla pernelyg didelio teisės normos griežtumo rizika. Daug teisės normų yra suformuluotos taip, kad daugiau ar mažiau yra neapibrėžtos, todėl jų aiškinimas ir taikymas yra grynai praktikos dalykas⁷²⁸. Bet kokių atveju, jei tokia teisės norma asmeniui nepakankamai aiškiai atskleidžia aplinkybes, kada tam tikra medžiaga gali tapti kratos dalyku, EŽTT laiko, kad tokiam asmeniui šitokiu būdu yra atimama ta minimali apsauga, kurią turi garantuoti demokratinės visuomenės teisė⁷²⁹. Pavyzdžiui, EŽTT laiko, kad nacionalinė teisė nėra tiek aiški, kad ją būtų galima laikyti tinkama apsauga nuo valdžios institucijų savivalės, jei, kaip reikalauja EŽTT praktika, visiems prieinamu būdu tos teisės normose nėra numatyta, kokia procedūra yra taikytina tyrimo objektų pasirinkimui, perimtų duomenų dalinimuisi, saugojimui ar sunaikinimui⁷³⁰.

Tuo tarpu vadovaujantis Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsniu pareigūnai ir kiti lydinieji asmenys, Komisijos įgalioti atlikti patikrinimus, gali dviem būdais patekti į bet kurias įmonių ir įmonių asociacijų patalpas, teritoriją ir transporto priemones: pateikę raštišką įgaliojimą pagal 20 straipsnio 3 dalį arba Komisijai priėmus sprendimą pagal 20 straipsnio 4 dalį.

Raštiškame įgaliojime turi būti nurodytas patikrinimo objektas bei tikslas. Tai yra ypatingai svarbus reikalavimas, nes tik pagal tai galima įvertinti, ar pats patikrinimas neperžengė sprendimo jį atlikti ribų⁷³¹. ES Teisingumo Teismas savo praktikoje taip pat yra pabrėžęs šių duomenų svarbumą. Teismo nuomone, Europos Komisijos pareiga nurodyti tokią informaciją iš tiesų yra pažeidimais įtariamų įmonių gynybos teisių esminė garantija. Be to, pareigos pateikti patikrinimo priežastis negali būti bandoma išvengti ar apriboti argumentais apie dėl to neva nukentėsiantį tyrimo veiksmingumą⁷³².

Įgaliojime taip pat turi būti nurodomos nuobaudos, numatytos Reglamento Nr. 1/2003 23 straipsnyje tuo atveju, jei pateikiamos ne visos reikalaujamos knygos ar kiti veiklos dokumentai arba jei atsakymai į klausimus, užduotus, kaip numatyta 20 straipsnio 2 dalyje, neteisingi ar klaidinantys. Be to, Komisija pakankamai iš anksto turi informuoti apie patikrinimą valstybės narės, kurios teritorijoje jis bus atliekamas, konkurencijos instituciją⁷³³.

⁷²⁶ *Petri Sallinen ir kiti v. Suomijq, supra* note 592, para. 90.

⁷²⁷ *Žiūrėti mutatis mutandis, Kopp v. Šveicarij, supra* note 583, para. 64; *Liberty ir kiti v. Jungtinę Karalystę*, Nr. 58243/00, 2008 m. liepos 1 d. EŽTT sprendimas, para. 62..

⁷²⁸ *Onoufriou v. Kiprą, supra* note 714, , para. 94.

⁷²⁹ *Sorvisto v. Finland, supra* note 605, para. 120.

⁷³⁰ *Liberty ir kiti v. Jungtinę Karalystę, supra* note 724, para. 69..

⁷³¹ Dannecker, G.; Jansen, O., *supra* note 44.

⁷³² Bylos 46/87 ir 227/88, *Höchst AG v. Europos Bendrij7 Komisijq* [1989] ECR 2859.

⁷³³ Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnio 3 dalis.

Įmonės nėra įpareigosotos sutikti su raštiškais įgaliojimais skiriamais patikrinimais, tačiau jei jos išreiškia sutikimą, tuomet privalo bendradarbiauti su Komisija, o sutikimas yra užfiksuojamas⁷³⁴.

Jei Komisija nori atlikti patikrinimą pagal 20 straipsnio 4 dalį priimto sprendimo pagrindu, prieš tai ji turi pasitarti su valstybės narės, kurios teritorijoje bus atliekamas patikrinimas, konkurencijos institucija. Sprendime, taip pat kaip ir įgaliojime, turi būti nurodomas patikrinimo objektas ir tikslas, be to, turi būti paskiriama patikrinimo pradžios data ir nurodomos nuobaudos, numatytos Reglamento Nr. 1/2003 23 ir 24 straipsniuose. Įmonės ir įmonių asociacijos neturi teisės prieštarauti pagal Komisijos sprendimus atliekamiems patikrinimams, todėl labai reikšmingas yra reikalavimas sprendime nurodyti teisę į jo peržiūrėjimą Teisingumo Teisme⁷³⁵.

Pagal SESV 297 straipsnį įmonė turi būti informuojama apie jos atžvilgiu priimtą sprendimą dėl patikrinimo dar prieš pradėdant jį vykdyti.⁷³⁶ Praktikoje toks sprendimas pateikiamas tik įėjus į įmonės patalpas, kuriose turi būti vykdomas patikrinimas pateikiant patvirtintą jo kopiją⁷³⁷.

Komisija įmonei negali pati taikyti jokių prievartos priemonių. Jei Komisijos įgalioti pareigūnai ir kiti lydintieji asmenys nustato, kad įmonė priešinasi pagal 20 straipsnį atliekamam patikrinimui, suinteresuota valstybė narė suteikia jiems reikiamą paramą, kur tinkamai pasirūpindama policijos ar kitos teisėsaugos institucijos pagalba, kad jie galėtų atlikti patikrinimą. Tačiau jei tokiai paramai suteikti pagal nacionalines taisykles reikia teisminės institucijos leidimo, tokių nacionalinės teisės reikalavimų turi būti paisoma.⁷³⁸ Minėtas reikalavimas yra ypatingai svarbus, nes prievartos priemonės, kuriomis įgyvendinamas sprendimas dėl kratos patalpose liečia įmonių pagrindines teises. Taip pat dėl tokio leidimo gali būti kreipiamasi ir kaip dėl atsargumo priemonės, kad įtariant būsimą įmonės priešinimąsi kratai, būtų galima iš anksto turėti teisminį leidimą prievartos priemonėms ir nereikėtų gaišti laiko, per kurį įmonė galėtų paslėpti ar sunaikinti tyrimui svarbius duomenis.

Dėl Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio, reglamentuojančio Komisijos teisę atlikti kratas privačiose patalpose, pirmiausia reikėtų paminėti, kad pastaroji institucija toli gražu ne dėl kiekvieno 101 ar 102 Sutarties straipsnio pažeidimo gali įgyvendinti minėtame reglamento straipsnyje įtvirtintą kratos teisę. Tokių veiksmų Europos Komisija gali imtis tik jei įtariamas sunkus šių straipsnių pažeidimas. Tiesa, niekur nėra nurodyta, kas yra sunkus SESV 101 ar 102 straipsnių pažeidimas, tačiau pagal Reglamento Nr. 1/2003 23 straipsnio 2 dalies a punktą skirtų baudų apskaičiavimo gairėse paminėti pažeidimai, ypač horizontalus kainų fiksavimas, rinkos pasidalinimas ir produkcijos ribojimo susitarimai gali būti sunkių pažeidimų pavyzdžiais 21 straipsnio prasme. Sunkumo laipsnis turi būti įvertinamas kiekvienoje byloje atskirai atsižvelgiant

⁷³⁴ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39, p. 1758.

⁷³⁵ Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnio 4 dalis.

⁷³⁶ Nuostata įtvirtina, kad apie sprendimus pranešama tiems, kuriems jie skirti, ir jie įsigalioja po tokio pranešimo.

⁷³⁷ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39, p. 1759.

⁷³⁸ Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnio 7 dalis.

į konkrečias būtent tos bylos aplinkybes. Nepaisant to, dėl didelio poveikio asmens teisėms sunkaus pažeidimo sąvoka turi būti aiškinama siaurai.⁷³⁹

Be to, Europos Komisijos sprendimas dėl kratos privačiose patalpose gali būti išduotas tik pasitarus su valstybės narės, kurioje atliekama tokia krata, nacionaline konkurencijos institucija⁷⁴⁰. Taip pat tokia Europos Komisijos sprendime turi būti nurodytas atliekamos kratos tikslas ir dalykas bei kratos atlikimo pradžios data. Trumpiau tariant, sprendime dėl kratos privačiose patalpose turi būti nurodytos priežastys, kuriomis remiantis Europos Komisija nusprendė, kad tuo konkrečiu atveju egzistuoja Sutarties 101 ar 102 straipsnio sunkus pažeidimas⁷⁴¹. Taip pat Europos Komisija turi nurodyti, kad toks sprendimas gali būti peržiūrėtas ES Teisingumo Teisme.

Svarbu, kad Europos Komisijos sprendime dėl kratos turi būti pagrįstas įtarimas, kad knygos ar kiti verslo užrašai, įrodantys sunkų pažeidimą, laikomi privačiose patalpose, teritorijoje ar transporto priemonėse, minimose sprendime leisti atlikti kratą⁷⁴². Galų gale, toks sprendimas, gali būti vykdomas tik tuomet, kai yra išankstinis leidimas, išduotas nacionalinio teismo,⁷⁴³ kuris savu ruožtu turi kontroliuoti, ar Europos Komisijos sprendimas yra tikras ir kad numatytos prievartos priemonės nėra nei savavališkos, nei perdėtos ypač atsižvelgdamas į įtariamą pažeidimo sunkumą, įkalčių svarbą, įtariamą pažeidimą įmonės dalyvavimą ES konkurencijos taisyklės pažeidžiančioje veikloje ir pagrįstą tikimybę, kad kratai svarbios verslo knygos ar kiti užrašai yra laikomi tose privačiose patalpose, kurių kratai prašoma leidimo.⁷⁴⁴

Taigi, jog Reglamento Nr. 1/2003 20 ir 21 straipsniai yra teisės normos, įtvirtinančios Komisijos turimos diskrecijos teisės apimtį, tokios diskrecijos įgyvendinimo sąlygas, taip pat Komisijos sprendimo dėl kratos apskundimo galimybes ir garantijas, kad prievartos priemonės įmonių atžvilgiu nebūtų taikomos savavališkai ir neribotai. Kitaip tariant, vadovaudamiesi šia teisės norma asmenys turi galimybę pakankamai aiškiai numatyti savo veiksmų pasekmes. Darytina išvada, kad negali būti pripažįstama, jog asmenys, kurių teisės į privatumą yra varžomos Komisijos pagal Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnį vykdomomis kratomis, dėl tokios ES teisės normoje įtvirtintos institucijos diskrecijos teisės netenka minimalios apsaugos, kurią kiekvienam turi garantuoti demokratinės visuomenės teisė. Vadinasi, Reglamento Nr. 1/2003 20 ir 21 straipsniai atitinka trečiąją kriterijaus „numatyta teisėje“ sąlygą – teisės normos yra pakankamai *tikslios ir aiškios*.

Kadangi jau buvo įrodyta, kad Reglamento Nr. 1/2003 20 ir 21 straipsnių įgyvendinimas tenkina dvi pirmąsias kriterijaus „numatyta teisėje“ sąlygas, belieka konstatuoti, kad Europos Komisijos vykdomi patikrinimai įmonių ar įmonių asociacijų patalpose, teritorijoje ar transporto priemonėse bei privačiose patalpose, teritorijoje ar transporto priemonėse, įskaitant ir įmonių vadovų, vadybininkų ir kitų įmonės darbuotojų namus turi būti laikomi „numatyti teisėje“ EŽTK 8 straipsnio 2 dalies prasme.

⁷³⁹ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39.

⁷⁴⁰ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 2 dalis 3 sakiny.

⁷⁴¹ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 2 dalies 1 sakiny.

⁷⁴² Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 3 dalies 2 sakiny.

⁷⁴³ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 3 dalies 1 sakiny.

⁷⁴⁴ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 3 dalies 2 sakiny.

3.2. Suvaržymu turi būti siekiama vieno iš 2 dalyje nurodytų tikslų

Kuomet pripažįstama, kad teisės suvaržymo pagrindai yra numatyti teisėje, EŽTT toliau tikrina, ar tokiu suvaržymu siekiama vieno iš EŽTK 8 straipsnio 2 dalyje nurodytų tikslų. Šioje dalyje yra numatytas sąrašas tikslų, kurių siekdama valstybė gali varžyti asmens naudojimąsi 8 straipsnio 1 dalyje numatytomis teisėmis: valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesais, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti.

Galima sakyti, kad EŽTT kreipia mažai dėmesio į valstybių motyvuose nurodytus jų veiksmų tikslus. Pavyzdžiui, nagrinėdamas bylą Teismas dažnai tiesiog pastebi, kad niekas neginčija, jog skundžiama priemonė buvo siekiama teisėtų tikslų (ir tuomet juos tiesiog trumpai įvardina nepakomentuodamas plačiau⁷⁴⁵) arba net jei pareiškėjas ginčija vyriausybės nurodytus tikslus, Teismas tepasako, kad negalima sutikti su pareiškėjo argumentais, ir tuomet nurodo, kurio iš 8 straipsnio 2 dalyje nurodytų tikslų, jo nuomone, buvo siekiama ginčijama priemonė⁷⁴⁶.

Vienoje byloje pareiškėjas ginčijo, kad kratos metu rasti ir konfiskuoti dokumentai nebuvo labai svarbūs tyrimui, todėl, jo nuomone, ginčijamos priemonės netarnavo 8 straipsnio 2 dalyje išvardintiems tikslams. Tačiau EŽTT nepalaikė tokio teiginio pasakydamas, kad pareiškėjas remiasi jau *ex post facto* konfiskuoto dokumento svarbos vertinimu, tačiau šiuo atžvilgiu svarbu yra tai, jog būtent vykdyta krata valdžios institucijos siekė teisėto tikslo⁷⁴⁷.

EŽTT taip pat gali kelis tikslus sujungti į vieną, pavyzdžiui, siekį apsaugoti kitų žmonių teises ir laisves sujungti su teisės pažeidimų ar nusikaltimų prevencija⁷⁴⁸ arba pastarąjį tikslą sujungti su šalies ekonominės gerovės interesais⁷⁴⁹, arba netgi pripažinti, kad krata buvo vykdoma net trimis – viešosios tvarkos užtikrinimo, teisės pažeidimų ar nusikaltimų prevencijos bei kitų žmonių teisių ir laisvių apsaugos – tikslais⁷⁵⁰.

Todėl teigiama, kad daugelyje bylų EŽTT pripažįsta, kad valstybės veikė tinkamu tikslu ir turbūt apskritai savo praktikoje dar niekada nėra atmetęs jokių valstybės nurodomų tikslų, net kai pareiškėjas juos galėtų ginčyti⁷⁵¹.

Jau minėtoje *Société Colas Est ir kiti prieš Prancūziją* byloje, kurioje buvo ginčijamos nacionalinės konkurencijos institucijos atliktos kratos įmonių patalpose EŽTT nusprendė, kad suvaržydama įmonių teises į privatumą valstybinė institucija siekė surasti neteisėtų susitarimų įrodymus, todėl, Teismo nuomone, galima pripažinti, kad valstybė veikė „šalies ekonominės gerovės interesais“ ir „siekiant užkirsti kelią teisės

⁷⁴⁵ *Niemietz v. Vokietiją*, supra note 31, para. 36; *Keslassy v. Prancūziją*, Nr. 62002/00, ECHR 2002-I by *Alwin Tamosius v. Jungtinę Karalystę*, Nr. 62002/00, ECHR 2002-VIII.

⁷⁴⁶ *Miaillhe v. Prancūziją* (Nr. 1), 1993 m. vasario 25 d. EŽTT sprendimas, Series A no. 256-C, para. 33.

⁷⁴⁷ *Z v. Suomiją*, 1997 m. vasario 25 d. EŽTT sprendimas, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-I, paras. 74–75.

⁷⁴⁸ *Niemietz v. Vokietiją*, supra note 31, para. 36; *Z prieš Suomiją*, para. 76,

⁷⁴⁹ *Keslassy v. Prancūziją*, supra note 742; *Alwin Tamosius v. Jungtinę Karalystę*, supra note 742.

⁷⁵⁰ *Smirnov v. Rusiją*, supra note 612, para. 40.

⁷⁵¹ *Kilkelly, U.*, supra note 713.

pažeidimams ar nusikaltimams”⁷⁵². Kadangi Europos Komisijos patikrinimai įmonių ar įmonių asociacijų patalpose, teritorijoje ar transporto priemonėse bei privačiose patalpose, teritorijoje ar transporto priemonėse, įskaitant ir įmonių vadovų, vadybininkų ir kitų įmonės darbuotojų namus vykdomi tuo pačiu tikslu – rasti neteisėtos veiklos įrodymų, akivaizdu, kad tokie patikrinimai taip pat būtų pripažinti atliekamais EŽTK 8 straipsnio 2 dalyje įtvirtintais tikslais.

3.3. Suvaržymas yra būtinas demokratinėje visuomenėje

Pagrindinis klausimas šiame kontekste yra, ar suvaržymas buvo proporcingas siekiamam tikslui ir ar jis buvo „būtinas demokratinėje visuomenėje“, o toks EŽTK 8 straipsnio 2 dalies kriterijus kelia ne tik procedūrinių, bet ir materialinės teisės klausimų⁷⁵³. Kad būtų galima išsiaiškinti, ar priemonės buvo „būtinoms demokratinėje visuomenėje“ EŽTT turi iširti veiksmingos apsaugos prieš piktnaudžiavimą ar savivaliavimą prieinamumą pagal nacionalinę teisę ir patikrinti, kaip tokia apsauga veikė konkrečioje nagrinėjamoje byloje. Šiuo atžvilgiu dėmesys kreipiamas į pažeidimo, dėl kurio buvo vykdoma krata, sunkumą, ar krata buvo vykdoma pagal teismo išduotą leidimą (arba jos teisėtumas buvo teisme patikrintas po kratos įvykdymo fakto), ar pats teismo leidimas buvo priimtas remiantis pagrįstu įtarimu, bei ar jo apimtis buvo pagrįstai ribota. EŽTT taip pat turi patikrinti kratos vykdymo būdą, ir, pavyzdžiui, jei buvo apieškotas advokato biuras, tuomet ar krata buvo vykdoma dalyvaujant nepriklausomam stebėtojui, kad būtų galima užtikrinti, jog nebuvo paaimta medžiaga, kuri saugoma profesinės paslapties taisyklėmis⁷⁵⁴.

Kalbėdami apie Komisijos teisę vykdyti kratas pagal Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnį konkurencijos teisės specialistai abejoja, ar ji galėtų būti laikoma iš esmės skirtinga nuo Prancūzijos konkurencijos institucijų vykdytų procedūrų, kurios *Société Colas Est ir kiti prieš Prancūziją* byloje buvo pripažintos pažeidusiomis EŽTK 8 straipsnį. Šioje byloje EŽTT nusprendė, kad vykdytos kratos nebuvo būtinoms demokratinėje visuomenėje, nes konkurencijos institucijos turėjo pernelyg plačios apimties teises, suteikusias išimtinę kompetenciją nuspręsti dėl patikrinimų skaičiaus, masto, tęstinumo ir tikslingumo, be to, kratos buvo įvykdytos be išankstinio teismo leidimo ir nedalyvaujant vyresniajam policijos pareigūnui⁷⁵⁵. Literatūroje Komisijos turimos teisės pagal 20 straipsnį prilyginamos Prancūzijos konkurencijos institucijų turėtoms teisėms, nes pagal minėtą nuostatą kratos įmonių patalpose vykdomos be jokių išankstinių teisminių leidimų, o Komisija net nebūdama teismine institucija turi labai plačias tyrimo galimybes ir suteikia pačiai sau teisę kratas vykdyti nedelsiant⁷⁵⁶.

Iš kitos pusės, galima abejoti, ar tai laikytina probleminiu aspektu, nes įmonė gali pasipriešinti tikrinimui, o tuomet yra reikalaujama gauti nacionalinio teismo

⁷⁵² *Société Colas Est ir kiti v. Prancūziją*, *supra* note 163, para. 44.

⁷⁵³ *Paulić v. Kroatiją*, Nr. 3572/06, 2009 m. spalio 22 d. EŽTT sprendimas, para. 40.

⁷⁵⁴ *Iliya Stefanov v. Bulgariją*, *supra* note 24, para. 38.

⁷⁵⁵ *Société Colas Est ir kiti v. Prancūziją*, *supra* note 163, para. 49.

⁷⁵⁶ Rizza, C.; Lang, J. T. Case comment: *Stes Colas Est v France*. *ECLR*. 2002, 23: 413–415.

leidimą. Be to, Komisijos sprendimo dėl kratos teisėtumą visada galima ginčyti Europos Sąjungos Teisingumo Teisme.

Tačiau pirmasis aspektas literatūroje yra atremiamas argumentais, kad net kol įmonė neprieštarauja kratai, ji vis tiek yra nepagrįsta, nes yra vykdoma be nepriklausomos teisminės institucijos leidimo, o ir *ex post* suteiktas nacionalinio teismo leidimas negali būti laikomas „tikruoju“ leidimu, nes šio teismo galios tokiaame procese yra labai ribotos⁷⁵⁷. Tuo tarpu, argumentą dėl Komisijos sprendimo teisėtumo peržiūrėjimo ES Teisingumo Teisme, kai kurie autoriai bando nugincyti teigdami, jog procesas ES teismuose vyksta tik atlikus krata, kai EŽTT minėtoje *Société Colas Est ir kiti prieš Prancūziją* byloje pabrėžė, kad kratai reikalingas išankstinis teismo leidimas⁷⁵⁸. Tačiau 2010 m. pastarojo teismo sprendimas *Iliya Stefanov prieš Bulgariją* byloje aiškiai parodė, kad iš tiesų krata ir daiktų konfiskavimas turi būti vykdomi pagal teisėjo ar teismo pareigūno išduotą leidimą *arba* turi būti galimybė tokius veiksmus patikrinti po jų įvykdymo fakto⁷⁵⁹.

Tad apibendrinant reikėtų sutikti, kad vien tas faktas, jog krata įmonių ar įmonių asociacijų patalpose, teritorijoje ir transporto priemonėse pagal Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnį vykdoma be jokio išankstinio teismo leidimo, nenulemia kratos teisėtumo klausimo. Tokia krata neturi būti iš karto laikoma neteisėta ir pažeidžiančia EŽTK 8 straipsnį, nes Komisijos sprendimą dėl kratos atlikimo įmonė gali apskusti Teisingumo Teismui.

Tuo tarpu Europos Komisijos sprendimas dėl privačių patalpų patikrinimo gali būti vykdomas tik su išankstiniu valstybės narės teisminės institucijos išduotu leidimu⁷⁶⁰. Dėl Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnyje nustatyto reikalavimo prieš priimant sprendimą dėl privačių patalpų apžiūros Europos Komisijai konsultuotis su atitinkamos valstybės narės konkurencijos institucija, tokia institucija dalyvauja visoje su patalpų apžiūra susijusioje procedūroje⁷⁶¹, tad būtent nacionalinė konkurencijos institucija paprastai ir kreipiasi į savo valstybės teismą dėl reikalaujamo teismo leidimo kratai.

Tačiau bet kokių atveju pats faktas, kad kratai vykdyti yra išduotas teismo leidimas, dar savaime nereiškia, jog reikalavimas suteikti asmenims pakankamą apsaugą nuo valstybinių institucijų piktnaudžiavimo savo galiomis yra įvykdytas. EŽTT teigia, kad reikia išsiaiškinti konkrečias bylos aplinkybes ir įvertinti, ar įtvirtintos institucijos teisių ribos gali būti pripažinta tinkama apsauga nuo minėto savavališko valdžios kišimosi į asmens privatų gyvenimą⁷⁶².

Vadovaujantis EŽTT praktika, teisę vykdyti kratas suteikiantys teismų leidimai turi būti suformuluoti taip, kad kaip įmanoma labiau išlaikytų teismo įtaką⁷⁶³, todėl jei nei prašyme dėl leidimo kratai nei pačiame leidime nėra nurodyti dokumentai, kuriuos tikimasi surasti patalpų apžiūros metu, ar priežastys, kodėl tokie dokumentai yra svarbūs atliekamam tyrimui EŽTT vertina, kad tokiu atveju leidimas kratai buvo

⁷⁵⁷ *Ibid.*, p. 416.

⁷⁵⁸ *Ibid.*; Aslam, I.; Ramsden, M. EC Dawn Raids: A Human Rights Violation? *The Competition Law Review*. 2008, 5(1): 61–87, p. 77.

⁷⁵⁹ *Iliya Stefanov v. Bulgariją*, *supra* note 24, para. 38.

⁷⁶⁰ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 3 dalies 1 sakiny.

⁷⁶¹ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 2 dalies 3 sakiny.

⁷⁶² *Iliya Stefanov v. Bulgariją*, *supra* note 24, para. 39.

⁷⁶³ *Van Rossem v. Belgiją*, *supra* note 597, para. 45.

suformuluotas pernelyg plačiai ir todėl asmuo, kurio patalpos buvo tikrinamos, nebuvo pakankamai apsaugotas nuo EŽTK 8 straipsnio 1 dalyje jam garantuotų teisių savavališko ribojimo⁷⁶⁴.

Šiuo atžvilgiu turėtų būti pabrėžta, kad nepaisant reikalavimo gauti išankstinį teismo leidimą kratai privačiose patalpose ar 20 straipsnyje numatytą leidimą prievartos priemonėms panaudoti, nacionalinio teismo atliekamos kontrolės galimybės pagal Reglamento Nr. 1/2003 20 ir 21 straipsnius yra labai ribotos. Šią kontrolę iš esmės sudaro tik patikrinimas, ar Europos Komisijos sprendimas yra autentiškas ir ar numatytos prievartos priemonės nėra savavališkos ar perdėtos atsižvelgiant į patikrinimo objektą⁷⁶⁵. Priemonės laikomos savavališkomis, jei Komisija teigia, kad įmonė priešinasi patikrinimui, nors iš tiesų taip nėra⁷⁶⁶.

Kratos „kitose patalpose“ atveju nacionalinis teismas be minėtų aspektų turi galimybę patikrinti, ar išties Komisija turi pagrįstų įtarimų dėl *sunkaus* SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimo ir ar knygos ir dokumentai, susiję su patikrinimo objektu, iš tiesų yra laikomos patalpose, dėl kurių prašoma leidimo⁷⁶⁷.

Kontroliuodama prievartos priemonių proporcingumą nacionalinė teisminė institucija gali paprašyti Komisijos tiesiogiai ar per valstybės narės konkurencijos instituciją išsamių paaiškinimų, ypač dėl to, koku pagrindu Komisija įtaria esant SESV 101 ar 102 straipsnių pažeidimą, ir dėl įtariamo pažeidimo sunkumo bei įmonės dalyvavimo pažeidime pobūdžio⁷⁶⁸. Dėl to Komisija nacionaliniam teismui turi⁷⁶⁹:

- apibūdinti pagrindinius įtariamo pažeidimo požymius, t. y. bent nurodyti tariamą atitinkamą rinką ir numanomus konkurencijos apribojimus,
- paaiškinti, kaip įmonė, kuriai numatoma taikyti prievartos priemonę, dalyvavo tokia pažeidime,
- pateikti detalių paaiškinimų, parodančių, kad Komisija turi rimtų faktinių įrodymų ir informacijos įtarti, jog atitinkama įmonė padarė tokį pažeidimą,
- kuo tiksliau nurodyti, kokių įrodymų ieškoma, tyrimo objektą ir kokius įgaliojimus turi Bendrijos pareigūnai, kuriems pavesta atlikti tyrimą, ir
- jeigu Komisija prašė nacionalinės valdžios institucijų pagalbos prevenciniais sumetimais, siekdama išvengti galimo atitinkamos įmonės pasipriešinimo, pateikti paaiškinimus, leidžiančius šiam nacionaliniam teismui įsitikinti, kad neleidus taikyti prievartos priemonių bus neįmanoma arba labai sudėtinga įrodyti pažeidimą.
- „Kitų patalpų“ kratos atveju pateikti detalių paaiškinimą, kodėl ji mano, jog su patikrinimo objektu susiję įrodymai iš tiesų yra laikomi patalpose, dėl kurių patikrinimo prašoma leidimo⁷⁷⁰.

⁷⁶⁴ *Iliya Stefanov v. Bulgarijg*, *supra* note 24, para. 41.

⁷⁶⁵ Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnio 8 dalies 1 sakiny.

⁷⁶⁶ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39, p. 1761.

⁷⁶⁷ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 3 dalies 2 sakiny, bei išvada dėl pažeidimo *sunkumo* ir įrodymų *pagrįstumo* aspektų išplaukia iš 21 straipsnio 1 dalies 1 sakinio.

⁷⁶⁸ Reglamentas Nr. 1/2003 20 straipsnio 8 dalies 2 sakiny.

⁷⁶⁹ *Roquette Frères SA*, *supra* note 4, para. 99.

⁷⁷⁰ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 3 dalies 3 sakiny.

ETT savo praktikoje taip pat yra nubrėžęs gaires, kada nacionalinis teismas turi turėti galimybę atsisakyti suteikti leidimą taikyti prašomas prievartos priemonės. *Roquette Frères SA* byloje buvo pasakyta, kad jeigu įtariamas konkurencijos pažeidimas yra mažareikšmis, manomas atitinkamos įmonės dalyvavimas pažeidime nežymus, ieškomi įrodymai nelabai reikšmingi tam, kad su viešosios valdžios panaudojimu susijęs kišimasis į juridinio asmens privačios veiklos sritį tyrimo tikslų atžvilgiu būtų aiškiai proporcingas ir toleruotinas, leidimas prievartos priemonėms neturėtų būti suteiktas⁷⁷¹.

Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad būtent nuo nacionalinio teismo priklauso, ar privačiose (ne įmonei priklausančiose) patalpose Komisijos atlikta krata arba įmonei pasipriešinus patikrinimui skiriamos procesinės prievartos priemonės atitiks EŽTK 8 straipsnio 2 dalies reikalavimus teismo galimybės gauti informaciją, iš kurios galėtų spręsti dėl kratos proporcingumo, yra gerokai apribotos: nacionaliniai teismai negali abejoti Europos Komisijos sprendimu dėl kratos būtinybės bei reikalauti, kad ši institucija pateiktų byloje saugomą informaciją⁷⁷². Be to, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje įtvirtinta, kad Europos Komisija turėtų garantuoti savo informatorių konfidencialumą o taip pat šiai institucijai, Teismo nuomone, dažnai gali būti sudėtinga nacionaliniam teismui fiziškai perduoti įrodymus dėl „tokius perdavimus įtakojančių neaiškumų ir trukdžių, taip pat skirtingų valstybių narių teisinių sistemų procedūrinių taisyklių, taip pat ilgo laiko tarpo, kurio reikia, kad susijusios institucijos galėtų apsvarstyti ir įvertinti paprastai sudėtingus ir didelės apimties dokumentus“⁷⁷³.

Tad dokumentai, kuriais remiantis nacionalinis teismas vykdo priežiūrą, gali būti labai riboti. ETT yra pripažinęs, kad užtenka to, kad nacionaliniam teismui Europos Komisija aiškiai atsiskaito dėl jos įtarimų. Dėl to šiai institucijai net nereikia nurodyti įrodymų, kuriais ji grindžia savo įtarimus, pobūdžio⁷⁷⁴.

ETT pripažįsta ir tai, kad Europos Komisija neprivalo nacionaliniam teismui suteikti tokios informacijos, kuria vadovaujantis būtų galima tiksliai apibrėžti atitinkamą rinką, tiksliai kvalifikuoti įtariamus pažeidimus ar nurodyti tikslų laikotarpį, kada tie pažeidimai buvo padaryti. Pagaliau Europos Komisija neturi pareigos kompetentingam nacionaliniam teismui perduoti su byla susijusios informacijos raštu, o gali apsiriboti tik žodiniu paaiškinimu⁷⁷⁵.

Hoechst byloje generalinis advokatas Mischo nacionalinio teismo funkcijas įvertino tik kaip patvirtinimą, jog buvo laikomasi visų reikiamų formalumų, o ne kaip esminių procedūrinių garantijų laikymosi užtikrinimą. Jo nuomone, „procedūros garantijos, kurias nustato nacionalinė teisė“ yra būtent nacionaliniam teismui skirtos valstybės narės taisyklės ir forma, kuriomis vadovaujantis tas teismas turi priimti savo sprendimus. Todėl nacionalinis teismas:

- Negali reikalauti atskleisti informacijos, kuria Europos Komisija grindžia savo sprendimą atlikti kratą,
- Negali tikrinti Europos Komisijos pateiktos medžiagos teisingumo ar svarbumo;

⁷⁷¹ *Ibid.*, para. 80.

⁷⁷² Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnio 8 dalies 3 ir 4 sakiniai bei 21 straipsnio 3 dalies 4 ir 5 sakiniai.

⁷⁷³ *Roquette Frères SA*, *supra* note 4, para. 66.

⁷⁷⁴ Ameye, E. M., *supra* note 10.

⁷⁷⁵ *Ibid.*

- Negali atsisakyti suteikti leidimą kratai, nebent kratos dalykas ir tikslas nėra nurodyti Europos Komisijos sprendime ar yra nurodyti pernelyg netiksliai ir dėl to nacionalinis teismas negali patikrinti priemonės proporcingumo.⁷⁷⁶

Taip pat pabrėžtina, kad Europos Komisijos sprendimo teisėtumas gali būti peržiūrimas tik Europos Sąjungos Teisingumo Teisme: SESV 263 (buvęs EB Sutarties 230) straipsnis įtvirtina, kad Teisingumo Teismas prižiūri Europos Parlamento ir Tarybos bendrai priimtų, Tarybos, Komisijos ir ECB priimtų teisės aktų, išskyrus rekomendacijas ir nuomones, ir Europos Parlamento aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumą. Todėl logiška, kad nacionalinis teismas neturi jurisdikcijos peržiūrėti Komisijos sprendimo dėl kratos teisėtumo klausimą⁷⁷⁷.

Viena vertus, nėra aišku, kaip turėtų būti sprendžiamas klausimas, jei Komisijos pateikta medžiaga būtų nepakankama, kad nacionalinis teismas galėtų nuspręsti dėl kratos ar procesinių prievartos priemonių proporcingumo, tačiau Komisija pasiremddama atitinkamomis Reglamento Nr. 1/2003 nuostatomis ar ETT praktika atsisakytų pateikti papildomą informaciją. Kita vertus, nors už kratos privačiose patalpose ir procesinių prievartos priemonių panaudojimo proporcingumą atsakingu laikytinas nacionalinis teismas, tikėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas, sprenddamas atitinkamą įmonės skundą dėl krata pažeistos teisės į privatumą, atsižvelgtų į ES teisėje įtvirtintų nacionalinio teismo galimybių įvertinti kratos proporcingumą ribas.

Pripažįstant, kad nacionalinis teismas nėra kompetentingas vertinti ES teisės akto (Komisijos sprendimo) teisėtumo, vis dėlto konstatuotina, kad Komisija turėtų būti įpareigota kaip įmanoma glaudžiau bendradarbiauti suteikdama teismui reikalingą informaciją klausimui dėl kratos ar prievartinių priemonių proporcingumo išspręsti. Todėl nors Reglamentas Nr. 1/2003 neleidžia nacionaliniams teismams abejoti Komisijos sprendimu dėl kratos būtinybe bei reikalauti, kad ši institucija pateiktų byloje saugomą informaciją⁷⁷⁸, reikia pabrėžti, kad kita to paties reglamento nuostata įtvirtina nacionalinio teismo galimybę patikrinti, ar išties Komisija turi pagrįstų įtarimų dėl *sunkaus* SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimo ir, ar knygos ir dokumentai, susiję su patikrinimo objektu, iš tiesų yra laikomos patalpose, dėl kurių kratos prašoma leidimo⁷⁷⁹. Kitaip tariant, palaikant generalinio advokato poziciją *Hoechst* byloje, kad teismas negali reikalauti atskleisti informacijos, kuria Komisija grindžia savo sprendimą atlikti kratą, ir tikrinti pateiktos medžiagos teisingumo ar svarbumo (nes tai būtų Komisijos sprendimo dėl kratos būtinybės patikra) vis dėlto reikia pabrėžti Komisijos pareigą pateikti informaciją dėl *sunkaus* SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimo bei kratos metu ieškotinių dokumentų buvimo atitinkamose patalpose tikimybės pagrįstumą. Komisijai tinkamai pagrindus nurodytus elementus, nacionalinis teismas turėtų galimybę tinkamai nuspręsti dėl kratos ar procesinių prievartos priemonių proporcingumo, todėl Europos Žmogaus Teisių Teismas neturėtų pagrindo ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių „kitų patalpų“ kratų pripažinti pažeidžiančiomis Konvencijos 8 straipsnyje garantuojamą teisę į privatumą.

⁷⁷⁶ Dannecker, G.; Jansen, O., *supra* note 44.

⁷⁷⁷ Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J., *supra* note 39, p. 1761.

⁷⁷⁸ Reglamento Nr. 1/2003 20 straipsnio 8 dalies 3 ir 4 sakiniai bei 21 straipsnio 3 dalies 4 ir 5 sakiniai.

⁷⁷⁹ Reglamento Nr. 1/2003 21 straipsnio 3 dalies 2 sakiny, bei išvada dėl pažeidimo *sunkumo* ir įrodymų pagrįstumo aspektų išplaukia iš 21 straipsnio 1 dalies 1 sakinio.

IV DALIS. LYGIAGREČIOJI VALSTYBIŲ NARIŲ IR EUROPOS KOMISIJOS KOMPETENCIJA TAIKYTI ES KONKURENCIJOS TEISĖS NUOSTATAS *NE BIS IN IDEM* PRINCIPO KONTEKSTE

Reglamente Nr. 1/2003 įtvirtinta valstybių narių konkurencijos institucijų ir nacionalinių teismų pareiga taikant nacionalinius konkurencijos įstatymus susitarimams, įmonių asociacijų sprendimams ar suderintiems veiksams, jei jie gali žymiai paveikti prekybą tarp valstybių, taikyti ir SESV 101 straipsnio nuostatas, o taikant nacionalinius konkurencijos įstatymus bet kuriam SESV 102 straipsniu draudžiamam piktnaudžiavimui, taikyti ir pastarojo straipsnio nuostatas. Tokiu atveju šalia nacionalinių taisyklių valstybių narių konkurencijos institucijos yra įpareigosios taikyti ir ES teisę, todėl dabar Komisija ir 27 valstybių narių konkurencijos institucijos bei teismai dalinasi lygiagrečia kompetencija ES konkurencijos teisės srityje.

Lygiagrečios kompetencijos sistema gali lemti situacijas, kai, pavyzdžiui, dėl to paties susitarimo, galinčio žymiai paveikti prekybą tarp valstybių narių, tyrimą vykdys ir bausmes už konkurencijos taisyklių pažeidimus skirs kelios nacionalinės konkurencijos institucijos (ar lygiagrečiai dar ir Komisija).

Tačiau *ne bis in idem* principas, įtvirtintas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 protokolo 4 straipsnyje, draudžia pakartotinį asmens persekiojimą ar baudimą už nusikaltimą, dėl kurio jis jau buvo išteisintas arba nuteistas nuosprendžiu pagal tos valstybės įstatymus ir baudžiamąjį procesą. Tiesa, šiuo atveju principo taikymo ribos – vienos valstybės konvencijos dalyvės teritorija. Tai reiškia, jog minėta nuostata nedraudžia kelių valstybių narių institucijoms persekioti ir bausti įmonę už tą pačią konkurencijos teisės taisyklės pažeidusią veiką.

Kita vertus, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija pakartoja analogišką draudimą praplėsdama jo taikymo ribas – pakartotinis asmens teisimas ar baudimas draudžiamas neapsiribojant vienos valstybės narės teritorija, o išplečiant tokį draudimą visos Europos Sąjungos mastu. Todėl įsigaliojus Lisabonos sutarčiai ir Chartijai įgijus Europos Sąjungos pirminės teisės statusą į Reglamente Nr. 1/2003 įtvirtintą lygiagrečiosios kompetencijos sistemą turėtų būti pažvelgta atsižvelgiant ne tik į EŽTT aiškinamo *ne bis in idem* principo apimtį, bet ir į atitinkamas Chartijos nuostatas.

Tiesa, Europos Sąjungos teismuose netrūksta ir įmonių skundų dėl tariamai pažeisto *ne bis in idem* principo, kai Komisija neatsižvelgia į tai, kad trečiojoje šalyje konkurencijos institucijos tą įmonę jau nubaudė (ar išteisino), pavyzdžiui, dėl dalyvavimo tame pačiame kartelyje⁷⁸⁰. ES teismai sprendami tokius ginčus nurodo, kad *ne bis in idem* principas negali būti taikomas tokiose bylose, kai Komisijos ir trečiosios šalies institucijų procedūromis ir paskirtomis sankcijomis akivaizdžiai siekiama skirtingų tikslų: pirmuoju atveju siekiama apsaugoti neiškreiptą konkurenciją Europos Sąjungos teritorijoje ar EEE, o antruoju – tos trečiosios šalies rinką. Todėl sąlyga dėl ginamo

⁷⁸⁰ Byla T-322/01, *Roquette Frères SA v. Europos Bendrijų Komisija*. [2006] ECR II-03137; Byla T-329/01, *Archer Daniels Midland Co. v. Europos Bendrijų Komisija* [2006] ECR II-03255; *Tokai Carbon Co., supra* note 366; Byla T-410/03, *Hoechst GmbH v. Europos Bendrijų Komisija* [2008] ECR II-00881.

teisinio intereso tapatumo, kuri yra būtina taikyti *ne bis in idem* principą, nėra įvykdyta⁷⁸¹. Taip pat dvigubo baudžiamumo taisyklę draudžianti Chartijos nuostatos formuluotė neapsaugo įmonių nuo baudžiamojo persekiojimo ar baudmės pagal Sąjungos teisę, jei prieš tai dėl tos pačios nusikalstamos veikos įmonė buvo išteisinta ar nubausta ne Europos Sąjungos teritorijoje⁷⁸². Todėl *ne bis in idem* principo taikymo aspektai minėtose situacijose disertacijoje nebus nagrinėjami.

1. *Ne bis in idem* principo sąvoka

Istoriškai vienas esminių baudžiamosios teisės principų – *ne bis in idem* (arba *non bis in idem*; pažodžiui – ne du kartus už tą patį) – draudžiantis daugiau nei vieną kartą bausti asmenį už tą patį nusikaltimą, susiformavo nacionaliniu lygmeniu, kur šis principas pripažįstamas absoliučiu. Kitas klausimas – *ne bis in idem* principo bei atskirų jo elementų pripažinimas tarptautiniu ir Europos Sąjungos lygmenimis⁷⁸³.

EŽTK 7 protokolo 4 straipsnis, įtvirtinantis *ne bis in idem* principą, skamba taip:

1. Niekas negali būti tos pačios valstybės institucijų vėl persekiojamas ar baudžiamas už nusikaltimą, dėl kurio jis jau buvo išteisintas arba nuteistas nuosprendžiu pagal tos valstybės įstatymus ir baudžiamąjį procesą.
2. Ankstesnės šio straipsnio dalies nuostatos nedraudžia atnaujinti bylos proceso pagal tos valstybės įstatymus ir baudžiamąjį procesą tuo atveju, kai iškyla nauji ar naujai paaiškėję faktai ar nustatomos esminės ankstesnio proceso klaidos, galėjusios turėti reikšmės bylos baigčiai.
3. Neleidžiama nukrypti nuo šio straipsnio remiantis Konvencijos 15 straipsniu⁷⁸⁴.

Iš straipsnio teksto matyti, kad čia įtvirtinta teisė taikoma tik su baudžiamuoju kaltinimu susijusiuose procesuose. Tačiau pripažinus, kad Europos Komisijos atliekamų tyrimų dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų metu yra sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas, konstatuotina, kad *ne bis in idem* principo suteikiama apsauga taikytina ir šiais pažeidimais įtariamoms ar kaltinamoms įmonėms.

Ne bis in idem principas yra europietiškas analogas JAV taikomai dvigubo apkaltinimo (angl. *double jeopardy*) klauzulei⁷⁸⁵ – jis turi ir gana senas tradicijas Europos Sąjungos teisėje, kurioje formavosi daugiausia konkurencijos teisės kontekste, atsižvelgiant į Sąjungos ir valstybių narių kompetenciją taikyti administracines sankcijas.

⁷⁸¹ Byla 44-69, *Buchler v. Komisija*, [1970] ECHR 733, paras. 52 ir 53; T-102/96, *Gencor v. Europos Bendrijų Komisija* [1999] ECR II-753, paras. 103–106; *Roquette Frères SA, supra* note 777, paras. 281–292 ir pan.

⁷⁸² Chartijos 50 straipsnis įtvirtina, kad niekas negali būti antrą kartą teisiamas ar baudžiamas už nusikalstamą veiką, **dėl kurios Sąjungoje** jis jau buvo galutinai išteisintas ar pripažintas kaltu pagal įstatymą.

⁷⁸³ Nevera, A.; Melničenko, S. *Non bis in idem* principas Europos Sąjungos baudžiamajoje teisėje (I). *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4): 85–106, p. 86.

⁷⁸⁴ EŽTK 7 straipsnio 4 dalis. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.

⁷⁸⁵ Kokkoris, I.; Lianos, I. *The reform of EC competition law: new challenges*. Kluwer Law International, 2009, p. 179.

Nusistovėjusioje Teisingumo Teismo praktikoje šioje srityje *ne bis in idem* principas pripažįstamas bendroju Sąjungos teisės principu⁷⁸⁶.

Tiesa, kaip nurodė Wouter P. J. Wils, nors visos ES valstybės narės yra EŽTK dalyvės, tačiau ne visos iš jų yra ratifikavusios Konvencijos 7 protokolą, kurio 4 straipsnyje ir yra įtvirtintas aptariamas principas⁷⁸⁷. Dėl šios priežasties minėto principo pripažinimas bendroju Sąjungos teisės principu galėtų kelti klausimų, tačiau visas abejones pašalina Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija – 50 jos straipsnis praktiškai pakartoja EŽTK 7 protokolo 4 straipsnio pirmąją dalį:

Niekas negali būti antrą kartą teisiamas ar baudžiamas už nusikalstamą veiką, dėl kurios Sąjungoje jis jau buvo galutinai išteisintas ar pripažintas kaltu pagal įstatymą⁷⁸⁸.

Aiškinamajame Chartijos memorandume teigiama, kad tokia nuostata atitinka EŽTK 7 protokolo 4 straipsnį, tačiau jo apimtis yra praplėsta Europos Sąjungos mas-tu⁷⁸⁹. Pagal Chartijos 50 straipsnį *ne bis in idem* principas taikomas vienos, kelių ar apskritai visų Europos Sąjungos valstybių narių jurisdikcijose. Tai atitinka Europos Sąjungos *acquis*⁷⁹⁰.

1.1. „Idem“ elementas EŽTT praktikoje

Kaip minėta, EŽTK 7 protokolo 4 straipsnio 1 dalis draudžia ir pakartotinį persekiojimą, ir pakartotinį baudimą: „Niekas negali būti tos pačios valstybės institucijų vėl persekiojamas ar baudžiamas už nusikaltimą, dėl kurio jis jau buvo išteisintas arba nuteistas nuosprendžiu (...).“⁷⁹¹ Tai išties suponuoja mintį, jog tokie du draudimai (persekioti bei bausti) yra skirtingi *ne bis in idem* principo aspektai. EŽTT savo praktikoje skirdamas vieną draudimą nuo kito, galima sakyti, tai ir patvirtina, nors remiantis ke-liomis nesenomis bylomis galima teigti, jog EŽTT ėmė pripažinti net tris šio principo suteikiamas garantijas: teisę, kad *nebūtų galimybės* į pakartotinį persekiojimą⁷⁹², teisę nebūti pakartotinai persekiojamam bei teisę nebūti pakartotinai baudžiamam⁷⁹³.

Iš pat pradžių EŽTT sprenddamas, ar asmens elgesys, už kurį jis yra persekiojamas ar baudžiamas antrą kartą, yra tapatus tam, dėl kurio tas asmuo jau buvo nuteistas ar išteisintas, akcentavo pareiškėjo „tą patį elgesį“ nepaisydamas to, kaip toks elgesys

⁷⁸⁶ Nevera, A.; Melničenko, S., *supra* note 780, p. 87.

⁷⁸⁷ Pavyzdžiui, 2010 m. lapkričio 15 d. duomenimis, šis protokolą negalioja Belgijai, Olandijai ir Jungtinei Karalystei. Treaty Office [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-15]. <<http://conventions.coe.in>>.

⁷⁸⁸ Wils, W. P. J., *supra* note 49, p. 4–5.

⁷⁸⁹ Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-16]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0017:01:EN:HTML>>.

⁷⁹⁰ Šiuo aspektu reikėtų atkreipti dėmesį į Šengeno konvencijos 54-58 straipsnius ([2000] OJ L239/19), Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos konvencijos 7 straipsnį ([1995] OJ C316/49) ir Kovos su korupcija konvencijos 10 straipsnį ([1997] OJ C195/2).

⁷⁹¹ Angliškas žodis „offence“ Konvencijos 7 protokolo 4 straipsnyje lietuvių kalba verčiamas kaip „nusikaltimas“, todėl paprastumo dėlei toliau bus vartojamas būtent toks pateiktas šio žodžio vertimas nepaisant to, ar yra kalbama apie nusikaltimą baudžiamosios teisės prasme, ar apie administracinį teisės pažeidimą.

⁷⁹² angl. “*the right not to be liable to be tried twice*”.

⁷⁹³ Van Bockel, W. B., *supra* note 50, p. 186.

klasifikuojamas nacionalinėje teisėje (*idem factum*)⁷⁹⁴. Tokio požiūrio Teismas laikėsi, pavyzdžiui, *Gradinger prieš Austriją* byloje, kurioje pareiškėjas skundėsi, kad už padarytą nusikaltimą (vairuodamas girtas jis partrenkė ir mirtinai sužalojo dviratininką) jis buvo nubaustas du kartus – pagal Kelių eismo įstatymą ir Baudžiamojo kodekso nuostatas. EŽTT šioje byloje pažymėjo, kad 7 protokolo 4 straipsnio tikslas yra uždrausti baudžiamojo proceso, kuris buvo baigtas galutiniu sprendimu, pakartotinumą. Teismo nuomone, nagrinėjamos teisės aktų nuostatos skiriasi savo pobūdžiu ir tikslu, be to, nusikaltimas, numatytas Kelių eismo įstatyme, sudaro tik vieną nusikaltimo, baudžiamo pagal Baudžiamojo kodekso nuostatas, aspektą. Tačiau tai, kad abu ginčijami sprendimai buvo grindžiami tuo pačiu elgesiu pažeidė 7 protokolo 4 straipsnį⁷⁹⁵.

Vėlesnėse bylose EŽTT ėmė remtis prielaida, kad pareiškėjo elgesys, dėl kurio pradėtas baudžiamasis persekiojimas, yra tas pats, tačiau kreipė dėmesį, ar tas pats elgesys gali sukelti kelis nusikaltimus (*concoeurs idéal d'infractions*), už kuriuos gali būti inicijuoti skirtingi procesai: *Oliveira prieš Šveicariją* byloje pareiškėja skundėsi, kad buvo nuteista du kartus už tą pačią veiką (važiuodama apledėjusiu keliu ji nesuvaldė automobilio ir susidūrė su kitu automobiliu, kurio vairuotojas patyrė rimtų sužalojimų). Teismas nusprendė, kad pareiškėjos veika yra tipinis pavyzdys vienintelio asmens veiksmo, sukeliančio kelis nusikaltimus (transporto priemonės nesuvaldymas ir fizinis sužalojimas), tuo tarpu 7 protokolo 4 straipsnis draudžia persekioti tik už *tą patį* nusikaltimą. Nors, Teismo nuomone, būtų teisingiau, jei tokiu atveju vienas teismas išnagrinėtų visus teisės pažeidimus vieno proceso metu, tačiau tai, kad pareiškėjos atžvilgiu buvo pradėti du procesai, pažeidimo nenulėmė. Jei skirtingi nusikalimai, būdami vienintelio veiksmo pasekmė, būtų nagrinėjami skirtingų teismų, tai vis tiek nesukeltų minėtos nuostatos pažeidimo, ypač tada, kai bausmės nėra viena kitą papildančios⁷⁹⁶. Tokiu požiūriu EŽTT taip pat vadovavosi vėlesnėse bylose *Göktan prieš Prancūziją*⁷⁹⁷, *Gauthier prieš Prancūziją*⁷⁹⁸ ir *Ongun prieš Turkiją*⁷⁹⁹.

Dar vėliau Teismas ėmė akcentuoti dviejų nusikaltimų „esminius elementus“. Byloje *Franz Fischer prieš Austriją* EŽTT patvirtino, kad 7 protokolo 4 straipsnis nedraudžia baudžiamojo persekiojimo už kelis nusikaltimus, inkriminuojamus dėl vieno asmens veiksmo (*concoeurs idéal d'infractions*). Tačiau jei pareiškėjas būtų persekiojamas ar baudžiamas už kiekvieną nusikaltimą atskirai, kai jie buvo tik „formaliai skirtingi“, tai būtų nesuderinama su *ne bis in idem* principu, todėl reikia papildomai išnagrinėti, ar tokie nusikaltimai pasižymi tais pačiais „esminiais elementais“. *Franz Fischer prieš Austriją* byloje administracinis teisės pažeidimas (vairavimas išgėrus) ir nusikaltimas (neatsargus nužudymas esant apsvaigus nuo alkoholio), Teismo nuomone, turėjo tuos pačius „esminius elementus“, todėl buvo pripažintas 7 protokolo 4 straipsnio pažeidimas⁸⁰⁰.

⁷⁹⁴ *Zolotukhin v. Rusija* [GC], Nr. 14939/03, 2007 m. birželio 7 d. EŽTT sprendimas, para. 71.

⁷⁹⁵ *Gradinger v. Austriją*, 1995 m. spalio 23 d. EŽTT sprendimas, paras. 48, 53–55, Series A no. 328-C.

⁷⁹⁶ *Oliveira v. Šveicariją*, 1998 m. liepos 30 d. EŽTT sprendimas, para. 25–29, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-V.

⁷⁹⁷ *Göktan v. Prancūziją*, Nr. 33402/96, ECHR 2002-V.

⁷⁹⁸ *Gauthier v. Prancūziją* (dec.), Nr. 61178/00, 2003 m. birželio 24 d. EŽTT nutarimas.

⁷⁹⁹ *Ongun v. Turkiją* (dec.), Nr. 15737/02, 2006 m. spalio 10 d. EŽTT nutarimas.

⁸⁰⁰ *Franz Fischer v. Austriją*, Nr. 37950/97, 2001 m. gegužės 29 d. EŽTT sprendimas, paras. 24–31.

Pažymėtina, kad šioje byloje Teismo neįtikino Vyriausybės argumentas, kad byla buvo išspręsta pareiškėjo kalinimo trukmę sumažinus vienu mėnesiu, kas yra lygiavertė bausmė baudai, mokamai administraciniame procese. Laisvės atėmimo bausmės sumažinimas pagal Federalinio Prezidento malonės prerogatyvą, EŽTT nuomone, negalėjo pakeisti pirmiau minėtos išvados, kad pareiškėjas buvo persekiotas du kartus už iš esmės tą patį nusikaltimą ir tai, kad abu apkaltinamieji nuosprendžiai buvo vykdomi⁸⁰¹.

Galiausiai šioje byloje Teismas pažymėjo, kad valstybė Konvencijos dalyvė gali laisvai reguliuoti, už kurį iš dviejų teisės pažeidimų asmuo turėtų būti patrauktas atsakomybėn. Pavyzdžiui, po Austrijos Konstitucinio Teismo sprendimo teisinė padėtis toje šalyje pasikeitė ir šiuo metu nebėra baudžiama už administracinius teisės pažeidimus dėl vairavimo išgėrus pagal Kelių eismo įstatymą, jei pagal faktines aplinkybes gali būti pritaikytas Baudžiamojo kodekso nuostatos dėl girtumo kaip nusikaltimą kvalifikuojančios aplinkybės⁸⁰².

Taip pat EŽTT pabrėžė, kad kai du nusikaltimai, už kuriuos asmuo buvo persekiojamas, tik šiek tiek susipina, tuomet nebūtų jokios priežasties laikyti, kad asmuo negali būti persekiojamas dėl kiekvieno iš jų. Tokiu požiūriu Teismas vadovavosi byloje *W. F. prieš Austriją*⁸⁰³ ir *Sailer prieš Austriją*⁸⁰⁴.

Toks Strasbūro teismo aiškinimas yra pakankamai painus: sąvoka „tik šiek tiek susipina“ stokoja teisinio aiškumo, nes vertinant vienu asmens veiksmu padarytus kelis teisės pažeidimus nėra visiškai aiški riba, nuo kurios turėtų būti laikoma, kad tie pažeidimai „susipina“. Kita vertus, tai turėtų padėti suprasti EŽTT praktikoje vartojamų konkuruojančių teisės pažeidimų „esminių elementų“ sampratą: Teismo nuomone, turėtų būti traukiama atsakomybėn tik už tą pažeidimą, kuris apima kitų pažeidimų visus elementus, plius, turi vieną papildomą⁸⁰⁵. Pavyzdžiui, *Franz Fischer prieš Austriją* byloje apsvaigimą nuo alkoholio EŽTT palaikė dviejų teisės pažeidimų – vairavimo išgėrus ir neatsargaus nužudymo esant apsvaigus nuo alkoholio – esminiu elementu. Tuo tarpu *Oliveira prieš Šveicariją* byloje du teisės pažeidimai – transporto priemonės nesuvaldymas ir fizinis sužalojimas – nors kilo dėl vienos veikos (ir taip, galima sakyti, „šiek tiek susipynė“) nepasižymėjo tais pačiais esminiais elementais.

Naują „*idem*“ elemento testą išvystė EŽTT Didžioji Kolegija 2009 m. sprendama *Zolotukhin prieš Rusiją* byla. Ji pažymėjo, kad egzistuojantys įvairūs „tos pačios veikos“ vertinimo ir tikrinimo būdai sukelia teisinį netikrumą, nesuderinamą su pagrindine teise nebūti patrauktam baudžiamojon atsakomybėn du kartus už tą patį nusikaltimą. EŽTT Didžiosios Kolegijos nuomone, nors dėl teisinio tikrumo, numatomumo ir lygybės prieš įstatymą principų Teismas neturėtų be pateisinamos priežasties nukrypti nuo savo ankstesnės praktikos, tačiau nedinamiškas, konservatyvus jo požiūris sukeltų pavojų naujovėms ar tobulėjimui⁸⁰⁶.

Šioje byloje buvo pažymėta, kad tarptautinių dokumentų, apimančių *ne bis in idem* principą, analizė atskleidžia įvairias jo formuluotes. Taigi, 7 protokolo 4 straipsnyje, JT

⁸⁰¹ *Ibid.*, paras. 29–30.

⁸⁰² *Ibid.*, para. 31.

⁸⁰³ *W.F. v. Austriją*, Nr. 38275/97, 2002 m. gegužės 30 d. EŽTT sprendimas.

⁸⁰⁴ *Sailer v. Austriją*, Nr. 38237/97, 2002 m. birželio 6 d. EŽTT sprendimas.

⁸⁰⁵ *Franz Fischer v. Austriją*, *supra* note 797, para. 25.

⁸⁰⁶ *Zolotukhin v. Rusiją*, *supra* note 791, para. 78.

konvencijos dėl pilietinių ir politinių teisių 14 straipsnio 7 dalyje bei Pagrindinių teisių chartijos 50 straipsnyje duodama nuoroda į „[tuos pačius] nusikaltimus“ („[*même*] *infraktion*“), Amerikos žmogaus teisių konvencijoje kalbama apie „tą pačią priežastį“ („*mêmes faits*“), Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo draudžia traukti baudžiamojon atsakomybėn už tuos pačius veiksmus („*mêmes faits*“), ir Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute vartojamas terminas „[toks pats] elgesys“ („[*mêmes*] *actes constitutifs*“)⁸⁰⁷.

EŽTT Didžioji Kolegija pastebėjo, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas ir Amerikos Žmogaus Teisių Teismas sąvokų „tie patys veiksmai“ arba „ta pati priežastis“ („*mêmes faits*“) ir termino „[tas pats] nusikaltimas“ („[*même*] *infraktion*“) skirtumą laiko labai svarbiu, nes tuomet tyrimas grindžiamas griežtai materialinių veikų tapatumu, o teisinis tokių veikų kvalifikavimas atmetamas kaip nereikšmingas. Toks požiūris naudingas kaltinamajam, nes užtikrina, kad, kartą pripažinus kaltę ir atlikus bausmę arba priėmus išteisinamąjį sprendimą, jam ateityje nereikės bijoti kito baudžiamojo persekiojamo už tą patį veiksma⁸⁰⁸.

Pakartojusi Teismo įprastą formuluotę dėl Konvencijos kaip gyvo dokumento, kuri turi būti aiškinama ir taikoma tokiu būdu, kad suteiktos teisės būtų praktiškos ir veiksmingos, o ne teorinės ir iliuzinės, EŽTT Didžioji Kolegija nurodė, kad žodis „nusikaltimas“ 7 protokolo 4 straipsnio tekste negali pateisinti griežtesnio požiūrio. Jos nuomone, Konvencijos, kaip tarptautinės sutarties, nuostatos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų objektą bei tikslą ir taip pat pagal veiksmingumo principą⁸⁰⁹. O toks požiūris, kuris pabrėžia teisinį dviejų pažeidimų kvalifikavimą, yra pernelyg ribojantis individų teises, todėl jei Teismas apsiribotų išvada, kad asmuo buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimus, kurie klasifikuojami teisiškai skirtingai, jis rizikuotų pakenkti 7 protokole įtvirtintai garantijai, nesuteiktų toms teisėms praktiškumo ir veiksmingumo, kaip reikalauja Konvencija. Todėl 7 protokolo 4 straipsnis turi būti suprantamas kaip draudžiantis baudžiamąjį persekiojimą arba teisimą dėl antrojo „nusikaltimo“ tiek, kiek jis kyla iš identiškų ar iš esmės tokių pačių faktų ar aplinkybių⁸¹⁰.

Šioje byloje EŽTT priminė, kad 7 protokolo 4 straipsnyje įtvirtinta garantija tampa svarbi, kai pradedamas naujas procesas, jei prieš tai buvusysis baigėsi išteisinimu arba nuteisimu, kuris, savo ruožtu, jau įgijo *res judicata* galią. Tokiu metu turimi duomenys neišvengiamai apims ir pirmąjį „baudžiamąjį procesą“ pabaigusį sprendimą, ir naujajame procese pateiktą kaltinimą. Paprastai šie duomenys apims su abiem nusikaltimais susijusius faktus – tuos, dėl kurių pareiškėjas jau buvo nuteistas, ir nusikaltimo, dėl kurio jis kaltinamas naujame procese. Buvo pripažinta, kad tai iš tiesų yra tinkamas atspirties taškas nustatant, ar abiejų bylų faktinės aplinkybės yra identiškos, ar iš esmės tokios pačios⁸¹¹.

⁸⁰⁷ *Ibid.*

⁸⁰⁸ *Ibid.*, para. 79.

⁸⁰⁹ EŽTT Didžioji Kolegija tokius savo teiginius grindė ankstesne Teismo praktika byloje *Mamatkulov ir Askarov v. Turkiją* [GC], Nr. 46827/99 ir 46951/99, para. 123, ECHR 2005-I.

⁸¹⁰ *Zolotukhin v. Rusiją*, *supra* note 791, paras. 81–82.

⁸¹¹ *Ibid.*, para. 83.

Labai svarbu tai, kad, EŽTT Didžiosios Kolegijos nuomone, neturi jokios reikšmės, kurios naujų kaltinimų dalys yra galiausiai patenkintos arba atmosferos vėlesniame procese, nes 7 protokolo 4 straipsnis ne tik draudžia priimti antrą apkaltinamąjį ar išteisinamąjį nuosprendį, bet apskritai garantuoja apsaugą nuo pakartotinio persekiojimo arba nuo galimybės būti persekiojamam naujame procese už tą patį nusikaltimą. Todėl Teismas sprenddamas tokias bylas turėtų sutelkti dėmesį į baudžiamajam procesui pradėti ar sprendimui priimti reikalingus faktus, liečiančius tą patį pareiškėją ir neatskiriama tarpusavyje susijusius laike ir erdvėje⁸¹².

EŽTT Didžiajai Kolegijai atsiribojus nuo visų iki tol Teismo taikytų požiūrių ir pagaliau nustačius vieną ir konkretų *non bis in idem* principo „*idem*“ elemento testą, vėlesnėse bylose Teismas juo sėkmingai naudojosi sprenddamas, ar nagrinėjami nusikaltimai, draudžiami skirtingų nacionalinės teisės aktų, iš tiesų nelaikytini tuo pačiu nusikaltimu⁸¹³. Kiekvienoje byloje buvo cituojamas *Zolotkhinukhin* sprendimas pabrėžiant, kad Teismas neturi kreipti dėmesio į teisinę pažeidimų charakteristiką pagal nacionalinę teisę, o turi lyginti juos tik pagal jų faktus.

1.2. „Bis“ elementas EŽTT praktikoje

Atskleisdamas „bis“ elemento sąvoką Teismas pabrėžia 7 protokolo 4 straipsnio tikslą – uždrausti baudžiamųjų procesų, pabaigtų „galutiniu“ sprendimu, pakartojimą⁸¹⁴. Pagal 7 protokolo aiškinamąjį memorandumą, kuris nukreipia į Europos konvenciją dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo, „sprendimas yra galutinis“, jeigu pagal tradicinį supratimą jis įgijo *res judicata* galią. Tai tas atvejis, kai jis yra neatšaukiamas, t. y. kai nebelieka jokių tolesnių įprastų priemonių arba kai šalys jas jau išnaudojo, arba praleido laiko limitą, skirtą pasinaudoti tomis priemonėmis⁸¹⁵.

Kitaip tariant, EŽTT neapsiriboja 7 protokolo 4 straipsnio nuostatos žodžiais „*is-teisintas arba nuteistas galutiniu nuosprendžiu*“. Teismas pripažįsta, kad procesą užbaigiant kitokios formos sprendimu (pavyzdžiui, sprendimu nutraukti procesą), jei pagal nacionalinę teisę jis įgyja *res judicata* galią, pakartotinis procesas dėl to paties asmens padaryto to paties teisės pažeidimo nėra leidžiamas (išskyrus 7 protokolo 4 straipsnio 2 dalyje numatytus atvejus⁸¹⁶).

Sprendimai, dėl kurių pateikiama įprastinė apeliacija, žinoma, nėra įtraukiami į 7 protokolo 4 straipsnio garantijos taikymo sritį tol, kol terminas pareikšti tokį ieškinį nėra pasibaigęs. Kita vertus, neeilinės priemonės, kaip antai, prašymas dėl bylos nagrinėjimo atnaujinimo arba prašymas pratęsti pasibaigusį terminą, nėra imami domėn,

⁸¹² *Ibid.*, paras. 83–84.

⁸¹³ *Ruotsalainen v. Suomija*, Nr. 13079/03, 2009 m. birželio 16 d. EŽTT sprendimas; *Maresti v. Kroatija*, Nr. 55759/07, 2009 m. birželio 25 d. EŽTT sprendimas; *Tsonyo Tsonev v. Bulgarija* (Nr. 2), Nr. 2376/03, 2010 m. sausio 14 d. EŽTT sprendimas.

⁸¹⁴ *Franz Fischer v. Austrija*, *supra* note 797, para. 22, *Gradinger v. Austrija*, *supra* note 792, para. 53.

⁸¹⁵ *Nikitin v. Rusija*, Nr. 50178/99, ECHR 2004-VIII, para. 37. *Horciag v. Rumunija* (dec.), Nr. 70982/01, 2005 m. kovo 15 d. EŽTT nutarimas.

⁸¹⁶ EŽTK 7 protokolo 4 straipsnio 2 dalis įtvirtina, kad „Ankstesnės dalies nuostatos nedraudžia atnaujinti bylos proceso pagal tos valstybės įstatymus ir baudžiamąjį procesą tuo atveju, kai išskyla nauji ar naujai paaiškėję faktai, ar nustatomos esminės ankstesnio proceso klaidos, galėjusios turėti reikšmės bylos baigčiai“.

kai sprendžiama, ar procesas pasibaigė galutiniu sprendimu⁸¹⁷. Nors tokios priemonės parodo pirmojo proceso tęsimąsi, „galutinis“ sprendimo pobūdis nepriklauso nuo pasinaudojimo tokiomis procedūromis. Svarbu pažymėti, kad 7 protokolo 4 straipsnis nedraudžia atnaujinti bylos nagrinėjimą, kaip aiškiai numatyta to straipsnio antroje pastraipoje⁸¹⁸.

Valstybės narės dažnai ginčija pareiškėjo aukos statusą teigdamos, kad pirmasis procesas jo atžvilgiu baigėsi jo išteisinimu, todėl antrasis procesas negali būti laikomas *ne bis in idem* principo pažeidimu. EŽTT tokiais atvejais pabrėžia, kad 7 protokolo 4 straipsnis „bis“ elemento aspektu neapsiriboja draudimu pakartotinai bausti, bet jo taikymo sritis apima ir draudimą pakartotinai persekioti ar teisti⁸¹⁹. 7 protokolo 4 straipsnis taikomas net tuomet, kai asmuo apkaltintas, tačiau procesas nesibaigė jo nuteisimu. Teismo nuomone, ši nuostata apima tris atskiras garantijas: 1) draudimą *sudaryti galimybę pakartotinai persekiojimui*⁸²⁰, 2) draudimą pakartotinai persekioti ir 3) draudimą pakartotinai bausti už tą patį nusikaltimą⁸²¹.

Teismo nuomone, būdas, kuriuo nacionalinės institucijos vykde abu procesus vieno pareiškėjo atžvilgiu, gali būti svarbus pagal EŽTT praktikoje įtvirtintus kriterijus nustatant pareiškėjo aukos statusą⁸²². *Zigarella prieš Italiją* byloje Strasbūro teismas nurodė, jog 7 protokolo 4 straipsnis taikomas tik tokiems procesams, kurie buvo pradėti žinant apie ankstesnį kaltinamojo teismą už tą patį nusikaltimą. Kadangi nacionalinis Italijos teismas pradėjęs antrąjį procesą dėl tos pačios pareiškėjo veiklos ir sužinojęs apie tokią savo klaidą iš karto jį nutraukė, EŽTT atmetė pareiškėjo skundą pažymėdamas, kad net jei aptariama nuostata būtų taikoma ir tiems procesams, kurie buvo inicijuoti nežinant apie ankstesnį kaltinamojo persekiojimą, pareiškėjas negali laikyti savęs auka, nes nacionalinis teismas iš esmės pripažino savo padarytą pažeidimą ir klaidą ištaisė⁸²³.

Teismas papildė šį aspektą *Falkner prieš Austriją* byloje nustatydamas, kad nacionalinėms valdžios institucijoms turi būti įmanoma ištaisyti klaidas tokiose situacijose, kaip nagrinėjamoje byloje, kai pirma procedūra buvo vykdoma administracinėje institucijoje, neturinčioje jurisdikcijos nagrinėtu klausimu. Kadangi institucija vėliau pripažino savo klaidą, nutraukė bylos nagrinėjimą ir grąžino sumokėtą baudą, ieškovas nebegalėjo teigti buvęs paveiktas tokio proceso⁸²⁴.

Todėl EŽTT pripažįsta, kad kai nacionalinės valdžios institucijos inicijuoja du procesus, tačiau vėliau pripažįsta *ne bis in idem* principo pažeidimą ir pasiūlo tinkamą teisinės situacijos atkūrimą, pavyzdžiui, nutraukiant ar anuliuojant antrąjį procesą ir panaikinant jo poveikį, Teismas gali laikyti pareiškėją praradusiu „aukos“ statusą. Jeigu būtų kitaip, būtų neįmanoma nacionalinėms valdžios institucijoms ištaisyti 7

⁸¹⁷ *Nikitin v. Rusiją, supra* note 812, para. 39.

⁸¹⁸ *Zolotukhin v. Rusiją, supra* note 791, para. 108.

⁸¹⁹ *Franz Fischer v. Austriją, supra* note 797, para. 29.

⁸²⁰ angliškai “*liable to be tried*”

⁸²¹ *Nikitin v. Rusiją, supra* note 812, para. 36, *Zolotukhin v. Rusiją, supra* note 791, para. 110.

⁸²² *Zolotukhin v. Rusiją, supra* note 791, para. 113.

⁸²³ *Zigarella v. Italiją* (dec.), Nr. 48154/99, ECHR 2002-IX (extracts).

⁸²⁴ *Falkner v. Austriją* (dec.), Nr. 6072/02, 2004 m. rugsėjo 30 d. EŽTT nutarimas.

protokolo 4 straipsnio pažeidimą nacionaliniu lygmeniu, tad subsidiarumo sąvoka prarastų didžiąją savo naudingumo dalį⁸²⁵.

Todėl apibendrinus visą *ne bis in idem* principo taikymo EŽTT praktiką darytina išvada, kad asmens padaryto nusikaltimo atžvilgiu priimtam sprendimui įgijus *res judicata* galią, nepaisant to, ar tokiu sprendimu tas asmuo buvo išteisintas, pripažintas kaltu, ar pradėtas procesas nutrauktas, Konvencijos 7 protokolo 4 straipsnis draudžia net sudaryti galimybę būti persekiojamam ar pradėti antrą baudžiamąjį persekiojimą, teisti ar bausti už tą patį nusikaltimą, pastarąjį suprantant ne pagal tai, kaip nusikaltamos veikos kvalifikuojamos pagal nacionalinę teisę, bet nusikaltimus lyginant tik atsižvelgiant į jų faktus. Asmuo praranda aukos statusą tik tuomet, jei valstybinės institucijos pastebėjusios *non bis in idem* principo pažeidimą aiškiai tai įvardija ir antrąjį procesą nedelsdamos nutraukia bei panaikina jo sukeltas pasekmes.

2. Reglamento 1/2003 įtvirtinta kompetencijos taikyti ES konkurencijos teisę problematika *ne bis in idem* principo kontekste

ES teisės ekspertai teigia, kad ekonominės integracijos procesas Europos Sąjungoje susidūrė su iššūkiu: *ne bis in idem* principo tarpvalstybinio taikymo atvejais skiriant sankcijas konkurencijos teisės srityje⁸²⁶. Nacionalinių konkurencijos institucijų ir Komisijos kompetencija bei užduotys taikant ES konkurencijos teisę, atrodo, buvo aiškiai padalytos ir atskirtos Reglamente 17/62: nacionalinės institucijos galėjo taikyti EEB sutarties 85 straipsnio 1 dalį ir 86 straipsnį (vėliau pernumeruotus į EB sutarties 81 bei 82 straipsnį, o dabar atitinkamai SESV sutarties 101 ir 102 straipsnį) tol, kol Komisija nepradėjo to reglamento 2, 3 arba 6 straipsniuose nustatytų procedūrų⁸²⁷. Teoriškai tai reišktė, kad nebuvo jokios tikimybės (arba ji buvo itin nedidelė), kad tas pats subjektas būtų persekiojamas du kartus už tą patį konkurencijos teisės pažeidimą pagal ES teisę, nes kai tik Komisija imdavosi kokių nors veiksmų byloje, nacionalinės institucijos automatiškai nutraukdavo savuosius⁸²⁸.

Atrodytų, tokia situacija turėtų būti laikoma nepriekaištingai užtikrinančia procesų nesidubliavimą, tačiau *Walt Wilhelm* byloje⁸²⁹ Vokietijos teismo užduoti klausimai dėl Komisijos ir nacionalinių konkurencijos institucijų kompetencijos pasidalijimo išryškino jau tuomet egzistavusius tokio reglamentavimo trūkumus. Byla buvo susijusi su Vokietijoje veikusių įmonių karteliniu susitarimu, kurį ėmėsi tirti ir Komisija, ir Vokietijos konkurencijos institucijos. Vokietijos teismas Europos Sąjungos Teisingumo Teismo klausė, ar nacionalinės konkurencijos institucijos gali taikyti nacionalinės teisės nuostatas tiems patiems faktams, dėl kurių tyrimą jau pradėjo Komisija. Buvo

⁸²⁵ *Zolotukhin v. Rusija*, supra note 791, para. 115.

⁸²⁶ Vervaele, J. A. E. The transnational *ne bis in idem* principle in the EU. Mutual recognition and equivalent protection of human rights. *Utrecht Law Review*. 2005, 1(2): 100–118, p. 106.

⁸²⁷ Reglamento Nr. 17 Pirmasis reglamentas, įgyvendinantis Sutarties 85 ir 86 straipsnius, 9 straipsnio 3 dalis.

⁸²⁸ Van Bockel, W. B., supra note 50, p. 84.

⁸²⁹ Byla, 14-68, *Walt Wilhelm ir kiti v. Bundeskartellamt* [1969] 1.

baiminamasi, kad į tokį klausimą atsakius teigiamai iškiltų skirtingo tų pačių faktų vertinimo rizika, taip pat kad būtų iškraipyta konkurencija vidaus rinkoje. Vokietijos teismas taip pat prašė atsakyti, ar tokie valstybių narių veiksmai negalimi dėl rizikos, jog tam pačiam konkurencijos taisyklės pažeidusiam subjektui dėl tų pačių veiksmų ir Komisija, ir nacionalinės konkurencijos institucijos skirtų po bausmę. Kitaip tariant, Vokietijos teismas netiesiogiai paklausė, ar dvigubas subjekto nubaudimas nepažeistų *non bis in idem* principo.

Teisingumo Teismas tuomet nurodė, kad Reglamentas 17/62 reglamentuoja tik tokias situacijas, kai nacionalinės konkurencijos institucijos taiko EB sutarties 85 ir 86 straipsnį, o Komisija dar nėra ėmusis jokių veiksmų, tačiau situacijos, kai yra taikoma tik nacionalinė konkurencijos teisė, nepatenka į reglamento taikymo sritį. Kita vertus, šiame pat sprendime ETT pabrėžė, kad tas pats susitarimas gali būti kelių tuo pat metu vykdomų procesų objektu: vieno, vykdomo Sąjungos institucijų pagal Sutarties 85 straipsnį, ir kito – vykdomo nacionalinių konkurencijos institucijų pagal nacionalinę teisę⁸³⁰. Taigi, ESTT nuomone, iš principo nacionalinėms institucijoms nebuvo draudžiama taikyti nacionalinės konkurencijos teisės taisyklių nepaisant to, kad dėl to paties subjekto elgesio Sąjungos institucijos jau taiko Sąjungos teisę. Tiesa, tokie lygiagretūs valstybių narių institucijų vykdomi procesai gali būti leidžiami tik tuomet, kai tai nepakenks vienodam Sąjungos konkurencijos taisyklių taikymui bendrojoje rinkoje ir tokių taisyklių įgyvendinimui. Nacionalinės ir Sąjungos teisės konflikto atveju, žinoma, viršesnė būtų pastaroji⁸³¹.

Teisingumo Teismo nuomone, kelių konkuruojančių sankcijų paskyrimo tam pačiam subjektui galimybė visai nereiškia, kad lygiagretieji procesai dėl to yra nepriimtini. Reglamentu 17/62 įtvirtinta speciali Sąjungos ir nacionalinių konkurencijos institucijų jurisdikcijos pasidalijimo sistema nedraudžia vykdyti dviejų skirtingų procesų, kurių kiekvienas gali baigtis savaip. Jei yra tikimybė, kad dviejų procesų pabaigoje bus skirtos kelios viena kitą papildančios sankcijos, prigimtinis teisingumas reikalauja, kad turi būti atsižvelgiama į bet kokią ankstesnę nuobaudą, kai ruošiamasi skirti kitą sankciją⁸³².

Tokia ESTT praktika aiškinant Komisijos ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimą neatitinka ankstesniame poskyryje atskleistų EŽTT aiškinamų *ne bis in idem* principo garantijų. Tačiau kaip generalinis advokatas Colomer teigė vienoje savo išvadų, abejotina, ar *Walt Wilhelm* sprendime Teisingumo Teismo įtvirtintos taisyklės apskritai vis dar turėtų būti cituojamos ir taikomos, juo labiau ginčytina, kad tos taisyklės skirtos *ne bis in idem* principo taikymui, nes sprendime kalbama apie „bendrąją prigimtinio teisingumo reikalavimą, pagal kurį turi būti atsižvelgiama į bet kurią ankstesnę bausmę⁸³³. Šis bendrasis principas, kuriuo Teismas nuo to laiko ėmė dažnai

⁸³⁰ *Ibid.*, para. 3.

⁸³¹ Para. 6.

⁸³² Para. 11.

⁸³³ 2003 m. vasario 11 d. generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje C-213/00 *Italcementi SpA v. Europos Bendrijų Komisija*, para. 96 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-08]. <www.curia.europa.eu>.

vadovautis bylose dėl dvišalio bendradarbiavimo su JAV, kartais vadinamas tiesiog „pseudo-*ne bis in idem*“⁸³⁴.

Po keturiasdešimties metų taikymo Reglamentą 17/62 pakeitus Reglamentu Nr. 1/2003 prasidėjo naujas antimonopolinis režimas Europos Sąjungoje, sukėlęs daugybę diskusijų įvairiais įmonių teisių užtikrinimo klausimais. Pastarajame reglamente įtvirtinus nevienareikšmiškai vertinamą lygiagrečią Komisijos ir valstybių narių institucijų kompetenciją taikyti ES konkurencijos teisės taisykles atsirado poreikis atidžiau įvertinti tokį režimą atsižvelgiant į *ne bis in idem* principo keliamus reikalavimus.

2.1. Lygiagrečios kompetencijos problematika

Pirminiame Reglamento 1/2003 pasiūlyme buvo priminta, kad *Walt Wilhelm* byloje ESTT išaiškino, jog atsižvelgiant į Sąjungos teisės viršenybės principą valstybės narės konkurencijos taisyklės gali būti taikomos tik tuomet, jei tai nepakenks vienodam Sąjungos konkurencijos taisyklių taikymui vidaus rinkoje ir tokiu principu dviejų teisės sistemų galimo konflikto atvejai išsprendžiami Sąjungos teisės naudai. Tačiau tai vis tiek veiksmingai neapsaugo nuo susitarimų ir veiksmų vertinimo skirtumų ir nesuderinamumų tarp valstybių narių, net jei tokie susitarimai ir veiksmai paveikia prekybą tarp valstybių narių⁸³⁵. Todėl buvo pasiūlyta Reglamente Nr. 1/2003 įtvirtinti, jog tuo atveju, kai susitarimai ir veiksmai gali paveikti prekybą tarp valstybių narių, jie turėtų būti vertinami pagal vienintele taisyklės taip skatinant vienodas veiklos sąlygas visoje Sąjungoje ir pašalinant išlaidas, su kuriomis susiduria tiek konkurencijos institucijos, tiek ir įmonės, kai tuo pačiu metu taikomi ir Sąjungos, ir nacionalinės teisės aktai. Konkrečiai buvo siūloma įtvirtinti, kad jei susitarimas, įmonių asociacijos sprendimas arba suderinti veiksmai tokia prasme, kaip apibrėžta EB Sutarties 81 straipsnyje (dabar SESV 101 straipsnyje), arba piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi, kaip apibrėžta 82 straipsnyje (dabar SESV 102 straipsnyje), gali turėti įtakos prekybai tarp valstybių narių, bus taikoma Sąjungos konkurencijos teisė, o ne nacionalinės konkurencijos teisės nuostatos⁸³⁶.

Pasiūlymo tikslas buvo užtikrinti veiksmingą bylų paskirstymą paprastai kuriai nors vienai institucijai, kuri atitinkamoje situacijoje būtų laikoma tinkamiausia nagrinėti bylą. Tai pasiekti būtų kur kas sunkiau, jei valstybės narės institucijos pagal nacionalinę teisę būtų *įpareigotos tęsti* bylos nagrinėjimą (keliose valstybėse narėse konkurencijos institucija, gavusi skundą, pagal nacionalinę teisę yra įpareigota būtinai priimti oficialų motyvuotą sprendimą, užbaigiantį vykdytą tyrimą). Reglamento pasiūlyme buvo aiškiai pasakyta, kad lygiagrečiai vykstančių procesų turi būti vengiama⁸³⁷.

⁸³⁴ Van Bockel, W. B. Reaction to the Green Paper on damages actions for breach of EC antitrust rules Europe Institute, Leiden University [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-08]. <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_green_paper_comments/europe_institute.pdf>.

⁸³⁵ Proposal for a Council Regulation on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty and amending Regulations (EEC) No 1017/68, (EEC) No 2988/74, (EEC) No 4056/86 and (EEC) No 3975/87 (“Regulation implementing Articles 81 and 82 of the Treaty”) COM/2000/0582 final - CNS 2000/0243 (OL C 365E, 2000: 284–296, p. 14).

⁸³⁶ *Ibid.*, p. 38.

⁸³⁷ *Ibid.*, p. 15.

Siekiant įveikti šią Sutarties 101 ir 102 straipsnių taikymo problemą buvo pasiūlyta vieną konkurencijos instituciją įpareigoti sustabdyti procedūrą ar atmesti skundą, kai kita konkurencijos institucija nagrinėja arba jau išnagrinėjo bylą. Tokios nuostatos taikymo sritis būtų apribota tik Sąjungos konkurencijos teisės taikymu. Pasiūlyta 3 straipsnio redakcija būtų užtikrinusi, kad veiksmingas bylų skirstymas nebūtų trukdomas vienu metu taikant įvairius teisės aktus, pagal kuriuos nacionalinės konkurencijos institucijos gali būti įpareigos priimti oficialų sprendimą. Buvo vienareikšmiškai teigiama, kad lygiagretaus nacionalinių ir Sąjungos konkurencijos teisės taisyklių taikymo turėtų būti vengiama, kadangi jis veda prie nereikalingų lygiagrečiųjų procesų⁸³⁸.

Nepaisant to, Reglamente 1/2003 visgi buvo įtvirtinta valstybių narių konkurencijos institucijų ir nacionalinių teismų teisė taikant nacionalinius konkurencijos įstatymus susitarimams, įmonių asociacijų sprendimams ar suderintiems veiksams, jei jie gali smarkai paveikti prekybą tarp valstybių, taikyti ir Sutarties 101 straipsnio nuostatas⁸³⁹. Tad tokiu atveju valstybių narių konkurencijos institucijos turi taikyti ir nacionalines taisykles, ir ES teisę.

Literatūroje teigiama, kad aptariamoms nuostatomis pirminės redakcijos tekstas pasikeitė po debatų Taryboje 2002 metais. Mažai yra žinoma apie pasikeitimo priežastis, tačiau teigiama, kad įtakos turėjo tai, kad ne visada *a fortiori* aišku, ar susitarimas „paveiks prekybą tarp valstybių narių“, todėl tam, kad laikas ir pastangos nebūtų švaistomos, jei vėliau išaiškėtų, jog nacionalinė konkurencijos institucija tęsė tyrimą netinkamu pagrindu, Reglamento 1/2003 3 straipsnis visgi buvo suformuluotas taip, kad leistų nacionalinei institucijai taikyti abiejų teisės sistemų normas tuo pačiu metu. Kita galima straipsnio turinio pasikeitimo priežastis galėjo būti ta, kad galingosios valstybės narės, išlaikiusios įvairius išsiskiriančius savo konkurencijos teisės bruožus, tiesiog siekė juos išsaugoti⁸⁴⁰.

Tokios decentralizuotos sistemos šalininkai teigia, kad ji suponuoja konkuruojančią jurisdikciją, kai sprendimai ir procedūros įvairiose nacionalinėse konkurencijos institucijose turi lyginamosios analizės poveikį, t. y. tokia sistema motyvuoja kiekvieną instituciją konkurencijos teisės aktus taikyti neprikaištingai ir veiksmingai⁸⁴¹. Be to, decentralizuotas konkurencijos teisės įgyvendinimas leidžia inovatyviai taikyti šios srities nuostatas⁸⁴². Galiausiai, decentralizacija leidžia išvengti vadinamosios informacijos asimetrijos, nes nacionalinių konkurencijos institucijų padėtis renkant įrodymus yra geresnė⁸⁴³.

Neginčijant tokios sistemos privalumų svarbu pastebėti, kad lygiagrečioji kompetencija sukuria tam tikrų sunkumų siekiant užtikrinti tinkamą *ne bis in idem* principo taikymą. Europos Komisijai ir 27 valstybių narių konkurencijos institucijoms bei teismams turint galimybę taikyti ES konkurencijos teisės normas galimos situacijos, kai, pavyzdžiui, dėl to paties susitarimo, galinčio smarkiai paveikti prekybą tarp valstybių

⁸³⁸ *Ibid.*, p. 8.

⁸³⁹ Reglamento 1/2003 3 straipsnio 1 dalis.

⁸⁴⁰ Van Bockel, W. B., *supra* note 50, p. 90.

⁸⁴¹ Geradin, D. *Columbian Journal of European Law*, *supra* note 46, p. 12, 15.

⁸⁴² Geradin, D. *Dealing with Environmental Issues in an Integrated Market*, *supra* note 46, p. 132.

⁸⁴³ Armstrong, M.; Cowan, S.; Vickers, J. *Regulatory Reform-Economic Analysis and British Experience*. Cambridge: MIT Press, 1994, p. 11, 12.

narių, tyrimą vykdys ir bausmes už ES konkurencijos taisyklių pažeidimus skirs kelios institucijos. Todėl svarbu išnagrinėti ir identifikuoti, ar ES konkurencijos taisykles įtvirtinantys teisės aktai užtikrina įmonių teisę į *ne bis in idem* principo suteikiamą apsaugą.

2.2. Bylų paskirstymo problematika

Nors nacionalinės konkurencijos institucijos turi teisę taikyti Sutarties 101 ir 102 straipsnius, visos baudos ar bausmės šių institucijų skiriamos remiantis nacionaline teise. Pagal nacionalinės jurisdikcijos taisykles tokių institucijų veiklos jurisdikcija paprastai yra apribota geografiškai tik ta konkrečios valstybės teritorija. Kitais žodžiais, nacionalinė institucija galės paskirti baudą atsižvelgdama į pažeidimo poveikį jos teritorijoje esančioms rinkoms, remdamasi nacionaline teise⁸⁴⁴.

Nors nacionalinėje teisėje gali būti įtvirtinti tam tikri institucijų kompetencijos apribojimai (todėl jos negalėtų vykdyti tyrimų už valstybės teritorijos ribų), pagal SESV 101 ir 103 straipsnį spręstinių bylų dėl savo *žymaus poveikio prekybai tarp valstybių narių* vis tiek turės vienos valstybės sieną peržengiančius elementus, todėl taps kelių valstybių narių konkurencijos institucijų tyrimo objektu⁸⁴⁵. Todėl galimi atvejai, kai konkrečioje byloje kelių valstybių narių konkurencijos institucijos paskirs bausmes dėl to paties antikonkurencinio elgesio, nes kiekviena institucija laikys tokį elgesį „veikiančiu“ ar „paveikusių“ pirmiausia jos šalies rinką. Čia atsiskleidžia viena iš Reglamento 1/2003 ydų *ne bis in idem* principo kontekste – šiame teisės akte apskritai nėra įtvirtinta jokių taisyklių, kurios aiškiai ir neabejotinai išspręstų kelių valstybių narių jurisdikcijos konfliktus konkurencijos teisės bylose.

Todėl bylų paskirstymas buvo pripažintas vienu iš svarbiausių reglamentu įtvirtintos sistemos uždavinių, už kurį atsakingas yra Europos konkurencijos tinklas, sudarytas iš valstybių narių konkurencijos institucijų ir Europos Komisijos⁸⁴⁶. Buvo siekiama užtikrinti, kad taikydamos Sąjungos konkurencijos taisykles Komisija ir valstybių narių konkurencijos institucijos turėtų glaudžiai bendradarbiauti⁸⁴⁷.

Komisijos nuomone, bylų paskirstymas neturėtų būti tiesiog mechaninis procesas, nes priimami sprendimai turėtų būti lankstūs. Komisija nepritarė teisiškai privalomoms taisyklėms, pagal kurias tam tikros bylos *a priori* nebūtų įtraukiamos į Komisijos jurisdikciją, todėl Reglamente 1/2003 nėra jokių teisiškai įpareigojančių bylų paskyrimo kriterijų. Priešingai, paskirstymo kriterijai, kuriuos Komisija parengė bendradarbiaudama su nacionalinėmis konkurencijos institucijomis (ir, beje, kurie yra grynai orientaciniai), yra nustatyti Komisijos pranešime dėl bendradarbiavimo konkurencijos institucijų tinkle⁸⁴⁸.

Vadovaujantis šiuo pranešimu nacionalinė konkurencijos institucija laikoma tinkama nagrinėti bylą, jei: i) ji gali veiksmingai pabaigti bylą priimant sprendimą,

⁸⁴⁴ Lenaerts, K.; Gerard, D., *supra* note 46, p. 319.

⁸⁴⁵ Van Bockel, W. B., *supra* note 50, p. 94

⁸⁴⁶ Schaub, A. *International Antitrust Law & Policy*, *supra* note 48, p. 31, 39; Schaub, A., *Athens Conference*, *supra* note 48, p. 103, 106.

⁸⁴⁷ Reglamento 1/2003 preambulės 15 konstatuojamoji dalis, 1 sakiny.

⁸⁴⁸ Mikroulea, A., *supra* note 47, p. 58.

įpareigojantį įmonę nutraukti pažeidimą ir paskirti baudą, ii) turi galimybes surinkti reikalingus įrodymus, iii) skundžiamas elgesys turi esminį tiesioginį (faktinį ar numanomą) poveikį tos valstybės narės rinkai. Tuo tarpu Komisija laikytina tinkama institucija nagrinėti bylą, kai paveiktos yra daugiau nei trijų valstybių narių rinkos⁸⁴⁹. Daugeliu atvejų ta institucija, kuri gauna skundą ar pradeda procedūrą *ex officio*, ir toliau turėtų nagrinėti bylą. Perskyrimas turėtų vykti tik proceso pradžioje, jei tokia institucija manytų, kad ji nėra tinkamas subjektas tai bylai nagrinėti, arba jei kitos institucijos manytų, jog jos yra tinkamesni bylos nagrinėjimo subjektai⁸⁵⁰.

Kita vertus, logiška būtų manyti, kad kelių procesų inicijavimo atveju turėjo būti nustatyta aiški taisyklė, įpareigojanti nacionalinę konkurencijos instituciją sustabdyti ar nutraukti bylą tuo pagrindu, kad šią bylą nagrinėja ar jau nagrinėjo kuri nors kita institucija.

Reglamento 13 straipsnyje įtvirtinta bendra taisyklė, *leidžianti* konkurencijos institucijai ar Komisijai sustabdyti ar nutraukti bylą dėl to, kad šią bylą nagrinėja ar jau nagrinėjo kita institucija. Kaip teigiama reglamento aiškinamajame memorandume, prieš tokią galimų lygiagrečių procesų galimybę nukreipta taisyklė sumažina neigiamą poveikį ir numato, kad jei dviejų ar daugiau valstybių narių konkurencijos institucijos gauna skundą arba savo iniciatyva imasi priemonių prieš tą patį susitarimą, asociacijos sprendimą ar veiksma remdamosi Sutarties 101 arba 102 straipsniu, tuomet faktas, kad viena institucija nagrinėja bylą, yra pakankamas pagrindas kitoms sustabdyti procesą arba atmesti skundą⁸⁵¹. Šios taisyklės tikslas yra pasikonsultavus su visomis konkurencijos institucijomis, susijusiomis su to paties konkurencijos teisės pažeidimo nagrinėjimu, nustatyti, kad byla būtų nagrinėjama tik vienos iš tokių institucijų. Tačiau bet kokių atveju šis straipsnis nenumato *jokio įpareigojimo* sustabdyti ar nutraukti lygiagrečiai pradėto proceso⁸⁵². Todėl nėra garantijos, kad tokių lygiagrečių procesų bus išvengta po, pavyzdžiui, nepavykusio bandymo paskirti bylą vienai iš nacionalinių konkurencijos institucijų⁸⁵³.

⁸⁴⁹ Commission Notice on cooperation within the Network of Competition Authorities, OJ C 101, 27.4.2004, p. 43–53, 8 ir 14 punktai.

⁸⁵⁰ *Ibid.*, 6 punktas.

⁸⁵¹ Explanatory Memorandum of 27 Sep. 2000, which was published together with the proposal for Regulation 1/2003 (COM(2000)582 final), p. 21.

⁸⁵² Komisijos pranešimo dėl bendradarbiavimo konkurencijos institucijų tinkle 22 punktas. Pagal Aiškinamąjį memorandumą (p. 12–13) nebuvo nei priimtina, nei būtina įpareigoti kitas konkurencijos institucijas nutraukti ar sustabdyti jų pradėtus procesus. Buvo teigiama, kad 13 straipsnis palieka erdvės kiekvienos bylos ypatybėms įvertinti, o toks lankstumas yra svarbus: jeigu institucija, ištyrusi bylos medžiagą, atmetė skundą kitos institucijos gali nenorėti iš naujo nagrinėti tą bylą. Kita vertus, jeigu skundas buvo atmestas dėl kitų priežasčių, pavyzdžiui, institucija negalėjo surinkti reikiamų įrodymų, kitos institucijos gali pageidauti atlikti savo tyrimą ir išspręsti bylą. Nagrinėjamų bylų atžvilgiu šis lankstumas taip pat atspindi kiekvienos konkurencijos institucijos teisę pasirinkti, ar ji baigia, ar sustabdo savo nagrinėjamą bylą. Institucija gali nenorėti nutraukti bylą, kol kitos institucijos nagrinėjamos bylos baigtis nėra aiški. Galimybė sustabdyti savo vykdomą procesą leidžia institucijai išlaikyti savo teisę apsispręsti vėliau ar nutraukti bylos nagrinėjimą. Toks lankstumas taip pat palengvina nuoseklų taisyklių taikymą.

⁸⁵³ Pettersson, T. European Union: Council Regulation 1/2003: Cooperation Between The Commission And National Competition Authorities [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-29]. <http://mondaq.com/i_article.asp_Q_articleid_E_23373>.

Tokiu atveju vienintelė galimybė išvengti kelių procesų yra Komisijos pradėtas procesas pagal Reglamento 11 straipsnio 6 dalį, kuris įtvirtinta, kad šiai institucijai pradėjus sprendimo priėmimo pagal III skyriaus nuostatas procedūras, valstybių narių konkurencijos institucijos netenka kompetencijos taikyti SESV 101 ir 102 straipsnius.

Pastaroji nuostata, kaip teigiama reglamento aiškinamajame memorandume, įtvirtinta siekiant užtikrinti nuoseklų SESV 101 ir 102 straipsnių taikymą: esminių nesutarimų Europos konkurencijos tinkle atvejais Komisija pasilieka teisę iš nacionalinės konkurencijos institucijos perimti bylą inicijuodama atitinkamą bylos tyrimo procesą⁸⁵⁴. Tokiu atveju valstybių narių konkurencijos institucijų bei teismų priimami sprendimai dėl susitarimų, sprendimų ar veiklos pagal SESV 101 ar 102 straipsnį, jau esančių Komisijos sprendimo objektu, negalėtų prieštarauti Komisijos priimtam sprendimui⁸⁵⁵.

Iš pirmo žvilgsnio tokia nuostata iš esmės galėtų panaikinti lygiagrečiųjų tyrimų nacionaliniu ir Sąjungos lygiais tikimybę, tačiau iš tiesų ji *neįpareigoja* Komisijos imtis tyrimo tokių procesų atvejais. Be to, jokia reglamento nuostata neuždraudžia Komisijai pradėti procedūros po to, kai nacionalinė konkurencijos institucija bylą jau išnagrino⁸⁵⁶. O pagal 13 straipsnį tai, kad kita institucija išnagrino ar nagrinėja bylą, tik suteikia Komisijai *teisę* atmesti gautą skundą, tačiau ir vėl jokia būdu *neįpareigoja* jos tai padaryti.

Taigi, jokia Reglamento Nr. 1/2003 nuostata tiesiogiai neuždraudžia horizontaliai lygiagrečių tyrimų galimybės, t. y. kiekviena nacionalinė konkurencijos institucija išlaiko savo diskreciją sprendama tirti bylą ar ne⁸⁵⁷. Be to, kadangi po nacionalinės konkurencijos institucijos veiksmų Komisija gali imtis antrojo proceso dėl to paties konkurencijos teisės pažeidimo, konstatuotina, kad galimi ir vertikalčiai lygiagretūs ES konkurencijos taisyklių pažeidimų tyrimai.

Tuo tarpu Reglamentu Nr. 1/2003 neįtvirtinta įpareigojimo ES konkurencijos teisės pažeidimų tyrimų metu laikytis *ne bis in idem* principo, tačiau bendrą draudimą teisti ar bausti už nusikalstamą veiką, dėl kurios Sąjungoje tas asmuo jau buvo galutinai išteisintas ar pripažintas kaltu pagal įstatymą, numato ES pagrindinių teisių chartijos 50 straipsnis. Tariamais šio principo pažeidimais ES konkurencijos bylose įmonės ne kartą skundėsi Europos Sąjungos teismams, todėl svarbu identifikuoti, kokios apimties *ne bis in idem* principo apsaugą ES teismai pripažįsta ES konkurencijos taisyklių pažeidimais įtariamoms ar kaltinamoms įmonėms.

3. ES Teisingumo Teismo požiūris į *ne bis in idem* principą ES konkurencijos teisės bylose

Kalbant apie nacionalinių konkurencijos institucijų ir Komisijos galimybę lygiagrečiai taikyti ES konkurencijos taisykles paminėtinas Teisingumo Teismo Didžiosios kolegijos sprendimas dėl Lenkijos Respublikos prašymo išaiškinti valstybių narių

⁸⁵⁴ Explanatory memorandum, *supra* note 497, p. 21.

⁸⁵⁵ Reglamento 1/2003 16 straipsnio 1-2 dalys.

⁸⁵⁶ Van Bockel, W. B., *supra* note 50, p. 95.

⁸⁵⁷ Commission Notice on cooperation within the Network of Competition Authorities, *supra* note 67, 5 punktas.

konkurencijos institucijų įgaliojimus nustatantį Reglamento Nr. 1/2003 5 straipsnį⁸⁵⁸. Lenkijos konkurencijos ir vartotojų apsaugos tarnybos pirmininko teigimu, Reglamento 5 straipsniu reglamentuojami nacionalinių konkurencijos institucijų įgaliojimai ir apribojamos šių institucijų sprendimų priėmimo galimybės. Remiantis šiuo straipsniu joms nesuteikiama teisė priimti neigiamą sprendimą dėl esmės vertinant įmonių veiksmų atitiktį SESV 102 straipsniui. Todėl kai pasibaigus procedūrai dėl Telekomunikacija Polska SA paaiškėjo, kad ši įmonė nepiktnaudžiavo dominuojančia padėtimi, kaip tai suprantama pagal SESV 102 straipsnį, konkurencijos ir vartotojų apsaugos tarnybos pirmininkas priėmė sprendimą užbaigti procedūrą nepriimant sprendimo dėl esmės. Reglamento 5 straipsnyje išvardytos keturios sprendimų dėl esmės rūšys ir ten nėra numatyta, kad nacionalinė konkurencijos institucija gali nuspręsti, jog pažeidimas nepadarytas. Be to, nors reglamento 10 straipsnyje Komisijai suteikiama teisė savo iniciatyva priimti sprendimą, kuriuo konstatuojama, kad tam tikriems įmonės veiksmams SESV 102 straipsnis netaikytinas dėl Bendrijos viešojo intereso, nacionalinėms konkurencijos institucijoms ši teisė nesuteikiama. Konkurencijos ir vartotojų apsaugos tarnybos pirmininko nuomone, reglamento 10 straipsniu siekiama neleisti, kad nacionalinės konkurencijos institucijos, priimdamos sprendimus, kuriais konstatuojama, jog šios nuostatos nepažeistos, galėtų, turint omeny *ne bis in idem* principą, visiškai užkirsti kelią Komisijai konstatuoti SESV 101 ir 102 straipsnių pažeidimus⁸⁵⁹.

Tokiomis aplinkybėmis Lenkijos teismas siekė išsiaiškinti, ar minėtą reglamento nuostatą reikia aiškinti taip, kad jei nacionalinė konkurencijos institucija, siekdama taikyti SESV 102 straipsnį, nagrinėja, ar tenkinami šiam straipsniui taikyti keliama reikalavimai, ir paskui nusprendžia, kad nebuvo piktnaudžiaujama, jai draudžiama priimti sprendimą, kuriuo konstatuojama, kad šis straipsnis nepažeistas⁸⁶⁰.

Generalinio advokato Jan Mazak nuomone, nei reglamento 5 straipsnis, nei jokia kita to teisės akto nuostata konkrečiai nesuteikia nacionalinei konkurencijos institucijai kompetencijos oficialiai paskelbti, kad konkrečiu atveju SESV 102 straipsnis nebuvo pažeistas. Atvirkščiai, akivaizdu, kad nacionalinė konkurencijos institucija tegali nuspręsti, jog „įmtis veiksmų nėra pagrindo“. Įdomu tai, kad jis (kaip ir Lenkijos vyriausybė, Komisija ir ELPA priežiūros institucija) manė, kad bet koks kitoks aiškinimas galėtų lemti atvejus, kai dėl *ne bis in idem* principo neigiamas vienos nacionalinės konkurencijos institucijos sprendimas galėtų neleisti Komisijai arba kitai nacionalinės konkurencijos institucijai vėliau konstatuoti SESV 101 straipsnio pažeidimą⁸⁶¹.

Tokia generalinio advokato pozicija suponuoja išvadą, kad *ne bis in idem* principo taikymas yra pripažįstamas lygiagrečiosios kompetencijos taikyti ES konkurencijos normas atvejais, nors iš tiesų nei ES konkurencijos taisyklės įtvirtinantys teisės aktai,

⁸⁵⁸ Byla C-375/09, *Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów prieš Tele2 Polska sp. z o.o., devenue Netia SA*. Dar nepaskelbta Teisingumo Teismo praktikos rinkinyje.

⁸⁵⁹ *Ibid.*, para. 15.

⁸⁶⁰ *Ibid.*, para. 19.

⁸⁶¹ Generalinio advokato Jan Mazak išvados, pateiktos 2010 m. gruodžio 7 d. byloje *Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów*, *supra* note 855, paras. 29–30.

Kaip minėta, Reglamentas Nr. 1/2003 nenumato *ne bis in idem* taisyklės, EŽTK Protokolo Nr. 7 4 straipsnis taikomas tik vienos valstybės jurisdikcijos atžvilgiu, o ES pagrindinių teisių chartija nors šio principo taikymo sritį ir praplečia Sąjungos mastu, tačiau kai toks principas taikomas ne vienos valstybės narės atžvilgiu, jo esmė ir taikymo sritis gali skirtis nuo Konvencijos 7 protokolo 4 straipsnio.

nei ES pagrindinių teisių chartija, nei EŽTK Protokolo Nr. 7 4 straipsnis neįpareigoja to daryti.

Tuo tarpu Teisingumo Teismas šios bylos sprendime tiesiogiai neįvardino *ne bis in idem* principo. Nepaisant to, jis nurodė, kad „nacionalinėms konkurencijos institucijoms suteikus teisę priimti sprendimus, kuriais konstatuojama, kad nepažeistas SESV 102 straipsnis, kiltų pavojus reglamente nustatytai bendradarbiavimo sistemai ir būtų pažeista Komisijos kompetencija. Iš tikrųjų toks „neigiamas“ sprendimas dėl esmės keltų grėsmę vienodam SESV 101 ir 102 straipsnių taikymui, o tai yra vienas iš reglamento tikslų, nurodytų jo pirmoje konstatuojamojoje dalyje, *nes vėliau dėl tokio sprendimo Komisija negalėtų konstatuoti, kad nagrinėjami veiksmai pažeidžia šias Sąjungos teisės nuostatas*⁸⁶².

Taigi, panašu, kad Teisingumo Teismas pripažino, jog nacionalinei konkurencijos institucijai priėmus įmonę „išteisinantį“ sprendimą dėl ES konkurencijos taisyklių pažeidimo, Komisija nebegali imtis pakartotinio proceso. Kitaip tariant, ETT netiesiogiai pripažino, kad ES konkurencijos proceso metu *ne bis in idem* principas suteikia įmonei apsaugą nuo Komisijos vykdomo tyrimo dėl ES konkurencijos taisyklių pažeidimo, jei valstybės narės konkurencijos institucijos jau yra priėmę sprendimą dėl tų pačių teisės normų pažeidimo. Tačiau šis Teismo sprendimas *ne bis in idem* principo taikymo ribų atžvilgiu yra kritikuotinas.

Teisingumo Teismas nagrinėjamoje byloje nurodė, kad Reglamento Nr. 1/2003 5 straipsnį reikia aiškinti taip, kad jei nacionalinė konkurencijos institucija, siekdama taikyti SESV 102 straipsnį, nagrinėja, ar tenkinami šiam straipsniui taikyti keliama reikalavimai, ir paskui nusprendžia, kad nebuvo piktnaudžiaujama, jai draudžiama priimti sprendimą, kuriuo konstatuojama, kad šis straipsnis nepažeistas⁸⁶³. Pagal minėtą reglamento nuostatą nacionalinė konkurencijos institucija tokiu atveju turi galimybę „nuspręsti, kad imtis veiksmų nėra pagrindo“⁸⁶⁴. Vadinasi, pagal Reglamentą Nr. 1/2003 ir Teisingumo Teismo praktiką *ne bis in idem* principas netaikomas kai Komisija pradeda tyrimą dėl ES konkurencijos teisės normų pažeidimo tuomet, kai nacionalinė konkurencijos institucija dėl to paties pažeidimo savo tyrimą nutraukė.

Tačiau reikia priminti, kad vadovaujantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika *ne bis in idem* principas draudžia net sudaryti galimybę būti persekiojamam ar pradėti antrą baudžiamąjį persekiojimą, teisti ar bausti už tą patį nusikaltimą, kai dėl asmens pažeidimo priimtas pirmasis sprendimas įgijo *res judicata* galią, nepaisant to, ar tokiu sprendimu tas asmuo buvo išteisintas, pripažintas kaltu, ar pradėtas procesas nutrauktas⁸⁶⁵. Savu ruožtu sprendimas laikytinas įgijusiu *res judicata* galią jei jis yra neatšaukiamas, t. y. „kai nebėra daugiau įprastų gynybos priemonių ar kai šalys jas jau išnaudojo, ar baigėsi tam skirtas terminas, per kurį jomis nebuvo pasinaudota“⁸⁶⁶. Klausimas, ar sprendimas pagal galiojančias nacionalines teisės normas gali būti klasifikuojamas kaip išteisinamasis ar apkaltinamasis nuosprendis yra nereikšmingas, nes

⁸⁶² Prezes Urzędzu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, *supra* note 855, paras. 27–28.

⁸⁶³ *Ibid.*, para. 30.

⁸⁶⁴ Reglamento Nr. 1/2003 5 straipsnio paskutinis sakiny.

⁸⁶⁵ *Nikitin v. Rusija*, *supra* note 812, para. 36, *Zolotukhin v. Rusija*, *supra* note 791, para. 110.

⁸⁶⁶ *Zolotukhin v. Rusija*, *supra* note 791, para. 107.

vienintelis šiuo atžvilgiu svarbus klausimas yra tai, ar sprendimas tapo galutiniu⁸⁶⁷. Situacijos negelbsti ir ES teismų reikalavimas skiriant sankcijas atsižvelgti į teisingumo principą: „vykstant dviem analogiškomis procedūroms, kurių priimtumas grindžiamas konkrečia kompetencijos tarp Bendrijos ir valstybių narių pasidalijimo sistema konkurencijos srityje ir kuriomis siekiama skirtingų tikslų, galimybei skirti kumuliacines sankcijas, kurių vieną skiria Bendrijos institucijos, o kitą – nacionalinės institucijos, taikomas teisingumo reikalavimas. Jeigu sankcijos yra skirtos už valstybės narės kartelių teisės pažeidimus, padarytus Bendrijos teritorijoje, šis teisingumo reikalavimas reiškia, kad Komisija, nustatydamą baudų dydį, privalo atsižvelgti į sankcijas, kurios jau buvo taikytos tai pačiai įmonei už tas pačias veikas“⁸⁶⁸.

Reikia priminti, kad *Franz Fischer* byloje, kurioje pareiškėjui bausmės už padarytus pažeidimus buvo skirtos vadovaujantis skirtingais nacionaliniais teisės aktais, Europos Žmogaus Teisių Teismo neįtikino Vyriausybės argumentas, kad byla buvo išspręsta pareiškėjo kalinimo trukmę sumažinus vienu mėnesiu, kas yra lygiavertė bausmė baudai, mokamai administraciniame procese. Laisvės atėmimo bausmės sumažinimas, EŽTT nuomone, negalėjo pakeisti pirmiau minėtos išvados, kad pareiškėjas buvo persekiotas du kartus už iš esmės tą patį nusikaltimą ir tai, kad abu apkaltinamieji nuosprendžiai buvo vykdomi⁸⁶⁹.

Situacijos negelbsti ir ES teismų reikalavimas skiriant sankcijas atsižvelgti į teisingumo principą: „vykstant dviem analogiškomis procedūroms, kurių priimtumas grindžiamas konkrečia kompetencijos tarp Bendrijos ir valstybių narių pasidalijimo sistema konkurencijos srityje ir kuriomis siekiama skirtingų tikslų, galimybei skirti kumuliacines sankcijas, kurių vieną skiria Bendrijos institucijos, o kitą – nacionalinės institucijos, taikomas teisingumo reikalavimas. Jeigu sankcijos yra skirtos už valstybės narės kartelių teisės pažeidimus, padarytus Bendrijos teritorijoje, šis teisingumo reikalavimas reiškia, kad Komisija, nustatydamą baudų dydį, privalo atsižvelgti į sankcijas, kurios jau buvo taikytos tai pačiai įmonei už tas pačias veikas“⁸⁷⁰.

Reikia priminti, kad *Franz Fischer* byloje, kurioje pareiškėjui bausmės už padarytus pažeidimus buvo skirtos vadovaujantis skirtingais nacionaliniais teisės aktais, Europos Žmogaus Teisių Teismo neįtikino Vyriausybės argumentas, kad byla buvo išspręsta pareiškėjo kalinimo trukmę sumažinus vienu mėnesiu, kas yra lygiavertė bausmė baudai, mokamai administraciniame procese. Laisvės atėmimo bausmės sumažinimas, EŽTT nuomone, negalėjo pakeisti pirmiau minėtos išvados, kad pareiškėjas buvo persekiotas du kartus už iš esmės tą patį nusikaltimą ir tai, kad abu apkaltinamieji nuosprendžiai buvo vykdomi⁸⁷¹.

Todėl valstybės narės konkurencijos institucijos priimtam sprendimui „kad imtis veiksmų nėra pagrindo“ įgijus *res judicata* galią Komisijos inicijuotas lygiagretus

⁸⁶⁷ *Ibid.*, para. 111.

⁸⁶⁸ *Walt Wilhelm ir kiti, supra* note 826, para. 11; taip pat byla T-141/89, *Trefileurope v. Europos Bendrijų Komisija* [1995] ECR II-791, para. 191; byla T-149/89, *Sotralentz v. Europos Bendrijų Komisija* [1995] ECR II-1127, para. 29; byla T-43/02, *Jungbunzlauer AG v. Europos Bendrijų Komisija* [2006] ECR II-03435, para. 286..

⁸⁶⁹ *Ibid.*, paras. 29–30.

⁸⁷⁰ *Supra* note 865.

⁸⁷¹ *Ibid.*, para. 29–30.

tyrimas dėl tos pačios įmonės to paties konkurencijos teisės pažeidimo negalėtų būti pripažįstamas atitinkančiu *ne bis in idem* principą⁸⁷². Tokia pati išvada turėtų būti taikoma visiems lygiagrečiai vykdomiems valstybių narių nacionalinių konkurencijos institucijų tyrimams, kai dėl tos pačios įmonės to paties SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimo priimtas vienos nacionalinės institucijos sprendimas taptų galutiniu.

Tačiau su tokia išvada nebūtų galima sutikti jei reikėtų pritarti *Toshiba* byloje generalinės advokatės J. Kokott išdėstytiems teiginiams, kad „[k]albant apie kartelių teisės pažeidimą, materialinės veikos, kuriai tokiu atveju taikomas *ne bis in idem* principas, sudėčiai visada būtinai priskiriamas *laikotarpis ir teritorija*, kurioje kartelinis susitarimas turėjo arba galėjo turėti antikoncepcinių pasekmių“⁸⁷³.

Toshiba byla buvo susijusi su kiek kitokiu *ne bis in idem* principo konkurencijos procese aspektu, nes lietuvių nacionalinės konkurencijos institucijos galimybę taikyti nacionalinės teisės nuostatas bei Komisijos galimybę taikyti ES konkurencijos teisės normas dėl tos pačios įmonės tęstinio konkurencijos teisės pažeidimo. Pastebėtina, kad „Sąjungos teismų praktikoje yra pripažinta, kad įmonės atžvilgiu dėl to paties neteisėto elgesio gali būti teisėtai vykdomos paralelios procedūros ir jai gali būti skirtos dvi skirtingos sankcijos, iš kurių vieną skiria atitinkama kompetentinga valstybės narės institucija, o kitą – atitinkama Sąjungos institucija, *jeigu tokiomis procedūromis siekiama skirtingų tikslų ir jeigu pažeistos normos nėra tokios pačios*“⁸⁷⁴. Kitaip tariant, ES teismai pripažįsta, jog tą pačią įmonę už konkurencijos taisyklės pažeidžiančius veiksmus gali bausti nacionalinės konkurencijos institucijos, vadovaudamosi *nacionalinėmis* konkurencijos taisyklėmis, ir lygiagrečiai – už tuos pačius veiksmus gali bausti Europos Komisija, vadovaudamasi ES konkurencijos teisę reglamentuojančiomis taisyklėmis. Tokie lygiagretūs procesai leidžiami todėl, kad pirmuoju atveju siekiama apsaugoti neiškreiptą konkurenciją nacionalinėje rinkoje, o antruoju – Sąjungos rinkoje, t. y. laikoma, kad lygiagrečiomis procedūromis siekiama skirtingų tikslų ir nėra pažeistos tos pačios normos⁸⁷⁵.

Tokia situacija susiklostė, nes Europos Sąjungos teismai konkurencijos teisės byloje pripažįsta, kad *ne bis in idem* principo taikymui „reikalingos trys kumuliacinės sąlygos, t. y. faktinių aplinkybių vienodumas, tas pats pažeidėjas ir tas pats ginamas teisinis interesas“⁸⁷⁶. T. y. skirtingai nuo Europos Žmogaus Teisių Teismo, kuris *Zolotkhinukhin* byloje nustatė naują „*idem*“ elemento testą, nurodydamas, kad Teismas neturi kreipti dėmesio į teisinę pažeidimų charakteristiką pagal nacionalinę teisę, o turi lyginti juos tik pagal jų faktus, Teisingumo Teismas išskiria papildomą šio principo elementą – tą patį ginamą interesą.

⁸⁷² Išskyrus bylos proceso atnaujinimą atveju, kai iškyla nauji ar naujai paaiškėję faktai, ar nustatomos esminės ankstesnio proceso klaidos, galėjusios turėti reikšmės bylos baigčiai.

⁸⁷³ Generalinės advokatės Juliane Kokott išvada, pateikta 2011 m. rugsėjo 8 d. byloje C-17/10 *Toshiba Corporation ir kiti v. Úřad pro ochranu hospodářské soutěže*, para. 130, dar nepublikuota.

⁸⁷⁴ *Supra* note 865.

⁸⁷⁵ *Mutatis mutandis Tokai Carbon*, *supra* note 366, para. 134, taip pat *Jungbunzlauer AG*, *supra* note 865, para. 287.

⁸⁷⁶ Bylos C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ir C-219/00 P, *Aalborg Portland ir kt. v. Komisija* [2004] I-123, para. 338; taip pat *Jungbunzlauer AG*, *supra* note 865, para. 285.

Tačiau kaip pastebi generalinė advokatė Juliane Kokott⁸⁷⁷, kitose teisės srityse, ne konkurencijos teisėje, Teisingumo Teismas šio trečiojo elemento netaiko, pavyzdžiui, nagrinėdamas drausminę bylą pagal teisės normas, reguliuojančias pareigūnų teisinę padėtį, jis rėmėsi tik faktiniu įvykiu (nagrinėjo, ar buvo kalbama apie „kitas faktines aplinkybes“)⁸⁷⁸. Kalbėdamas apie laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę reglamentuojančias nuostatas (Konvenciją dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo ir Europos arešto orderį), Teisingumo Teismas netgi aiškiai pareiškė, kad saugomo teisinio intereso identiškumo kriterijus yra nereikšmingas⁸⁷⁹.

Papildomo elemento išskyrimas susiaurina *ne bis in idem* principo taikymo galimybes: ES konkurencijos teisės byloje įmonė negalės pasinaudoti šio principo teikiama apsauga jei faktinės aplinkybės ir pažeidėjas bus tas pats, tačiau skirsis ginamas teisinis interesas. Tačiau nors generalinė advokatė J. Kokott *Toshiba* byloje kritikavo šio trečiojo elemento taikymą⁸⁸⁰, bent jau kol kas nėra panašu, kad Teisingumo Teismas būtų linkęs jo atsisakyti⁸⁸¹.

Toshiba byloje generalinė advokatė pasiūlė kitokią *ne bis in idem* principo taikymo konkurencijos bylose testą: nagrinėdama kartelinių susitarimų atvejį *ne bis in idem* principo kontekste ir sutikdama, kad nustatant *idem* turi būti atsižvelgiama tik į materialinių veikų identiškumą, pabrėžė, kad kartelių teisės pažeidimuose materialinės veikos sudėties būtinieji elementai yra *laikotarpis ir teritorija*⁸⁸². Todėl generalinės advokatės nuomone, *ne bis in idem* principu nedraudžiama Europos ekonominėje erdvėje kelioms konkurencijos institucijoms arba teismams bausti tą patį kartelį už konkurencijos apribojimus (dėl tikslo ar dėl poveikio) skirtingose teritorijose ar skirtingais laikotarpiais⁸⁸³.

Teisingumo Teismas, priimdamas sprendimą toje pačioje byloje iš esmės sutiko su generalinės advokatės teiginiu pasakydamas, kad „[k]lausimą, ar įmonės ėmėsi veiksmų, kurių tikslas ar poveikis buvo konkurencijos trukdymas, ribojimas arba iškraipymas, reikia vertinti ne abstrakčiai, o atsižvelgiant į teritoriją (...), kurioje tokie veiksmai turėjo tokį tikslą ar poveikį, ir į laikotarpį, per kurį tokie veiksmai turėjo tokį tikslą ar poveikį“⁸⁸⁴.

⁸⁷⁷ Generalinės advokatės Juliane Kokott išvada, pateikta 2011 m. rugsėjo 8 d. byloje *Toshiba Corporation ir kt.*, *supra* note 870, paras. 115, 116.

⁸⁷⁸ Bylos 18-65 ir 35-65, *Gutmann v. EAEB Komisiją* [1966] 154, 178.

⁸⁷⁹ Byla C-436/04, *Van Esbroeck* [2006] I-2333, para. 32.

⁸⁸⁰ J. Kokott teigė, kad „[t]oks skirtingas *ne bis in idem* principo aiškinimas ir taikymas atsižvelgiant į teisės sritį trukdo kurti vientisą Sąjungos teisės sistemą“. Plačiau žr. generalinės advokatės išvadą *op. cit.* paras. 117–118.

⁸⁸¹ *Toshiba* byloje ETT net ir po generalinės advokatės išreikštos kritikos trečiojo elemento atžvilgiu, vis tiek pareiškė, kad „[k]onkurencijos bylose Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad *ne bis in idem* principą galima taikyti, jei tenkinamos trys sąlygos: tos pačios faktinės aplinkybės, tas pats pažeidėjas ir tas pats saugomas teisinis interesas“.

⁸⁸² Generalinės advokatės Juliane Kokott išvada, *op. cit.*, 862, paras. 122, 130. Jos nuomone, „Tai neturi nieko bendra su saugomu teisiniu interesu arba teisiniu faktinių aplinkybių kvalifikavimu; kartelio faktinės arba galimos pasekmės yra neatsiejama faktinių aplinkybių dalis, dėl kurių konkurencijos institucija patraukia atsakomybėn kartelyje dalyvaujančias įmones, o vėliau nebegali bausti jų antrą kartą“.

⁸⁸³ *Ibid.*, paras. 130–131.

⁸⁸⁴ *Toshiba Corporation ir kiti*, *supra* note 870, para. 99.

Vadovaujantis tokia logika, tuomet reikėtų pripažinti, kad *ne bis in idem* principo nepažeidžia ir kelių valstybių narių konkurencijos institucijų pagal SESV 101 ar 102 straipsnį lygiagrečiai vykdomi tyrimai dėl tos pačios įmonės veiksmų, kai bent vienas tokios institucijos sprendimas jau yra įgijęs *res judicata* galią: kiekviena konkurencijos institucija tirdama ir baudama tą pačią įmonę apsiriboja tik savo valstybės narės geografinė teritorija (vadinasi, atsižvelgia tik į vienos valstybės teritoriją, kurioje ES konkurencijos teisę pažeidžiantys veiksmai turėjo tokį tikslą ar poveikį), nors taiko tas pačias teisės normas dėl to paties subjekto to paties elgesio.

Taip pat jei po tokių net kelių nacionalinėse konkurencijos institucijose ar teismuose pasibaigusių procesų Komisija imtųsi veiksmų dėl tos pačios įmonės to paties SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimo, pastarąjį procesą irgi reikėtų pripažinti atitinkančiu *ne bis in idem* principą: Komisijos ir nacionalinių konkurencijos institucijų (ar teismų) sprendimai teritoriniu atžvilgiu būtų susiję ne su tomis pačiomis antikoncepcinio elgesio pasekmėmis. Be to, geografinė teritorija kaip būtinas materialinės veiklos sudėties elementas leistų pripažinti „*idem*“ elemento nebuvimą net ir tada, kai nacionalinė konkurencijos institucija savo tyrimą nutraukia konstatuodama, jog įmonė nepažeidė ES konkurencijos taisyklių, o vėliau analogiško proceso prieš tą pačią įmonę imasi Komisija – juk vadovaujantis tokiu kriterijumi turėtų būti laikoma, kad nacionalinės konkurencijos institucijos ir Komisija tyrė du atskirus įmonės pažeidimus.

Tiesa, tuomet liktų neaiški *Tele2 Polska* byloje Teisingumo Teismo pateikto Reglamento Nr. 1/2003 5 straipsnio išaiškinimo logika: kodėl minėta nuostata „reikia aiškinti taip, kad jei nacionalinė konkurencijos institucija, siekdama taikyti SESV 102 straipsnį, nagrinėja, ar tenkinami šiam straipsniui taikyti keliama reikalavimai, ir pasakui nusprendžia, kad nebuvo piktnaudžiaujama, jai draudžiama priimti sprendimą, kuriuo konstatuojama, kad šis straipsnis nepažeistas“⁸⁸⁵ jeigu dėl nesutampančios teritorijos (kaip būtinojo materialinės veiklos sudėties elemento) turėtų būti laikoma, jog nacionalinė konkurencijos institucija bei Komisija vykdė tyrimus ir padarė skirtingas išvadas dėl *skirtingų* įmonės pažeidimų. Šiame kontekste nesuprantamai skambėtų ir Teisingumo Teismo reikalavimas skiriant sankcijas už ES konkurencijos teisės pažeidimą atsižvelgti į teisingumo principą: „vykstant dviem analogiškomis procedūroms, kurių priimtumas grindžiamas konkrečia kompetencijos tarp Bendrijos ir valstybių narių pasidalijimo sistema konkurencijos srityje ir kuriomis siekiama skirtingų tikslų, galimybei skirti kumuliacines sankcijas, kurių vieną skiria Bendrijos institucijos, o kitą – nacionalinės institucijos, taikomas teisingumo reikalavimas. Jeigu sankcijos yra skirtos už valstybės narės kartelių teisės pažeidimus, padarytus Bendrijos teritorijoje, šis teisingumo reikalavimas reiškia, kad Komisija, nustatydamą baudų dydį, privalo atsižvelgti į sankcijas, kurios jau buvo taikytos tai pačiai įmonei už tas pačias veikas“⁸⁸⁶. Pirma, pats Teisingumo Teismas įvardija, kad tuomet, kai nacionalinės konkurencijos institucijos ir Komisija skiria įmonei sankcijas pagal atskirus teisės aktus (nacionalinius ir ES), tai ta įmonė iš tiesų baudžiama už *tas pačias veikas*. Antra, jei būtų galima ignoruoti tokį Teisingumo Teismo posakį, tuomet kiltų klausimas, kodėl ETT reikalauja atsižvelgti į teisingumo principą skirtingoms institucijoms pagal skirtingus teisės

⁸⁸⁵ Prezes Urzędzu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, *supra* note 855, para. 30.

⁸⁸⁶ *Supra* note 856.

aktus skiriant sankcijas, jei skirtingas teritorijas paveikiantis antikonkurencinis elgesys turėtų būti laikomas skirtingais teisės pažeidimais, kuriuos lygiagrečiai gali tirti ir net bausti Komisija ir nacionalinės konkurencijos institucijos.

Pastebėtina, kad už tą patį ES konkurencijos taisykles pažeidžiantį elgesį Komisijos ir valstybių narių konkurencijos institucijų nubaustos įmonės negalėtų remtis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 7 Protokolo 4 straipsnio nuostata net Sąjungos prisijungimo prie šio protokolo atveju. Šioje vietoje reikia sutikti su Teisingumo Teismo nuomone, kad iš aptariamų nuostatų teksto „matyti, kad šiuo principu siekiama tik uždrausti atitinkamos valstybės teismui nagrinėti pažeidimą ar bausti už jį, už kurį kaltinamas asmuo jau buvo išteisintas ar nubaustas šioje valstybėje. Tačiau *ne bis in idem* principu nedraudžiama persekioti ar bausti asmens daugiau kaip vieną kartą už tą pačią veiką dviejose ar daugiau valstybių“⁸⁸⁷. Situacija galėtų pakrypti kita linkme nebent jei atsižvelgdamas į SESV 101 ir 102 straipsnių ir reglamento kaip ES teisės akto taikymo specifiką Europos Žmogaus Teisių Teismas nuspręstų Konvencijos tikslais Europos Komisiją ir valstybių narių konkurencijos institucijas prilyginti EŽTK 7 protokolo 4 straipsnyje minimoms „tos pačios valstybės institucijoms“ ir ES konkurencijos teisės pažeidimo atvejais *mutatis mutandis* taikyti minėtą nuostatą visos Sąjungos mastu.

ES pagrindinių teisių chartijos 50 straipsnis taip pat įtvirtina *ne bis in idem* principą ir net gi išplečia jo taikymą keletu valstybių narių jurisdikcijoms⁸⁸⁸. Kadangi Chartijos nuostatos skirtos Sąjungos institucijoms bei valstybėms narėms tais atvejais, kai šios įgyvendina Sąjungos teisę⁸⁸⁹, o po Lisabonos sutarties įsigaliojimo Chartija įgijo tokią pat teisinę galią, kaip ir Sutartys⁸⁹⁰, atrodytų, už ES konkurencijos teisės pažeidimą skirtingų institucijų nubaustos įmonės galėtų remtis šio dokumento nuostatomis. Tačiau reikia nepamiršti, kad „Protokolo Nr. 7 4 straipsnyje nurodytų situacijų atveju, būtent taikant šį principą *toje pačioje valstybėje narėje*, garantuotos teisės esmė ir taikymo sritis yra ta pati kaip atitinkamos EŽTK nurodytos teisės“⁸⁹¹. Kitaip tariant, *ne bis in idem* principo taikymas apima ne vienos valstybės narės, o visos Sąjungos jurisdikciją, tačiau kai toks principas taikomas ne vienos valstybės narės atžvilgiu, jo esmė ir taikymo sritis gali skirtis nuo Konvencijos 7 protokolo 4 straipsnio. Vadinasi, Teisingumo Teismas neprivalo Chartijoje įtvirtinto *ne bis in idem* principo aiškinti griežtai atsižvelgdamas į EŽTT jurisprudencijoje išplėtotą to principo apimtį.

Kita vertus, įdomu pastebėti „*idem*“ elemento vertinimo specifiką Teisingumo Teismo jurisprudencijoje dėl *ne bis in idem* principo taikymo su Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo (toliau – KŠSI) 54 straipsniu⁸⁹² susijusiose bylose.

⁸⁸⁷ Tokai Carbon, *supra* note 366, para. 135.

⁸⁸⁸ Su pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai. (2007/C 303/02)

⁸⁸⁹ ES pagrindinių teisių chartijos 51 straipsnio 1 dalis.

⁸⁹⁰ Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 1 dalis.

⁸⁹¹ Su pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai. (2007/C 303/02)

⁸⁹² Konvencijos dėl Šengeno susitarimo, 1985 m. birželio 14 d. sudaryto tarp Beniliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos Vyriausybės dėl laipsniško jų bendrų sienų kontrolės panaikinimo, įgyvendinimo. OL L 239, 2000, p. 19; Specialusis leidimas lietuvių kalba. skyrius 19, t. 2, p. 9. Minėta nuostata įtvirtina: „Asmuo, kurio teismo procesas vienoje Susitariančioje Šalyje yra galutinai baigtas, už tas pačias veikas negali būti persekiojamas

Pavyzdžiui, *Kretzinger* byloje, kurioje nagrinėtas kontrabandos per kelių ES šalių teritoriją atvejis⁸⁹³, nagrinėjamai situacijai pritaikęs ankstesniuose sprendimuose suformuluotus principus dėl tų pačių neteisėtų prekių įvežimo ir išvežimo, už kuriuos persekiojama skirtingose KŠSĮ Susitariančiosiose Valstybėse, Teisingumo Teismas iš esmės nusprendė, kad veikos, susidedančios iš kontrabandinio užsienio tabako įgijimo Susitariančiojoje Valstybėje ir jo įvežimo į kitą Susitariančiąją Valstybę bei laikymo joje, kurioms būdingas abiejose valstybėse persekiojamo kaltininko ketinimas pirmą kartą įsigijus tabaką jį gabenti į galutinę paskirties vietą kertant kelių Susitariančiųjų Valstybių teritoriją, yra elgesys, kuris gali būti traktuojamas kaip „tos pačios veikos“ KŠSĮ 54 straipsnio prasme. Todėl *ne bis in idem* principą Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje nagrinėjusių autorių A. Neveros ir S. Melničenko nuomone, be ankstesniame sprendime ETT nustatyto „tų pačių veikų“ vertinimo kriterijaus (veikų materialiąja prasme tapatybės kriterijus, suprantamas kaip konkrečių neatskiriamai tarpusavyje susijusių aplinkybių (faktų, veiksmų) visumos buvimas)⁸⁹⁴ šiame ETT sprendime galima išvėgti dar vieną – vieningą kaltininko sumanymą, kuris jungia laike ir erdvėje gana nutolusius veiksmus⁸⁹⁵.

Atkreiptinas dėmesys, kad vieningo kaltininko sumanymo kriterijų taip pat atitinka ir ES konkurencijos teisės pažeidimas: kelių valstybių narių rinkas veikiantis antikoncepcinis elgesys skirtingų institucijų vertinamas pagal tas pačias teisės normas (SESV 101 ar 102 straipsnį), kas rodo, jog jis net kvalifikuojamas vienodai – *Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimas*. Nors teisės pažeidimų kvalifikavimas ir nėra reikšmingas ETT jurisprudencijoje dėl KŠSĮ 54 straipsnio taikymo, tačiau taip yra todėl, kad baudžiamosios teisės sritis valstybėse narėse nėra visiškai suderinta, todėl skirtingose valstybėse tam tikri pažeidimai gali būti skirtingai kvalifikuojami. Tuo tarpu ES konkurencijos teisės pažeidimo atveju, vienodas pažeidimo kvalifikavimas turėtų būti laikomas atitinkamu rodikliu dėl „tos pačios veikos“ elemento vertinimo.

ES konkurencijos teisės pažeidimas taip pat atitinka konkrečių neatskiriamai tarpusavyje susijusių faktų ir veiksmų visumos kriterijų. Pažeidimo teritorija konkurencijos teisės pažeidimo atveju iš esmės yra tiek pat svarbus materialiosios pažeidimo sudėties elementas, kaip ir kontrabandos per kelių ES šalių teritoriją atveju: jei „tarptautinės kontrabandos“ nusikaltimo pagal poveikį negalima išskaidyti atitinkamų valstybių jurisdikcijoms, tuomet kodėl ES konkurencijos teisės pažeidimą galima skaidyti atsižvelgiant į poveikį atskiroms valstybėms narėms ir remiantis tokiu kriterijų tirti ir bausti kaip už atskirus pažeidimus.

Kitaip tariant, pritariant generalinės advokatės J. Kokott nuomonei, kad Teisingumo Teismo skirtingai aiškinamas ir taikomas *ne bis in idem* principas atsižvelgiant į teisės

kitoje Susitariančiojoje šalyje, jei jau paskirta bausmė, ji jau įvykdyta, faktiškai vykdoma arba pagal nuosprendį priėmusios Susitariančiosios šalies įstatymus nebegali būti vykdoma“.

⁸⁹³ Byla C-288/05, *Kretzinger* [2007] I-6441. J. Kretzinger du kartus sunkvežimiu iš Graikijos per Italiją ir Vokietiją į Didžiąją Britaniją gabeno ne ES kilmės cigaretes, trečiųjų asmenų kontrabandos būdu įvežtas į Graikiją. Jis su kroviniu buvo du kartus sulaikytas Italijoje, kur dviem nuosprendžiais nuteistas už kontrabandinio užsienio tabako įvežimą į Italiją bei jo laikymą šioje valstybėje ir tabako importo mokesčio (neaišku, kokio konkrečiai) nesumokėjimą. Vėliau Vokietijos pirmosios instancijos teismas nuteisė *Kretzinger* už vengimą sumokėti importo muitus įvežant prekes į Graikiją.

⁸⁹⁴ Taip ETT nusprendė 2006 m. kovo 9 d. byloje *Van Esbroeck*, *supra* note 876.

⁸⁹⁵ Nevera, A.; Melničenko, S., *supra* note 780, p. 99.

sritį trukdo kurti vientisą Sąjungos teisės sistemą, reikia pabrėžti, kad tuomet Teismas ES konkurencijos teisės byloje neturėtų išskirti ir pažeidimo teritorijos kaip materialinės veikos sudėties būtinojo elemento, jei tokio elemento neišskiria sprenddamas su Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo susijusias bylas.

Reikia sutikti su A. Neveros ir S. Melničenko teiginiu, kad siekiant suvokti Teismo suformuluotą „tų pačių veikų“ kriterijų, „būtina turėti omenyje teisinį ES kaip *ne bis in idem* požiūriu vienos erdvės kontekstą, nes grynai faktiniu požiūriu veikos, kurių tapatybę paprastai tenka vertinti KŠSĮ 54 straipsnio kontekste, yra skirtingos, nors ir susijusios“⁸⁹⁶. Taigi, taip aiškinamas *ne bis in idem* principas neturėtų tapti kliūtimi nubauti įmonę už ES konkurencijos taisyklės pažeidžiantį elgesį tam tikru laikotarpiu ar tam tikroje teritorijoje. Tačiau iš esmės tas pats ES konkurencijos taisyklės pažeidžiantis elgesys neturėtų būti nagrinėjamas ir baudžiamas skirtingų valstybių narių konkurencijos institucijų. Taip pat Komisija neturėtų pradėti tyrimo dėl ES konkurencijos teisės pažeidimo jei už tai įmonę nubaudė (ar priėmė sprendimą nesiimti veiksmų) nacionalinė konkurencijos institucija.

Štai, Komisija savo žaliwoje knygoje dėl jurisdikcijos kolizijų ir *ne bis in idem* principo baudžiamajame procese teigė, kad „valstybės narės baudžiamąjį persekiojimo institucijos, sužinojusios apie vykstantį procesą kitoje valstybėje narėje, turėtų galėti nepradėti baudžiamąjį persekiojimo arba sustabdyti vykstantį procesą, remdamosi tik tuo, kad tuo pačiu pagrindu vykdomas baudžiamasis persekiojimas kitoje valstybėje narėje. (...) bendroje laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje šio principo yra laikomasi, kai kita valstybė narė vykdo tokio pobūdžio baudžiamąjį persekiojimą“⁸⁹⁷. Kad atitinkamą bylą nagrinėtų ta valstybė narė, kurios jurisdikcijai tai priklauso, Komisija siūlė nustatyti bylų perdavimo sistemą, susidedančią iš „suinteresuotųjų šalių“ nustatymo ir informavimo⁸⁹⁸, konsultacijų ir diskusijų⁸⁹⁹ bei ginčų sprendimo ir tarpininkavimo⁹⁰⁰

⁸⁹⁶ Nevera, A.; Melničenko, S., *supra* note 780, p. 100–101.

⁸⁹⁷ Komisijos žaliwoje knyga dėl jurisdikcijos kolizijų ir *ne bis in idem* principo baudžiamajame procese. KOM(2005) 696 galutinis, para. 2.1.

⁸⁹⁸ Komisija siūlė, kad nacionalinės valstybės narės, kuri pradėjo ar rengiasi pradėti baudžiamąjį persekiojimą („pradedanti baudžiamąjį persekiojimą valstybė“) institucijos, kai tai iš esmės susiję su kita valstybe narė, privalo informuoti laiku tos kitos valstybės narės kompetentingas institucijas. Institucijos, kurioms suteikta informacija, savo ruožtu galėtų nurodyti savo interesą vykdyti baudžiamąjį persekiojimą tuo konkrečiu atveju. Galima būtų numatyti, kad apie šį interesą reikėtų pareikšti per nustatytą laikotarpį. Jei nei viena valstybė narė nepareiškia intereso, pradėjusi baudžiamąjį persekiojimą valstybė galėtų tęsti baudžiamąjį persekiojimą daugiau nesikonsultuodama, nebent paaiškėtų nauji faktai, kurie pakeistų aplinkybes.

⁸⁹⁹ Komisija siūlė, kai dvi ar daugiau valstybių narių yra suinteresuotos vykdyti baudžiamąjį persekiojimą dėl tos pačios nusikalstamos veikos, atitinkamoms šių valstybių institucijoms reikėtų sudaryti galimybę kartu išspręsti klausimą, kuri valstybė narė yra „geriausia“ nagrinėti bylą. Siekiant, kad būtų atsižvelgta į visų suinteresuotųjų valstybių narių nuomonę, būtų galima numatyti pareigą pradėti diskusijas. Šiame etape tiesioginis ryšių palaikymas tarp jų būtų efektyviausia priemonė diskutuoti. Prireikus jos galėtų kreiptis pagalbos į Eurojustą ir (ar) pasinaudoti kita Sąjungos pagalbos sistema. 2-ojo etapo metu galėtų būti greitai susitariama, kuri valstybė yra tinkamiausia vykdyti baudžiamąjį persekiojimą dėl nusikalstamos veikos, dėl kurios kilo jurisdikcijos kolizija. Dėl to kai kurios nacionalinės institucijos savanoriškai nutrauks ar sustabdys procesą (ar jo nepradės), o kita institucija pradės ar tęs tos bylos nagrinėjimą.

⁹⁰⁰ Komisija teigė, kad tuo atveju, kai nepavyks lengvai susitarti, prireiks ginčų sprendimo sistemos. Šis etapas sudarytų galimybę suinteresuotosioms šalims palaikyti struktūrinį dialogą, kurio metu

etapų. Galimu papildomu etapu Komisija siūlė privalomą ES įstaigos sprendimą dėl tinkamiausios jurisdikciją turinčios valstybės narės, skirtą tiems atvejams, kai ginčo nepavyktų išspręsti sprendimo ir tarpininkavimo būdu. Taigi, vienos valstybės narės sienas peržengiančiai nusikalstamai veikai Komisija siekė nustatyti griežtai vienos valstybės narės jurisdikcija apsiribojantį asmens persekiojimą užtikrinančias taisykles. Keltas klausimas, kodėl baudžiamojo proceso pobūdį turintiems ES konkurencijos teisės pažeidimų tyrimams negalėtų būti taikomos analogiškos taisyklės.

būtų objektyviai apsvarstomi susiję interesai. Todėl reikėtų, kad kaip tarpininkas būtų įtraukta ES lygmens įstaiga, pagal toliau nurodytus kriterijus padedanti susijusioms valstybėms narėms pasiekti savanorišką susitarimą. Šis trečiasis etapas galėtų būti pradėtas bet kurios valstybės narės, pareiškusios interesą vykdyti baudžiamąjį persekiojimą, prašymu. Be to, pagrįstai galima teigti, kad ginčų sprendimo procedūra turėtų būti privaloma pasibaigus 2-ojo etapo laikotarpiui siekiant užtikrinti, kad kilus nesutarimams būtų greitai pereinama į kitą etapą, kurio metu ES suteiktų pagalbą. Kompetentingos institucijos, pasiekusios susitarimą 3-iojo etapo metu, turėtų tokią pat pasirinkimo teisę kaip ir 2-ojo etapo metu (savanoriškas proceso sustabdymas kai kuriose valstybėse narėse siekiant vykdyti baudžiamąjį persekiojimą kitoje ar įpareigojančio susitarimo sudarymas).

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažino, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių apsauga yra lygiavertė Konvencijos suteikiamoms garantijoms. Kadangi ES prisijungimo prie Konvencijos sutarties projektas nepateikia jokių aiškių nuorodų dėl šios doktrinos likimo, ir atsižvelgiant į vis didėjantį EŽTT darbo krūvį darytina išvada, kad šis teismas stengsis išlaikyti lygiavertiškumo doktrinos taikymą ir po ES prisijungimo prie Konvencijos.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika leidžia teigti, kad Konvencijos nuostatos, pirmiausia sukurtos fizinių asmenų teisėms apsaugoti, palaipsniui tapo ir juridinių asmenų teisinės gynybos priemone. Kita vertus, tam tikra teisė fiziniams ir juridiniams asmenims gali būti pripažįstama skirtinga apimtimi, todėl neturėtų būti daroma vienareikšmiška išvada, kad EŽTT praktikoje (dėl fizinių asmenų skundų) įtvirtintos tam tikros teisės apimtys turėtų būti analogiškai taikoma ir juridinių asmenų atžvilgiu. Iš kitos pusės, tokios paralelės neatmestinos ten, kur Teismo praktika yra pakankamai išplėtotą ir leidžia ganėtinai tvirtai prezumuoti, kad konkrečios teisės apimtys tiek fiziniams, tiek ir juridiniams asmenims yra bent jau panaši.
3. ES ir nacionalinės konkurencijos procedūros, atitinka EŽTT įtvirtintus kriterijus, pagal kuriuos šis teismas vertina, ar konkrečiame procese buvo sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas. Todėl ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms ir kaltinamoms įmonėms turi būti užtikrinama Konvencijos 6 straipsnio taikoma apsauga, nors tokiose bylose užtikrinamų teisių apimtys gali būti siauresnė nei tradiciniuose baudžiamosios teisės procesuose.
Tokios pozicijos turėtų pradėti laikytis ne tik Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Atsižvelgiant į tai, kad SESV 101 ir 102 straipsnius taikyti gali ne tik Komisija, bet ir nacionalinės konkurencijos institucijos ir nacionaliniai teismai tokiais atvejais ir nacionaliniai teismai sprendami įmonių skundus dėl gynybos teisių pažeidimų turėtų atsižvelgti į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką dėl konkurencijos teisės proceso pobūdžio ir bylos šalims pripažinti visą Konvencijos 6 straipsnio teikiamą apsaugą.
4. ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms įmonėms turi būti pripažįstama platesnės apimtys teisė neduoti prieš save parodymų nei savo praktikoje pripažįstama Teisingumo Teismas, tačiau, tos teisės apimtys negali pasiekti EŽTT nustatyto standarto, kad teisė neduoti prieš save parodymų apima nebūtinai tik tiesiogiai inkriminuojančią informaciją, tačiau net ir faktinius klausimus, jei jie galėtų pagrįsti baudžiamąjį kaltinimą.
5. ES konkurencijos pažeidimais įtariamoms įmonėms nesudarant galimybės susipažinti su informacija, kuria nėra grįsti Komisijos kaltinimai, negali būti laikoma proporcinga ir tinkama gynybos teisių varžymo priemone, nes nėra numatyta galimybė tokios priemonės teisingumą ir teisėtumą patikrinti nepriklausomoje ir nešališkoje teisminėje institucijoje. Atsižvelgiant į tai, Komisija savo gairėse turėtų aiškiai įtvirtinti galimybę įmonei susipažinti bent jau su kitų toje byloje įtariamų

subjektų pareiškimais, juo labiau, kad tai būtų mažesnė administracinė našta nei stiprinti Bylas nagrinėjančio pareigūno (asmens, kuris sprendžia įmonių skundus dėl prieigos prie bylą sudarančios informacijos nesuteikimo) funkcijas arba numatyti galimybę tokio pareigūno atsakymus skųsti ES teismams.

6. ES konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamoms įmonėms nesuteikus galimybės įsitikinti išlaptintos informacijos, bent iš dalies susijusios su Komisijos keliamais kaltinimais, patikimumu ir to nepadarius ES teismams, pripažintinas kaltinamos įmonės teisės į teisingą teismą pažeidimas. Todėl jei ES konkurencijos teisės pažeidimo byloje Komisija bent iš dalies remiasi išlaptinto liudininko parodymais, siekiant užtikrinti rungtyniško proceso principą pranešimą dėl kaltinimų gavusiai įmonei turėtų būti suteikta galimybė tokį liudininką apklausti. Be to, ES teismai vadovaudamiesi ne tik savo nuomone, bet pasiremdami patikimais šaltiniais turėtų įsitikinti tokio liudininko ir jo parodymų patikimumu bei savo sprendime šiuo klausimu pateikti aiškią ir motyvuotą išvadą.
7. ES teisėje įtvirtinti profesinės paslapties apsaugos suvaržymai negali būti laikomi proporcinga priemone deklaruojamui tikslui pasiekti, todėl neturėtų būti atsisakoma pripažinti profesinės paslapties apsaugą darbo santykiais su įmone susijusiems advokatams. Šią teisę būtų galima varžyti atsižvelgiant į dokumento, su kuriuo įmonė nenori leisti susipažinti, turinį, o ne į profesinės paslapties subjekto (advokato) specifiką.
8. Ar krata ES konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių arba įmonių asociacijų direktorių, vadovų ir darbuotojų namuose ar pasipriešinimo kratai atvejais skiriamos procesinės prievartos priemonės nepažeis asmens teisės į privatumą priklauso nuo nacionalinio teismo, nes pastarasis vertina asmens teisę į privatumą ribojimo proporcingumą. Pripažįstant, kad nacionalinis teismas nėra kompetentingas vertinti ES teisės akto (Komisijos sprendimo dėl kratos) teisėtumo, vis dėlto konstatuotina, kad Komisija turėtų būti įpareigota kaip įmanoma glaudžiau bendradarbiauti suteikdama teismui reikalingą informaciją klausimui dėl kratos ar prievartinių priemonių proporcingumo išspręsti.
9. Siekdamas kurti vientisą Sąjungos teisės sistemą Teisingumo Teismas neturėtų skirtingai aiškinti *ne bis in idem* principo atsižvelgdamas į teisės sritis, todėl ES konkurencijos teisės bylose nagrinėdamas šio principo aiškinimo ir taikymo klausimus neturėtų išskirti pažeidimo teritorijos kaip materialinės veikos sudėties būtinojo elemento, jei tokio elemento neišskiria spręsdamas su Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo susijusias bylas. *Ne bis in idem* principas neturėtų tapti kliūtimi nubausti įmonę už ES konkurencijos taisykles pažeidžiantį elgesį tam tikru laikotarpiu ar tam tikroje teritorijoje, tačiau iš esmės tas pats ES konkurencijos taisykles pažeidžiantis elgesys neturėtų būti nagrinėjamas ir baudžiamas skirtingų valstybių narių konkurencijos institucijų. Taip pat Komisija neturėtų pradėti tyrimo dėl ES konkurencijos teisės pažeidimo jei už tai įmonę nubaudė (ar priėmė sprendimą nesiimti veiksmų) nacionalinė konkurencijos institucija.

NAUDOTOS LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Tarptautinės sutartys

1. Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis (Žin., 2004, Nr. 2-2);
2. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos
3. (2010 m. kovo 30 d. Oficialusis leidinys C 83);
4. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Žin., 1995, Nr. 40-987);
5. Konvencija dėl Šengeno susitarimo (2000 m. rugsėjo 9 d. Oficialusis leidinys L 239/19);
6. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos (1995 m. lapkričio 27 d. Oficialusis leidinys C 316/49);
7. Konvencija dėl kovos su korupcija, susijusia su Europos Bendrijų pareigūnais ar Europos Sąjungos valstybių narių pareigūnais (1997 m. birželio 25 d. Oficialusis leidinys C195/2).

Teismų praktika

ES teismų praktika ir Generalinių advokatų išvados

8. 1959 m. vasario 4 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Friedrich Stork & Cie prieš Europos anglių ir plieno bendrijos Aukščiausiąją valdžios instituciją*. Byla 1-58. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1959 00043;
9. 1964 m. liepos 15 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Flaminio Costa prieš E.N.E.L.* Byla 6-64. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1964 01141;
10. 1965 m. birželio 16 d. Teisingumo Teismo nutartis. *Grundig-Verkaufs GmbH prieš EEB Komisiją*. Byla 58-64. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1966 00559;
11. 1966 m. liepos 13 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Établissements Consten S.à.R.L. ir Grundig-Verkaufs-GmbH prieš Europos ekonominės bendrijos Komisiją*. Sujungtos bylos 56 ir 58-64. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1966 00429;
12. 1966 m. gegužės 5 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Max Gutmann prieš EAEB Komisiją*. Sujungtos bylos 18 ir 35-65. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1966 00149;
13. 1969 m. vasario 13 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Wilhelm ir kt. prieš Bundeskartellamt*. 14-68, Rink. p. 1;
14. 1969 m. lapkričio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Erich Stauder prieš Ville d'Ulm - Sozialamt*. Byla 29-69. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1969 00419;
15. 1970 m. liepos 15 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Buchler & Co. prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla 44-69. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1970 00733;
16. 1970 m. gruodžio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Internationale Handelsgesellschaft mbH prieš Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*. Byla 11-70. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1970 01125;

17. 1972 m. liepos 14 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Badische Anilin- & Soda-Fabrik AG prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla 49-69. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1972 00713;
18. 1972 m. lapkričio 21 d. Generalinio advokato Roemer išvada, pateikta byloje *Europemballage Corporation ir Continental Can Company Inc. prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla 6-72. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1973 00215;
19. 1974 m. gegužės 14 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla 4-73. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1974 00491;
20. 1975 m. spalio 28 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Roland Rutili prieš Ministre de l'intérieur*. Byla 36-75. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1975 01219;
21. 1979 m. vasario 13 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Hoffmann-La Roche & Co. AG prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla 85/76. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1979 00461;
22. 1980 m. spalio 29 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Heintz van Landewyck SARL ir kt. prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos 209 iki 215 ir 218/78. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1980 03125;
23. 1982 m. gegužės 18 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *AM & S Europe Limited prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla 155/79. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1982 01575;
24. 1993 m. balanzio 1 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *BPB Industries Plc ir British Gypsum Ltd prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-65/89. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1993 II-00389;
25. 1983 m. birželio 7 d. Teisingumo Teismo sprendimas *SA Musique Diffusion française ir kt. prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos 100 iki 103/80. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1983 01825;
26. 1983 m. lapkričio 9 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *NV Nederlandsche Banden Industrie Michelin prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla 322/81. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1983 03461;
27. 1984 m. sausio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Vereniging ter Bevordering van het Vlaamse Boekwezen, VBVB, ir Vereniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels, VBBB, prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos 43/82 ir 63/82. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1984 00019;
28. 1989 m. gegužės 18 d. Generalinio advokato Darmon išvada *Orkem prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla 374/87. Teismo praktikos rinkinys 1989 puslapis 03283;
29. 1989 m. rugsėjo 21 d. Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Hoechst AG prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos 46/87 ir 227/88. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1989 02859;
30. 1989 m. spalio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Dow Benelux NV prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla 85/87. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1989 03137;
31. 1989 m. spalio 18 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Orkem prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla 374/87. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1989 03283;

32. 1991 m. birželio 18 d. Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE ir Panellinia Omospondia Sylligon Prossopikou prieš Dimotiki Etairia Pliroforissis ir Sotirios Kouvelas ir Nicolaos Avdellas ir kt* (vadinama ERT byla). C-260/89. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1991 I-02925;
33. 1991 m. liepos 3 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *AKZO Chemie BV prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla C-62/86. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1991 I-03359;
34. 1991 m. gruodžio 12 d. Pirmosios Instancijos Teismo sprendimas. *NV Samenwerkende Elektriciteits-Produktiebedrijven prieš Europos Bendrijų Komisiją*. T-39/90;
35. 1991 m. gruodžio 12 d. Pirmosios Instancijos Teismo sprendimas. *Hilti AG prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-30/89. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1991 II-01439;
36. 1991 m. gruodžio 17 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *SA Hercules Chemicals NV prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-7/89. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1991 II-01711;
37. 1992 m. gruodžio 18 d. Pirmosios Instancijos Teismo sprendimas. *Cimenteries CBR SA, Blue Circle Industries plc, Syndicat Nationale des Fabricants de Ciments et de Chaux ir Fédération de l'Industrie Cimentière asbl prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos T-10/92, T-11/92, T-12/92 ir T-15/92. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1992 II-02667;
38. 1992 m. kovo 10 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Solvay & Cie SA prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-12/89. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1992 II-00907;
39. 1993 m. gruodžio 15 d. Generalinio advokato Jacobs išvada, pateikta *Samenwerkende Elektriciteits-Produktiebedrijven (SEP) NV prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla C-36/92 P. Teismo praktikos rinkinys 1994 puslapis I-01911;
40. 1993 m. lapkričio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Otto BV prieš Postbank NV*. Byla C-60/92. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1993 I-05683;
41. 1994 m. gegužės 19 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Samenwerkende Elektriciteits-Produktiebedrijven (SEP) NV prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla C-36/92 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1994 I-01911;
42. 1994 m. lapkričio 9 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Scottish Football Association prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-46/92. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1994 II-01039;
43. 1994 m. spalio 6 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Tetra Pak International SA prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-83/91. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1994 II-00755;
44. 1995 m. balančio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *BPB Industries plc ir British Gypsum Ltd prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla C-310/93 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1995 I-00865;
45. 1995 m. balandžio 6 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Trefileurope prieš Komisiją*. T-141/89, Rink. p. II-791;
46. 1995 m. balandžio 6 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Sotralentz prieš Komisiją*. T-149/89, Rink. p. II-1127 29;

47. 1995 m. kovo 8 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Société Générale prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-34/93. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1995 II-00545;
48. 1995 m. birželio 29 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Imperial Chemical Industries plc prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-36/91. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1995 II-01847;
49. 1996 m. balanzio 30 d. Teisingumo Teismo sprendimas byloje *P prieš S ir Cornwall County Council*. Byla C-13/94. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1996 I-02143;
50. 1996 m. birželio 19 d. Pirmosios Instancijos Teismo nutartis. *NMH Stahlwerke GmbH, Eurofer ASBL, Arbed SA, Cockerill-Sambre SA, Thyssen Stahl AG, Unimétal - Société française des aciers longs SA, Krupp Hoesch Stahl AG, Preussag Stahl AG, British Steel plc, Siderurgica Aristrain Madrid SL ir Empresa Nacional Siderurgica SA prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Bylos T-134/94, T-136/94, T-137/94, T-138/94, T-141/94, T-145/94, T-147/94, T-148/94, T-151/94, T-156/94 ir T-157/94. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1996 II-00537;
51. 1996 m. spalio 8 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas *Compagnie maritime belge transports ir kt. prieš Komisiją*, T-24/93–T-26/93 ir T-28/93, Rink. p. II-1201
52. 1997 m. vasario 25 d. EŽTT sprendimas *Z prieš Suomiją*, Rink. p. 1997-I
53. 1997 m. gegužės 29 d. Teisingumo Teismo (penktoji kolegija) sprendimas. *Friedrich Kremzow prieš Republik Österreich*. Byla C-299/95. para 14. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1997 I-02629;
54. 1997 m. spalio 22 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK) ir Federatie van Nederlandse Kraanbedrijven (FNK) prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos T-213/95 ir T-18/96. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1997 II-01739;
55. 1998 m. gegužės 14 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas *Mayr-Melnhof Kartongesellschaft mbH prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-347/94. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1998 II-01751 Page II-01751;
56. 1998 m. gegužės 14 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *BPB de Eendracht NV, anksčiau Kartonfabriek de Eendracht NV, prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-311/94. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1998 II-01129;
57. 1998 m. gegužės 14 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Enso Española SA prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-348/94. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1998 II-01875;
58. 1998 m. gegužės 14 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Fiskeby Board AB prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-319/94. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1998 II-01331;
59. 1998 m. gruodžio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Baustahlgewebe GmbH prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla C-185/95 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1998 I-08417;
60. 1999 m. kovo 25 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Gencor Ltd prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-102/96. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1999 II-00753;

61. 1999 m. balanžio 20 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Limburgse Vinyl Maatschappij NV, Elf Atochem SA, BASF AG, Shell International Chemical Company Ltd, DSM NV, DSM Kunststoffen BV, Wacker-Chemie GmbH, Hoechst AG, Société artésienne de vinyle, Montedison SpA, Imperial Chemical Industries plc, Hüls AG ir Enichem SpA prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94 iki T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ir T-335/94. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1999 II-00931;
62. 1999 m. balanžio 28 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Endemol Entertainment Holding BV prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-221/95. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1999 II-01299;
63. 1999 m. birželio 1 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Eco Swiss China Time Ltd prieš Benetton International NV*. Byla C-126/97. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1999 I-03055;
64. 1999 m. liepos 8 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Hercules Chemicals NV prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla C-51/92 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1999 I-04235;
65. 1999 m. liepos 8 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Hüls AG prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla C-199/92 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1999 I-04287;
66. 2000 m. liepos 6 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Volkswagen AG prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-62/98. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2000 II-02707;
67. 2001 m. vasario 20 d. Pirmosios Instancijos Teismo sprendimas. *Mannesmannröhren-Werke AG prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-112/98. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2001 II-00729;
68. 2002 m. sausio 8 d. EŽTT nutarimas *Keslassy v. Prancūzija*, ECHR 2002-I
69. 2002 m. spalio 25 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Tetra Laval BV prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-5/02. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2002 II-04381;
70. 2002 m. liepos 11 d. Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Mary Carpenter prieš Secretary of State for the Home Department*. Byla C-60/00. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2002 I-06279;
71. 2002 m. spalio 15 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Limburgse Vinyl Maatschappij NV (LVM) (C-238/99 P), DSM NV ir DSM Kunststoffen BV (C-244/99 P), Montedison SpA (C-245/99 P), Elf Atochem SA (C-247/99 P), Degussa AG (C-250/99 P), Enichem SpA (C-251/99 P), Wacker-Chemie GmbH ir Hoechst AG (C-252/99 P) ir Imperial Chemical Industries plc (ICI) (C-254/99 P) prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P iki C-252/99 P ir C-254/99 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2002 I-08375;
72. 2002 m. spalio 22 d. Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Roquette Frères SA prieš Directeur général de la concurrence, de la consommation et de la répression des fraudes, dalyvaujant Europos Bendrijų Komisijai*. Byla C-94/00. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2002 I-09011;
73. 2003 m. vasario 11 d. Generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *Italcementi SpA prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla C-213/00. Neskelbtas rinkinyje.

74. 2003 m. gegužės 20 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Rechnungshof (C-465/00) prieš Österreichischer Rundfunk ir kt. ir Christa Neukomm (C-138/01) ir Joseph Lauermann (C-139/01) prieš Österreichischer Rundfunk. Prašymai priimti prejudicinį sprendimą: Verfassungsgerichtshof (C-465/00) ir Oberster Gerichtshof (C-138/01 ir C-139/01) - Austrija*. Sujungtos bylos C-465/00, C-138/01 ir C-139/01. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2003 I-04989;
75. 2003 m. rugsėjo 18 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Volkswagen AG prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla C-338/00 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2003 I-09189;
76. 2003 m. gruodžio 11 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Strintzis Lines Shipping SA prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-65/99. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2003 II-05433;
77. 2004 m. sausio 7 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Aalborg Portland ir kt. prieš Komisiją*, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ir C-219/00 P, Rink. p. I-123;
78. 2004 m. balandžio 29 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Tokai Carbon Co. Ltd ir kt. prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos T-236/01, T-239/01, T-244/01 iki T-246/01, T-251/01 ir T-252/01. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2004 II-01181;
79. 2004 m. liepos 8 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas *JFE Engineering Corp., anksčiau NKK Corp. (T-67/00), Nippon Steel Corp. (T-68/00), JFE Steel Corp. (T-71/00) ir Sumitomo Metal Industries Ltd (T-78/00) prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos T-67/00, T-68/00, T-71/00 ir T-78/00. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2004 II-02501;
80. 2004 m. liepos 8 d. Pirmosios Instancijos Teismo sprendimas *Mannesmannröhren-Werke AG prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-44/00. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2004 II-02223;
81. 2004 m. liepos 8 d. Pirmosios Instancijos Teismo sprendimo *Dalmine prieš Komisiją*, T-50/00, Rink. p. II-2395;
82. 2005 m. spalio 25 d. Pirmosios Instancijos Teismo sprendimas *Danone prieš Komisiją*, T-38/02, Rink. p. II-4407;
83. 2005 m. birželio 15 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Tokai Carbon Co. Ltd (T-71/03), Intech EDM BV (T-74/03), Intech EDM AG (T-87/03) ir SGL Carbon AG (T-91/03) prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos T-71/03, T-74/03, T-87/03 ir T-91/03. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2005 II-00010;
84. 2006 m. sausio 19 d. Generalinio advokato išvada byloje C-301/04 P *Europos Bendrijų Komisija prieš SGL Carbon*.
85. 2006 m. vasario 22 d. Pirmosios Instancijos Teismo sprendimas *Le Levant 001 ir kiti prieš Komisiją*, T-34/02, Rink. p. II-00267;
86. 2006 m. kovo 9 d. Teisingumo Teismo sprendimas. Baudžiamoji byla prieš Leopold Henri Van Esbroeck. Byla C-436/04. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2006 I-02333;
87. 2006 m. balančio 5 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Degussa AG prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-279/02. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2006 II-00897;

88. 2006 m. birželio 29 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Europos Bendrijų Komisija prieš SGL Carbon AG*. Byla C-301/04 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2006 I-05915;
89. 2006 m. rugsėjo 27 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Dresdner Bank AG ir kt. prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP ir T-61/02 OP. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2006 II-03567;
90. 2006 m. rugsėjo 27 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Roquette Frères SA prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-322/01. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2006 II-03137;
91. 2006 m. rugsėjo 27 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Archer Daniels Midland Co. prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-329/01. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2006 II-03255;
92. 2006 m. rugsėjo 27 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Jungbunzlauer AG prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-43/02. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2006 II-03435;
93. 2007 m. sausio 25 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Salzgitter Mannesmann GmbH prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla C-411/04 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2007 I-00959;
94. 2007 m. balandžio 26 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Bolloré SA ir kt. prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 ir T-136/02. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2007 II-00947;
95. 2007 m. liepos 18 d. Teisingumo Teismo sprendimas. Byla C-288/05. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2007 I-06441;
96. 2007 m. rugsėjo 17 d. Pirmosios Instancijos Teismo sprendimas. *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akcros Chemicals Ltd prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Sujungtos bylos T-125/03 ir T-253/03. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys. 2007 II-03523;
97. 2008 m. liepos 1 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Compagnie maritime belge SA prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-276/04. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2008 II-01277;
98. 2008 m. birželio 18 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Hoechst GmbH prieš Europos Bendrijų Komisiją*. Byla T-410/03. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2008 II-00881;
99. 2010 m. birželio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *Lafarge SA prieš Europos Komisiją*. Byla C-413/08 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2010 I-05361;
100. 2010 m. balandžio 29 d. Generalinės advokatės J. Kokott išvada, pateikta byloje *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akcros Chemicals Ltd prieš Europos Komisiją*. Byla C-550/07 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2010 I-08301;
101. 2010 m. liepos 1 d. Bendrojo Teismo sprendimas. *ThyssenKrupp Acciai Speciali Terni SpA prieš Komisiją*. Byla T-62/08. Rik. p. II-03229;
102. 2010 m. rugsėjo 14 d. Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) sprendimas. *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akcros Chemicals Ltd prieš Europos Komisiją*. Byla C-550/07 P. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2010 I-08301;

103. 2010 m. gruodžio 7 d. Generalinio advokato Jan Mazak išvada. Byla C-375/09 Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów prieš Tele2 Polska sp. z o. o., dabar Netia S.A. w Warszawie;
104. 2010 m. gruodžio 22 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH prieš Bundesrepublik Deutschland*. Byla C-279/09. Teismo praktikos rinkinys 2010 puslapis I-13849;
105. 2011 m. vasario 10 d. Generalinės advokatės Eleanor Sharpston išvada, pateikta byloje C-272/09 P *KME Germany AG, KME France SAS ir KME Italy SpA prieš Europos Komisiją*. para 64, dar nepublikuota;
106. 2011 m. gegužės 3 d. Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) sprendimas. *Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów prieš Tele2 Polska sp. z o.o., devenue Netia SA*. Byla C-375/09. Dar nepaskelbta Teisingumo Teismo praktikos rinkinyje.
107. 2011 m. rugsėjo 8 d. Generalinės advokatės Juliane Kokott išvada, pateikta byloje *Toshiba Corporation ir kt*, C-17/10.
108. 2011 m. gruodžio 8 d. Teisingumo Teismo sprendimas. *KME Germany AG, KME France SAS ir KME Italy SpA prieš Europos Komisiją*. Byla C-272/09 P. Dar nepaskelbta Teisingumo Teismo praktikos rinkinyje.
109. 2012 m. vasario 14 d. Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) sprendimas. *Toshiba Corporation ir kiti prieš Úřad pro ochranu hospodářské soutěže*. Byla C-17/10. Dar nepaskelbta rinkinyje.

EŽTT praktika

110. 1958 m. birželio 10 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas *X. v. Vokietiją*. Yearbook 2, p. 256;
111. 1975 m. vasario 21 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Golder prieš Jungtinę Karalystę*. Series A18;
112. 1976 m. birželio 8 d. EŽTT sprendimas *Engel ir kiti prieš Nyderlandus*. Series A no. 22;
113. 1976 m. gegužės 18 d. EŽTT sprendimas *X prieš Islandiją*;
114. 1976 m. gruodžio 7 d. EŽTT sprendimas *Handyside prieš Jungtinę Karalystę*;
115. 1978 m. balandžio 24 d. EŽTT sprendimas *Tyrer prieš Jungtinę Karalystę*. A 26;
116. 1978 m. liepos 10 d. EZT Komisijos sprendimas. Pareiškimo Nr. 8030/77 *Confederation Française Democratique du Travail prieš Europos Bendrijas, alternatyviai : jų valstybes nares a) bendrai paėmus ir b) atskirai kiekvieną iš jų*. D.R. 13, p. 239- 240;
117. 1979 m. balandžio 6 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę* (no. 1), Series A no. 30;
118. 1979 m. spalio 10 d. Komisijos sprendimas *Rassemblement Jurassien & Unite Jurassienne prieš Šveicariją*;
119. 1980 m. vasario 27 d. EŽTT sprendimas *Deweert prieš Belgiją*, Series A no. 35;
120. 1980 m. liepos 17 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas *Kaplan prieš Jungtinę Karalystę*, D.R. 21, p. 5;
121. 1981 m. birželio 23 d. EŽTT sprendimas *Le Compte, Van Leuven ir de Meyerep prieš Belgiją*, Series A no. 43;

122. 1983 m. gruodžio 8 d. EŽTT sprendimas *Axen prieš Vokietiją*, Series A no. 72;
123. 1983 m. kovo 25 d. EŽTT sprendimas *Silver ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*;
124. 1983 m. vasario 10 d. EŽTT sprendimas *Albert ir Le Compte prieš Belgiją*, Series A no. 58;
125. 1984 m. vasario 21 d. EŽTT sprendimas *Öztürk prieš Vokietiją*, Series A no. 73;
126. 1987 m. birželio 8 d. EŽTT sprendimas *W. prieš Jungtinę Karalystę*, Series A no. 121;
127. 1987 m. rugpjūčio 25 d. EŽTT sprendimas *Lutz prieš Vokietiją*, Series A no. 123;
128. 1988 m. kovo 24 d. EŽTT sprendimas *Olsson prieš Švediją*;
129. 1988 m. spalio 6 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos nutarimas *Funke prieš Prancūziją*, D.R. No. 57, p. 18;
130. 1989 m. gegužės 4 d. EŽTT sprendimas *McCallum prieš Jungtinę Karalystę*;
131. 1989 m. kovo 30 d. EŽTT sprendimas *Chappell prieš Jungtinę Karalystę*, Series A no. 152-A;
132. 1989 m. lapkričio 20 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Kostovski prieš Nyderlandus*. A166;
133. 1989 m. lapkričio 20 d. EŽTT sprendimas *Markt Intern Verlag GMBH ir Klaus Beermann prieš Vokietiją*;
134. 1990 m. vasario 21 d. EŽTT sprendimas *Håkansson ir Sturesson v. Švediją*, Series A no. 171-A;
135. 1990 m. kovo 29 d. EŽTT sprendimas *Groppera Radio AG ir kiti prieš Šveicariją*;
136. 1990 m. liepos 12 EŽTT sprendimas *Campbell prieš Jungtinę Karalystę*, Commission Report 31;
137. 1990 m. vasario 9 d. Komisijos sprendimas *M&Co prieš Vokietiją*, peticijos No. 13258/87;
138. 1990 m. gegužės 22 d. EŽTT sprendimas *Weber prieš Šveicariją*, Series A no. 177;
139. 1991 m. lapkričio 28 d. EŽTT sprendimas *S prieš Šveicariją*. Series A220;
140. 1992 m. gruodžio 16 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Niemietz prieš Vokietiją*. A251-B;
141. 1993 m. birželio 23 d. EŽTT sprendimas *Ruiz-Mateos prieš Ispaniją*. A262;
142. 1993 m. Vasario 25 d. EŽTT sprendimas *Funke prieš Prancūziją*. Series A no. 256-A;
143. 1993 m. vasario 25 d. EŽTT sprendimas *Miailhe prieš Prancūziją*, (No. 1);
144. 1994 m. gruodžio 9 d. EŽTT sprendimas *The Holy Monasteries prieš Graikiją*, Series A No. 301-A;
145. 1994 m. vasario 24 d. EŽTT sprendimas *Bendenoun prieš Prancūziją*, A284;
146. 1995 m. vasario 9 EŽTT sprendimas *Vereniging Weekblad "Bluf" prieš Nyderlandus*;
147. 1995 m. vasario 22 d. EŽT Komisijos sprendimas *M.B. & T.M.S. AB prieš Švediją*;
148. 1995 m. vasario 24 d. EŽTT sprendimas *McMichael prieš Jungtinę Karalystę*, Series A No. 307-B;
149. 1995 m. rugsėjo 26 d., EŽTT sprendimas *Diennet prieš Prancūziją*, Series A no. 325-A;
150. 1995 m. spalio 23 d. EŽTT sprendimas *Gradinger prieš Austriją*, Series A no. 328-C;
151. 1996 m. vasario 8 d. EŽTT sprendimas *John Murray prieš JK*, Rep. 1996-I;
1996 m. birželio 7 d. EŽTT sprendimas *Johnasen prieš Norvegiją*;
152. 1996 m. birželio 10 d. EŽTT sprendimas *Benham prieš Jungtinę Karalystę*, 1996-III;

153. 1996 m. rugpjūčio 7 d. EŽTT sprendimas *Johansen prieš Norvegiją*, 1996-III;
154. 1996 m. gruodžio 17 d. EŽTT sprendimas *Saunders prieš Jungtinę Karalystę*, 1996-VI;
155. 1997 m. balandžio 9 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas *McLeod prieš Jungtinę Karalystę*;
156. 1997 m. balandžio 23 d. EŽTT sprendimas *Van Mechelen ir kiti prieš Nyderlandus*, 1997-III;
157. 1997 m. balandžio 23 d. EŽTT sprendimas *Stallinger ir Kuso prieš Austriją*, 1997-II;
158. 1997 m. rugsėjo 24 d. EŽTT sprendimas *Garyfallou AEBE prieš Graikiją*;
159. 1997 m. gruodžio 3 d. EŽTT sprendimas *Evcen prieš Nyderlandus*;
160. 1998 m. kovo 25 d. EŽTT sprendimas *Kopp prieš Šveicariją*, Reports 1998-II;
161. 1998 m. liepos 30 d. EŽTT sprendimas *Oliveira prieš Šveicariją*, 1998-V;
162. 1998 m. rugsėjo 23 d. EŽTT sprendimas *McLeod prieš Jungtinę Karalystę*, 1998 VII-2787;
163. 1998 m. sausio 30 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *United Communist Party of Turkey prieš Turkiją*;
164. 1999 m. vasario 18 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Matthews prieš Jungtinę Karalystę*, ECHR 1999-I;
165. 2000 m. sausio 25 d. EŽTT nutarimas *Aannemersbedrijf Gebroeders Van Leeuwen B.V. prieš Nyderlandus*;
166. 2000 m. vasario 16 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Jasper prieš Jungtinę Karalystę*;
167. 2000 m. vasario 16 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Amann v. Šveicariją*, ECHR 2000-II;
168. 2000 m. kovo 23 d. EŽTT sprendimas dėl priimtino *Haralambidis, Y. Haralambidis-Liberpa S.A. & Liberpa Ltd prieš Graikiją*;
169. 2000 m. balandžio 6 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Comingersoll prieš Portugaliją*;
170. 2000 m. balandžio 27 d. EŽTT sprendimas *Kuopila prieš Suomiją*;
171. 2000 m. birželio 20 d. EŽTT sprendimas *Foxley prieš Jungtinę Karalystę*;
172. 2000 m. liepos 4 d. EŽTT nutarimas *Kok prieš Nyderlandus*, ECHR 2000-VI;
173. 2000 m. lapkričio 14 d. EŽTT sprendimas *Riepan prieš Austriją*, ECHR 2000-XII;
174. 2000 m. lapkričio 28 d. EŽTT nutarimas *Butkevičius prieš Lietuvą*;
175. 2001 m. gegužės 3 d. sprendimas *J.B. prieš Šveicariją*;
176. 2000 m. gegužės 4 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Rotaru v. Rumuniją*, ECHR 2000-V;
177. 2001 m. gegužės 29 d. EŽTT sprendimas *Franz Fischer prieš Austriją*;
178. 2001 m. liepos 12 d. EŽTT sprendimas *X. prieš Vokietiją*. [1958] ECHR (Ser. A), p. 256;
179. 2001 m. rugsėjo 25 d. EŽTT sprendimas *P.G. ir J.H. prieš Jungtinę Karalystę*;
180. 2002 m. kovo 21 d. EŽTT sprendimas *Nikula prieš Suomiją*, ECHR 2002-II;
181. 2002 m. kovo 28 d. EŽTT sprendimas *Birutis ir kiti prieš Lietuvą*;
182. 2002 m. balandžio 16 d. EŽTT sprendimas *Société Colas Est ir kiti prieš Prancūziją*, ECHR 2002-III;

183. 2002 m. balandžio 29 d. *Pretty prieš Jungtinę Karalystę*, ECHR 2002-III;
184. 2002 m. gegužės 23 d. EŽTT sprendimas *SEGI prieš 15 ES valstybių narių*;
185. 2002 m. gegužės 30 d. EŽTT sprendimas *W.F. prieš Austriją*;
186. 2002 m. birželio 6 d. EŽTT sprendimas *Sailer prieš Austriją*;
187. 2002 m. liepos 2 d. EŽTT sprendimas *Göktan v. Prancūziją*, ECHR 2002-V;
188. 2002 m. lapkričio 12 d. EŽTT sprendimas *Fortum Oil and Gas Oy prieš Suomiją*;
189. 2002 m. liepos 11 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę*, ECHR 2002-VI;
190. 2002 m. sausio 29 d. EŽTT sprendimas *A.B. prieš Nyderlandus*;
191. 2003 m. vasario 6 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Mamatkulov ir Askarov prieš Turkiją*, ECHR 2005-IV;
192. 2003 m. birželio 24 d. EŽTT sprendimas *Dowsett prieš Jungtinę Karalystę*;
193. 2003 m. lapkričio 13 d. EŽTT sprendimas *Elci ir kiti prieš Turkiją*;
194. 2003 m. liepos 15 d. EŽTT sprendimas *The Fortum Corporation prieš Suomiją*;
195. 2003 m. rugsėjo 23 d. EŽTT sprendimas dėl priimtino *Radio France ir kiti prieš Prancūziją*;
196. 2003 m. sausio 28 d. *Peck prieš Jungtinę Karalystę*, ECHR 2003-I;
197. 2003 m. birželio 24 d. EŽTT nutarimas *Gauthier v. Prancūziją*;
198. 2003 m. liepos 22 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Edwards ir Lewis v. Jungtinę Karalystę*, ECHR 2004-X;
199. 2003 m. spalio 9 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Ezeh and Connors prieš Jungtinę Karalystę*;
200. 2004 m. vasario 3 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Jussila prieš Suomiją*, ECHR 2006-XIII;
201. 2004 m. birželio 24 d. EŽTT sprendimas *Von Hannover prieš Vokietiją*, ECHR 2004-VI;
202. 2004 m. liepos 20 d. EŽTT sprendimas *Nikitin prieš Rusiją*, ECHR 2004-VIII;
203. 2004 m. liepos 20 d. EŽTT sprendimas *Zigarella prieš Italiją*, ECHR 2002-IX;
204. 2004 m. rugsėjo 30 d. EŽTT nutarimas *Falkner prieš Austriją*;
205. 2004 m. gruodžio 9 d. EŽTT sprendimas *Van Rossem prieš Belgiją*;
206. 2004 m. kovo mėn. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas dėl priimtino *Senator Lines GmbH prieš 15 Europos Sąjungos valstybių narių*;
207. 2005 m. kovo 15 d. EŽTT nutarimas *Horciag prieš Rumuniją*;
208. 2005 m. balandžio 28 d. EŽTT sprendimas *Buck prieš Vokietiją*. ECHR 2005-IV;
209. 2005 m. birželio 3 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Tocaret Anonim Sirketi byloje prieš Airiją*. CEDH 2005- VI;
210. 2005 m. gruodžio 8 d. EŽTT sprendimas dėl priimtino *Nordisk Film & TV A/S prieš Daniją*;
211. 2005 m. rugsėjo 27 d. EŽTT sprendimas *Petri Sallinen ir kiti prieš Suomiją*;
212. 2005 m. sausio 13 d. EŽTT sprendimas dėl priimtino *Emesa Sugar prieš Nyderlandus*;
213. 2006 m. vasario 14 d. EŽTT sprendimas *Turek prieš Slovakiją*, ECHR 2006-II;

214. 2006 m. birželio 20 d. EŽTT sprendimas *Babylonová prieš Slovakiją*, ECHR 2006-VIII;
215. 2006 m. birželio 29 d. EŽTT sprendimas *Panteleyenko prieš Ukrainą*;
216. 2006 m. gruodžio 19 d. EŽTT sprendimas *Klemeco Nord AB prieš Švediją*;
217. 2006 m. liepos 11 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Jalloh prieš Vokietiją*;
218. 2006 m. spalio 10 d. EŽTT nutarimas *Ongun prieš Turkiją*;
219. 2006 m. spalio 24 d. EŽTT sprendimas *Taner Kiliç prieš Turkiją*;
220. 2006 m. vasario 14 d. EŽTT sprendimas *Christian Democratic People's Party prieš Moldaviją*;
221. 2007 m. balandžio 24 d. EŽTT sprendimas *Matyjek prieš Lenkiją*;
222. 2007 m. birželio 28 d. EŽTT sprendimas *Association for European Integration and Human Rights ir Ekimdzhiev prieš Bulgariją*;
223. 2007 m. sausio 11 d. EŽTT sprendimas *Russian Conservative Party of Entrepreneurs prieš Rusiją*;
224. 2007 m. birželio 7 d. EŽTT sprendimas *Smirnov prieš Rusiją*;
225. 2007 m. birželio 7 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Zolotukhin prieš Rusiją*;
226. 2007 m. gruodžio 13 d. EŽTT sprendimą *Islamic Republic of Iran Shipping Lines prieš Turkiją*;
227. 2007 m. gruodžio 20 d. EŽTT sprendimas *Paykar Yev Haghtanak Ltd prieš Armėniją*;
228. 2008 m. sausio 22 d. EŽTT sprendimas *E.B. prieš Prancūziją*;
229. 2008 m. vasario 5 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *Ramanauskas prieš Lietuvą*, ECHR 2008;
230. 2008 m. birželio 17 d. EŽTT sprendimas *Synnelius & Edsbergs Taxi AB prieš Švediją*;
231. 2008 m. birželio 17 d. EŽTT nutarimas, *MAC-STRO S.R.L. prieš Moldaviją*;
232. 2008 m. gegužės 22 d. EŽTT sprendimas *Iliya Stefanov prieš Bulgariją*;
233. 2008 m. gruodžio 22 d. EŽTT sprendimas *Aleksanyan prieš Rusiją*;
234. 2008 m. lapkričio 4 d. EŽTT sprendimas *Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą*;
235. 2008 m. lapkričio 6 d. EŽTT sprendimas *Leela Förderkreis E.V. prieš Vokietiją*;
236. 2008 m. liepos 1 d. *Liberty ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*;
237. 2008 m. liepos 31 d. EŽTT sprendimas dėl priimtino *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas prieš Austriją*;
238. 2008 m. spalio 9 d. EŽTT sprendimas *Forminster Enterprises Limited prieš Čekiją*;
239. 2009 m. sausio 20 d. EŽTT nutarimas *Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. prieš Nyderlandus*;
240. 2009 m. vasario 19 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas *A ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, ECHR 2009;
241. 2009 m. kovo 10 d. EŽTT sprendimas *Bykov prieš Rusiją*;
242. 2009 m. birželio 16 d. EŽTT sprendimas *Ruotsalainen prieš Suomiją*;
243. 2009 m. birželio 25 d. EŽTT sprendimas *Maresti prieš Kroatiją*;
244. 2009 m. liepos 9 d. EŽTT sprendimas *Moon prieš Prancūziją*;
245. 2009 m. sausio 13 d. EŽTT sprendimas *Sorvisto prieš Suomiją*;

246. 2009 m. sausio 22 d. EŽTT sprendimas *Holy Synod Bulgarian Orthodox Church prieš Bugariją*;
247. 2009 m. spalio 22 d. EŽTT sprendimas *Paulić prieš Kroatiją*;
248. 2010 m. sausio 7 d. EŽTT sprendimas *Onoufriou prieš Kiprą*;
249. 2010 m. sausio 12 d. EŽTT sprendimas *Gillan and Quinton prieš Jungtinę Karalystę*;
250. 2010 m. sausio 14 d. EŽTT sprendimas *Tsonyo Tsonev prieš Bulgariją* (Nr. 2);
251. 2010 m. birželio 8 d. EŽTT sprendimas *Motion Pictures Guarantors LTD prieš Serbiją*;
252. 2010 m. birželio 24 d. EŽTT sprendimas *Schalk ir Kopf prieš Austriją*;
253. 2010 m. birželio 24 d. EŽTT sprendimas *European University Press GMBH prieš Austriją*;
254. 2011 m. vasario 24 d. EŽTT sprendimas *Benet Praha, SPOL. S R.O. prieš Čekiją*;
255. 2011 m. kovo 27 d. EŽTT sprendimas *A. Menarini Diagnostics S.R.L prieš Italiją*;
256. 2011 m. liepos 26 d. EŽTT sprendimas *Ringier Axel Springer Slovakia, A.S. prieš Slovakiją*.

Antrinės teisės šaltiniai

257. Reglamentas Nr. 17 Pirmasis reglamentas, įgyvendinantis Sutarties 85 ir 86 straipsnius. OL 2004 m. specialusis leidimas, 8 skyrius, 1 tomas, p. 3;
258. 1998 m. gruodžio 22 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 2842/98 dėl šalių išklausymo tam tikrose procedūrose pagal EB sutarties 85 ir 86 straipsnius (OL L 354, 1998 12 30, p. 18; specialusis leidimas lietuvių k., 7 sk., 4 t., p. 204);
259. 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo. OL 2004 m. specialusis leidimas, 8 skyrius, 2 tomas, p. 205;
260. 2004 m. balandžio 7 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 773/2004 dėl bylų nagrinėjimo Komisijoje pagal Sutarties 81 ir 82 straipsnius tvarkos. OL 2004 m. specialusis leidimas, 8 skyrius, 3 tomas, p. 81.

Kiti teisės aktai ir dokumentai

261. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (Žin., 2012, Nr. 42-2041);
262. 2011 m. spalio 13 d. Europos Komisijos Pirmininko sprendimas Nr. 2011/695/EU dėl bylas nagrinėjančio pareigūno pareigybės ir įgaliojimų nagrinėjant tam tikras konkurencijos bylas. OL 2011 L L 275, p.29;
263. Commission of the European Communities. Eleventh Report on Competition Policy (Published in conjunction with the ‚Fifteenth General Report on the Activities of the European Communities in 1981‘). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1982;
264. Commission of the European Communities. Twelve Report on Competition Policy (Published in conjunction with the ‚Fifteenth General Report on the Activities of the European Communities in 1981‘). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1982;

265. European Commission, The Hearing Office. Guidance on procedures of the Hearing Officers in proceedings relating to Articles 101 and 102 TFEU (ex- articles 81 and 82 EC). http://ec.europa.eu/competition/consultations/2010_best_practices/hearing_officers.pdf
266. Explanatory Memorandum. Recommendation No. (97)13 of the Committee of Ministers to Member States On Intimidation of Witnesses and Rights of Defence. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=584079&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>
267. Komisijos pranešimas dėl bylų, susijusių su SESV 101 ir 102 straipsniais, nagrinėjimo geriausios patirties. OL 2011/C 308/06;
268. Komisijos pranešimas dėl teisės susipažinti su Komisijos dokumentais bylose pagal EB sutarties 81 ir 82 straipsnius, EEE sutarties 53, 54 ir 57 straipsnius bei Tarybos reglamentą (EB) Nr. 139/2004 taisyklių. (2005/C 325/07);
269. Proposal for a Council Regulation on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty and amending Regulations (EEC) No 1017/68, (EEC) No 2988/74, (EEC) No 4056/86 and (EEC) No 3975/87 (“Regulation implementing Articles 81 and 82 of the Treaty”), COM(2000) 582 final, 2000/0243 (CNS);
270. Proposal for an examination by the Council on the implementation of the competition rules under Arts 81 and 82 [2002] OJ C265/284, 27;
271. Su Pagrindinių Teisių Chartija Susiję išaiškinimai. OL 2007/C 303, p 28;
272. 2010 m. gegužės 19 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos institucinių aspektų (2009/2241(INI)). OL (2011/C 161 E/12);
273. 8th Working Meeting of the CDDH Informal Working Group on the Accession of the European Union to the European Convention on Human Rights (CDDH-UE) with the European Commission. Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights. CDDH-UE(2011)16 Final Version. Strasbourg, 19 July 2011. http://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/source/Docs%202011/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf
274. Joint Declaration by the European Parliament, the Council and the Commission Concerning the Protection of Fundamental Rights and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Official Journal C 103, 27/04/1977 P. 0001;
275. Pagal Reglamento Nr. 1/2003 23 straipsnio 2 dalies a punktą skirtų baudų apskaičiavimo gairės. [2006] OL C 210/2;
276. Commission decision Telos, [1982] OJ L 58/19;
277. Commission Decision CSV [1976] OJ L 192/31;
278. Aukščiausiojo teismo sprendimas *Jungtinės Valstijos prieš Whit*, 322 U.S 694 (1944);
279. Mr. Cousté klausimas Europos Bendrijų Komisijai Nr. 63/78, OJ C 188/30 (1978);
280. Explanatory Memorandum of 27 Sep. 2000, which was published together with the proposal for Regulation 1/2003 (COM(2000)582 final);
281. Komisijos žalioji knyga dėl jurisdikcijos kolizijų ir ne bis in idem principo baudžiamajame procese. KOM(2005) 696 galutinis;

282. EU Competition Law Rules Applicable to Antitrust Enforcement. Volume 1: General rules. Competition Handbooks. Brussels, 2011. http://ec.europa.eu/competition/antitrust/legislation/handbook_vol_1.pdf;
283. Commission Notice on Best Practices for the conduct of proceedings concerning Articles 101 and 102 TFEU, para 36. http://www.europolitique.info/pdf/gratuit_fr/301743-fr.pdf;
284. European Commission. Dealing with the Commission. Notifications, complaints, inspections and fact-finding powers under Articles 85 and 86 of the EEC Treaty. http://ec.europa.eu/competition/publications/dealen1_en.pdf.

Specialioji literatūra

285. Albi, A. Ironies in Human Rights Protection in the EU: Pre-Accession Conditionality and Post-Accession Conundrums. *European Law Journal*. 15(1): 46-69;
286. Araujo, M. The Respect of Fundamental Rights Within The European Network of Competition Authorities. *International Antitrust Law & Policy: Fordham Corporate Law*, 2004;
287. Ameye, E. M. The Interplay between Human Rights and Competition Law in the EU. *European Competition Law Review*. 2004, 25(6): 332-341;
288. Andreangeli, A. *EU Competition Enforcement And Human Rights*. Edward Elgar Publishing, Inc., 2008;
289. Andreangeli, A. Toward an EU Competition Court“ „Article-6-Proofing“ Antitrust Proceedings before the Commission? *World Competition: Law Economics Review*. 2007, 30(4);
290. Andreangeli, A. *EU Competition Enforcement And Human Rights*. Edward Elgar Publishing, Inc., 2008; Andreangeli, A. Toward an EU Competition Court“ „Article-6-Proofing“ Antitrust Proceedings before the Commission? *World Competition: Law Economics Review*. 2007, 30(4);
291. Andreangeli, A. The Protection of Legal Professional Privilege in EU Law and the Impact of the Rules on the Exchange of Information within the European Competition Network on the Secrecy of Communications between Lawyer and Client: one step forward, two steps back? *Competition Law Review*. 2005, 2(1): 32;
292. Armstrong, M.; Cowan, S.; Vickers, J. *Regulatory Reform-Economic Analysis and British Experience*. Cambridge: MIT Press, 1994;
293. Ashworth, A. Self-Incrimination in European Human Rights Law - A Pregnant Pragmatism? *Cardozo L. Rev*. 2008, 30(3): 751 - 774.
294. Aslam, I, Ramsden, M., *EC Dawn Raids: A Human Rights Violation? The Competition Law Review*, 2008, Volume 5, Issue 1, p. 61-87;
295. Berger, M. Europeanizing Self-Incrimination: The Right to Remain Silent in the European Court of Human Rights. *Columbia Journal of European Law*. 2006, Vol. 12: 340-381;
296. Blackburn R. *Current Developments, Assessment and Prospects//Fundamental Rights in Europe: the European Convention on Human Rights and its member states, 1950-2000*. - Oxford: Oxford University Press, 2001;

297. Cassese, A. *International criminal law*. – Oxford: Oxford University Press, 2nd edition, 2003;
298. Cartabia, M. *Europe and Rights: Taking Dialogue Seriously*. *European Constitutional Law Review*. 2009, 5(1): 5-31;
299. Christoforou, T. *Protection of Legal Privilege in EEC Competition Law: The Imperfections of a Case*. *Fordham International Law Journal*. 1985, 9(1): 3;
300. Conway, G. *Ne Bis in Idem in International Law*. *International Criminal Law Review*. 2003, 3: 217–244;
301. Costello, C. *The Bosphorus Ruling of the European Court of Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe*. *Human Rights Law Review*. 2006, 6(1): 87–130;
302. Cseres, K. J. *The Impact of Regulation 1/2003 in the New Member States*. *Comparative Law Review*. 2010, 6(2): 145–183;
303. Dannecker, G., Jansen, O. *Competition Law Sanctioning in the European Union*. Hague: Kluwer law international, 2004;
304. Defeis, E. F. *Human Rights and the European Court of Justice: An Appraisal*. *Fordham International Law Journal*. 2008, 31(5): 1104-1117;
305. Dekeyser, K., Gauer, C. *The New Enforcement System for Articles 81 and 82 and the Rights of Defence*. *International Antitrust Law & Policy: Fordham Corporate Law 2004*;
306. Douglas-Scott, S. *A Tale Of Two Courts: Luxembourg, Strasbourg And The Growing European Human Rights Acquis*. *Common Market Law Review* (2006) Volume: 43, Issue: 3, Publisher: HeinOnline, Pages: 629-665;
307. Durande, S.; Williams, K. *Hearing Officers attached to the Cabinet of the Commissioner. The practical impact of the exercise of the right to be heard: A special focus on the effect of Oral Hearings and the role of the Hearing Officers*. http://ec.europa.eu/competition/publications/cpn/2005_2_22.pdf
308. Einarsson, Ó. J. *EC Competition Law and the Right to a Fair Trial*. *Yearbook of European Law* (2006) 25(1): 555-614;
309. Emberland, M. *The Human Rights of Companies*. Oxford University press, 2006;
310. Emmerson, B. Q. C.; Ashworth, A. Q. C.; Macdonald, A. *Human rights and criminal justice*. Second edition. London: Sweet&Maxwell, 2007;
311. Flattery, J. *Balancing Efficiency and Justice in EU Competition Law: Elements of Procedural Fairness and their Impact on the Right to a Fair Hearing*. *The competition law review*. 7(1): 53–81;
312. Fontanelli, F. *The European Union's Charter of Fundamental Rights two years latter. Perspectives on federalism*. 2011, 3(3): E-22-E47;
313. Garzaniti, L., Gudofsky, J., Moffat. *Dawn of a New Era? Powers of Investigation and Enforcement Under Regulation 1/2003*. *Antitrust Law Journal*. 2004, 72(1): 159-207;
314. Geradin, D. *Competition between Rules and Rules of Competition, A Legal and Economic Analysis of the Proposed Modernization of the Enforcement of EC Competition Law*. *Columbian Journal of European Law*. 2002, 9;

315. Geradin, D. *Dealing with Environmental Issues in an Integrated Market: The Regulatory Harmonization Policy of the European Community. The Greening of Trade Law? A Comparison of International Trade Organizations on Environmental Issues.* Rowman & Littlefield, 2002;
316. Germont, S., Andresen, O. *Public Enforcement. Public Enforcement by the Commission: a Strategic Perspective. EC Competition Law: A Critical Assessment,* Giuliano Amato & Claus-Dieter Ehlermann (Eds.), Hart Publishing, Oxford/Portland, Pages 675-725, 2007;
317. Giannakopoulos, T. K. *Safeguarding Companies' Rights in Competition and Anti-Dumping/ Anti-Subsidies Proceedings.* 2nd edition. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2011;
318. Gippini Fournier, „Legal Professional privilege in competition proceedings before the European Commission. www.ssrn.com (Abstract No. 635963);
319. Gomien, D. *The Short Guide to the European Convention on Human Rights.* Council of Europe, 2005;
320. Gray, M., Lester, M., Darbon, C., Facenna, G., Brown, Ch., Holmes, E. *EU Competition Law: Procedures and Remedies.* Richmond, 2006;
321. Groussot, X., Pech, L. *Fundamental Rights Protection in the EU Post Lisbon Treaty.* SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1628552>;
322. Groussot, X., Lock, T., Pech, L. *EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement of 14th October 2011.* *European issues.* 7th November 2011, 218: 9;
323. Harpaz, G. *The European Court of Justice and its relations with the European Court of Human Rights: The quest for enhanced reliance, coherence and legitimacy.* *Common Market Law Review.* Vol. 46, No. 1, February 2009, 105-141;
324. Hirsch, G.; Montag, F.; Säcker, F. J. *Competition Law: European Community Practice and Procedure. Article-by-Article Commentary.* First edition. London: Sweet & Maxwell, 2008;
325. Jacobs, F. G. *The Right to a Fair Trial in European Law.* *European Human Rights Law Review.* 1999, 4(2): 141-156;
326. Jacqué, J. P. *The accession of the European Union to the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms.* *Common Market Law Review.* 2011, 48(4): 995-1023;
327. Jočienė D. *Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją ir Europos Sąjungos teisę.* *Jurisprudencija.* 2010, 3(121), p. 97-113;
328. Jočienė, D. *Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis.* *Jurisprudencija.* 2007, 7(97): 17-27;
329. Jones, A., Sufrin, B. *EC competition law- text, cases, and materials.* Third edition. Oxford University Press, 2007;
330. Kerse, C. S., Khan, N. *EC Antitrust Procedure.* Fifth edition. London, Sweet&Maxwell, 2005;

331. Kilkelly, U. The right to respect for private and family life. A guide to the implementation of article 8 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, No. 1. From European Court of Human Rights;
332. Kokkoris, I.; Lianos, I. The reform of EC competition law: new challenges. Kluwer Law International, 2009, p. 179;
333. Komninos, A. P. Modernisation and Decentralisation: Retrospective and Prospective”, EC Competition Law: A Critical Assessment, Giuliano Amato & Claus-Dieter Ehlermann (Eds.), Hart Publishing, Oxford/Portland, Pages 629-673, 2007;
334. Lankauskas, M. Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. ISSN 1392-1592. Teisės problemos. 2007. Nr. 2 (56);
335. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2003;
336. Lebeck, C. The European Court of Human Rights on the relation between ECHR and EC-law: the limits of constitutionalisation of public international law. Zeitschrift für öffentliches Recht. 2007, 62(2): 195-236;
337. Lenaerts, K.; Gerard, D. Decentralisation of EC Competition Law Enforcement: Judges in the Frontline. World Competition. 2004, 27(3): 313–350;
338. Leskinen, Ch. An evaluation of the rights of defense during antitrust inspections in the light of the case law of the ECTHR: would the accession of the European Union to the ECHR bring about a significant change? http://globalcampus.ie.edu/webes/servicios/descarga_sgd_intranet/envia_doc.asp?id=9697&nombre=AccesoDatosDocumentIE.Documento.pdf&clave=WPLS10-04
339. Levitt, M. Access to the file: The Commission’s administrative procedures in cases under Articles 85 and 86 // Common Market Law Review. Vol. 34, No. 6, December 1997. 1413-1444;
340. Lindfelt, M. Fundamental Rights in the European Union: Towards Higher Law of the Land? A Study of the Status of Fundamental Rights in a Broader Constitutional Setting;
341. Lock, T. Walking on a Tightrope: The Draft Accession Agreement and the Autonomy of the EU Legal Order. Common Market Law Review. 2011, 48(4): 1025–1054;
342. Marsden, P. Handbook of Research in Trans-Atlantic Antitrust. Edward Elgar publishing, 2006;
343. Mikroulea, A. Case Allocation in antitrust and collaboration between the National Competition Authorities and the European Commission. The reform of EC competition law: new challenges. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2010, p. 55–75;
344. Mole, N.; Harby, C. The right to a fair trial. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, No. 3. www.echr.coe.int
345. Moreham, N.A. The Right to Respect for Private Life in the European Convention on Human Rights: A Re-examination. European Human Rights Law Review. 2008(1): 44-79;
346. Morijn, J. Judicial Reference to the EU Fundamental Rights Charter First experiences and possible prospects. http://www.fd.uc.pt/igc/pdf/papers/john_morjin.pdf;

347. Murray, J. L. Fundamental Rights in the European Community Legal Order. *Fordham International Law Journal*. 2009, 32(2): 531-550;
348. Nehl, H.P. Changes in Legislation: Constitutional Reform and the Role of the Administrator. The modernisation of European competition law: the next ten years. Iš A conference sponsored by Linklaters & Alliance and organised jointly with the Centre for European Legal Studies. Cambridge: 2000, p. 40-41. Andreangeli, A. Toward an EU Competition Court“ „Article – 6 – Proofing“ Antitrust Proceedings before the Commission? *World competition: law economics review*. 2007, 30(4): 595 – 622;
349. Nevera, A., Jurgelaitienė, G. Per ilga baudžiamojo proceso trukmė ir teisinės gynybos priemonės. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2009, t. 4 ISSN 1822-9530. pp. 160-184;
350. Nevera, A.; Melničenko, S. *Non bis in idem* principas Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje (I). *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4): 85–106;
351. Ojanen, T. *The European Way. The structure of National Court Obligation under EC Law*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino, 1998;
352. Ostner, L.; Lewis, J. Gender and the Evolution of European Social Policies. In: *European Social Policy: Between Fragmentation and Intergration*. Liebfried, S.; Pierson, P. (eds.). Brookings Inst, 1995;
353. Ovey, C.; White, R. *Jacobs and White: The European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, 2002;
354. Pettersson, T. *European Union: Council Regulation 1/2003: Cooperation Between The Commision And National Competition Authorities*. http://mondaq.com/i_article.asp_Q_articleid_E_23373
355. Renaud Dehousse, *The European Court of Justice: The Politics of Judicial Integration* 5 (1998);
356. Rizza and Lang, “Case comment” *Stes Colas Est prieš Prancūziją* (2002) *ECLR*. p. 413-415;
357. Rosas, A., *International Human Rights Instruments in the Case-Law of the European Court of Justice. Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris. Mykolo Romerio universitetas*, 2008. P. 368-371;
358. Rosiak, P. K. *The ne bis in idem Principle in Proceedings Related to Anti-Competitive Agreements in EU Competition Law. Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies*. 2012, 5(6);
359. Rossi, L. S. *How Fundamental are Fundamental Principles? Primacy and Fundamental Rights after Lisbon. Yearbook of European Law*. 2008, 27 (1): 65-87;
360. Roth, P. *Ensuring that Effectiveness of Enforcement Does Not Prejudice Legal Protection: Rights of Defence Fundamental Rights Concerns*. [http://www.eui.eu/RSCAS/Research/Competition/2006\(pdf\)/200610-COMPed-Roth.pdf](http://www.eui.eu/RSCAS/Research/Competition/2006(pdf)/200610-COMPed-Roth.pdf)
361. Schaub, A. *Continued focus on reform: Recent developments in EC competition policy. International Antitrust Law & Policy: Fordham Corporate Law*. Juris Publishing, 2002; Schaub, A. *Developments of Competition Law and Policy in EU Competition Law & Policy, Developments and Priorities. Athens Conference April 19th. Nomiki Bibliothiki, Athens*, 2002;

362. Schwarze, J.; Bechtold, R.; Bosch, W. *Deficiencies in European Community Competition Law. Critical Analysis of the Current Practice and Proposals for Change*. Stuttgart: GleissLutz Rechtsanwälte, 2008;
363. Slater, D.; Thomas, S.; Waelbroeck, D. *Competition law proceedings before the European Commission and the right to a fair trial: no need for reform?* *European Competition Journal*. 2009, 5(1): 97-143;
364. Slaughter and May. *The EU competition rules on cartels. A guide to the enforcement of the rules applicable to cartels in Europe*. <http://www.slaughterandmay.com/media/64584/the-eu-competition-rules-on-cartels.pdf>
365. Stefanelli, J. *The negative implications of EU privilege law under Akzo Nobel and abroad*. [ICLQ vol 60, April 2011 pp 545–556];
366. Stessens, G., *The obligation to produce documents versus the privilege against self-incrimination: human rights protection extended too far?* *European law review: human rights survey issue* (1997);
367. Šaltinytė, L. *European Union Accession to the European Convention on Human Rights: Stronger Protection of Fundamental Rights in Europe?* *Jurisprudencija*. 2010, 2(120): 177–196.
368. Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją*. Mongrafija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2010;
369. Štarienė, L. *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio taikymo sritis: civilinių teisių ir pareigų bei baudžiamojo kaltinimo klausimai [interaktyvus]*. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2005. http://tm.infolex.lt/?item=stras_publ
370. Trechsel, S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford University Press, 2006;
371. Tridimas, T., *General principles of EC law* - Oxford: Oxford U. P., 2000;
372. Van Bockel, W. B. *The ne bis in idem principle in EU law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2009;
373. Van Bockel, W. B. *Reaction to the Green Paper on damages actions for breach of EC antitrust rules* Europe Institute, Leiden University. http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_green_paper_comments/europe_institute.pdf
374. Van Gerven, *Regulation 1/2003: Inspections („Dawn Raids“) and the Rights of Defense*, in Carl Baudenbacher (Ed.), *Neueste Entwicklungen im europäischen und internationalen Kartellrecht*, 13. St. Galler Internationales Kartellrechtsforum, 327-357 (2006) http://www.vvvgb-law.com/vangerven/publications/Van_GervenRegulation1_2003_InspectionsDawnRaids.pdf
375. Van Kempen, P. H. P. H. M. C. *Human Rights and Criminal Justice Applied to Legal Persons. Protection and Liability of Private and Public Juristic Entities under the ICCPR, ECHR, ACHR and AfChHPR*, 2010, vol 14.3 *Electronic Journal of Comparative Law*, <http://www.ejcl.org/143/art143-20.pdf>;
376. Van Kempen, P. H. P. H. M. C. *The Recognition of Legal Persons in International Human Rights Instruments: Protection Against and Through Criminal Justice?* In: Pieth, M.; Ivory, R. (eds.) *Corporate Criminal Liability. Emergence, Convergence, and Risk, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. New York/Dordrecht/Heidelberg/London: Springer, 2011, p. 355–389;

377. Van Overbeek, W. The right to remain silent in Competition Investigations: The Funke decision of the Court of Human Rights makes revision of the ECJ's case law necessary, *ECLR*, p. 127 (1994);
378. Vervaele, J. A. E. The transnational ne bis in idem principle in the EU. Mutual recognition and equivalent protection of human rights. *Utrecht Law Review*. 2005, 1(2): 100–118, p. 106;
379. Venit, J. S.; Louko, T. The Commission's new power to question and its implications on human rights. *Annual proceedings of the Fordham Corporate Law Institute. International antitrust law & policy*. 2005: 675-700;
380. Vesterdorf, B. „The Court of Justice and Unlimited Jurisdiction: What Does it Mean in Practice?“. *Antitrust Chronicle*, Vol. 9, No. 2, 2009;
381. Vesterdorf, B. Legal Professional Privilege and the Privilege Against Self-Incrimination in EC Law: Recent Developments and Current Issues, 28 *Fordham Int'l L.J.* 1179 (2004);
382. Waelbroeck, D. ‚Twelve feet all dangling down and six necks exceeding long‘. The EU Network of Competition Authorities and the European Convention on Human Rights. www.eui.eu/RSCAS/Research/.../2002/200207CompWaelbroeck.pdf;
383. Wetzel, J. R. Improving Fundamental Rights Protection in the European Union: Resolving the Conflict and Confusion Between the Luxembourg and Strasbourg Courts, 71 *Fordham L. Rev.* 2823 (2003);
384. Willis, P. R. The privilege against self-incrimination in competition investigations. University of Oxford Centre for Competition Law and Policy Guest lecture programme. Speaker's Notes. <http://denning.law.ox.ac.uk/lawvle/users/ezrachia /CCLP%20L%2001-06.pdf>;
385. Wils, W. P. J. The Principle of 'Ne Bis in Idem' in EC Antitrust Enforcement: A Legal and Economic Analysis. *World Competition*. 2003, 26(2): 131–148;
386. Wils, W. P. J. The Combination of the Investigative and Prosecutorial Function and the Adjudicative Function in EC Antitrust Enforcement: A Legal and Economic Analysis. *World Competition*. 2004, 27(2): 201-224;
387. Wils, W. P. J. Powers of Investigation and Procedural Rights and Guarantees in EU Antitrust Enforcement: The Interplay between European and National Legislation and Case-law. *World Competition*. 2006, 29(1): 3-24;
388. Wils, W. P. J. The Increased Level of EU Antitrust Fines, Judicial Review, and the European Convention on Human Rights. *World Competition*. 2010, 33(1): 5–29;
389. Wils, W. P. J. EU Antitrust Enforcement Powers and Procedural Rights and Guarantees: The Interplay Between EU Law, National Law, the Charter of Fundamental Rights of the EU and the European Convention on Human Rights. *World Competition: Law and Economics Review*. 2011, 34(2): 189–213.

Internetiniai šaltiniai

390. Fundamental Rights Conflicts in the European Union. http://fds.oup.com/www.oup.com/pdf/13/9780199568710_chapter1.pdf

391. Due process in EU antitrust proceedings. Prepared by the ICC Commission on Competition. Comments on the European Commission's draft Best Practices in Antitrust Proceedings and the Hearing Officers' Guidance Paper. Document No. 225/667 – 8 March 2010. www.iccwbo.org/
392. „Enforcement by The Commission. The Decisional and Enforcement Structure in Antitrust Cases and The Commission's Finning System”. http://www.learlab.com/learconference_2009/documents/The%20decisional%20and%20enforcement%20structure%20and%20the%20Commission_s%20finning%20system%20GERADIN.pdf
393. Comments of the Global Competition Law Centre on the functioning of Regulation 1/2003. <http://www.coleurop.be/news/1412>
394. Draft Agreement on EU Accession to ECHR. <http://echrblog.blogspot.com/2011/09/draft-agreement-on-eu-accession-to-echr.html>
395. European Court of Human Rights. http://en.wikipedia.org/wiki/European_Court_of_Human_Rights
396. Lietuvos Respublikos nuolatinės atstovybės prie Europos Tarybos internetinė svetainė <http://mission-ce.mfa.lt/index.php?3440111713>
397. Microsoft urges EU to hold public hearing. By Tobias Buck in Brussels. <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/a9f598e0-b37f-11da-89c7-0000779e2340.html#axzz1p7Eox2tW>
398. Online Etymology Dictionary. Prieiga per internetą: <http://www.etymonline.com/index.php?search=privacy&searchmode=none>
399. Reform of the European Court of Human Rights. Europos Tarybos internetinė svetainė <http://www.coe.int/what-we-do/human-rights/reform-of-the-european-court>
400. Sweden legalises gay adoption. BBC News internetinė svetainė <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2028938.stm>
401. The EU's accession to the ECHR. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2012/120278/LDM_BRI\(2012\)120278_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2012/120278/LDM_BRI(2012)120278_REV1_EN.pdf)
402. European Convention on Human Rights, Article 34. http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/CONVENTION_ENG_WEB.pdf
403. Europäische Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Artikel 34. http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F45A65CD-38BE-4FF7-8284-EE6C2BE36FB7/0/CONVENTION_GER_WEB.pdf
404. Convenio europeo de Derechos Humanos, Artículo 34. http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/1101E77A-C8E1-493F-809D-800CBD20E595/0/CONVENTION_ESP_WEB.pdf
405. Convenzione europea dei Diritti dell'Uomo ARTICOLO 34. http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/0D3304D1-F396-414A-A6C1-97B316F9753A/0/CONVENTION_ITA_WEB.pdf
406. Конвенция по правам человека, Статья 34. http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/6AE69C60-8259-40F8-93AF-8EF6D817C710/0/CONVENTION_RUS_WEB.pdf

407. An analysis of the case *Gurepka v. Ukraine*, Judgement of the European Court of Human Rights issued on 6 September 2005 (Application 61406/00). Legal Guide, 2006. [http://www.legalguide.am/doc/materials_on_website/materials_english/analysis /analysis_gurepka.pdf](http://www.legalguide.am/doc/materials_on_website/materials_english/analysis_analysis_gurepka.pdf)
408. Europos Komisijos informacija. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/745&format=HTML &aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
409. Criminalisation of antitrust enforcement. <http://www.lawteacher.net/free-law-dissertations/criminalisation-of-antitrust-enforcement.php>
410. Council of Europe. Treaty Office. <http://conventions.coe.int>

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Justina Nasutavičienė

ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ
APSAUGOS KONVENCIJOJE ĮTVIRTINTŲ
ĮMONIŲ TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMOS ES
KONKURENCIJOS TEISĖJE

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2006–2012 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinė vadovė:

Doc. dr. Skirgailė Žalimienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

Prof. dr. Saulius Katuoka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Nariai:

Doc. dr. Laurynas Biekša (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
Prof. dr. Edita Gruodytė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
Prof. dr. Julija Kiršienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
Prof. dr. Egidija Stauskienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Oponentai:

Dr. Irmantas Jarukaitis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
Prof. dr. Justinas Žilinskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2013 m. sausio 18 d. 13 val. Mykolo Romerio universiteto konferencijų salėje (I-414 aud.)

Adresas: Ateities g. 20, Vilnius.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. gruodžio 18 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20 ir Valakupių g. 5, Vilnius; V. Putvinskio g. 70, Kaunas) bibliotekose.

ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOJE ĮTVIRTINTŲ ĮMONIŲ TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMOS ES KONKURENCIJOS TEISĖJE

Santrauka

Temos aktualumas ir problematika. Remiantis 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija sukurtas mechanizmas iki šiol laikomas efektyviausiu mechanizmu, ginant žmogaus teises tarptautiniu lygiu, tačiau savitą pagrindinių teisių apsaugą savo jurisprudencijoje išvystė ir Europos Sąjungos teismai. Pradžioje pagrindines teises jie pripažino Sąjungos bendrųjų principų dalimi, vėliau ėmė pabrėžti ypatingą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos svarbą, o dar vėliau savo sprendimuose pradėjo cituoti Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją. Kita vertus, atsakydami į ieškovų pareiškimus dėl Konvencijos užtikrinamų teisių apimties Europos Sąjungos teismai kartas nuo karto pasiremia tokiais argumentais, kaip „EŽTK nėra ES teisės dalis, o pareiškėjas negali tiesiogiai remtis Konvencijos nuostatomis Sąjungos teismuose“ arba „jei būtų pritarta apelianto nuomonei, tai žymiai paveiktų ES konkurencijos teisės efektyvumą“. Dėl to vieni autoriai, analizuodami tam tikrų teisių užtikrinimo mastą Europos Sąjungos teisėje ir lygindami jį su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantuojama apsauga, pabrėžia ginamų teisių apimties skirtumus, tuo tarpu kiti tvirtina, kad teiginiai apie egzistuojantį dviejų teismų praktikos konfliktą yra gerokai perdėti.

Iš vienos pusės Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pripažinęs Europos Sąjungos pagrindinių teisių apsaugos lygiavertiškumą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suteikiamai apsaugai, tačiau iš kitos pusės, nėra žinoma, ar šis lygiavertiškumo statusas bus išlaikytas po faktinio Europos Sąjungos prisijungimo prie Konvencijos. Preziumuojant ir pagrindžiant tokio Europos Sąjungos pagrindinių teisių apsaugos statuso doktrinos išlaikymo tikimybę darytina išvada, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo „susikalbėjimas“ pagrindinių teisių užtikrinimo klausimu tampa ypatingai svarbus. Abu teismai būtų vienodai suinteresuoti šios doktrinos išlaikymu: Europos Žmogaus Teisių Teismui ji galimai padėtų sumažinti naujų skundų skaičių, o Europos Sąjungos Teisingumo Teismas galėtų tikėtis ne tokios išsamios jo sprendimų „išorinės“ analizės. Todėl tikėtina, kad nuo Europos Sąjungos prisijungimo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų teisiškai įpareigotas Europos Sąjungos Teisingumo Teismas pagrindinių teisių apimties klausimus Europos Sąjungos konkurencijos teisės bylose nagrinės labiau atsižvelgdamas į Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją ir pirmą vietą neiškeldamas ypatingos Europos Sąjungos konkurencijos teisės veiksmingumo užtikrinimo svarbos. Tuo tarpu Europos Žmogaus Teisių Teismas galimai švelnins savo požiūrį atitinkamų teisių apimties klausimais stengdamasis atsižvelgti į Europos Sąjungos teisės specifiką.

Viena iš Europos Sąjungos teisės sričių, kurioje Teisingumo Teismo atliekamas pagrindinių teisių aiškinimas yra bent jau diskutuotinas, atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją dėl tokių teisių apimties, yra Europos Sąjungos konkurencijos teisė. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas ilgą laiką sugebėjo daugeliu atveju apskritai išvengti pagrindinių teisių aspekto nagrinėjimo konkurencijos bylose. Pavyzdžiui, 1995 – 2005 metų laikotarpiu Europos Sąjungos teismai nagrinėjo apie 30 konkurencijos teisės bylų, kuriose įmonės skundėsi pagrindinių teisių pažeidimais, tačiau rimčiau atsižvelgti į tokius skundų aspektus jie pradėjo tik po Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos paskelbimo 2000 metais. Nepaisant to, ir po šio dokumento paskelbimo, Europos Sąjungos teismai pripažindami pagrindines teises „bendrąsiais Europos Sąjungos teisės principais“ sugebėdavo pasiremti procedūriniais arba formaliais konkurencijos proceso trūkumais ir dažnai išvengdavo skunduose keliamų pagrindinių teisių klausimų nagrinėjimo.

Todėl kyla poreikis ištirti, ar Europos Sąjungos konkurencijos procedūrų metu Europos Sąjungos Teisingumo Teismas užtikrina panašios apimties procedūrinės įtariamų ar kaltinamų įmonių teises, kaip tokios teisės pripažįstamos Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, o identifikavus tam tikros teisės apimties skirtumus įvertinti tikėtinus vieno ar kito teismo praktikos pokyčius.

Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamos įmonės dažniausia skundžiasi dėl dviejų Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų pažeidimo: Konvencijos 6 straipsnio, garantuojančio teisę į teisingą teismą, ir teisę į privatumą įtvirtinančio 8 straipsnio. Daugelyje konstitucijų ir tarptautinių sutarčių tokios nuostatos tradiciškai skirtos ginti asmenų teises baudžiamųjų procesų metu, o Europos Žmogaus Teisių Teismas per eilę metų išvystė *savarankišką* „baudžiamojo kaltinimo“ sąvoką, kuri esant tam tikroms sąlygoms iš tiesų apima ir administracinius procesus. Nors Europos Sąjungos teismai ir nenori sutikti, kad Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimų tyrimo proceso metu yra sprendžiami baudžiamojo kaltinimo klausimai, visgi pripažintina, kad Europos Komisijos atliekami tyrimai dėl Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimų atitinka visus Europos Žmogaus Teisių Teismo savarankiškai išvystytus „baudžiamojo kaltinimo“ kriterijus. Todėl Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimų tyrimo metu įmonėms turėtų būti užtikrinama visos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos minėtose nuostatose įtvirtintos garantijos.

Žvelgiant per Europos Žmogaus Teisių Teismo išvystytos praktikos prizmę Europos Sąjungos konkurencijos teisės nuostatos ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija šioje srityje kelia klausimų dėl įvairių Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio aspektų. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimu kaltinama įmonė negali skųstis Europos Sąjungos teismams jei mano, kad jai nebuvo suteikta pilna prieiga prie bylų sudarančios informacijos, nors Europos Žmogaus Teisių Teismas sprenddamas panašaus pobūdžio ginčus tikrina, ar pareiškėjui buvo užtikrinta galimybė atsisakymą atskleisti informaciją skųsti teisminei institucijai, kuri atidžiai pasverdama visų bylos šalių interesus suras tinkamą jų balansą. Todėl kyla klausimas, ar bylas nagrinėjantis pareigūnas (angl. *Hearing Officer*), būdamas vienintele atitinkamų įmonių skundų „instancija“, gali būti

laikomas „adekvačiu saugikliu, užtikrinančiu šalių, kurių teisės buvo suvaržytos, tinkamą dalyvavimą“.

Europos Komisijos teisė reikalauti informacijos bei teisė bet kurio įmonės ar įmonių asociacijos atstovo ar darbuotojo reikalauti paaiškinti faktus ar dokumentus atskleidžia veiksmingo konkurencijos teisės pažeidimų tyrimo ir asmens teisės neduoti prieš save parodymų konfliktą. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje itin pabrėžia įmonėms taikomą bendradarbiavimo pareigos principą, kuris, jo nuomone, iš tikrųjų įmonei neleidžia atsisakyti vykdyti prašymus pateikti informaciją net jei dėl to įmonė būtų priversta liudyti prieš save. Tuo tarpu teisė neduoti prieš save parodymų (arba tiesiog – teisė tylėti) nors ir nėra tiesiogiai įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje, tačiau yra išvystyta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje remiantis teisės būti išklausytam prasme ir paskirtimi. Todėl vertinant Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių teisės neduoti prieš save parodymų apimtį siūlytina atsižvelgti į Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje išvystytas analogiškos teisės elementus kartu kaip galima labiau užtikrinant konkurencijos teisės pažeidimų tyrimo veiksmingumą.

Žodinių išklausymų procedūra, kurios metu Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimu kaltinamos įmonės pasinaudoja savo teise būti išklausytoms ir visos bylos šalys gali išsiaiškinti įvairius pranešimo dėl kaltinimų niuansus, vyksta griežtai už uždarų durų. Toks Europos Sąjungos konkurencijos bylų nagrinėjimo aspektas kelia klausimų dėl atitikimo Europos Žmogaus Teisių Teismo išvystytam teisingo proceso principui atsižvelgiant į tai, kad kaltinama įmonė, nepaisydama tam tikrų tokio procedūros pobūdžio teikiamų privilegijų, gali pageidauti kaip įmanoma didesnio proceso viešumo ir reikalauti visuomenei atviro bylos žodinio išklausymo: viešai matomas teisingumo vykdymas padeda pasiekti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija 6 straipsnio 1 dalies tikslus, konkrečiai, teisingo ir nešališko teismo garantiją – vieną iš bet kurios demokratinės visuomenės pagrindinių principų. Todėl kyla klausimas, ar žodinių išklausymų uždaras pobūdis yra kompensuojamas kitomis priemonėmis, užtikrinančiomis įmonių teisę į proceso viešumą.

Kitas su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija 6 straipsniu susijęs Europos Sąjungos konkurencijos bylų aspektas yra teisė į advokato ir kliento bendravimo konfidencialumą (profesinė paslaptis). Europos Žmogaus Teisių Teismas teigia, kad kaltinamojo teisė bendrauti su advokatu nedalyvaujant trečiajam asmeniui išplaukia iš Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punkto, įtvirtinančio teisę gintis pačiam arba padedamam gynėjo, nors toks bendravimas taip pat ginamas ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsniu, įtvirtinančiu teisę į privatų ir šeimos gyvenimą, būsto neliečiamybę ir susirašinėjimo slaptumą. Europos Žmogaus Teisių Teismo nuomone, Konvencijos prasme nėra jokio skirtumo, ar klientui atstovaujantis asmuo yra praktikuojantis advokatas, ar ne. Tuo tarpu Europos Sąjungos Teisingumo Teismas profesinės paslapties apsaugą pripažįsta tik Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms įmonėms korespondencijai su nepriklausomu (darbiniais santykiais su ta įmone nesusijusiu) advokatu. Todėl kyla klausimas, ar tokios apsaugos nepripažįstant įtariamoms įmonėms ir joje dirbančių advokatų bei įmonės teisininkų korespondencijai laikytina,

kad užtikrinama optimali Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių teisės į advokato ir kliento bendravimo konfidencialumą apimtis.

Probleminiai klausimai yra ir konfidencialios informacijos bei dokumentų autorius ir asmenų, perdavusių Komisijai šiuos dokumentus, tapatybės išlaptinimas: *Mannesmannröhren-Werke* byloje pabrėždamas informatorių anonimiškumo užtikrinimo svarbą Pirmosios Instancijos Teismas pažymėjo, kad ieškovės keliamos abejonės dėl išlaptinto asmens pateikto įrodymo patikimumo nepakanka priversti Komisiją atmesti jos turimą įrodymą. Tuo tarpu Europos Žmogaus Teisių Teismo nuomone, tokie išlaptintos tapatybės asmenų parodymai nėra Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimas *per se*, tačiau apriboja gynybos teisių įgyvendinimą, todėl pareiškėjui turi būti suteikta tinkama galimybė patikrinti anoniminių liudytojų parodymų patikimumą ir tikrumą, juos ginčyti bei pačiam apklausti liudytoją jam duodant parodymus arba vėlesnėse proceso stadijose. Atsižvelgiant į tai kyla klausimas, ar Europos Sąjungos konkurencijos bylose suvaržytos gynybos teisės yra kompensuojamos tinkamai rungtynišku procesu, užtikrinančiu, kad tos teisės nebūtų pažeistos.

Reglamentas Nr. 17/62 įtvirtino Europos Komisijos pareigūnų teisę atliekant Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimo tyrimą patekti į visas įmonių patalpas, žemę ir transporto priemones. Reglamentas Nr. 1/2003 išplėtė tokią teisę suteikdamas galimybę atlikti patikrinimą kitose patalpose, teritorijoje arba transporto priemonėse, įskaitant įmonių arba įmonių asociacijų direktorių, vadovų ir darbuotojų namus. Tokių Europos Komisijos išplėstų įgaliojimų realizavimas kelia klausimų dėl atitikimo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsniui, įtvirtinančiam teisę į privatumą, ypač atsižvelgiant į tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas tokią teisę pripažino ne tik privataus būsto, bet ir įmonių buveinių atžvilgiu.

Reglamento 1/2003 3 straipsnyje numatytais atvejais 27 valstybėms narėms dalijantis kompetenciją dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos Veikimo 101 ir 102 straipsnių taikymo kyla kelių nacionalinių konkurencijos institucijų ar tokių institucijų *ir* Europos Komisijos vykdomų lygiagrečių Europos Sąjungos konkurencijos pažeidimų tyrimų grėsmė. Tai reiškia, kad jei įmonė veikė, pavyzdžiui trijų valstybių narių rinkose ir savo veiksmis galimai pažeidė Sutarties dėl Europos Sąjungos Veikimo 101 ar 102 straipsnius, dėl tokios įmonės veiksmų visose trijose valstybėse narėse gali būti pradėti ir vykdomi trys skirtingi tyrimai (lygiagrečiai tyrimą dėl Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimo gali vykdyti ir Europos Komisija), kurie visi gali baigtis baudų paskyrimu. Keltinas klausimas, ar tokie procesai atitinka *ne bis in idem* principą, kuris yra įtvirtintas ne tik Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 protokolo 4 straipsnyje, bet ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, išplečiančioje principo taikymo ribas visos Europos Sąjungos mastu.

Disertacijos objektas

Disertacijos objektas yra Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintų įmonių teisių apsauga Europos Sąjungos konkurencijos teisėje. Europos Žmogaus Teisių Teismas įmonėms yra pripažinęs eilę įvairių Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintų garantijų, kurios Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamoms įmonėms taps itin aktualios Europos

Sąjungai prisijungus prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, tačiau disertacijoje apsiribojama tirti tik įmonės teisę į privatumą, teisę neduoti prieš save parodymų, teisę būti išklausytam bei teisę į profesinės paslapties apsaugą, nes šias teises įtvirtinančių Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų pažeidimais Europos Sąjungos Teisingumo Teismui *dažniausiai* skundžiasi konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamos įmonės.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintų teisių apsaugos sistema buvo papildyta protokolais, susijusiais su teisių, kurių neapima Konvencijos nuostatos, apsauga. Europos Parlamentas rekomendavo suteikti Europos Komisijai įgaliojimus derėtis dėl prisijungimo prie visų protokolų, susijusių su Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje įtvirtintais teisėmis atitinkančiomis teisėmis, ir siūlė tai padaryti neatsižvelgiant į tai, ar tuos protokolus ratifikavo Europos Sąjungos valstybės narės. Tačiau kol kas Europos Sąjunga prisijungs tik prie tų Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolų, kuriuos yra ratifikavusios *visos* Europos Sąjungos valstybės narės, t. y. prie pirmojo ir šeštojo protokolo. Kadangi šiuose protokoluose įtvirtintų teisių apsaugos problematika ES konkurencijos teisės bylose praktiškai nekyla disertacijoje pasirinkta nenagrinėti juose įtvirtintų teisių užtikrinimo *potencialių* probleminių aspektų.

Iš kitos pusės, už Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimus nubaustos įmonės Europos Sąjungos teismuose ginčija, kad jų atžvilgiu vykdyti keli procesai dėl tų pačių Europos Sąjungos konkurencijos teisės normas pažeidusių veiksmų pažeidžia *ne bis in idem* principą, įtvirtintą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 protokolo 4 straipsnyje. Tad, nors Europos Sąjungos prisijungimas prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 protokolo kol kas nėra numatytas, pakankamai gausūs įmonių skundai dėl šio principo tariamo pažeidimo skatina išnagrinėti jo aiškinimo ir taikymo problematiką Europos Sąjungos konkurencijos bylose.

Disertacijos tikslas

Disertacijos tikslas yra išanalizuoti Europos Sąjungos konkurencijos teisėje pripažįstamą įmonių teisės į privatumą, teisės neduoti prieš save parodymų, teisės būti išklausytam bei teisės į profesinę paslaptį, teisės į *ne bis in idem* principo apsaugos apimtį bei, ją palyginus su Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje pripažįstama atitinkamų teisių apimtimi, atskleisti, ar šioje Europos Sąjungos teisės srityje egzistuoja atitinkamo reguliavimo trūkumai, bei pasiūlyti galimus sprendimo variantus.

Disertacijos uždaviniai.

Siekiant aukščiau nurodyto tikslo iškeliami tokie uždaviniai:

1. Atsižvelgus į numatytą Europos Sąjungos prisijungimą prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įvertinti tolimesnį Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo bendradarbiavimo pobūdį, kad būtų galima nustatyti, ne tik Teisingumo Teismo praktikos galimus pasikeitimus sprendžiant dėl Europos Sąjungos konkurencijos pažeidimais kaltinamų įmonių galimybės remtis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konven-

cijos nuostatomis, tačiau ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos pokyčius aiškinant tokioms įmonėms pripažintiną atitinkamos teisės apimtį.

2. Ištirti, ar atitinkamas fiziniams asmenims taikomas garantijas Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta ir įmonėms. Teigiamo atsakymo atveju taip pat svarbu identifikuoti, ar fiziniams asmenims ir įmonėms taikytinos teisės apimtis yra bent jau panaši.
3. Nustatyti faktinį Europos Komisijos atliekamų tyrimų dėl Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimų pobūdį, kad būtų galima įvertinti, koku mastu turėtų būti taikoma Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Europos Komisijos konkurencijos taisyklių įgyvendinimo srityje.
4. Analizuojant Europos Sąjungos teisės aktus ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką išnagrinėti Komisijos įgaliojimus, kuriais ši naudojasi Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimų tyrimų metu, bei atitinkamas pažeidimais kaltinamų įmonių pareigas, taip identifikuojant aiškią Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų ar kaltinamų įmonių konkrečios teisės apimtį.
5. Atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką įvertinti, kaip ES konkurencijos teisėje pripažįstama įtariamų/kaltinamų įmonių gynybos teisių apsauga atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintas garantijas.

Disertacijos dalykas. Disertacijoje analizuojamos Europos Komisijos įgaliojimus vykdant konkurencijos teisės pažeidimų tyrimus įtvirtinančios Reglamento Nr. 1/2003 nuostatos, taip pat tam tikras kaltinamų įmonių gynybos teises įtvirtinančios to reglamento, jo parengiamųjų dokumentų, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos, Europos Žmogaus Teisių Konvencijos ir jos Protokolo Nr. 7 4 straipsnio nuostatos, nagrinėjami tas nuostatas interpretuojantys ir aiškinantys Europos Sąjungos teismų, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimai.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

Disertacijoje įrodinėjamas šių teiginių pagrįstumas:

1. Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms ir kaltinamoms įmonėms turi būti užtikrinama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio taikoma apsauga, nors tokiose bylose užtikrinamų teisių apimtis gali skirtis nuo fiziniams asmenims pripažįstamų teisių apimties ir būti kitokia nei tradiciniuose baudžiamosios teisės procesuose.
2. Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms įmonėms Europos Sąjungos Teisingumo Teismas pripažįsta per siauros apimties teisę neduoti prieš save parodymų, teisę susipažinti su byla, profesinės paslapties bei *ne bis in idem principo* apsauga.
3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas turi pripažinti platesnės apimties Europos Komisijos pareigą nacionaliniams teismams teikti informaciją prašant leidimo kratai Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių direktorių, vadovų ir darbuotojų namuose.

Metodai ir darbo struktūra.

Siekiant išsiaiškinti galimus Europos Sąjungos teismų praktikos įmonių gynybos teisių Europos Sąjungos konkurencijos srityje pokyčius pirmoje dalyje naudojant istorinį ir bylų analizės metodus atskleidžiamas Europos Sąjungos pagrindinių teisių doktrinos formavimasis, taikant loginį – analitinį metodą įvertinamos Europos Žmogaus Teisių Teismo požiūrio į Europos Sąjungos pagrindinių teisių apsaugą ateities perspektyvos. Kadangi Europos Sąjungos konkurencijos procedūrų įtariamieji ar kaltinamieji yra juridiniai asmenys analizuojant Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką tiriama, ar atitinkamas fiziniams asmenims taikomas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantijas šis teismas pripažįsta ir juridiniams asmenims. Taikant lyginamąjį ir bylų analizės metodus atskleidžiama, koku mastu Konvencija turėtų būti taikoma Europos Komisijos konkurencijos taisyklių įgyvendinimo srityje. Asmenims, kaltinamiems nusikaltimo padarymu, Europos Žmogaus Teisių Teismas užtikrina teisę į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio suteikiamas garantijas. Todėl pirmoje disertacijos dalyje taip pat analizuojama, ar Europos Komisijos atliekami tyrimai dėl Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimų Europos Žmogaus Teisių Teismo vertinimu laikytini tyrimais, kurių metu sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas. Reglamento Nr. 1/2003 nuostatų ir tam tikros Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos analizė prieštarautų tokiam aiškinimui, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas savarankiškai vertina baudžiamojo kaltinimo sąvoką, todėl taikant bylų analizės metodą atskleidžiama šio Teismo jurisprudencijoje išvystyti kriterijai, kuriais remiantis jis aiškina minėtą sąvoką, bei taikant loginį – analitinį ir lyginamąjį metodus analizuojama, ar tokius kriterijus atitinka Europos Sąjungos konkurencijos teisės procedūros, t. y., ar vadovaujantis Europos Žmogaus Teisių Teismo įtvirtintais kriterijais galima pripažinti Europos Sąjungos konkurencijos teisės procedūrų baudžiamąjį pobūdį.

Antroje disertacijos dalyje taikant bylų analizės ir analitinį metodus analizuojami kai kurie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio aspektai, tuomet naudojant lyginamąjį metodą tiriama, kokia apimtimi juos pripažįsta Europos Žmogaus Teisių Teismas bei Europos Sąjungos teisė: i) nagrinėjama teisė neduoti prieš save parodymų ir su ja susiję Europos Komisijos įgaliojimai reikalauti pateikti informaciją konkurencijos teisės pažeidimų tyrimų metu, ii) taip pat teisė būti išklausytam, kuri išskaidoma į dvi dalis – teisę susipažinti su byla (Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje labiau žinomą kaip procesinio šalių lygiateisiškumo principu) bei teisę pateikti pastabas dėl pranešimo apie kaltinimus (Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje žinomą kaip teisę į rungtynišką procesą), iii) teisė į proceso viešumą ir su tuo susijusi Europos Komisijos vykdomų žodinių klausymų procedūros problematika, iv) advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsauga (šios teisės objekto, subjekto ir procedūrinių aspektų atžvilgiu).

Trečioje disertacijos dalyje analizuojamos Europos Sąjungos teisėje įtvirtintos Europos Komisijos turimos patikrinimo teisės, kurios ypatingai buvo praplėstos Reglamentu Nr. 1/2003. Atsižvelgiant į tai, kad kiekvienas asmuo turi teisę į privatumą, įtvirtintą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje, šioje disertacijos dalyje naudojant loginį – analitinį bei bylų analizės metodus

analizuojamas pastarosios teisės turinys bei jos apribojimų galimybės, įtvirtintos Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje, ir tokiu būdu tiriama, ar Europos Komisijos patikrinimai pripažintini teisėtai varžančiais asmens teisę į privatumą.

Ketvirtoje disertacijos dalyje naudojant bylų analizės metodą ir remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika atskleidžiama *ne bis in idem* principo sąvoka, jo elementai ir taikymo ribos. Naudojant istorinį bei analitinį metodus analizuojama Reglamento Nr. 1/2003 įtvirtinta kompetencijos taikyti Europos Sąjungos konkurencijos teisę problematika, atkreipiamas dėmesys į pirminio Reglamento Nr. 1/2003 pasiūlymo turinį, taip pat nagrinėjama lygiagrečios kompetencijos ir bylų paskirstymo problematiką *ne bis in idem* principo kontekste. Taip pat naudojant bylų analizės metodą nagrinėjama Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija dėl šio principo taikymo Europos Sąjungos konkurencijos teisėje ir bylose dėl Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo, pasitelkiant lyginamąjį ir sisteminės analizės metodus identifikuojami tokiose bylose taikyto *ne bis in idem* principo skirtumai, o naudojant loginį – analitinį metodą vertinama, ar toks skirtingas požiūris yra pakankamai pagrįstas.

Šaltinių disertacijos tema apžvalga

Kol kas nėra nė vieno mokslinio darbo lietuvių kalba, kurio dalykas ir objektas sutaptų su šios disertacijos. Lietuvos Respublikos autorių darbuose yra analizuoti atskiri temos elementai, liečiantys pagrindinių teisių apsaugą pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir Europos Sąjungos teisę, Europos Sąjungos prisijungimą prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos bei tam tikras Konvencijos garantuojamas teises: pavyzdžiui, Loreta Šaltintytė savo straipsnyje analizavo argumentus, paskatinusius Europos Sąjungos prisijungimą prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, taip pat aptarė ekvivalentiškos apsaugos doktriną, Danutė Jočienė aptarė šių dviejų sistemų garantuojamą žmogaus teisių apsaugos lygį bei Europos Sąjungos teisės santykį su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos sistema, Lijana Štarienė savo monografijoje nagrinėjo Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintos teisės į teisingą teismą taikymo apimtį, garantijas ir santykį su kitomis Konvencijoje įtvirtintomis teisėmis.

Užsienio literatūroje tam tikri Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamų įmonių procesinių teisių aspektai aptariami nagrinėjant Europos Sąjungos konkurencijos teisę reglamentuojančias normas, pavyzdžiui C.S. Kerse, N. Khan „EC Antitrust Procedure“, G. Hirsch, F. Montag, F. J. Säcker „Competition Law: European Community Practice and Procedure. Article-by-Article Commentary“, J. Schwarze, R. Bechtold, W. Bosch „Deficiencies in European Community Competition Law. Critical Analysis of the Current Practice and Proposals for Change“. Tačiau kadangi tokių tyrimų tikslas paprastai yra išsamiai išnagrinėti Europos Sąjungos konkurencijos teisės nuostatų taikymo ir veikimo ypatumus, tokioje literatūroje detaliai atskleidžiamos Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimo tyrimo procedūros nevertinant pažeidimais įtariamų subjektų pagrindinių teisių apsaugos problematikos, tuo tarpu būtent pastarasis aspektas yra šio disertacinio tyrimo objektas.

Atsižvelgiant į tai, kad Europos Sąjungos konkurencijos teisės srityje Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pagrindinių teisių aiškinimas ne visuomet atitiko

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, kuo labiau Europos Sąjungos prisi- jungimo prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos galimybė ėmė darytis realesnė, tuo populiariesnė ši tema ėmė darytis užsienio literatūroje ir po tru- putį imta nagrinėti kai kuriuos pagrindinių teisių apsaugos aspektus Europos Sąjungos konkurencijos teisėje. Pavyzdžiui, klausimus dėl Europos Sąjungos konkurencijos pro- cedūrų atitikimo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straips- nio garantijoms savo darbuose ėmė kelti Arianna Andreangeli, D. Slater, S. Thomas, D. Waelbroeck, buvęs Europos Sąjungos Bendrojo Teismo pirmininkas B. Vesterdorf, tačiau nors disertacijoje remiamasi minėtų mokslininkų darbais ir iš esmės pritariama jų padarytoms išvadoms, visgi yra siūlomi kitokie atitinkamos situacijos sprendimo variantai.

Nagrinėjant Europos Komisijos atliekamų kratų ir asmens teisės į privatumą santykį autoriai (Gerhard Dannecker ir Oswald Jansen, G. Hirsch, F. Montag ir F. J. Säcker) paprastai pagrindinį dėmesį kreipia į Reglamentu Nr. 1/2003 išplėstų Europos Komisijos įgaliojimų tirti Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimus analizę, tačiau kai tik prieinama iki Europos Komisijos teisės atlikti kratą privačiose patalpose (ne įmonės biure) Europos Komisijos išplėstų teisių analizė baigiama retorine abejone, ar tokia Europos Komisijos teisė neprieštaruoja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintai asmens teisei į privatumą. Tiesa, keli autoriai (James S. Venit, Tero Louko, ir Evelyne M. Ameye) savo darbuose yra pa- lietę tam tikrus išplėstų Europos Komisijos įgaliojimų įtakos pagrindinėms teisėms as- pectus, tuo tarpu šioje disertacijoje išsamiai nagrinėjama, ar Europos Komisijos kratos privačiose patalpose atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenci- jos 8 straipsnio 2 dalyje įtvirtintus reikalavimus, t. y., ar Europos Komisijos teisė atlikti tokias kratas gali būti pateisinama Konvencijos 8 straipsnio 2 dalimi.

Lygiagrečios Europos Komisijos ir 27 valstybių narių konkurencijos institucijų bei teismų kompetencijos taikyti Europos Sąjungos konkurencijos teisės nuostatas proble- matiką yra nagrinėję D. Geradin, A. Mikroulea, A. Schaub, šiuo metu bylas nagrinė- jančio pareigūno (angl. *Hearing Officer*) pareigas einantis W. P. J. Wils, tačiau šie auto- riai analizavo Europos Sąjungos konkurencijos teisės sistemą *ne bis in idem* principo kontekste iš esmės neskirdami pakankamai dėmesio Europos Žmogaus Teisių Teismo pripažįstamai šio principo sampratai ir apimčiai. *Ne bis in idem* principą išsamiai savo monografijoje išanalizavo W. B. Bockel, todėl disertacijoje nagrinėjant lygiagrečiosios kompetencijos problematiką iš dalies remiamasi šio mokslininko atliktu tyrimu. Kita vertus, minėta W. B. Bockel monografija neapima naujausių Teisingumo Teismo bylų ir generalinių advokatų išvadų dėl *ne bis in idem* principo aiškinimo ES konkurencijos teisės bylose. Tuo tarpu šioje disertacijoje kaip tik analizuojant ir nagrinėjant būtent tokias bylas yra daromos išvados dėl to principo aiškinimo ir taikymo ES konkurenci- jos teisės srityje.

Praktinė darbo reikšmė. Nors tam tikri Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suteikiamų garantijų, Europos Sąjungos pagrindinių teisių ap- saugos, Europos Sąjungos konkurencijos teisės aspektai yra nagrinėti Lietuvos moks- lininkų, ši disertacija yra pirmoji Lietuvoje, kurioje analizuojama Europos Sąjungos

konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų ar kaltinamų įmonių galimybės remtis tam tikromis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintomis teisėmis. Disertaciniu tyrimu siekiama identifikuoti Europos Sąjungos konkurencijos teisės bylose dažniausiai keliamus įmonių gynybos teisių probleminius aspektus bei atskleisti tokios problematikos perspektyvas Europos Sąjungai prisijungus prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos.

Pripažinus, kad Europos Sąjungos konkurencijos pažeidimais įtariamoms įmonėms turi būti suteikiamos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio garantijos (nors ir nebūtinai tokios pat apimtys, kokias Europos Žmogaus Teisių Teismas reikalauja suteikti baudžiamosiose bylose fiziniams asmenims) ši disertacija bus itin naudinga kiekvienai Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimu įtariamai ar kaltinamai įmonei identifikuoti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje garantuojamas savo teises bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje pripažįstamą jų apimtį, kad būtų galima apsvarstyti ir išvalgiau įvertinti savo gynybos perspektyvas.

Disertacija naudinga ir nacionaliniams teismams, nagrinėjantiems konkurencijos teisės pažeidimų bylose pareikštus įmonių teisių apsaugos skundus: disertaciniame tyrime atskleidžiama atitinkamų Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintų teisių sampratą išvysčiusi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika bei įvertinama, kokia apimtimi tos teisės turi būti užtikrinamos konkurencijos pažeidimais kaltinamoms įmonėms. Todėl atliktas disertacinis tyrimas nacionaliniams teismams leistų greičiau ir patogiau identifikuoti konkurencijos pažeidimu įtariamoms ar kaltinamos įmonės skundo dėl atitinkamos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintos teisės pažeidimo pagrįstumą, nenukrypstant nuo Europos Žmogaus Teisių Teismo nustatyto tos teisės apsaugos standarto.

IŠVADOS

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažino, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių apsauga yra lygiavertė Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suteikiamoms garantijoms. Kadangi Europos Sąjungos prisijungimo prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos sutarties projektas nepateikia jokių aiškių nuorodų dėl šios doktrinos likimo, ir atsižvelgiant į vis didėjančią Europos Žmogaus Teisių Teismo darbo krūvį darytina išvada, kad šis teismas stengsis išlaikyti lygiavertiškumo doktrinos taikymą ir po Europos Sąjungos prisijungimo prie Konvencijos.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika leidžia teigti, kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatos, pirmiausia sukurtos fizinių asmenų teisėms apsaugoti, palaiapsniui tapo ir juridinių asmenų teisinės gynybos priemone. Kita vertus, tam tikra teisė fiziniams ir juridiniams asmenims gali būti pripažįstama skirtinga apimtimi, todėl neturėtų būti daroma vienareikšmiška išvada, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje (dėl fizinių asmenų skundų) įtvirtintos tam tikros teisės apimtis turėtų būti analogiškai taikoma ir juridinių asmenų atžvilgiu. Iš kitos pusės, tokios paralelės neatmestinos ten, kur Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika yra pakankamai išplėta ir leidžia gauti tvirtai prezumuoti, kad konkrečios teisės apimtis tiek fiziniams, tiek ir juridiniams asmenims yra bent jau panaši.
3. Europos Sąjungos ir nacionalinės konkurencijos procedūros, atitinka Europos Žmogaus Teisių Teismo įtvirtintus kriterijus, pagal kuriuos šis teismas vertina, ar konkrečiame procese buvo sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas. Todėl Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms ir kaltinamoms įmonėms turi būti užtikrinama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio taikoma apsauga, nors tokiose bylose užtikrinamų teisių apimtis gali būti siauresnė nei tradiciniuose baudžiamosios teisės procesuose. Tokios pozicijos turėtų pradėti laikytis ne tik Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Atsižvelgiant į tai, kad Sutarties dėl Europos Sąjungos Veikimo 101 ir 102 straipsnius taikyti gali ne tik Europos Komisija, bet ir nacionalinės konkurencijos institucijos ir nacionaliniai teismai tokiais atvejais ir nacionaliniai teismai sprendami įmonių skundus dėl gynybos teisių pažeidimų turėtų atsižvelgti į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką dėl konkurencijos teisės proceso pobūdžio ir bylos šalims pripažinti visą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio teikiamą apsaugą.
4. Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais įtariamoms įmonėms turi būti pripažįstama platesnės apimties teisė neduoti prieš save parodymų nei savo praktikoje pripažįsta Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, tačiau, tos teisės apimtis negali pasiekti Europos Žmogaus Teisių Teismo nustatyto standarto, kad teisė neduoti prieš save parodymų apima nebūtinai tik tiesiogiai inkriminuojančią informaciją, tačiau net ir faktinius klausimus, jei jie galėtų pagrįsti baudžiamąjį kaltinimą.

5. Europos Sąjungos konkurencijos pažeidimais įtariamoms įmonėms nesudarant galimybės susipažinti su informacija, kuria nėra grįsti Europos Komisijos kaltinimai, negali būti laikoma proporcinga ir tinkama gynybos teisių varžymo priemone, nes nėra numatyta galimybė tokios priemonės teisingumą ir teisėtumą patikrinti nepriklausomoje ir nešališkoje teisminėje institucijoje. Atsižvelgiant į tai, Europos Komisija savo gairėse turėtų aiškiai įtvirtinti galimybę įmonei susipažinti bent jau su kitų toje byloje įtariamų subjektų pareiškimais, juo labiau, kad tai būtų mažesnė administracinė našta nei stiprinti Bylas nagrinėjančio pareigūno (asmens, kuris sprendžia įmonių skundus dėl priegios prie bylą sudarančios informacijos nesuteikimo) funkcijas arba numatyti galimybę tokio pareigūno atsakymus skųsti Europos Sąjungos teismams.
6. Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamoms įmonėms nesuteikus galimybės įsitikinti įslaptintos informacijos, bent iš dalies susijusios su Europos Komisijos keliamais kaltinimais, patikimumu ir to nepadarius Europos Sąjungos teismams, pripažintinas kaltinamos įmonės teisės į teisingą teismą pažeidimas. Todėl jei Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimo byloje Europos Komisija bent iš dalies remiasi įslaptinto liudininko parodymais, siekiant užtikrinti rungtyniško proceso principą pranešimą dėl kaltinimų gavusiai įmonei turėtų būti suteikta galimybė tokį liudininką apklausti. Be to, Europos Sąjungos teismai vadovaudamiesi ne tik savo nuomone, bet pasiremdami patikimais šaltiniais turėtų įsitikinti tokio liudininko ir jo parodymų patikimumu bei savo sprendime šiuo klausimu pateikti aiškią ir motyvuotą išvadą.
7. Europos Sąjungos teisėje įtvirtinti profesinės paslapties apsaugos suvaržymai negali būti laikomi proporcinga priemone deklaruojamam tikslui pasiekti, todėl neturėtų būti atsisakoma pripažinti profesinės paslapties apsaugą darbo santykiais su įmone susijusiems advokatams. Siūlytina, kad šią teisę būtų galima varžyti atsižvelgiant į dokumento, su kuriuo įmonė nenori leisti susipažinti, turinį, o ne į profesinės paslapties subjekto (advokato) specifiką.
8. Ar krata Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimais įtariamų įmonių įmonių arba įmonių asociacijų direktorių, vadovų ir darbuotojų namuose ar pasipriešinimo kratai atvejais skiriamos procesinės prievartos priemonės nepažeis asmens teisės į privatumą priklauso nuo nacionalinio teismo, nes pastarasis vertina asmens teisę į privatumą ribojimo proporcingumą. Pripažįstant, kad nacionalinis teismas nėra kompetentingas vertinti Europos Sąjungos teisės akto (Europos Komisijos sprendimo dėl kratos) teisėtumo, vis dėlto konstatuotina, kad Europos Komisija turėtų būti įpareigota kaip įmanoma glaudžiau bendradarbiauti suteikdama teismui reikalingą informaciją klausimui dėl kratos ar prievartinių priemonių proporcingumo išspręsti.
9. Siekdamas kurti vientisą Europos Sąjungos teisės sistemą Europos Sąjungos Teisingumo Teismas neturėtų skirtingai aiškinti *ne bis in idem* principo atsižvelgdamas į teisės sritis, todėl Europos Sąjungos konkurencijos teisės bylose nagrinėdamas šio principo aiškinimo ir taikymo klausimus neturėtų išskirti pažeidimo teritorijos kaip materialinės veikos sudėties būtinojo elemento, jei tokio elemento neišskiria sprenddamas su Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo susiju-

sias bylas. *Ne bis in idem* principas neturėtų tapti kliūtimi nubausti įmonę už Europos Sąjungos konkurencijos taisyklės pažeidžiantį elgesį tam tikru laikotarpiu ar tam tikroje teritorijoje, tačiau iš esmės tas pats Europos Sąjungos konkurencijos taisyklės pažeidžiantis elgesys neturėtų būti nagrinėjamas ir baudžiamas skirtingų valstybių narių konkurencijos institucijų. Taip pat Europos Komisija neturėtų pradėti tyrimo dėl Europos Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimo jei už tai įmonę nubaudė (ar priėmė sprendimą nesiimti veiksmų) nacionalinė konkurencijos institucija.

Tyrimo rezultatų apibavimas

Disertacija svarstyta ir aprobuota Mykolo Romerio universiteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros 2012 m. rugpjūčio 29 d. posėdyje.

Autorės mokslinių publikacijų sąrašas

1. Justina Balčiūnaitė. Probleminiai žmogaus teisių apsaugos aspektai Lietuvos Respublikos baudžiamojoje justicijoje Europos Žmogaus Teisių Konvencijos požiūriu (I dalis) // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas. ISSN 1392-6195. 2008, Nr. 4(106), p. 42-49.
2. Justina Balčiūnaitė. EB konkurencijos teisės procedūrų pobūdis: ar turėtų būti taikomas EŽTK 6 straipsnis šių procedūrų metu? // Socialinių mokslų studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras. ISSN 2029-2236. 2010, 1(5), p. 253–270.
3. Justina Balčiūnaitė, Lijana Štarienė. Right to privacy v. European Commission's expanded power of inspection according to Regulation 1/2003 // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras. ISSN 1392-6195. 2010, Nr. 3(121), p. 115-132.
4. Justina Nasutavičienė. Lygiagrečioji valstybių narių ir Europos Komisijos kompetencija taikyti ES konkurencijos teisės nuostatas *ne bis in idem* principo kontekste. // Socialinių mokslų studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras. ISSN 2029-2236. 2012, Nr. 4(1), p. 277–297.

CURRICULUM VITAE

Asmeninė informacija

Gimimo data: 1982-03-25
Kontaktinė informacija: j.nasutaviciene@etd.lt

Išsilavinimas

2006–2012 m. Doktorantūros studijos. Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra
2001–2006 m. Teisės magistro laipsnis. Vilniaus universitetas, Teisės fakultetas, tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės specializacija

Pedagoginio darbo patirtis

2007–2012 m. Lektorė. Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra (dėstomi dalykai: Europos Sąjungos materialinė teisė; Europos Sąjungos teisės aktualijos)

Darbo patirtis

2006/11–dabar ES institucinės ir administracinės teisės skyriaus vyriausioji specialistė, Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos
2003/11–2006/11 Teisininkė, UAB „Creditreform Lietuva“

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Justina Nasutavičienė

COMPANIES RIGHTS, ENSHRINED IN THE
CONVENTION FOR THE PROTECTION OF
HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL
FREEDOMS: PROBLEMATIC ISSUES OF THE
PROTECTION IN EU COMPETITION LAW

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2012

The Doctoral Dissertation was written during the period of 2006–2012 at Mykolas Romeris University.

Scientific supervisor:

Assoc. Prof. Skirgailė Žalimienė (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

The Doctoral Dissertation will be defended before the Legal Research Council of Mykolas Romeris University:

Chairman of the Council:

Prof. Dr. Saulius Katuoka (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S).

Members of the Council:

Assoc. Prof. Laurynas Biekša (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Edita Gruodytė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Julija Kiršienė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Egidija Stauskienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S).

Opponents:

Dr. Irmantas Jarukaitis (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Justinas Žilinskas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S).

The public defence of the Doctoral Dissertation will take place at the Legal Research Council at Mykolas Romeris University on the 18th of January, 2013 at 1:00 PM in the Conference Hall of Mykolas Romeris University (Room I-414)

Address: Ateities str. 20, Vilnius.

The summary of the Doctoral Dissertation was sent out on the 18th of December, 2012.

The Doctoral Dissertation is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius) and Mykolas Romeris University libraries (Ateities str. 20 and Valakupių str. 5, Vilnius; V. Putvinskio str. 70, Kaunas).

COMPANIES RIGHTS, ENSHRINED IN THE CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS: PROBLEMATIC ISSUES OF THE PROTECTION IN EU COMPETITION LAW

Summary

The problem examined in the doctoral dissertation and the relevance of the research. The mechanism established on the basis of Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is still seen as the most effective mechanism for the protection of human rights at the international level, but European Union courts in their jurisprudence also developed the peculiar protection of fundamental rights. Initially they recognized fundamental rights as the general principles of the European Union, later they began to point out the special importance of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and after that they even began to cite the jurisprudence of the European Court of Human Rights. On the other hand, the European Union Court of Justice occasionally invoke such arguments as “the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is not a part of the European Union law, and a claimant is not entitled to invoke provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms directly in the European Union Courts” or “if the appellant’s opinion was approved, the efficiency of the European Union competition law was significantly affected” in response to claimants’ submissions for the extent of freedoms secured by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. For this reason, some authors analyzing the level of protection of some freedoms in the European Union law and comparing it to the protection guaranteed by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, emphasize the differences in the extent of protected freedoms in these two systems. On the other hand, other authors claim that allegations about the conflict in the jurisprudence of the European Union Court of Justice and the European Court of Human Rights are overemphasized.

The European Court of Human Rights has acknowledged the equivalence of protection of fundamental rights guaranteed by the European Union law to the protection ensured by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. However, it is still unknown whether this status of equivalence will be maintained after the factual European Union’s accession to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. In presumption of maintenance of the unaltered status of the equivalence doctrine after the European Union’s accession to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, it might be concluded that mutual understanding on the issue of protection of fundamental rights is especially important between the Strasbourg and Luxembourg Courts. Both Courts were concerned for the maintenance of this doctrine: this helped to reduce the amount of new submissions for the European Court of Human Rights and European Union Court of Justice could expect not so extensive

“external” analysis of its decisions. Hence it is believed that after the European Union’s accession to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the European Union Court of Justice will be lawfully obliged to take more into consideration the jurisprudence of the European Court of Human Rights while examining the extent of fundamental rights in the European Union competition law cases rather than emphasize the need to ensure the efficiency of the European Union competition law. Simultaneously, it is believed that because of the European Union law peculiarities the European Court of Human Rights will mitigate its approach to the view of protection of some freedoms.

The European Union competition law is one of the EU law areas, where the European Union Court of Justice exercised interpretation of fundamental rights is disputed, especially taking into account the jurisprudence of the European Court of Human Rights concerning the extent of these rights. For a long time the European Union courts have escaped the need to examine fundamental rights in the European Union competition law cases. For example, during 1995 – 2005 the European Union courts examined around 30 competition law cases where undertakings complained about the infringements of their fundamental rights, though the European Union Court of Justice did not take into consideration these complaints. However, the European Union courts started to consider these aspects just after the adoption of the Charter of Fundamental Rights of the European Union in 2000. It is worth noting that even after the adoption of the EU Charter, the European Union courts invoked “common EU law principles” when recognizing fundamental rights and escaped further evaluation of these principles. Conversely, the European Union Courts rather invoked imperfections of the procedural or formal competition process.

Therefore, there is the need to examine whether during the European Union competition investigations the European Union Court of Justice ensures the equivalent extent of protection of accused undertakings’ rights as these rights are recognised in the case law of the European Court of Human Rights. If some differences in the extent of the protected rights are identified there is the need to examine the possible alterations in the jurisprudence of either the European Union Court of Justice or the European Court of Human Rights.

Undertakings accused of violation of the EU competition rules generally complain about two infringements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Article 6 of the Convention which provides the right to fair trial and right to privacy enshrined in Article 8 of the Convention. These two provisions which are included into many national constitutions and international treaties traditionally are intended to protect the rights of subjects during criminal proceedings. However, during many years the European Court of Human Rights has developed the autonomous definition of “criminal charge” which includes administrative proceedings in respect to some conditions as well. Though the European Union courts do not want to agree that questions of criminal charges are examined during the EU competition investigations, it is accepted that investigations held by the European Commission for the infringements of the EU competition law correspond to definition of „criminal charge“ developed by the European Court of Human Rights. Thus all the guarantees

which are enshrined in Articles 6 and 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms shall be ensured for undertakings during the EU competition investigations.

In view of the case law of the European Court of Human Rights, provisions of the EU competition law and jurisprudence of the European Union Court of Justice raise questions for various aspects of Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. For example, an undertaking accused of the EU competition rules infringement is not entitled to refer its submission to the European Union courts if it considers that it have not been given full access to the file comprising information. Conversely, when dealing with cases of similar character the European Court of Human Rights examines if an applicant have had a possibility to challenge the decision concerning the refusal to reveal all the information. The European Court of Human Rights also examines all the interests of parties and a balance between these interests. Consequently, it might be asked if a Hearing Officer who is one and only “instance” for the appeals of undertakings is to be considered as an “adequate protector ensuring that parties with restricted rights participated in the investigation properly”.

The European Commission’s right to request information and right to ask any representative or member of staff of the undertaking or association of undertakings for explanations on facts or documents reveal a conflict between the principle of effective competition law infringement investigation and right against self-incrimination. In its practise the European Union Court of Justice stresses the principle of cooperation which is applied for undertakings. According to the European Union Court of Justice, this principle does not confer an undertaking the right to refuse provide information even if it was obliged to testify against itself. Meanwhile, even though the right against self-incrimination (or a right to remain silent) is not directly embedded in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, it is developed in the case law of the European Court of Human Rights according to the meaning and purpose of the right to be heard. For these reasons it is suggested that both the right against self-incrimination in regard to the principle of efficient investigation of the EU competition law infringement was taken into account when examining undertakings’ accused of the EU competition law infringements right not to testify against itself.

Undertakings’ accused of the EU competition rules infringements right to be heard exercised during oral rehearsals and other parties’ right to ascertain other obscurities of the incrimination are held strictly in closed-door procedure. This aspect of the EU competition law procedure is considered to be problematic as an accused undertaking notwithstanding some other rights granted by this procedure, may require as much as possible of the procedure to be held in a public way. Also an undertaking may require for a public hearing of a case as the public process helps to achieve purposes of Article 6(1) of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, in particular to achieve the guarantee of fair and impartial court which is one of the main principles in the democratic society. Therefore, it is to be considered whether oral hearings held in closed-door way are counterbalanced with other measures which safeguard undertakings’ right to public process.

Another European Union competition cases' aspect which is related to Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is the right to confidentiality of all communication between a lawyer and a client (the legal professional privilege). The European Court of Human Rights states that the right of an accused to communicate with a lawyer without a third person departs from Article 6(3) (c) of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms which entitles to defend oneself in person or through a legal assistant. This kind of communication is also envisaged in Article 8 of the Convention which provides right to respect for private and family life, home and correspondence. In the European Court of Human Rights view, according to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms there is no difference if a lawyer representing a client is a practitioner or not. Contrary, the European Union Court of Justice acknowledges the protection of a legal professional privilege to an undertaking accused of the EU competition law infringements only with a help of independent (who is not related with the undertaking by employment contract) lawyer. When the protection of correspondence is not granted for an accused undertaking which has attorneys and other lawyers related to it by employment contracts, a question may rise whether it is considered that the sufficient level of confidentiality is ensured for these undertakings.

Other disputed issues are the anonymization of the confidential information and identity anonymization of the author and other subjects of documentation who passed these documents to the European Commission. While stressing the importance of the anonymity in the *Mannesmannröhren-Werke* case the Court of First instance noted that doubts raised by the applicant for the reliability of a document which was provided by anonymous person are not sufficient to oblige the Commission to dismiss its evidence. On the other hand, in the view of the European Court of Human Rights testimonies by anonymous witnesses do not constitute infringement of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms *per se*, although they restrict exercise of defense rights. For this reason, an applicant must be entitled to examine reliability of evidence given by anonymous witnesses, to challenge such evidence and to question a witness during testimonies or in later stages of a process. Thus, it is considered whether restricted defense rights in the European Union competition investigations are compensated by a principle of adversarial process which shall safeguard that other rights were not contravened.

Regulation 17/62 empowered officials of the European Commission to enter any premises, land and means of transport of undertakings. Furthermore, Regulation No. 1/2003 expanded the right of inspection allowing to enter any other premises, land and means of transport, including the homes of directors, managers and other members of staff of the undertakings and associations of undertakings concerned. The exercise of these European Commission powers raise some serious issues whether it does correspond to the Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. This article provides the right to privacy, in particular taking into account that such a right was acknowledged by the European Court of Human Rights not only for the private premises but for the residences of undertakings likewise.

The danger of parallel investigations arise between the national competition authorities or the national competition authorities and the European Commission when they share competence for the implementation of Articles 101 and 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union according to circumstances laid down in Article 3 of Regulation No. 1/2003. For example, if an undertaking operated in three Member States' markets and potentially infringed Articles 101 and 102 of the Treaty on the Functioning on the European Union, three different investigations might be carried in these Member States (the European Commission might start an investigation for the EU competition law infringement as well). Moreover, all these investigations might result in fine imposition. Therefore, it is disputed whether such investigations conform to *ne bis in idem* principle which is enshrined in Article 4 of Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and in the EU Charter of Fundamental Rights which ensures the application of this principle across the whole European Union.

Object of the dissertation

The object of this dissertation is the rights of undertakings, envisaged in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, on which those undertakings may rely in the EU competition law cases. The European Court of Human Rights has acknowledged various rights for undertakings which are enshrined in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. These rights will become even more relevant after the European Union's accession to the Convention, although the scope of analysis in this dissertation is restricted only to the undertaking's right to privacy, right against self-incrimination, right to be heard and right to professional secret. This is for a reason that undertakings accused of the EU competition law infringements mostly complain to the European Union Court of Justice about violations of these rights which are secured in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

The protection system of rights granted by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms was complemented with Protocols which encompassed protection of rights not foreseen in the Convention. The European Parliament recommended to empower the European Commission to negotiate for the accession to all Protocols, related to equivalent rights laid down in the EU Charter of Fundamental Rights. This recommendation was made notwithstanding whether these Protocols had been ratified by the European Union Member States. Although for now the European Union will accede only those Protocols which have been ratified by the European Union Member states, in particular the 1st and 6th Protocols. Since no issues in the EU competition law for the protection of rights enshrined in these two Protocols do not raise, for this reason it is chosen not to analyze *potential* problems in the dissertation.

On the other hand, in the European Union courts undertakings punished for the EU competition law infringements claim that several investigations held against them for the same EU competition law infringements violates *ne bis in idem* principle, laid in Article 4 of Protocol No. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and

Fundamental Freedoms. Even though the European Union's accession to the Protocol No. 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is not foreseen for the moment, numerous complaints for the violation of *ne bis in idem* principle encourages to analyze the issues of these complaints in the EU competition cases.

Objective of the dissertation

The main objective of the dissertation is to examine undertakings' right to privacy, right against self-incrimination, right to be heard and right to professional secret, right to the extent of the *ne bis in idem* principle which is acknowledged in the EU competition law. Subsequently, after the evaluation of the extent of these rights guaranteed by the European Court of Human Rights case law, the objective is to reveal whether there exists some imperfections in this area of European Union law. If the answer to the latter question is affirmative, another objective is to propose means to solve these discrepancies.

Tasks of the dissertation

On purpose to achieve the above-mentioned objectives, these tasks are raised:

1. In view of foreseen European Union's accession to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, to evaluate further collaboration of the European Union Court of Justice and the European Court of Human Rights for the purpose to ascertain possible changes in the case law of the European Union Court of Justice when examining the possibility for undertakings accused of the EU law infringements to rely on the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms provisions and to ascertain the changes in the European Court of Human Rights case law when interpreting the extent of rights which are acknowledged for those undertakings.
2. To analyse whether the respective rights provided by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and which may be applied to individuals is acknowledged for undertakings by the European Court of Human Rights as well. If the answer is affirmative, it is also important to identify whether the extent of rights which may be applied to individuals and undertakings is at least similar.
3. To determine the factual nature of the EU competition law investigations held by the Commission for the purpose to evaluate to what extent the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms shall be applied in the area of the EU competition law.
4. To analyse the powers of the European Commission during the EU competition law investigations and obligations of undertakings accused of the EU competition law infringements in the context of European Union legal acts and the case law of the European Union Court of Justice for the purpose to identify the undertakings' accused of the EU competition law extent of a particular right.
5. In view of the case law of the European Court of Human Rights, to evaluate how the protection of defence rights for the accused undertakings in the EU competition

law corresponds to the rights established in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Subject-matter of the dissertation.

In this dissertation the provisions of Regulation No. 1/2003 entitling the European Commission with powers to investigate infringements of the EU competition law are analysed. Some defence rights of accused undertakings laid down in Regulation No. 1/2003, *travaux préparatoires* of Regulation No. 1/2003, the Charter on Fundamental Rights of the European Union, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and Article 4 of Protocol No. 7 of the Convention, decisions of the European Union's courts, the European Court's of Human Rights and the European Human Rights Commission's decisions interpreting these provisions are also analyzed.

Statements of the dissertation to be defended

The validity of the following statements is argued in this dissertation:

1. It shall be ensured that undertakings accused of the EU competition law infringements were entitled to the protection envisaged in Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms even though the extent of these rights in the EU competition cases may differ from the extent of rights envisaged for individuals and may be different from traditional criminal proceedings.
2. Legal persons accused with the EU competition law infringements face to narrow interpretation of the right against self-incrimination, the right of access to information, the right to professional secret and *ne bis in idem* principle in the European Union Court of Justice practise.
3. The European Union Court of Justice has to ascertain wider extent of the Commission's obligation to provide information for national courts when requesting for permission to investigate in the homes of directors, managers and other members of staff of undertakings accused for the EU competition law infringements.

Structure of the dissertation and the methodology of the research

In pursuance of possible alterations in the area of the protection of undertakings' rights in the EU competition law, in the first part the historical and case studies methods were used to describe the formation of the doctrine of the European Union fundamental rights. The future perspectives of protection of the European Union fundamental rights by the European Court of Human Rights are based on the logical-analytical method. The analysis whether some rights of individuals envisaged in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms are acknowledged for undertakings accused of the EU competition law infringements as well was based on the examination of the case law of the European Court of Human Rights. The comparative and case studies methods were used to examine to what extent the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms should be applied in the area of the competition law application by the European Commission. Article 6 of the

Convention envisages rights for subjects with criminal charges. For this reason, in the first part it is also analysed whether investigations held by the European Commission of the EU competition law infringements are equivalent to criminal proceedings, though the analysis of Regulation No. 1/2003 provisions and the case law of the European Union Court of Justice was contrary to this allegation. However, the European Court of Human Rights constructs an autonomous definition of criminal charge so according to the case studies method criteria for the analysis of criminal charge definition set in the case law of the European Court of Human Rights are analysed. The logical-analytical and comparative methods were used to analyze whether the EU competition law procedure corresponds to such criteria, in particular if it is possible to acknowledge the criminal nature of the EU competition proceedings according to the criteria set out in the case law of the European Court of Human Rights.

In the second part of the dissertation the case studies and analytical methods were used for the examination of some aspects relating to the Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Then the comparative method was used for the evaluation to what extent these aspects are acknowledged by the European Court of Human Rights and the European Union law: i) the right against self-incrimination in accordance to related powers of the European Commission to require provide information during the investigations of the EU competition law infringements is examined, ii) also the right to be heard which is divided in two parts is examined – the right of access to information (in the case law of the European Court of Human Rights known as the principle of the procedural equality of arms) and the right to submit comments on the statement of objections (in the case law of the European Court of Human Rights known as the right to adversarial proceedings), iii) the right to public proceedings and related to it some disputed aspects of procedure of oral questioning pursued by the Commission, iv) the protection of confidentiality between a lawyer and a client or a legal professional privilege (in a view of object, subject and procedural aspects of this right).

In the third part the European Commission's rights of investigation envisaged in the European Union law are analyzed. These rights were particularly extended in the Regulation No. 1/2003. Whereas every person has a right to privacy which is laid in Article 8(1) of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the logical-analytical and case studies methods were used to analyze the extent and potential restrictions of this right which are envisaged in Article 8(2) of the Convention and thus it is investigated whether the European Commission's inspections may be declared as legally restraining the individual's right to privacy.

In the fourth part of the dissertation the case studies method in accordance with the case law of the European Court of Human Rights was used to reveal the definition, concept, elements and limits of *ne bis in idem* principle. The historical and analytical methods were used to analyze issues of the competence envisaged in the Regulation No. 1/2003 to apply the EU competition law. The attention is drawn to the original proposal content of Regulation No. 1/2003. The problem of parallel competence and assignment of cases are analyzed in the context of *ne bis in idem* principle likewise. The case studies method was used to examine the jurisprudence of the European

Union Court of Justice on the application of this principle in the EU competition law and in cases of the Convention implementing the Schengen Agreement. Methods of comparative analysis and systematic analysis were used to identify the differences of *ne bis in idem* principle in these proceedings. Finally, the logical-analytical method was used to examine whether a different approach to this principle in different proceedings is reasonable.

The overview of the academic sources and the novelty of the dissertation

So far, there are no scientific articles in the Lithuanian language which possessed the same subject-matter as it is possessed by this dissertation. Some individual elements of this dissertation such as a correlation between the protection of fundamental rights laid down in the ECHR and the EU, the accession of the EU to the ECHR and some rights envisaged in the ECHR law were touched by Lithuanian authors. For example, in her article Loreta Šaltinytė examined reasoning which led to the EU's accession to the ECHR, as well as she discussed the doctrine of equivalent protection. Danute Jočienė discussed the EU law relationship with the ECHR system and the guaranteed level of protection of human rights between these two systems. In her monograph Lijana Štarienė examined the right to a fair trial envisaged in Article 6 of the ECHR and the scope, guarantees and relationship of this right with other Convention rights.

In foreign literature some aspects of procedural rights of undertakings accused of the EU competition law infringements are discussed in the context of provisions of the EU competition law, for example, C.S. Kerse, N. Khan "EC Antitrust Procedure", G. Hirsch, F. Montag, F. J. Säcker "Competition Law: European Community Practice and Procedure. Article-by-Article Commentary", J. Schwarze, R. Bechtold, W. Bosch "Deficiencies in European Community Competition Law. Critical Analysis of the Current Practice and Proposals for Change". However, since the goal of such research is usually a thorough examination of the EU competition law provisions and operating characteristics, such literature reveals only details of the EU competition law infringement investigations and does not assess issues of protection of rights of subjects accused of infringements. Namely, the latter aspect is the object of this dissertation.

Due to the fact that the EUCJ interpretation of fundamental rights in the area of the EU competition law was not always consistent with the jurisprudence of the Strasbourg court and as far as the EU accession to the ECHR has begun to get a more realistic option, the more popular this topic begun to get in foreign literature. For this reason, some aspects of protection of fundamental rights in the EU competition law have been started to be analyzed. For example, some questions with regard to compliance with Article 6 of the ECHR of proceedings of the EU competition were raised by Arianna Andreangeli, D. Slater, S. Thomas, D. Waelbroeck, and the former President of the General Court B. Vesterdorf. However, even though the dissertation is based on the research made by these scientists and even though it is being agreed to the conclusions drawn by these authors, this dissertation proposes different solutions for the adequate issues.

Some authors (Gerhard Dannecker and Oswald Jansen, G. Hirsch, F. Montag ir F. J. Säcker) usually focus their attention to the extension of the Commission powers

extended by Regulation 1/2003 when examining the relationship between inspections held by the Commission and the right to privacy. However, as soon as the extended Commission's power to inspect private premises (except the company office) is touched, the analysis is completed with a rhetorical doubt whether this Commission power does not violate the right to privacy laid down in Article 8(1) of the ECHR. True, some authors (James S. Venit, Tero Louko, ir Evelyne M. Ameye) have really examined different aspects of impact of the extended Commission rights to the fundamental rights. However, it is worth noting that this dissertation examines in detail whether the inspections in private premises carried by the Commission conform to the requirements envisaged in Article 8(2) of the ECHR. In other words, it is examined whether the Commission's power to carry out such investigations may be justified according to the Article 8(2) of the ECHR.

Problems of parallel competence between the Commission and 27 Member States competition authorities have been analysed by D. Geradin, A. Mikroulea, A. Scaub and W. P. J. Wils who currently holds the position of Hearing Officer. However, these authors have only analyzed the system of the EU competition law in the context of *ne bis in idem* principle disregarding the definition and the scope of this principle which was developed by the ECtHR. W. B. Bockel analysed *ne bis in idem* principle in detail in his monograph and for this reason the examination of the problem of parallel competence in the dissertation is partly based on his research. On the other hand, W. B. Bockel's monograph does not include the recent cases of the EUCJ and opinions of Advocates General in the area of interpretation of *ne bis in idem* principle in the EU competition law. Meanwhile, the conclusions of this dissertation for the interpretation and application of this principle in the EU competition law are drawn up according to abovementioned cases and opinions.

Practical significance of the dissertation.

Although certain aspects of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms guarantees, EU fundamental rights protection and EU competition law were examined by Lithuanian scientists, this dissertation is the first in Lithuania, which analyzes the possibility of the legal persons, suspected or accused of the EU competition law violations, in their claims before European Union courts to rely on certain human rights enshrined in the European Human Rights Convention. Dissertation research aims to identify the problematic aspects of the defense rights often raised by enterprises in EU competition law cases and to reveal the prospects of those issues in the light of upcoming European Union's accession to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Recognising that guarantees of Article 6 of the Convention must be ensured for legal persons suspected or accused of the EU competition law violations, this dissertation will be particularly useful for each legal person to identify their rights guaranteed by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and recognised in the jurisprudence of the European Court of Human Rights, in order to consider and evaluate their profoundly defense prospects in the event of suspicions or charges of the EU competition law violation.

The dissertation is also useful to national courts when dealing with legal persons' complaints of violation of the defence rights in competition law cases: dissertation research reveals the concept and scope of various rights enshrined in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and developed in the jurisprudence of the European Court of Human Rights. It also assesses the extent to which the rights are to be guaranteed for the legal persons' suspected or accused of the EU competition law violations. Therefore dissertation research would make easier and more convenient for the national courts to identify a validity of a defence right's breach, alleged by a legal person, which is suspected or accused of the EU competition law violation. Moreover, in doing so they would not depart from the standard of Convention guaranteed protection, recognised by the European Court of Human Rights.

MAIN CONCLUSIONS:

1. European Court of Human Rights has recognized that European Union's fundamental rights protection is equivalent to the guarantees provided by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Since Draft Treaty of the European Union's accession to the Convention does not provide any clear indications as to the fate of this equivalent protection doctrine and given the increasing workload of the European Court of Human Rights it follows that the Court will try to maintain the doctrine even after the European Union's accession to the Convention.
2. The jurisprudence of the European Court of Human Rights suggests that provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, primarily designed to protect the rights of individuals, gradually became a remedy for the legal entities. On the other hand, some rights can be recognized in different degrees for the natural and legal persons. Therefore, unambiguous conclusions should not be done that the scope of some right recognized in a case law of the European Court of Human Rights (related to personal complaints) should apply by analogy for legal persons. On the other hand, the parallels should not be rejected if the case law is sufficiently developed and allows a relatively strong presumption that specific scope of some right is at least similar for both - natural and legal persons.
3. The European Union and national competition procedures meet the criteria laid down in the jurisprudence of the European Court of Human Rights, according to which this Court assesses whether in a specific process it has been dealt with criminal charges. Therefore, guarantees enshrined in Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms should be ensured for the legal persons suspected or accused of the EU competition law violations. Nevertheless, in such cases the scope of the guaranteed rights may be narrower than that in the process of traditional criminal justice.
4. A broader right against self-incrimination should be recognized for the legal persons suspected or accused of the EU competition law violations than the European Union Court of Justice recognizes in its jurisprudence. However, the extent of the right can not reach the standard required by the European Court of Human Rights, that the right against self-incrimination includes not only directly incriminating information, but even factual issues if they can justify a criminal charge.
5. Legal persons suspected or accused of the EU competition law violations should have an access to information even it is not used to substantiate the European Commission's charges. Otherwise, the means of constraining the rights of the defense can not be considered to be proportional and appropriate, because there is no possibility to verify the correctness and legality of such measures in an independent and impartial judicial institution. Therefore, the European Commission in its guidelines should clearly establish the access to at least alleged

statements of other suspected or accused legal persons in that case. In such a case the administrative burden would be lower than the strengthening of the functions of the Hearing Officer (the person who decides upon complaints concerning the refuse to access the information forming the file), or to provide the possibility of challenging the Hearing Officer's decision to the European Union courts.

6. If the legal person suspected or accused of the EU competition law violation is deprived of the possibility to ascertain the reliability of classified information, on which (at least partly) the European Commission has based its charges, and if the European Union courts failed to do so, a violation of the legal person's right to a fair trial must be declared. Therefore, if the European Commission at least partly bases its charges on the testimony of an anonymous witness, in order to ensure the principle of adversarial proceedings legal person suspected or accused of the EU competition law should be given the opportunity to interview the witness. In addition, the European Union courts not only on the basis for its view, but also by recourse to reliable sources should make sure the reliability of the anonymous witness testimony and to make a clear and reasoned conclusion on this issue.
7. Legal professional privilege constraints established in the European Union law can't be considered proportional to the declared objective. Therefore, it shouldn't be refused to recognize the legal privilege protection to work-related company lawyers. It is suggested that this right may be depended on the contents of the document which the legal person does not want to disclose but not on the specifics of legal professional privilege's subject (lawyer).
8. Will a search at undertakings or associations of undertakings, suspected of the EU competition law violations, director's, manager's or employee's house violate his/hers right to privacy depends on the national court. This is because national court assesses the proportionality of restriction of the individual's right to privacy. Recognizing that the national court has no jurisdiction to assess the European Union legislation's (European Commission decision on the search) legality, however, it should be held that the European Commission should be required to cooperate as closely as possible by providing relevant information to the national court on the issue of proportionality of the search.
9. In order to create a single European Union law system the European Union Court of Justice should not differently interpret the *ne bis in idem* principle, having regard the area of law. Therefore examining the interpretation and application of this principle in EU competition cases the EU Court of Justice should not regard the territory of the violation as an obligatory element of the material acts' composition if that element is not regarded as obligatory in cases related to the Convention implementing the Schengen Agreement. *Ne bis in idem* principle should not be an obstacle to punish the legal person for violating EU competition rules for the conduct of a certain period or a certain territory, but essentially the same conduct affecting the EU's competition rules should not be dealt with and punished by the different Member States' competition authorities. Similarly, the European Commission should not have a possibility to initiate an investigation of the EU competition law violation if the national competition authority decided to fine the legal person for the same conduct or decided not to take action.

Approbation of the research results

The doctoral dissertation was discussed and approbated at the meeting of Department of International and European Union Law of Mykolas Romeris University, which took place on the 29th August 2012.

List of scientific publications

1. Justina Balčiūnaitė. The problematic aspects of the protection of human rights in the criminal justice of the Republic of Lithuania European from the viewpoint of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Part I)// *Jurisprudencija*. 2008, No 4(106), p. 42-49.
2. Justina Balčiūnaitė. Nature of the EC competition law proceedings: should Article 6 of the ECHR be applied during these procedures?// *Socialinių mokslų studijos*. 2010, No 1(5), p. 253–270.
3. Justina Balčiūnaitė, Lijana Štarienė. Right to privacy v. European Commission's expanded power of inspection according to Regulation 1/2003 // *Jurisprudencija*. 2010, No 3(121), p. 115-132.
4. Justina Nasutavičienė. Parallel competence of the Member States and the European Commission's powers to apply EU competition law provisions in the context of the *ne bis in idem* principle. // *Socialinių mokslų studijos*. 2012, No 4(1), p. 277–297.

CURRICULUM VITAE

Personal information

Date of birth: 25-03-1982
Contacts: j.nasutaviciene@etd.lt

Education

2006–2012 Mykolas Romeris University, doctoral studies (Department of International and European Union Law)
2001–2006 Master degree awarded. Vilnius University, Law Faculty, International and EU law specialisation

Lecturing experience

2007–2012 Lector Mykolas Romeris University, Department of International and European Union Law (subjects: Substantive EU Law; Current Issues of the EU law)

Work experience

2006/11–onwards Legal Expert. EU Institutional and Administrative Law Division. European Law Department under the Ministry of Justice of the Republic of Lithuania
2003/11–2006/11 Jurist, Creditreform Lietuva Ltd.

Nasutavičienė, Justina

ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOJE
ĮTVIRTINTŲ ĮMONIŲ TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMOS ES KONKURENCIJOS TEISĖJE:
daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2012. 229 p.

Bibliogr. 173–195 p.

ISBN 978-9955-19-490-3

Disertacijos objektas – EŽTK įtvirtintų įmonių teisių apsauga ES konkurencijos teisėje. Europos Žmogaus Teisių Teismas įmonėms yra pripažinęs įvairias EŽTK įtvirtintas garantijas, kurios ES konkurencijos teisės pažeidimais kaltinamoms įmonėms taps itin aktualios Sąjungai prisijungus prie EŽTK, tačiau disertacijoje apsiribojama tirti tik įmonės teisę į privatumą, teisę neduoti prieš save parodymų, teisę būti išklausytam, teisę į profesinės paslapties apsaugą, taip pat EŽTK 7 protokolo 4 straipsnyje įtvirtinto ne bis in idem principo garantiją.

Pirmoje disertacijos dalyje atskleidžiamas ES pagrindinių teisių doktrinos formavimasis, įvertinamos EŽTT požiūriu į ES pagrindinių teisių apsaugą perspektyvos, tiriami, ar atitinkamas fiziniams asmenims taikomas EŽTK garantijas šis teismas pripažįsta ir įmonėms, atskleidžiama, ar Europos Komisijos atliekami tyrimai dėl ES konkurencijos teisės pažeidimų laikytini baudžiamaisiais procesais Konvencijos prasme. Antroje disertacijos dalyje nagrinėjama teisė neduoti prieš save parodymų ir su ja susiję Europos Komisijos įgaliojimai reikalauti informacijos konkurencijos teisės pažeidimų tyrimų metu; teisė būti išklausytam, kuri išskaidoma į dvi dalis – teisę susipažinti su byla bei teisę pateikti pastabas dėl pranešimo apie kaltinimus; advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsauga. Trečioje dalyje analizuojami ES teisėje įtvirtinti Komisijos turimi pažeidimų tyrimų įgaliojimai ir jie vertinami atsižvelgiant į EŽTK 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą teisę į privatumą. Ketvirtoje dalyje atskleidžiama ne bis in idem principo sąvoka ir analizuojama Reglamento 1/2003 įtvirtinta lygiagrečios kompetencijos taikyti ES konkurencijos teisę problematika.

The subject matter of this research is in the ECHR enshrined rights of the companies which may be used as defence rights in EU competition law. European Court of Human Rights has confirmed variety of ECHR guarantees for legal persons, which after the EU accession to the ECHR will be very relevant to the companies suspected or accused of the EU competition law violation. Nevertheless, thesis is limited to investigating only the company's right to privacy, the right against self-incrimination, the right to be heard, the right to legal professional privilege, as well as the principle of ne bis in idem principle, enshrined in the Article 4 of Protocol 7 of the ECHR.

The first part of the dissertation reveals the formation of the EU's fundamental rights doctrine, assesses the perspectives of the EU fundamental rights treatment by the European Court of Human Rights, investigates whether the Court for the legal persons recognizes the same scope of concrete rights as it does for the individuals, also analyzes if the investigations of the EU competition law infringements is considered to be criminal for the purposes of the ECHR. The second part deals with the right against self-incrimination and the related powers of the Commission to require information during competition law infringement investigations; the right to be heard, which is split into two parts - the right of access to the file and the right to comment on the statement of charges; protection of the lawyers and their clients communication confidentiality. The third part analyzes Commission's investigatory powers and evaluates them according to the right to privacy, enshrined in Article 8 paragraph 1 of the ECHR. The fourth part reveals the concept of the ne bis in idem principle and analyses problematic issues of parallel competence to apply EU competition law.

Justina Nasutavičienė

**COMPANIES RIGHTS, ENSHRINED IN THE CONVENTION FOR THE PROTECTION
OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS: PROBLEMATIC ISSUES OF
THE PROTECTION IN EU COMPETITION LAW**

Doctoral Dissertation

Maketavo Romanas Tumėnas

SL 585. 2012-12-10. 18,13 leidyb. apsk. I.

Tiražas 20 egz. Užsakymas 17 992

Išleido Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, Vilnius

Puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vitae Litera“

Kurpių g. 5-3, Kaunas

Puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt

ISBN 978-9955-19-490-3

9 789955 194903